

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

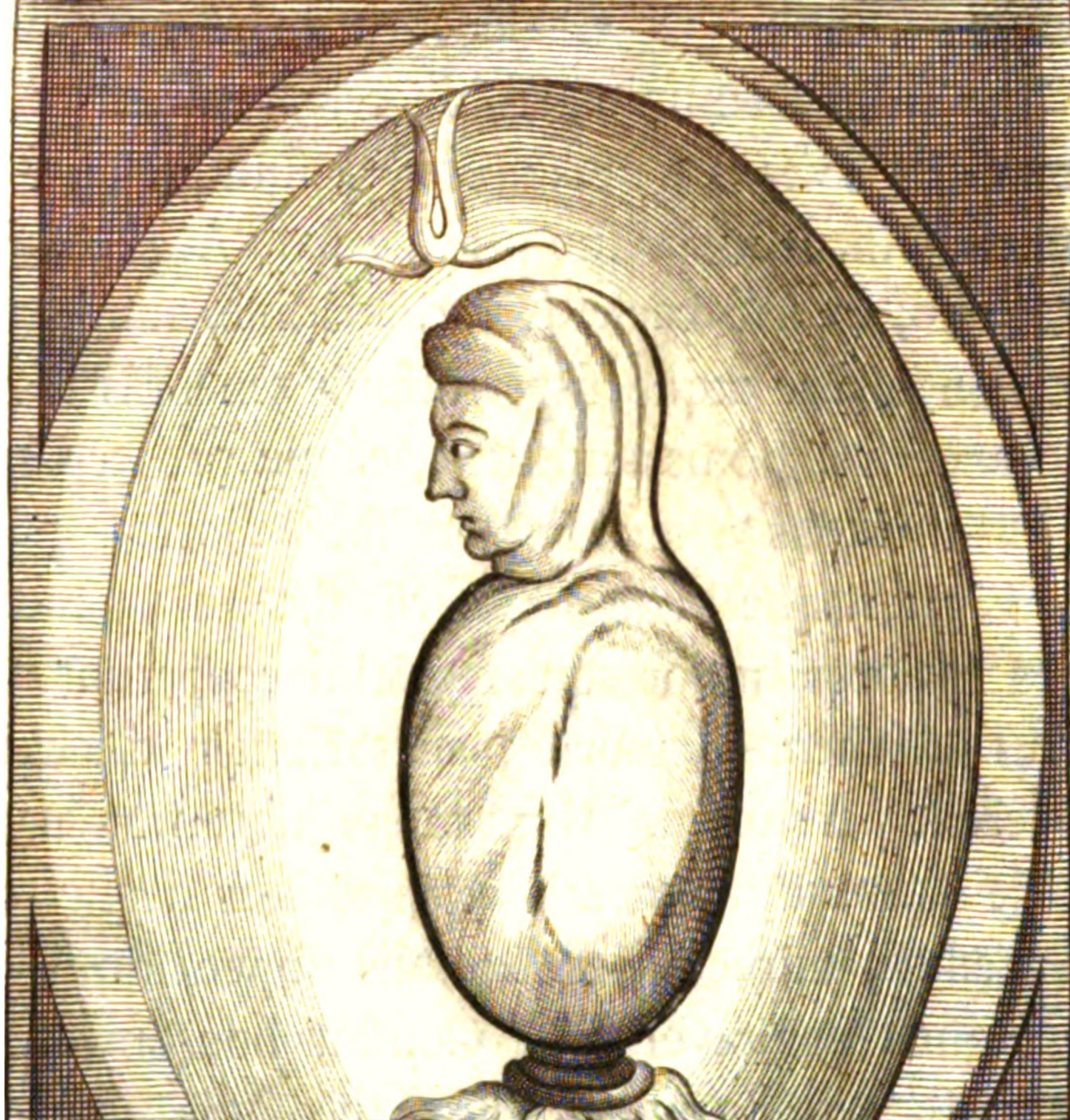
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

*Commentatio de numo hadriani
plumbeo et gemma Isiaca in ...*

Julius Carolus Schlaeger

682.2

Sch

~~e. x. m. d.~~
e. v. d.

COMMENTATIO
DE
NVMO HADRIANI PLVMBEO
ET
GEMMA ISIACA

IN
FVNERE AEGYPTII MEDICATO
REPERTIS
SERENISSIMI CELSISSIMIQUE
PRINCIPIS AC DOMINI
DOMINI
CAROLI
DVCIS BRVNOVICENSIVM ET LVNAEBVRGENSIVM
REGNANTIS
IVSSV CLEMENTISSIMO

ADORNATA
A
IVLIO CAROLO SCHLAEGERO
PHILOLOGO HELMAESTADIENSI

CICERO
*Veterrima quaeque, ut ea vina, quae vetustatem ferunt, esse
debent suavissima.*

HELMAESTADII
EX OFFICINA DRIMBORNIANA
MDCCCXXXII.

OFFICE OF THE

STATE DEPARTMENT

WASHINGTON, D. C.

RECEIVED

RECORDS

UNITED STATES DEPARTMENT OF THE INTERIOR

MISSISSIPPI

ATLANTA

RECEIVED

MISSISSIPPI

OFFICE

U. S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR

MISSISSIPPI

SERENISSIMO CELSISSIMOQVE
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
CAROLO
DVCI BRVNOVICENSIVM ET LVNAE
BVRGENSIVM REGNANTI
PATRIAE PATRI
PRINCIPI PISSIMO
FORTISSIMO FELICISSIMO OPTIMO
DOMINO SVO LONGE CLEMENTISSIMO
GLORIAM VITAM INCOLVMITATEM
FAVSTA DENIQVE OMNIA
DEMISSISSIME
APPRECATVR

IVLIVS CAROLVS SCHLAEGER

Digitized by Google

A **d.** TVVM, PRINCEPS SERENISSIME,
solium, GLORIOSISSIMORVM MAIO-
 RVM pietate, sapientia, magnani-
 mitate, clementia et rerum, domi
 forisque, gestarum claritate maxime decoratum,
 inprimis vero praeclarissimis TVIS virtutibus, qui-
 bus

bus illorum maiestatem si minus superas, assequeris certe, praefulgens, dum venerabundo animo demississime et subiectissime deponere gestio hoc quicquid est libelli, repudiandas esse intelligo tritas illorum sermone formulas, qui ad generis humani tutores ingenii sui fetus deferre conantur. Non eo consilio hanc opellam CELSISSIMO NOMINI TVO consecratam cupio, ut, in eius frontispicio, monumentum videar condidisse, laudibus TVIS impletum. Piaculum mererer, si ea levibus et fortassis, non ita multo post, perituris chartis inscriberem, quae marmoreis aereisque, immo aureis et cum perpetuitate demum consummandis aris ingenuae et ornatæ sunt celebranda. Nec precari licet huic opusculo, ut TVO, DOMINE CLEMENTISSIME, praesidio et custodia tegere ne dedigneris suum auctorem. Hic enim in parte felicitatis suae praecipua reputat, quod sub TVA, FORTISSIMI otii et salutis PROPUGNATORIS atque HERI LONGE OPTIMI umbra ab iniuriis omnino omnibus tutissimus in otio negotioso, sine turbis, vivere, Musarum sacris, sine metu, operari atque ita rei communi, pro virili parte, potest inservire. Inferant in TVVM, DVX MAXIME, sacrarium litterarias suas opes; inscribant

illis

illis muneris titulum, qui magniloqui et tanta sunt confidentia, vel potius audacia, ut, aliquid se excudere posse, credant, non indignum TANTI PRINCIPIS purpura. Hos si imitarer, merito iudicaretur oblitus, nihil in scholarum pulvere, nihil in Musæorum succrescere tenebris, quin TVA dignitate TVoque splendore longissime superetur. Et, quid possident, qui TVO subiecti sunt imperio, quo TE, DOMINVM suum, munerentur opipare? Nihil profecto habent, qui TVi sunt et usu, et fructu, quosque pro TVA incolumitate fortunae perdere oportet dona, sanguinem effundere et ipsam ponere vitam.

Aspernor haec et, si quae praeterea adhibentur, solemnia dedicantium verba; quae, si nonnunquam, sine indignatione, admisisti, PRINCEPS SERENISSIME: plane ostendisti, quam inusitata sit, quamque inaudita TVA mansuetudo.

Nova et, quod sciam, hactenus a nemine usurpata voce TE, CELSISSIME DVX, invabit alloqui, dum ad pedes TVOS paginas hasce admodum exiles ea, qua decet, submissi animi reverentia advolvere sustineo. Accipe, inquam, PATRIAE PATER OPTIME, MAXIME, libellum, quem clementissima TVA
manda-

mandata diligenter, ut fas est, persecuturus, pro concessis a natura ingenii dotibus, quas non diffiteor esse exiguas, composui. Accipe, quaeso, DOMINE, has cultus Tui primitias atque intueri vultu sereno hocce signum quaecunque devotissimi TIBI animi mei, quem modo longe luculentiori nunc declararem, si tantum suppeteret virium, quanta flagro cupiditate summam erga TE, PRINCIPEM CELSISSIMUM, cui quicquid in me est consecrare et debeo, et lubentissime volo, pietatem prorsus probandi.

Quum optime sis gnarus, PRINCEPS SAPIENTISSIME, civium TVORVM, immo totius hominum generis, felicitatem et salutem tam armis, quam artibus sustentari: ita Martem diligis, ut Minervam quoque complectaris, foveas rebusque exornes omnibus. Non secus, ac HEROES MAXIMI, quorum divino cretus es sanguine, fecerunt, cum universam solidiorem eruditionem excultam cupis et amplificatam, tum illarum quoque disciplinarum strenue geris curam, quae elegantiores dicuntur, quibusque ipsi homines ad humanitatem solent informari. Colimus in TE, CAROLE, et sanctissime quidem colimus, quotquot in elegantiori hac exerce-

mur

mur palaestra, quem in DIVO AVO TVO, FERDINANDO ALBERTO, maiores nostri auguste sunt venerati, MVSAGETAM nempe FORTISSIMVM. Quemadmodum enim hic piissimae memoriae Princeps, saeculi sui sidus splendidissimum, varias venerandae antiquitatis reliquias, usu et elegantia longe praestantissimas, in maximum rei eruditorum publicae et ornamentum, et commodum, evulgari iussit: ita etiam tanta TVA est munificentia, ut, quae, ante tempus haud ita multum, ex remotissimis Aegypti accepisti partibus, cimelia rarissima aequae, ac ad humanitatis studia ditanda aptissima in publicum imperaveris produci. O beatum me! cui CAROLVS, PRINCEPS RERVM HVMANARVM OPTIMVS, illud demandare voluit munus. O beatissimum me! ea dexteritate hoc officio si licuisset fungi, ut TANTI PRINCIPIS requirit maiestas, et debita HERO meo OPTIMO pietas postulat; ut, tanta luce res hasce pretiosas me collustrasse, aequi iudicarent arbitri, quantum CAROLVS, gloria et dignitate, inter terrarum orbis moderatores exsplendescit; nec curta cum ingenii, tum librarii apparatus supellex prohibuisset, quominus partes officii

mei.

**

mei omnino omnes explerem. Quum vero ea TE esse, DVX CELSISSIME, animi celsitudine, atque aequitate norint cuncti, ut civium, TIBI subiectorum, voluntatem potius respicias, quam, quae quisque eorum praestitit; et, quae a pietate proficiuntur, susceptione prima, non vero perfectione existimes iudicanda: in spem venio minime dubiam et plane exploratam, TE, PRINCIPEM PIVM et IVSTVM, nec hanc animi, TIBI longe subiectissimi, transferam prorsus esse aspernaturum; licet tantum absit, ut illa omnibus absoluta videri queat numeris, ut tenuis potius, exilis, immo rudis mereatur appellari.

Hac spe et bonitatis TVAE fiducia, TIBI supplices mecum fiunt Musae mansuetiores. Musae, inquam, illae, quae, ante haec duo, et quod superest, saecula, quum renascerentur, religionem splendori, virtutem dignitati reddebant; hominum autem rectoribus maiestatem, orbi veritatem cunctisque libertatem restituebant, ad TVA, CLEMENTISSIME DOMINE, genua manus protendunt supinas. Petunt, me interprete, orantque, ut in potentissima TVA tutela retinere velis humanitatis studia,
mor-

mortalibus adeo salutaria, ne calliditate eorum, qui non communia omnium, sed propria tantum commoda quaerunt, detrimentum faciant, proterantur, ac tandem, quod absit, ad pristinum redigantur squalorem.

Patere etiam, DOMINE, ut, priusquam a sacratissimo TVO discedam folio, in earundem Musarum consortio, vota, pro TVA incolumitate, nuncupem solemnissima. Vivas, CAROLE, valeas diutissime, regnes felicissime! Faxit summi rectoris numen, ut extremos, quibus mortalium vita circumscribitur, terminos non modo attingas, sed superes etiam longissime; Nestorumque olim saluteris Nestor, qui cives suos nunquam debilitatos, nunquam iacentes, semper vero salvos semperque florentes viderit. Vigentem conservet mens divina PROLEM TVAM SERENISSIMAM amabilitateque florentissimam. Suscipias ex illa non modo nepotes, sed pronepotes etiam abnepotesque. Videas, CAROLE, CELSISSIMAE DOMVS TVAE splendorem et decus magis magisque augeri et per cunctas Europae diffundi nationes. Tunc demum, o! Deus, finem imponas GENTI huic et antiquitate, et re-

rum gestarum gloria, et mansuetudine, et virtutibus omnibus eminentissimae, quando tibi placebit, hunc, quem incolimus, orbem, in pristinum statum, quo nihil erat, redigere. Vale, PRINCEPS PISSIME, FORTISSIME, FORTVNATISSIME; vale et favere perge homini, qui, ut in TVO servitio senescere, immo mori possit, peroptat. Scribebam in Academia Iulia, TIBI longe devotissima, ad d. 1. Februarii clbCCXXXII.

INDEX CAPITVM.

CAPVT I.

Cimeliorum, quae explicare aggredimur, fata nosse, fructuosum. Reperta, ante annos nonnullos, sunt in Aegypto, et quidem in Mumiarum campo, cuius situs et natura describitur. Arabes, vetustatis monumenta pretiosa, lucri cupidine, indagantes, numisma gemmamque nostram ex funere Aegyptii medicato extraxerunt. Illud in loculo, ad latus Mumiae, sepositum, hanc vero ipso cadavere, e regione ventriculi, conditam reppererunt. Vtrumque vendiderunt viro cuidam illustrissimo, Aegyptum peragranti, a quo in gazam pervenit Maximi Principis, CAROLI, cuius iussu clementissimo nunc editur.

CAPVT II.

Numisma nostrum in rarissimorum merito refertur numerum. Regulae quidem generales, ad quas veterum numis iustum statuatur pretium, tradi nequeunt. Sunt tamen certa quaedam atque indubia summae raritatis eorum criteria, quae ad unum omnia in nostro comparent. Ex aere fabrefactum conspicitur Venetiis, in thesauro Petr. Mauroceni. Existit etiam Massiliae, in Museo Iob. Petr. Rigordi. Ornat denique eius exemplum, sed vetustate, maximam partem, exesum, gazam Farnesianam, quod Paul. Pedrusius breviter strictimque descripsit. Exhibetur Pedrusii explicatio notaturque.

CAPVT III.

In numorum veterum pretiis constituendis metallorum nec ignobilitatem, nec praestantiam respiciant periti. Plumbum, natura sua molliissimum, temporis iniuriae maxime est obnoxium. Numi igitur plumbei, ex vetusto aevo, supersint paucissimi, necesse est. Antinous plumbeus centum
** 3 *uncia.*

uncialibus aestimatus. Recensentur, qui, monetam plumbeam veteres Romanos habuisse, negarunt, eorumque argumenta refelluntur. Lege Cornelia numaria interdicti non fuerunt numi plumbei. Titulus, quem monetarii affectarunt, A. A. A. F. F. nihil iuvat plumbi veteris osiores. Deae monetae typus in numis imperatoriis. Quando eadem trium mulierum figuris adumbrari coepta. Confirmant monetae plumbeae apud Romanos usum Plautus et Martialis. Claud. Chifletius et Ludov. Savotus notati. Aere quidem et ferro argentum miscuerunt Romani, non vero plumbo. Comici veteres cum numis vilibus, publica tamen auctoritate probatis, res contemnendas comparant. Claud. Salmasius refutatur. Plumbum quare nigrum appellarint veteres, indicatur. Sub saeculi demum secundi exitum aereos numos plumbo adulterare coeperunt Romani. Passim in numophylaciis occurrunt numi plumbei, de quorum ingenuitate non dubitant periti. Plumbeorum numismatum, quae Museum Laur. Pignorii ornavunt, usus varius fuit. Numulus familiae Pedaniae plumbeus vindicatur. Neronis numus, in quo Paullini legitur nomen, referendus est vel ad Pompei. Paulinum, vel ad C. Suetonium Paullinum, quorum virorum res gestae strictim enumerantur. Numus Neronis alius, cum imperatoris huius filiae, Claudiae, imagine, affertur. Antinuum plumbeum gazae Molavianae, ob insolitam scribendi rationem, quae in eo observatur, immerito sollicitavit Ioh. Reiskius. Saeculo secundo Sigma modo forma antiquissima Σ, modo lunata figura C pingebatur O IEYC scriptum pro O IEPEYC. Numi bene multi, monetariorum culpa vitiosi sunt. Franc. Ficononius, plumbea numismata omnia loco tesserarum, in ludis publicis, fuisse adhibita, perperam contendit. Nostri numi plumbei sinceritas et in commercio usus demonstrantur.

CAPVT IIII.

Numismatum pretia augentur usu, quem, praeter ordinarium, extra commercium habuerunt. Numus, Augusti et M. Agrippae capitibus insignis atque in Nemausensi colonia cusus, pro tessera inter amicos absentes olim usurpatus. Plumbeus noster Mumiae, cui fuit adiectus, usum praestitit pecunia-

culiarem. Sepelire cum mortuis numulum solebant, exceptis Hermionensibus, Graeci universi, Romani, Galli, Aegyptii et Christiani cum primaevi, tum etiam recentiores. Vocabatur sepulcrale illud numisma aes, πορθηκίον, τὰ πορθηκία, ναῦλον, naulum. Subinde dicebatur δανάκι; cuius vocabuli origines non in Persia, sed apud Macedones, quaerendae. Apud Suidam audit καρακίδοντα; cuius vocabuli, eruditorum iudicio, male sani, emendatio tentatur. Galli veteres talem numum dari dicebant ESPORON, aut ISTILLV; quae voces obscuriores explicantur. Iac. Martini de illorum significatione sententia improbat. In Graecia istiusmodi numisma obolum valebat. Nisaeensium numus illustratus. Romani suorum cadaveribus trientem iungebant. Aristophanes et Apuleius explicati. Nat. Comes et Ant. Bannierius castigati. Illud numisma in os cadaveris indebatur, simulac anima abiisset, post combustionem in urnulam sepulcralem iniiciendum. Alias mortuo, qui humandus, in manum dabatur dextram. Affigebatur subinde monumendi sepulcralis parieti, aut in ipso deponebatur capulo. Veteres ferme omnes perhibent, numum mortuo fuisse dandum, ut Charontis remunerari is posset laborem. Aliter sensisse videtur ritus istius auctor. Alii in Aegypto rei huius quaerunt originem, quam vero antiquorum doctrinae de anima, post mortem, variis utensilibus et argento opus habente, debet. Vestimenta, arma et alia cum mortuis cremata, vel sepulta. Canes, equi, mancipia et concubinae ad bustum iugulabantur. Pecunia quoque bene multa tumulis condita. Hinc fabula de naulo, Charonti solvendo, nata. Plumbeus noster funeri medicato adiectus, ut Stygio portitori cederet, simulque chronologicus esset character imperatoris, sub quo Aegyptius ille obiit.

CAPVT V.

Anterior numismatis nostri pars describitur. Tituli Αὐτοκράτορας, Imperatoris, Caesaris et Σεβαστῶ, sive Augusti, orbis Romani dominis proprii, strictim explicantur. Hadriani nomen, etiam sine aspiratione, cum olim scriptum, tum hodie recte scribitur. Eundem imperatorem dicunt semper capite fuisse aperto. Duplex Iob. Harduini commentum explodi-

ploditur. Corona laurea primum triumphantium fuit gestamen; deinde vero principatus insigne. Imperatrices quaedam laureatae. Quare imperatores, in numis, nunc laurea sint cincti, nunc vero eadem caveant, expenditur. Comam calamistratam molliem indicare et lasciviam, veteres crediderunt. Hadrianus et timidus, et libidinosus. Capillos, ita regentes frontem, ut ad supercilia usque defluant, denotare animum, singulari immanitate praeditum, tradunt physiognomi. Hadrianus natura saevus et crudelitate infamis. Caput plus in occiput, quam sinciput prominens memoriam admirabilem atque ingenii vim singularem prodit. Vtraque animi dote instructus fuit Hadrianus, qui etiam omnes ferme artes est complexus, et earundem quasdam scriptis perpolivit. Oculi sublati significant animum, ad arrogantiam pronum. Hadrianus, superbia intolerabilis, primus imperatorum barbam aluit.

CAPVT VI.

Partes numismatum antiquorum aversae saepius intellectu difficiliores. Hinc numi dicti aenigmata; quo nomine Aegyptiaci imprimis sunt appellandi. Icuncula, in numismatis nostri postica, ad latus dextrum, constituta, cuiusnam sit, inter viros eruditos non convenit. Repraesentat autem Canobum, deum. Quare illud numen bydriae figura Aegyptii adumbraverint, sententia Abenephii, Arabis, sed nugatoris, ac forte ab Athan Kirchero conficti. Quae Suidas et Rufinus de Canobi victoria, ab Igne, Chaldaeorum deo, reportata, perbibent, merito fabulis annumerantur. Thom. Stanleii et Petr. Iurieu error notatus. Canobi imago, ex superstitionum opinione, paratum ad incendia extinguenda remedium. Sub Christianismi primordia labascentem superstitionem suffulcire studebant sacrificuli narratiunculis de numinum suorum potentia et miraculis. Gemma, in qua Canobus ignem conculcat, explicata. Hostium calcare cervicem, veteres dicebant pro plena potiri victoria. Chaldaei an ignem adoraverint, addubitatur. Idololatrae antiqui haud videntur flagrasse cupidine religionem suam propagandi. Canopum, Menelai. Spartani, gubernatorem, in Aegypto fatis perfunctum, urbi homonymae nomen dedisse, et

et pro deo esse adoratum, Graeci, sua adducti vanitate, fabulantur. Incertum est, utrum Menelaus, Laconum princeps, Aegyptum unquam adierit, nec ne. Veteres Aegyptii alienigenas homines summopere averfabantur. Nomi Menelaitici, in quo urbs Canobus sita, appellatio a Menelao, Ptolemaei, Lagi filii, fratre, tracta. Verosimilior Aristidis relatio de origine numinis Canobici adducitur et vindicatur. Canobus, vi vocis, significat χρυσοῦν ἰδαφος, aureum solum. Aurea vocabant prisci homines, quae, in suo genere, praestantissima. Ager Canobicus fertilissimus, eiusque habitatores voluptatibus deditissimi; unde Canobismus in proverbium abiit. Sub Canobi, dei, figura ipsa civitas cognominis culta. Prisci homines urbes, imaginibus symbolicis consecratas, divinis profecti sunt honoribus; cuius moris ratio et exempla complura afferuntur. Iob. Harduinus, dubitans, an unquam oppidum, Canobi nomine appellatum, in Aegypto antiqua exstiterit, refellitur. Canobus, per b, non Canopus, per p, scribendum. Canobicum numen, hydriae forma, cui virile impositum caput, repraesentarunt Aegyptii, quoniam eiusdem nominis urbs, sub istius imagine adorata, in ipsa Nili exstructa erat ripa. Situs huius oppidi, ad veterum fidem et ex Bened. de Maillet coniecturis, describitur. Hydria Aegyptii veteres hieroglyphice Nilum designarunt. Aqua Nilotica, quae, sua natura, turbida et tepida est, peculiaribus urnis, bodienum, et limpida redditur, et refrigeratur. Nilum contra ignis vastationem munire patriam suam, docebant Aegyptii vetustiores. Inde natae sunt fabulae de numinis Canobici, in cobibendis incendiis, potentia, et triumpho de Chaldaeorum igne acto. Nili ostia, ob scopulorum breviumque frequentiam, sine naufragii periculo, nemo, nisi qui peritum viarum nactus est ducem, ingredi potest. Quoniam cives Canobici in disciplina navali erant versatissimi, iisdemque advenae naviculatoribus utebantur: Canobus, deus, gubernatoris accepit cognomen. Alae, quas numen illud subinde in capite gerit, navium Canobicarum indicant agilitatem. Navium vela olim designabantur vocabulo alarum, quae summae velocitatis symbola. Hinc concluditur, numisma nostrum non aliud, quam Canobicae civitatis iussu esse signatum. Mos veterum Aegyptiorum in numis suis patria tantum numina repraesentandi compluribus exemplis firmatur.

CAPVT

CAPVT VII.

De altera lateris averse incuncula, cuiusnam illa sit, magnopere dissentiant antiquarii. Patini explicatio improbata. Perperam quoque, imaginunculam esse Eumenatidis, Canobi, Menelai gubernatoris, uxoris, censuit Nicæus. Nihil verosimilior de eius significatione Pedrusii opinio. Repraesentari illa potius Isidem, insignibus, huic deae propriis et in numo nostro obuiis, evincitur. Isis, numini Canobico iuncta, indicat, plumbeum nostrum a Canobitis Aegyptiis, non vero Africanis, esse cusum. Superstitiosos olim integras quoque regiones, imaginibus symbolicis consecratas, adorasse, exemplis compluribus probatur. Sub Isidis simulacro Aegyptii patriam suam sunt venerati. Deam hanc nihil esse aliud, quam terram, eiusque nomen, apud Aegyptiacæ loquentes, terram sonasse, prisci auctores testantur. Hinc coronam turritam, aut bovis cornua in capite gestat. Terrae vocabulo veteres saepissime patriam tantum suam denotarunt. Aegyptus Ⲁⲓⲛⲓ et ⲓⲛⲓ, a sacris profanisque scriptoribus, appellatur. Isis non universam, sed Aegyptiacam modo terram adumbravit. Nilus, quoniam, quum extra atveum transfunditur, maximam Aegypti partem inundat, mare appellatur. Inde Isis Pelagia quondam dicta. Gemma thesauri Regis Borussiae Potentissimi nova collustratur luce. Aegyptii, primi fortassis rei nauticae inventores, scientiam hanc excothuerunt; eaque propter inter Isidis insignia navigium comparet. Eandem ob causam haec dea numinibus navigantium tutelaribus videtur adscripta. Vela Aegyptiaca veteres maximi aestimabant. Hinc Isis velificia dicitur invenisse, eidemque alae affinguntur versicolores. Navium vela apud antiquos picta esse solebant. Osiridis et Isidis coniugium prognatusque ex eo Orus significant, Nilum agros Aegyptiacos fecundare. Quoniam Aegyptus frumento feracissima, Isis nunc spicea corona conspicitur redimita, alias vero calathæ caput habet tectum. Eadem regio omni ciborum genere et gulæ deliciis abundat, eamque ob causam Isis Fructifera cognominata. Bigæ marmorum antiquorum explicata. Isis Fructiferus. Deos utriusque sexus participes fingebant superstitiosi. Aegyptum Italiae aliarumque regionum incolis panem praebuisse, significatur multimammiae Isidis imaginibus. A summa regionis huius ubertate xylini, ex quo vestimenta conficiebantur sacerdotum, virorum honoratiorum et delicatulorum, Isidis Linigenae titulus est tractus. Aegypti,
flo-

floribus semper propemodum ornatae, varium, pro anni tempestatum diversitate, aspectum vestes Isidis coloribus multis variegatae, intertextis floribus compluribus, indicant. Ob magnam viperarum in Aegypto copiam Isidis simulacra serpentibus sunt circumdata, aut coronata aspidibus. Hoc ornatu moti videntur, qui Isidem inter Eumenides recensuerunt. Ibis, Aegypto propria avis, agros serpentibus purgat, eamque ob rem frequenter inter Isidis ornamenta conspicitur. Aegyptios corpore fuisse salubri et longaevos, contra Herodotum et Isocratem, negatur. Frequentissimi in Aegypto sunt scroti pedumque tumores, oculorum morbi, exanthemata, pestilentia aliaeque infirmitates; quos, quoniam ex huius regionis indole oriuntur, Isidem iratam immittere perhibebant sacrificuli. Aegyptus complures profert herbas salutiferas, eiusque pristinis habitatoribus prima medicae artis gloria debetur. Apud eos singulis morbis peculiares medebantur medici; unde horum maximus in Aegypto antiqua numerus. Isis medicinae credita inventrix et Salutaris appellata; eidemque vota, in morborum periculis, facta ac deinceps persoluta. Praeter civitatem Aegypti Canobicam alia eiusdem nominis urbs in Africa floruit, cuius situs describitur. Ibidem exstitit quoque oppidum Canopitanum. Consuetudo veterum urbes suas patrias ab aliis oppidis homonymis, in aere suo, et quidem variis modis, distinguendi exemplis quibusdam confirmatur.

CAPVT VIII.

Templum, in nostro signatum numo, illud repraesentat, in quo Canobitae urbis suae adorarunt symbolum. Canobus, deus, cur a Graecis Neptunus appellatus? Eustathius refutatur, indicanturque variae vocis *τέμενος* significationes. In hoc fano Canobus oracula edebat aegrotique, medicinae causa, solebant incubare. Canobico numini titulus Serapidis adscriptus. Patrios potius deos, quam peregrinos consulebant veteres. Serapidis oraculum Alexandrinum. Hodieque nonnulla Canobi superesse responsa, adversus Athan. Kircherum negatur. Templum Canobicum ut discendi patuit officina. Docuit in eo Antoninus, philosophus Platonicus. Iam antiquissimis temporibus ibidem adolescentes erudisse videntur sacrificuli. Scholas, apud orientales, a locis sacris non seiunctas, aut saltem in eorum exstructas fuisse vicinia, exemplo evincitur Iudaeorum, a quibus morem illum vetustiores Christiani acceperunt. Eandem consuetudinem servarunt Aegyptii antiquissimi. Canobica Academia admodum celebris fuit. Kircherus iterum notatus. Hadrianus Imp. in

villa Tiburtina quare Canobum aedificaverit? Canobi templum structurae elegantia conspicuum. Cuncta Aegyptiorum delubra erant magnifica. Canobi aedem cur monetarius duarum tantum columnarum finxerit? Tempia, in suprema frontispicii parte, Aegyptii exornabant globo alato; cuius symboli explicatio Kircheriana ingeniosa quidem, sed veritati minus similis. Theodosio M. imperante Canobi templum direptum est soloque aequatum.

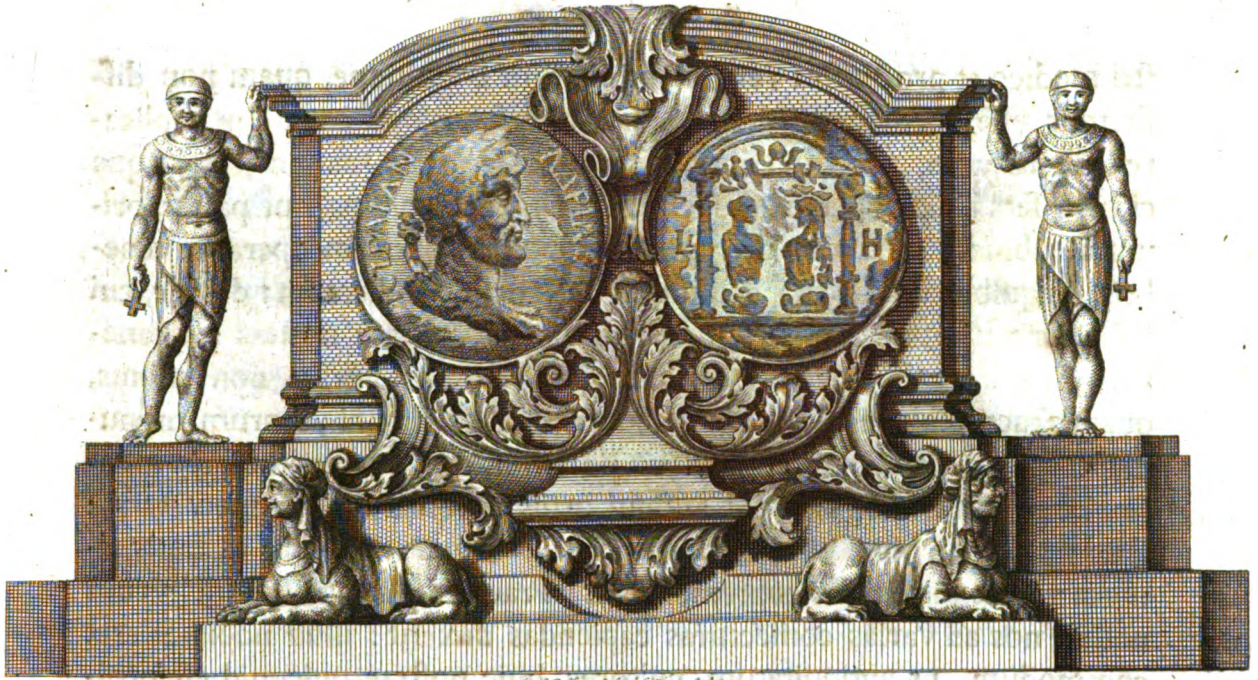
CAPVT VIII.

De littera Λ , in numis Aegyptiacis exhibita, singulare opus promisit Nic. Toinardus. Fortun. Liceti perabsurda huius elementi interpretatio exploditur. Λ non litteram esse, sed notam, a Grammaticis $\delta\pi\lambda\alpha\varsigma$, sive circumductionis nomine designatam, contendit Is. Casaubonus; qui vero refellitur. Ios. Scaligeri sententia, littera Λ lustrum significari, reiecta. Antiquarii plerique arbitrantur, eam desumptam esse ex $\lambda\upsilon\alpha\beta\alpha\varsigma$. Littera Λ loco Δ apud Graecos antiquiores usurpata. Vocabuli $\lambda\upsilon\alpha\beta\alpha\varsigma$, annum sonantis, origo est admodum obscura. Horum quoque opinio in ambiguis ponenda. In sententia Henr. Norisii, existimantis, Λ notam esse compendariam, qua Astronomi Aegyptiaci annum indicaverint, varia desiderantur. Cusus est plumbeus noster anno Hadriani non vitae, sed imperii decimo octavo. Rationes, cur Aegyptii plures, in Hadriani, quam aliorum imperatorum, honorem numos cudendos curaverint, expromuntur.

CAPVT X.

Gemmae nostrae genus, forma et magnitudo indicantur. Insculptam illa habet amphoralem Isidis imaginem. Non eum in finem intra Mumiam est insuta, ut hanc tutaretur. Varia, quae in medicatis Aegyptiorum funeribus, circa ventriculum, inveniuntur, utensilia artes designant, quas quisque eorum in vita est professus. Probabile igitur, cadaver, in quo gemma nostra reperiata, sculptoris esse. Sculptura ab Aegyptiis, iam antiquissimis temporibus, inventa, ac deinceps summa dexteritate exculta. Multi olim in Aegypto hoc opificio victum invenerunt. Non litteris obsignandis, sed annulo magico, sive medico, gemmam nostram destinasse videtur artifex. Annulos veteres gestabant magicos, alios ad ignem cohibendum, alios ad tempestates avertendas quosdam ad averruncandos morbos. Ultimi generis annulo nostram gemmam fuisse inserendam, probabile est.

CAPVT I.

CAPVT I.

*Cimeliorum, quae explicare aggredimur, fata nosse, fructuosum. Reper-
ta, ante annos nonnullos, sunt in Aegypto, et quidem in Mumiarum
campo, cuius situs et natura describitur. Arabes, vetustatis monu-
menta pretiosa, lucri cupidine, indagantes, numisma gemmamque
nostram ex funere Aegyptii medicato extraxerunt. Illud in locu-
lo, ad latus Mumiae, sepositum, hanc vero ipso cadavere, e regio-
ne ventriculi, conditam reppererunt. Vtrumque vendiderunt viro
cuidam illustrissimo, Aegyptum peragranti, a quo in gazam pervenit
Maximi Principis, CAROLI, cuius iussu clementissimo nunc editur.*

uo sunt, ut titulus docet, pulcherrima venerandae vetustatis
monumenta, alterum ad numismatographiam spectans, al-
terum vero ad glyptographiam, quae, pro modulo ingenii no-
stri

A

stri modico et pro nostra rerum antiquarum cognitione, quam non diffitemur esse mediocrem, hac qualicunque descriptione conamur explicare. Prius vero, quam ipsi huic operi admoveamus manum, utriusque cimelii fata stricim, et ea quidem ratione, enarrabimus, ut pateat, primum, ubinam terrarum sit repertum; postea, quorum opera ex tenebris, in quibus tot saecula delituit, in lucem sit vindicatum; deinde, cui inservierit usui; ac denique, qua ratione in oras hasce nostras pervenerit. Erit haec disputatio lectoribus, ut speramus, grata non minus, quam fructuosa: nec parum utilitatis praebebit mihi, horum monumentorum illustrationem tentanti. Illi enim, qui, quemadmodum mansuetiores Musas diligunt, sic antiqui orbis reliquiis oculos mentemque solent pascere, hinc, statim in limine, intelligent, quantae raritatis cimelia ipsis exhibeamus contemplanda. Praeterea, quum harum rerum notitia nos ad varias coniecturas capiendas duxerit: illud nobis afferet commodum, ut antiquitatum cultores huic nostrae quicquid est opellae iustum statuere queant pretium, atque iudicare, num acu rem tetigerimus. Patriam haec cimelia habent Aegyptum, regionem tam superstitione, quam artium propemodum omnium sollerti cultura olim nobilitatam: unde hodiernum in visceribus suis recondit innumerabilia ferme vetustatis rudera eximia, et ad litteras politiores ditandas, immo ad universum scientiarum divinarum humanarumque campum non modo exornandum, sed mirifice etiam amplificandum apprime facientia; quae eruditi peregrinatores, praecipue autem hodierni eius incolae, hi quidem sola lucri cupidine ducti, sed maximo rei eruditorum publicae commodo, indagant, atque in lucem student vindicare. Eidem avaritiae profundae acceptas referimus hasce nostras priscae orbis reliquias, quippe quas Arabes, quorum ingens multitudo superioris Aegypti agros solitudinesque inhabitat, ex veteri monumento sepulchrali protraxerunt. Est nempe ab hodiernae Aegypti urbe principe, *Cairo*, s. *Al-Cairo*, vel, ut loquar rectius, a vico non adeo modico, *Manof* appellato, qui, ut ipsum nomen prodit, rudera continet *Memphis*, regum Aegypti vetustissimorum sedis, non longe remota et proxime Nili divor-

tium

tum sita planities, arenis subtilissimis ita referta, ut inde fabulosi maris appellationem, nec immerito, acceperit; *haec siquidem arenae*, ut verbis **ATHANAS. KIRCHERI** (a) utar, *ventis concitatae, tam saevas subinde tempestates movent, ut arenis, in clivos aggestis, turbinum violentia, et iumenta, et viatores, una cum mercibus suis, nulla evadendi spe relicta, vivos sepeliant*; et Cambyfis, Persarum regis, exercitum, quem adversus Ammonios ducebat, universum, teste **HERODOTO** (b), obruerunt. Initium capit solitudo haec vasta a ripa Nili occidentali, s. a pyramidibus tribus, quarum moles admirandas, prope pagum *Manof* exstructas, et veteres inter mundi miracula numerarunt, et etiam nunc omnes obstupefcunt. Inde, iuxta lacus Moeridis littora septentrionalia, occidentem versus, per quatuor miliaria procurrens tribus aliis pyramidibus, quibus vero modo memoratae tam magnitudine, quam celebritate multum antecellunt, terminatur; sic, ut totus deserti huius ambitus contineatur duodecim circiter miliaribus. Arenosissimam hanc esse planitiem dum diximus, id tantum voluimus indicare, superficiem eius tegi fabulo, quinque, aut sex pedum altitudine; quandoquidem, eo remoto, rupes alta et vasta conspicitur. Veteris Aegypti colonos μετεμψυχώσεως admisisse dogma credidisseque, animas, post aliquot annorum millia, corporibus restitutum iri pristinis, cum historiae pater (c), modo laudatus, testatur, tum pluribus docet **ATHAN. KIRCHERVS** (d). Ut igitur anima quaevis habitaculum suum sartum tectum olim inveniret, Aegyptii suorum cadavera non modo artificiose pollingebant, pollineta involvebant lino subtili, et notis hieroglyphicis depicto, involutisque idola, veluti praeclaros custodes, addebant, sed etiam haud alibi, quam illis in locis sepeliebant, ubi eadem nec aëre, aqua caloreque corrumpi, nec animalium hominumque iniuria posse corrodi, arbitrabantur. Erat praeterea haec natio laboriosissima, atque eiusmodi li-

(a) *Oedipi Aegyptiaci* syntagm. 13. cap. 2. Tom.

III. p. 397.

(b) *In Tbalia*, cap. XXVI.

(c) *In Euterpe*, cap. CXXIII.

(d) *Loc. citat.* cap. 1. pag. 587. sqq.

benter suscipiebat operas, quibus nominis gloriam, cum perpetuitate demum consummandam, se esse impetraturam, qua erat vanitate, sperabat. Quemadmodum itaque animadvertibat, in campo isto, Nili exundationibus haud obnoxio, et sub illa petra tutissima fore cadavera; rupem vero, fabulis subiectam, non sine labore stupendo posse excindi: sic ibi, pro funeribus suorum reponendis, fornices fecit subterraneos, variis concamerationibus, veluti ingentibus aulis, distinctos, atque tam multiplicibus ambagum viarumque gyris intricatos, ut antrum rupes evaserit propemodum inextricabile. Solemne est Persis Arabibusque, corpus polilinctum designare *مومياء*, vel etiam *مومي*, vocabulo, quod viri, rerum orientalium peritissimi, SAM. BOCHARTVS (e), IAC. GOLIVS (f), BARTHOL. HERBELOTVS (g), IOH. CHARDINVS (h) aliique ab Hebraeorum *מום*, *cera*, derivatum esse, propterea censent, quoniam veteres corpora, quae a corruptionis vindicare volebant labe, cera fuerunt obducere. (i). Atque a numero Mumiarum maximo, qui hodieque ibi reperitur, planities illa, saepius memorata, Arabibus dicitur *Mumiarum campus*, de cuius situ, natura atque usu quae hactenus sumus commentati, ne quis vana fictaque credat, testamur BENED. DE MAILLET, qui, quum per sedecim annos, summa cum auctoritate, in Aegypto vixerit, huiusque regionis miranda et antiquitates incredibili studio et solertia indagaverit, testis existimari debet omni maior exceptione. Sic autem ille (k): „De cette Memphis autrefois si fameuse et si considérable à peine reste-t'il assez de traces, pour pouvoir nous assurer de sa véritable position. Sans les Pyramides que le temps a respectées, nous ignoreroions aujourd'hui où étoit située cette ancienne Capitale de l'Egypte. On trouve cependant encore vis-à-vis du lieu, où elle a été bâtie, et sur les bords du Nil, un bourg, ou gros village, qui porte son nom, et s'appelle *Manof*, terme composé des mêmes

(e) *Hierozyici* Part. II. lib. III. cap. 12. pag. 531.

(f) In *Lexico Arabico*, pag. 2279.

(g) *Bibliothèque orientale*, voce, *Moumia*.

(h) *Itinerarii per Persiam aliasque orientis*

regiones. lib. III. pag. 40.

(i) Confer litteratissimi Medici, IOH. HENR. SCHVLZII *dissert. de Mumia* §. VI.

(k) *Description de l'Egypte*, pag. 275. sq.

„mes lettres Arabes, qui forment celui de Memphis, à la réserve de „l'i et de l's, qu'on a supprimés. Ce bourg donne sa dénomination à „tous les lieux circonvoisins, que nos François appellent la *Menoufie*, „ou la province de Manouf, dont celle de Fioum est dépendante. Vis- „à-vis ce bourg de Manof, en tirant vers l'Ouest, est située la plaine „des Momies, joignant par son Nord aux Pyramides méridionales, „qui sont une suite du cimetiere que les habitans de Memphis avoient „de ce côté-là ; plaine fameuse par le grand nombre des Momies qu'on „a tiré dans ces derniers tems des canaux souterrains qu'elle contient „sous les sables, dont elle est inondée, et par le nombre encore plus „grand de ces corps embaumés qu'elle renferme. Cette plaine est ron- „de et platte, et peut avoir quatre grandes lieues de largeur, ou de „Diamètre; en sorte qu'on peut assurer qu'elle a plus de douze lieues „de tour. Son fond est un rocher très plat, qui autre fois a été cou- „vert par les flots de la mer, et qui se trouve caché aujourd'hui sous „cinq à six pieds de sable.” In sequentibus M. A. I. L. E. T. V. S. copiose de- „scribit cum methodum, in rupe hac exscindenda adhibitam, tum cry- „ptarum structuram, tum etiam labyrinthi huius eiusque concameratio- „num exhibet ichnographiam : quae singula, vero apud ipsum legi ma- „lumus viderique, quam hic repetere ; quandoquidem ad rem nostram „haud ita faciunt; atque in medium allata satis dilucide, ubinam terra- „rum cimelia nostra sint reperta, declarant. Tenent autem, quem mo- „do descripsimus, Aegypti locum, Arabes ; qui ipsi sunt, quibus referi- „mus acceptum, quod has prisca orbis reliquias contemplari nunc pos- „sumus. Eminent in gente illa auri sacra fames, qua exstimulata divitias „modis omnibus, sive liciti fuerint, sive illiciti, corradere allaborat. „Gnari igitur Arabes, inter Europaeos bene multos artis salutaris ma- „gistros atque antiquarum rerum studiosos reperiri, qui Mumiiis offi- „cinas Museaque cupiant exornare : lucri spe certissima incitati illud Ae- „gyptiacum coemeterium, draconis Aesopici instar, custodiunt. Nemi- „ni, nisi qui pecuniae satis solvit, ad hypogaea illa aditum recludunt : „nec facile alia, quam plebeiorum hominum cadavera, quae a ditiorum

Mumiis didicerunt secernere, vendunt. Longo rerum usu maiorumque suorum observationibus edocti norunt, Mumias, duplici inclusas capulo, aut quarum sandapilae variis coloribus aliisque ornamentis splendent, beatiorum esse hominum, atque icunculas aureas, lapides pretiosos et alias magni pretii merces continere; quibus deliciis ut potiantur, funera illa medicata perscrutantur sollicitè, et quicquid inveniunt separatim, et carissime quidem, peregrinatoribus curiosis vendunt. Nituntur haec omnia fide partim viri perillustis, qui hisce cimeliis nostris terras Brunovicenses ditavit, partim vero MAILLETI, cuius verba non piget apponere (1): „On a trouvé quelques unes de ces caisses avec des yeux de verre, par où sans ouvrir le cercueil on pouvoit voir le corps de la Momie, qui y étoit renfermée. On en a rencontré d'autres, qui étoient doubles, c'est-à-dire où une caisse se trouvoit renfermée dans une autre; ce qui fait juger que la première contenoit sans doute le corps de quelque personne de distinction. Comme on a vu en France plusieurs de ces caisses, et des Momies qui y étoient renfermées, je ne m'arrêterai point à en faire ici la description. Je remarquerai seulement, qu'il est très rare qu'on ait jamais eu le corps propre d'une belle caisse, parceque les Arabes, qui les découvrent, ne manquent jamais de mettre en pièces ces sortes de corps, dans l'espérance d'y trouver quelque petite idole d'or, ce qui en effet leur arrive souvent „ etc. Recte scripsit eruditus ille Gallus, rarer admodum fieri, ut quis integram hominis divitis nanciscatur Mumiam: istiusmodi vero funera haud semper frangere Ismaëlis nepotes, exemplo possumus docere. Arabes enim ante annos haud ita multos coemeterii, supra descripti, cryptam quandam ingressi arculam conspiciantur, quae pulcritudine, qua inter ceteras eminebat, res pretiosas inveniendi ipsis spem faciebat, quam haud vanam fuisse, eventus docuit. Remoto enim operculo cadaver apparebat eleganter admodum conditum, quod, qui viderunt, hominis esse iudicarunt, circa annum aetatis vigesimum satis perfuncti, cui angustam domi non fuisse

(1) Loc. citat. pag. 277.

iste supellectilem, utensilia, quae partim in sandapila separatim deposita, partim corpore ipso inclusa erant, planum fecerunt. Ad alterum nempe funeris huius medicati latus icuncula cernebatur, si recte meminimus, aurea, quatuor pollicum longitudine; illis non dissimilis, quas LAUR. BEGERVS (m) explicat sigillaque appellandas esse censet prophylactica, ostendens, istiusmodi imagines Aegyptios antiquos collo brachiisque alligatas gestasse, atque etiam funeribus adiunxisse, quod, contra malorum eventus valere, sibi persuaferint. Iuxta hanc icunculam iacebat numisma, quod, sollerti artificis manu, quam accuratissime in aes incisum, huius commentationis frontispicium exornat, atque in sequentibus copiosius explicabimus. Hinc Arabes in spem adducti, fore, ut complura istius generis cimelia ipsum condant cadaver, fasciolas, quibus, more solito, erat constrictum, remonent, iisque remotis, e regione ventriculi, papyro, inaurata variisque litteris hieroglyphicis exornata, involutam reperiunt gemmam eam ipsam, de qua in fine huius libelli uberius differendi habebimus locum. Hisce spoliis onusti Arabes in lucem prodeunt, atque auream imagunculam, nescio cui, vendunt; quae adeo perinde, ac papyrus, modo memorata, quoniam pervenerit, ignoratur. Mumiam vero ipsam non ita multo post, numerata pecunia, suam fecit vir gentilitiarum imaginum splendore dignitateque illustrissimus, qui, licet Minervam, non ut deam optimarum artium, sed ut belli praesidem colat, tamen discendi et eruditae antiquitatis rudera visendi ardore nobilissimo, et nunquam satis laudando, incitatus, remotas etiam regiones perlustrabat atque tunc in Aegypto commorabatur. Soluta, quod pro Mumia numerandum erat, argento, iterum aderant Arabes atque venum offerebant numisma, una cum gemma: quae cimelia redimere eo minus dubitabat vir ille illustrissimus, quo magis fructuosa ea fore videbat litteris amplificandis. Idem ex orientis partibus redux, anno abhinc tertio, ad splendidissimam aulam Guelphicam quum accederet, SERENISSIMUM AC CELSISSIMUM PRIN-

CI-

(m) *Theauri Brandenburgici* Vol. III. pag. 309. sq. Conf. ATHAN. KIRCHERVS

loc. cit. syntagm. XVII. cap. 1. pag. 487. sqq.

CIPEM AC DOMINVM, DOMINVM CAROLVM, DVCEM TERRIS BRVNOVICO LVNEBVRGENSIBVS IMPERANTEM, PRINCIPEM PIVM, FELICEM, MAXIMVM, divinamque eius familiam auguste veneraturus: antiquariam hanc supellectilem, antiquae fidei pignus, demississima manu ad pedes advolvit ANTONIAE AMALIAE, PRINCIPIS, TOTO ORBE AC FELICITER VIRTUTE SVA CELEBRANDAE; quae eandem paullo post in gazam, CAROLI, PRINCIPIS INCOMPARABILIS, curavit inferendam; quod noverat, hunc FILIVM ipsius SERENISSIMVM, domesticis gloriosissimae memoriae heroum exemplis excitulatum, Musas mansuetiores habere in deliciis atque veterum elegantia et memoria se oblectare. Hic vero PATRIAE PATER LONGE OPTIMVS uti litterarum disciplinas omnes, et in his praecipue politiores, nisu cum maximo, tum sempiternae gloriae commendando, tuetur atque ornare, ornatasque augere studet; sic splendida illa antiqui orbis monumenta in lucem protrahi atque in rei eruditorum publicae commodum iussit explicari. Cui mandato, quo HERVS CLEMENTISSIMVS me, servum ipsi subiectissimum, beare placuit, alacriter, ut fas est, satisfactorius, utrumque cimelium hac commentatione describam descriptumque *ut potero*, verba sunt CICERONIS (n), *explicabo: nec tamen quasi Pythius Apollo; certa ut sint et fixa, quae dixerò: sed ut homunculus unus e multis, probabilia coniectura sequens. Ultra enim quo progrediar, quam ut veri similia videam, non habeo: certa dicent hi, qui et percipi ea posse dicunt, et se sapientes esse profitentur.*

(n) *Quaestionum Tusculanarum lib. I. cap. 9.*

CAPVT

CAPVT II.

Numisma nostrum in rarissimorum merito refertur numerum. Regulae quidem generales, ad quas veterum numis iustum statuatur pretium, tradi nequeunt. Sunt tamen certa quaedam atque indubia summae raritatis eorum criteria, quae ad unum omnia in nostro comparent. Ex aere sabrefactum conspicitur Venetiis, in thesauro Petr. Mauroceni. Exstitit etiam Massiliae, in Museo Iob. Petr. Rigordi. Ornat denique eius exemplum, sed vetustate, maximam partem, exesum, gazam Farnesianam, quod Paul. Pedrusius breviter strictimque descripsit. Exhibetur Pedrusii explicatio notaturque.

Numisma, quod interpretando explanabimus, atque materia plumbeum, crassitudine calami scriptorii, magnitudinis vero mediocris est, tanti arbitramur esse aestimandum, ut numis longe rarissimis censeatur rarius. Immo, quum, in suo genere Phoenicem esse, cognoverimus: parum abest, quin ipsis Othonibus aereis Pescennianisque numis, quos rerum gnari argento enormi solent redimere, anteponamus. Si quid est in perutili arte numismatica, quod vix ac ne vix quidem ea ratione potest pertractari, ut omnia manifesta fiant, nec dubii remaneat quicquam: illud profecto est caput, quod de pretio, veterum auro, argento aerique statuendo, exponit. Quam summam difficultatem, tantum abest, ut eant infitias artis huius nobilissimae doctores exercitatissimi, ut potius fateantur eam atque etiam profiteantur. De numorum quidem pretio, scribit ANDR. MORELLIVS (o), nihil certi statui, aut definiri potest, sed ab emtoris impetu et ardore, quo in numos fertur, ei modus statuitur; facultates etiam a quovis expendendae sunt; tum et pro occasionis, regionis, temporis et necessitatis ratione istud differt. Nec aliter sentit EVCHAR. GOTTLIEB RINCKIVS,

B

quo

(o) In Specimine universae rei numariae antiquae, pag. 18.

quo, iudice ANSELM. BANDVRIO (p), adhuc nemo, quae ad numorum veterum perfectam spectant cognitionem, diligentius recensuit, aut explicavit dilucidius. Hic enim iuris interpret, et litterarum, et antiquitatis bene peritus, oleum perdere pronunciat (q) atque operam omnem, qui numorum raritatis doctrinam sub regulam velint redigere, qua se includi patiatur minime. Non rarenter enim, atque ex improviso, in lucem protrahi istiusmodi flores signatos, antea vel rariores, vel penitus incognitos; unde fiat, ut numi complures, patrum nostrorum memoria, inter gemmas propemodum enumerati, hoc aevo inter quotidie obvios referantur. * Equidem aut fallor egregie, aut non deerunt, qui, quod hisce magistris didicerunt, perdifficiliter de uniuscuiusque numismatis antiqui raritate posse existimari, nos temeritatis haud condonandae postulaverint, quid? damnaverint illico, quum legent, nos adeo magnifice de plumbo nostro sentire, ut confidenter decernamus, illud rarissimis si minus anteferendum, at saltem esse aequiparandum. Sed hi fere erunt, qui, sacris antiquariis nuper admodum initiati, arbitrabuntur, quum de numorum, vetusto aevo cusorum, raritate regulas nemo tradere queat generales, et, singulorum numismatum pretium accurate definire, res sit admodum lubrica, omnia incerta hic esse atque quam maxime ambigua. Hos vero experientia, optima rerum magistra, olim si edocuerit, ditiorum gazophylacia percensentes subinde contemplari numismata, albis rariora corvis (r),

- - nigroque simillima cygno;

agnituros, speramus, nos, nequaquam affectu pravo, aut inconsiderantia, sed ratione potius adductos, maximi plumbeum nostrum aestimasse. Quod si enim, nemine diffidente, ipso obryzo longe cariores habendi sunt numi, qui, inde a renatis, felici fidere, litteris, ad hanc usque aetatem, etiam in potentissimorum maximorumque regum et principum gazis ditissimis, vix semel atque iterum occurrerunt elegantioribus formo-

(p) In *Bibliotheca numaria*, pag. 141. edit. Fabrician.

potentia et qualitate etc. cap. XXI pag. 177.

(q) In *Lucubratione de veteris numismatis* (r) IVVENALIS *satyra* VI. v. 165.

mosissimae antiquitatis spectatoribus ; si porro numismata, ex viliori plumbi metallo conflata, quotquot eorum genuina sunt, lapidibus pretiosis, omnium iudicio, existimantur pretiosiora ; si praeterea usus, quem numus aliquis extra ordinem commerciumque habuit, eiusdem pretium ingenti adauget cumulo ; si denique longe rarissimis carissimisque ille meretur anteponi, in quo universa, hactenus recensita, summae infrequentiae criteria deprehenduntur : numus profecto noster illis, iure optimo, accensetur, qui, propter summam raritatem, in antiquariorum scholis, *unici* (s) solent appellari. Nam et ipsi similem vix ac ne vix quidem inuenies, et plumbeus est, et indubitatae deprehenditur antiquitatis, et usum habuit prorsus peculiarem. Quae maxima numi nostri caritas ut eo magis pateat, singula haec momenta paullo accuratius iuvabit explicare. Diximus, nostrum, qui aestimetur maximi, dignissimum esse, et primo quidem propterea, quoniam in multis, iisque ingenti elegantium numorum copia instructissimis, cimeliarchiis frustra quaeritur. Mihi certe, omni cura summaque diligentia recensenti quicquid aëris vetusti tulit aetatem, atque, e terrae visceribus erutum, viri eruditi nunc strictim descripserunt, quod in catalogis fieri assolet numariis, nunc vero data opera, et doctrinae, quo quisque erat instructus, apparatu, peculiaribusque voluminibus, explicarunt, post multum demum laboris exanclatum, unum investigare licuit alterumve, qui eandem, quam noster, praefert epigraphen eandemque imaginem. In illis tantum numophylaciis nostro similes asservari didici, quae, quemadmodum peritos, fortuna propitia utentes viros, principesque maximos conditores suos venerantur ; nec non quovis metallo veteri sunt onusta, sed numis rarissimis splendent. In multis illis numismatographorum libellis, quos partim ipse in scriniis meis servo, partim ab aliis mutuos accepi, atque manu pervolvi diligentissima, non nisi tria numi nostri reperire potui ectypa ; quorum tamen unum, quoniam temporis, omnia corrumpentis, iniuria ita est exesum, ut pars eius praecipua, postica nempe, propemodum perierit,

iure maiori ad aēs rude amandatur, quam inter alicuius pretii utilitatisque numos reponitur. Primus, ego quantum novi, qui orbis litterati cives certiores fecit, istiusmodi numum in honorem Hadriani Imperatoris signatum esse, atque, bene conservatum, ad recentiore aetate transmissum, est CAROL. PATINVS, praeclara eruditione et summis de universa re veterum numaria meritis clarissimus. Hic enim quum enumeraret admodum locupletem numismatum, antiquorum et recentiorum, ex omni metallorum genere, apparatus, quem illustrissimus PETR. MAUROCVS, senator Venetus, sagacitate maxima, per multos annos, pecuniarum vi ingenti, favente etiam fortuna, undique conquistavit, morti vero proximus, ut patriae suae splendori consuleret, tabulis, quibus suprema sua ordinabat, in Serenissimae Reipublicae sacrum iussit conferri: inter Graeca Imperatorum Romanorum numismata, ex aere, recensere (t) magnitudinis mediae numum, Hadriani imagine, in parte adversa, conspicuum, in averfa vero duos, ut ipsi videbatur, Canopos, in templi stantes vestibulo, addita epigraphe L. IH. ostendentem. Geminum hunc esse nostro, obscurum fore, credimus, nemini; licet PATINVS, quem in hoc thesauro describendo non ea, qua erat par fierique ab eo poterat, ratione versatum esse, eruditi (u) mirantur et lugent, nec typum curaverit apponendum, nec vera sentiat, quum, in uno eodemque numi latere unius eiusdemque numinis effigiem bis expressisse artificem, affirmat satis inconsideranter; quemadmodum ex infra dicendis (x) promptum fiet atque propositum. Praeter laudatum PATINVM numismatis nostri mentionem iniecit idemque, aeri incisum, iuris fecit publici doctrina et genere nobilis Velaunus, CLAVD. NICSIUS (y), a quo mutuo sumtum hic non piget delineare, ut oculis iudicare queant lectores, illud ex omni parte nostro respondere.

Refert

(t) *Thesauri Maurocenici*, Venetiis 1683. in 4. excusi, cap. XII. pag. 118.

(u) Vide ANSELM. BANDURIUM loc. citat. pag. 93.

(x) Vid. Cap. VII.

(y) In *dissertat. ad illustr. Spanhemium de numo pantheo Hadriani imperatoris*, Cap. III. pag. 28.

Refert NICASIVS, copiam singularissimi huius numi, quem propter insignem eius crassitiem inter maioris moduli reponit, sibi fecisse ION. PETR. RIGORDVM, Massiliensem de antiquitate bene meritum; qui, quum non nisi illud studiose fuerit venatus, quod in Graeciae Latique veteri pecunia rarum occurrit atque inprimis est memorabile: coniectura fortassis non aberrabimus, si, cimelio huic in gaza Rigordiana propterea locum esse relictum, credimus, quod inter haud quotidie obvia a conditore referebatur. Denique, in ditissimo Museo Farnesiano, quod liberalitate Cardinalis ALEXANDRI FARNESII, Pauli III. Pont. nepotis, Romae, ante duo circiter saecula, exstructum, Serenissimi Parmensium Ducis, RAINVTII II, iussu, ante quinquaginta, et quod excurrit, annos, Parmam (z), nuper vero in regnum Neapolitanum, sicut fertur, est translatum, aereum numum, non dissimilem nostro, PAVL. PEDRVSIVS, e societate Iesu atque memorati thesauri enarrator, nos docuit (a). Ita vero comparatum est hocce Farnesianum ectypum, ut iure meritoque numis curtis, quo nomine PERSIVS (b) exesos deformesque insignit, adiiciatur. Posticam enim partem, quae, quod maiorem, quam antica, fructum fert optimis studiis, nobilissima existimatur, temporis longinquitas et iniuria ita corruerunt, ut

B 3

Ca.

(z) Historiam thesauri Farnesiani delineant auctores *Act. erudit.* An. CIOIOCCXCVI. pag. 58.

fare sino a L. Elio, raccolti nel Farnese Museo etc. Tom. VI. tabul. XXXVIII. pag. 372. sqq.

(a) *I. Cesari in metallo grande, da Giulio Ce-*

(b) *Satyra V. vers. ultim.*

Canobi Ifidisque figurae, quibus eam monetarius ornaverat, aegerrime queant agnosci; quemadmodum ipse numus, quem apponimus, facit manifestum.

Dedit quoque operam PEDRVSIVS, ut, quas in averſa conſpicabatur, imaginum reliquias, illuſtraſſe atque interpretatus eſſe videretur. Ne quis igitur in eam inducatur opinioem, nos, hac commentatione eundem moventes lapidem, actum agere ac poſt Homerum illum ſcribere Iliada, monemus, qui in commentariis illis profundam quaefierit doctrinam, eum facturum eſſe contra mentem ipſius auctoris, qui, obſervante ANSELM. BANDVRIO (c), aequo et iuſto operum numiſmaticorum arbitro, *hoc unum ſibi propoſuiſſe videtur, ut, arrepta e numis occasione, nobilium adoleſcentium, qui in Parmenſi collegio humanioribus litteris operam navabant, animos ad virtutem inflammaret.* Ac certe, nec ſolida eſſe, nec multa, quae ille ad huius numiſmatis explicationem protulit in medium, nemo diffitebitur, qui Pedruſianas legit annotationes, quas eo libentius heic adſcribimus, quo infrequentius voluminoſum illud opus in bibliothecis etiam inſtructiſſimis reperitur. Sic autem ille. „Rinovano gli Egiziani l'onore al loro Monarca, accoppiando i proprj „Dei alla dilui auguſta Immagine. A tal fine ci viene rappreſentata, nella faccia contraria della Medaglia, la Teſta d'Iſide collocata ſopra un' „Idria, ed ha dirimpetto il ſuo Canopo. Tra le molte prerogative attri-

(c) Loc. citat. pag. 188.

„tribuite a questa pretesa Dea, era considerata come Genio tutelare dell' „Egitto, e singolarmente dell' acque del Nilo; quindi figuravasi talvol- „ta con una Situla nella mano, e con ciò (d) *omnium lacunarum fluen- „tiam ostendebat*; ma perchè l'oggetto principale del di lei supposto pa- „trocinio erano l'acque del Nilo, con riflesso particolare alle medesime „penso comparisca la di lei Testa sopra l'Idria. Per maggiore intelli- „genza di questa indicazione, convien sapere, che l'acqua del detto Fiu- „me, riputata sacra, conservavasi in alcune Idrie; e quando in una di „esse portavasi con tutta venerazione al Tempio, raccoglieva profon- „de adorazioni da tutti i circostanti (e): *Aegyptii, tanti Nili aquam fece- „re, ut, cum hydria ad templum bumeris ferebatur, omnes procumberent, „et, sublati manibus, Deis gratias agerent*; nè solamente nel Tempio cu- „stodivasi entro l'Idrie, ma (f) *verisimile est, unumquemque Aegyptio- „rum, in domo sua, saltem vasculum aliquod habuisse, quo exceptas sacri Ni- „li aquas veneraretur*. Da ciò può intendersi, con quanta congruenza „i sogni delle dottrine egiziane dassero a vedere, sopra l'Idria la testa „d'Iside, creduta favorevole presidente all'acque del Nilo. Certo è, che „il motivo ancora di metterle in mano, come vedesi in altre Medaglie, il „Sistro, era per dimostrare l'accesso del Nilo (g): *Per fistri motum, quod „gerere fingebatur in dextra, Nili accessum significabat*. Nella Medaglia „sesta della Tavola trigesima settima ho parlato di Canopo, nella con- „formità, che le follie pagane ci additano; ora qui avverto, che sotto „questo nome di Canopo gli Astronomi riconoscono una Stella, chiama- „ta da Plinio (h) *sydus ingens et clarum*, mentre credesi essere *omnium „fixarum maxima et fulgidissima*; a riguardo però della vicinanza, che ha „al Polo Antartico, non è da noi veduta, *nec Canopum cernit Italia*; indi „poco dopo soggiugne (i): *Canopus quartam fere partem signi unius su- „pra*

(d) SERVIVS *ad Aenoid.* VIII, 696. et LIL. GREG. GYRALDVS *de diis gentium syn- tagm.* XII.

(e) LIL. GREG. GYRALDVS loc. citat. syn- tagm. XVII.

(f) ATHAN. KIRCHERVS *Oedipi Aegyp- tiaci* Tom. I. syntagm. III. cap. 7. pag. 215

(g) GYRALDVS loc. citat. syntagm. XII.

(h) PLINIVS *Hist. natur.* lib. VI. Cap. 22.

(i) Idem lib. II. Cap. 70.

„*pra terram eminere Alexandriae intuentibus videtur; eadem a Rhodo ter-*
ram quodammodo ipsam stringere; cioè sembra radergli l'Orizzonte. Non
 „sempre, benchè frequentemente, il favoloso Dio Canopo figuravasi, co-
 „me nella Medaglia comparisce, con l'Idria alla quale Iside ancora qui
 „si conferma; ma (k) *idola Canopi, quae colebant Aegyptii, erant forma*
 „*nunc hydriae, turbinata superficiei in basin euntis, nunc pueri reticulata*
 „*veste involuti, nunc Hermæ forma, omnibus tamen in hoc convenienti-*
 „*bus, ut in turbinatam superficiem desinerent.*” I Caratteri L. IH, segnati
 „nel Rovescio, dinotano, come ancora il altri si è veduto, l'anno deci-
 „mottavo dell'Imperio d'Adriano., Hactenus PEDRVSIVS, qui, dum
 imagunculam, dextram lateris averſi partem occupantem, pro Isidis ha-
 buit signo, haud vera vidisse, est iudicandus. Hac enim monetarium
 adumbrare voluisse Canopum, alteram vero, ex adverſo ſtantem, re-
 praesentare Isidem, ex iis, quae in huius opellae progressu (l) com-
 mentabimur, fiet perspicuum. Praeterea, optabunt mecum eruditi, vir
 doctus fontes potius, ex quibus dulciores hauriuntur aquae, fuisset
 confectatus, quam rivulos, haud ubique limpida aqua fluentes. Deinde,
 quae differit de memoratis Aegyptiorum numinibus, trita sunt et
 tironibus cognita, quorum nemo est, quin PEDRVSII de Canopo atque
 Iside observationes, ex quodam theologiae superstitionis compendio di-
 dicerit. Postremo, quo maiori sollicitudine vulgaria, undecunque col-
 lecta, ad numismatis sui illustrationem affert, eo altiori silentio premit,
 quae ad eius interpretationem inprimis poterant conducere. Quae quum
 ita sint, tantum abest, ut otium nobis fecerit PEDRVSIVS, ut potius ege-
 rit nihil, Spartamque hanc, pro civili parte ornandam, nobis reliquerit.
 CAPVT.

(k) ATH. KIRCHERVS loc. citat. pag. 210.

(l) Vide Cap. VI. & VII.

CAPVT III.

In numorum veterum pretiis constituendis metallorum nec ignobilitatem, nec praestantiam respiciunt periti. Plumbum, natura sua molliissimum, temporis iniuriae maxime est obnoxium. Numi igitur plumbei, ex vetusto aevo, supersint paucissimi, necesse est. Antinous plumbeus centum uncialibus aestimatus. Recensentur, qui, monetam plumbeam veteres Romanos habuisse, negarunt, eorumque argumenta refelluntur. Lege Cornelia numaria interdicti non fuerunt numi plumbei. Titulus, quem monetarii affectarunt, A. A. A. F. F. nihil iuvat plumbi veteris ofores. Deae Monetae typus in numis imperatoriis. Quando eadem trium mulierum figuris adumbrari coepta. Confirmant monetae plumbeae apud Romanos usum Plautus et Martialis. Claud. Chiffletius et Ludov. Savotus notati. Aere quidem et ferro argentum miscuerunt Romani, non vero plumbo. Comici veteres cum numis vilibus, publica tamen auctoritate probatis, res contemnendas comparant. Claud. Salmasius refutatur. Plumbum quare nigrum appellarint veteres, indicatur. Sub saeculi demum secundi exitum aereos numos plumbo adulterare coeperunt Romani. Passim in numophylaciis occurrunt numi plumbei, de quorum ingenuitate non dubitant periti. Plumbeorum numismatum, quae Museum Laur. Pignorii ornavant, usus varius fuit. Numulus familiae Pedaniae plumbeus vindicatur. Neronis numus, in quo Paullini legitur nomen, referendus est vel ad Pompei. Paullinum, vel ad C. Suetonium Paullinum, quorum virorum res gestae strictim enumerantur. Numus Neronis alius, cum imperatoris huius filiae, Claudiae, imagine, affertur. Antinoum plumbeum gazae Molavianae, ob insolitam scribendi rationem, quae in eo observatur, immerito sollicitavit Iob. Reiskius. Saeculo secundo sigma modo forma antiquissima Σ, modo lunata figura C pingebatur. O IEYC scriptum pro O IEPEYC. Numi bene multi, monetariorum culpa, vitiosi

C

tiosi

tiosi sunt. Franc. Ficoronius, plumbea numismata omnia loco tesserarum, in ludis publicis, fuisse adhibita, perperam contendit. Nostri numi plumbei sinceritas et in commercio usus demonstrantur.

olent, nec sine ratione, qui aeris vetusti notitiam paullo penitiorum, multo labore, sibi acquisiverunt, in numorum pretiis constituendis, non semper spectare materiam, atque numos ex metalli praestantia, aut ignobilitate pendere. Saepe numero ipsum obryzum posterius ducunt argento; immo, subinde numismata, ex aere fabrefacta, nobilioribus metallis, multis modis, praeferunt. Sic, Agrippinae iunioris, ex argento, numum, ostendentem hinc Agrippinae et Neronis capita adversa, cum epigraphe, AGRIPP. AVG. DIVI CLAVD. NERONIS CAES. MATER, illinc vero inscriptionem, circa coronam querceam, in qua S. C. legitur, NERONI CLAVD. DIVI F. CAES. AVG. GERM. IMP. TR. P. aureo, iisdem capitibus inscriptionibusque conspicuo, rariorem pronuntiat nequaquam stultus numorum veterum existimator, IOH. VAILLANTIVS (m). Et, quis est omnium tam ignarus rerum, atque in antiquariorum republica tam rudis, quin sciat, primi moduli Othones aereos atque Latinos, licet eiusdem imperatoris numi ex argento non obvii, ex auro autem raritate sint praestantissimi, his tamen tantum antepone peritos, ut inaeestimabiles eos appellitent? „Vn Othon Latin, scribit LVDOV. IOBERTVS (n), de grand bronze, n'a point de prix, au lieu qu'un Othon d'or ne vaut que trois ou quatre pistoles au-dessus de son poids, qui est environ treize francs. Et le même Othon d'argent ne vaut que quarante ou cinquante sols au-delà de ce qu'il pèse etc. Licet igitur nobis quoque, nostrum, propter materiam, quae plumbum, ut iam supra indicavimus, est, longe rarissimis praeponere; etiamsi,

ex

(m) Vide eius *Numismata Imperatorum Romanorum praestantiora, a Iulio Caesare ad Tyrannos usque*, Tom. II. pag. 64.
 (n) Loc. citat. pag. 18.

ex aere, sui habeat similes. Qui metallis exercendis invigilant, eorundemque naturam diligentia investigarunt, testantur (o), plumbum magnam argenti vivi quantitatem, sulphuris parum, paucissimum vero terrae, seu salis, habere; ac proinde, quod ὁ πῶνυ, HERM. BOERHAAVIVS (p), inter praecipuas plumbi notas retulit, metallorum omnium esse mollissimum. Numi igitur, ex metallo adeo tenero facti, temporis iniuriae, necesse est, prorsus sint impatientes; quod ipsum experientia etiam docet. Ex optima enim hac magistra discimus, plumbeis numismatibus corrupendis dimidii saeculi spatium sufficere; quemadmodum EVCHAR. GOTTL. RINCKIUS (q) animadvertit in Danicorum biga, quae iussu Friderici III, quum belli premeretur necessitatibus, signata, quum elapsi vix essent quinquaginta anni, iam detrita apparebat. Hinc quum manifesto comperiamus, monetae plumbeae, a priscis Graeciae Latique incolis cusae, copiam admodum exiguam ad hanc nostram pervenire potuisse aetatem: quicquid numorum veterum, ex viliori illo metallo conflatum, hodie superstes, nec spurium est, merito maximi aestimatur, immo auro gemmisque debet anteponi. Anglus certe quidam, quem magnam rei numariae habuisse novimus prudentiam, pro Antinoo plumbeo centum unciales obtulit summe venerabili GERARDO, e gente MOLANORVM, liberi et imperialis coenobii Luccensis praefuli quondam longe meritissimo: qui tamen, enormem illam argenti summam respuere, quam tanto cimelio, quo mirum quantum delectabatur, se privare, duxit satius (r). At enim veremur, ne ipsa numismatis nostri materia, qua adducti, idem inter longe rarissima collocandum esse, censuimus, aliis sit offendiculo, praebeatque occasionem illud adulterinum et vix dignum pronuntiandi, quo

C 2

quis

(o) Vid. IOH. IOACH. BECCHERI *supplementum in physicam subterraneam*, Cap. VI. pag. 669. edit. Lips. 1703. 8.
(p) In *Elementis chemiae*, Tom. I. pag. 42. edit. Lips.

(q) Loc. citat. Cap. V. pag. 35.

(r) Vide *Celeberrimorum virorum epistolae de re numismatica* ad ZACHAR. GOEZIVM, pag. 2. ima.

, quis gazam suam oneret. In horum itaque sententiam, quam procul dubio ferent, paullo accuratius inquirere, atque plumbeae monetae, apud veteres, usum confirmare, nostrum erit officium, ut numi nostri dignitas facta tecta conservetur. Quemadmodum in illo artis numismaticae capite, quod de priscorum hominum moneta plumbea exponit, nihil ferme occurrit, quin vocatum sit in controversiam: ita quoque cum olim non defuerunt, tum etiam, hac nostra aetate, uti scio, reperiuntur viri docti, qui, plumbeos numos, quotquot eorum, in cimeliariis, passim ostenduntur, ut improbos atque a falsariis suppositos, reiicere, nulli dubitarunt, nec dubitant. Professus est, maiorum memoria, inter ita sentientes nomen suum iuris peritus non incelebris, FRANC. HOTOMANNVS (s). Adstipulati iisdem sunt, praeter alios, IOH. SMETIVS (t), BVRC. GOTTHELF. STRVVIVS (u) et imprimis IOH. REISKIUS, quo, eruditi Guelferbyti ornamento quondam egregio, qui maiore contentione plumbi veteris probitatem impugnaverit, novi plane neminem. Quum enim, ante hos annos quadraginta tres, sub personato IANI RVTGERSII nomine, bellum inferret (x) IOH. HENR. EGGELINGIO; quoniam hic reip. Bremensis, ut vocant, secretarius, Antinuum Musei Molaniani plumbeum, vel, quod hic malebat, stagnum, cuius plane paullo ante iniecimur mentionem, genuinae atque indubitandae antiquitatis esse, affirmaverat; (y) ipse vero pulcre intelligeret, non posse rectius convelli EGGELINGIVM, quam si daretur probatum, quicquid plumbi stagnique signati, hac tempestate, circumfertur esse reprobum: omnibus ferme, quae

(s) *Antiquitatt. Romanar.* lib. III. citante IO. REISKIO, pag. 8. libelli mox nominandi.

(t) In *Antiquitatibus Neomagensibus*, pag. 171.

(u) *Bibliothecae numismat. antiquior.* cap. III. pag. 136.

(x) Integer scripti huius eristici titulus est: IANI RVTGERSII *de orbe stagnico, aut numo potius adulterino, seu reprobo An-*

sinoi ad virum nobiliss. Iob. Henr. Eggelingium epistola, et haec quidem e Parnasso per scribas nuntiosque publicos MDCXCVIII. exarata Bremamque perlata. Frf. 1699. 4 plagg. 2.

(y) In *Epistola ad illustrissimum Luccensium Abbatem de orbe stagnico Antinoi.* Bremae 1691. 4.

quae, in hac disceptatione adhibuisse eruditos, noverat, argumentis, undique, nec sine labore, corrasis, adversarium suum oppugnabat. Verum, cum rationes, quibus, ut plurimum, contra veterum plumbeos pugnatur, leves sunt, atque eius naturae, ut sagaces, qui animum attendunt, earum imbecillitatem non possint non intelligere, tum REISKIUS in adoptata semel sententia non perstitit, sed, a venerabili Luccensium Abbate victus, palinodiam, licet privatos inter parietes, cecinit (z). Firmamentum praecipuum, quo REISKIUS eiusque affeclae nixi, plumbum vetus proscribendum iudicarunt, ipsis exhibuerunt sequentia legis Corneliae verba (a): *Eadem lege exprimitur, ne quis numos stagneos, plumbeos, emere, vendere dolo malo vellet.* Quoniam nempe, sub tabulae huius initium, legislator, crimine falsi teneri, iubet, qui in aurum vitii quid addiderint, aut argenteos numos adulterinos flaverint: autumant hinc, huius legis auctorem eandem poenam denuntiassè, qui plumbeos cudere fuerint ausi. Instant itaque, quum apud Romanos omnis plumbi in commercio usus fuerit interdictus: nullum esse dubium, quin falsarii fabrefecerint quicquid plumbi signati hodie in ditiorum exstat numophylaciis. Verum, sicuti haec interpretatio a mente legislatoris est alienissima: ita etiam, quod inde concludunt adversarii, ultro concidit. Recte sagacissimus et omnis antiquitatis, et legum interpres, CAROL. CAES. BAVDELOTIUS (b), observat, hanc tabulam haudquaquam a monetariis officinis relegasse plumbum, sed interdixisse tantum, ne privati homines flarent ferirentque monetam,

C 3

idque

(z) Intelligere hoc licet ex laudati praefulis epistola, ad ZACH. GOEZIUM data, in qua loc. citat. ita scribit: *De Antinoe meo stagneo recte iudicas. Quae contra egregii illius numi authenticam molitus est, sub persona Rutgerfii, beatus Reiskius, vir caetera non indoctus, quasi re bene gesta, cum proluxa epistola ad me misit ipse. Orta hinc inter nos concertatio epistolica su-*

per quaestione, an Romanorum temporibus numi genuini exstiterint, ex panno, vel plumbo cusi; id quod ego descriptionibus aliquoties iteratis, tot argumentis evici, ut victas mihi manus daret denique.

(a) L. 9. §. 2. n. ad leg. Cornel. de falsis.

(b) *De l'utilité des voyages, et de l'avantage que la recherche des antiquitez procure aux sçavans*, Tom. II. pag. 549. sqq.

idque adeo severe, ut ne quidem ex vilioribus metallis numos cudere licuerit. In aliam enim partem haud interpretatos esse ipsos veteres hanc legem, confirmat testimonio Q. ASCONII PEDIANI, diserte scribentis (c), iubere *legem Corneliam numariam, quae de moneta, ne quis pecuniam faceret*, sive illa aurea esset argenteaque, sive aerea, aut plumbea. Praeterea, idem BAVDELOTIVS, postquam, variis argumentis, vero fecit simile, verba, de quibus hic disceptamus, librariorum culpa, male sana ad nos pervenisse, docet, auxilio sanioris critices, menda ita tolli oportere, ut in posterum legatur: *Eadem lege exprimitur, ne quis numos scilicet aureos et argenteos plumbeosve temere vendere dolo malo vellet*. Rem acu si tetigit Gallus ille eruditus; sique hic genuinus est huius constitutionis legendae modus: adeo non militat contra plumbi in commercio usum Cornelii tabula, ut eundem potius extra omnem dubitationis ponat aleam. Dum enim poena, falsariis constituta, sancit, ne quis *temere*, id est, sine magistratus, penes quem erat monetam cudendi potestas, concessione, ex omni metallorum genere, etiam vilissimo, numis mercetur: concedatur nobis, necesse est, plumbeos, publica cusos auctoritate, in re Romanorum publica existisse. Verum, nolumus pro hac BAVDELOTII emendatione, tanquam pro aris et focis, propugnare. Concedere possumus, critica ope haud indigere tabulam Corneliam: nec tamen lucri quicquam inde capient, qui plumbi usum apud Quirites eunt infirias. Si enim hac in civitate plumbei numismatis nullus fuit usus: certe Corn. Scipio, dictator, quem huius legis auctorem putant, supervacaneam suscepit operam, dum eam figebat. Plumbeus profecto sit falsarius, qui numos cudere velit ex illo metallo, quod a commercio novit esse remotum. Dum itaque S. P. Q. R. opus esse iudicaverunt, eiusmodi tabula adulteratores coërcere: nemo amplius dubitare poterit, quin, in florentissima hac republica, homines emerint necessaria plumbeis numis, in monetaria officina sacra signatis. Everso, hac ratione, adversariorum fundamento

prae-

praecipuo, video, cetera, quibus, sententiam suam firmare, fatagunt; argumenta haud exquisita esse, et ad probandum prorsus inepta. Nequeo sane fatis mirari, qui abs se impetrare potuerint plumbi veteris otores, ut, quum in orbe antiquo minime versarentur hospites, tamen causam suam defendere instituerint (d) solemni illa totiesque obvia in numis formula A. A. A. F. F. quasi veteres ea ipsa indicare voluerint, se *Auro, Argento Aerique Flando, Feriundo*, non aliis metallis signandis, fuisse occupatos. Quis enim linguarum, quas eruditas hodie vocamus, adeo est rudis, qui non sciat, quam late *aeris* vocabuli sensus apud veteres patuerit. Ipsi tirones haud ignorant, Graecos χαλκόν, Latinos vero *aes*, omnis generis numos, ex quocunque demum metallo conflatos, appellasse; idque propterea fortassis, quoniam *aes*, ante reliqua metalla, apud hos populos, fuit signatum (e). Quid igitur? si tirones responderint, eodem latiori sensu *aeris* vocabulum, in formula illa adhibitum, plumbeos quoque numos comprehendere? Nihil certe, quod regerant, adversarii habebunt; praecipue, quum brevitatis studium, quod monetarii veteres in numorum inscriptionibus sollicitè observarunt, auctores huius formulae prohibuisse videatur, quominus triplici A litteram P darent comitem. Ut autem ludus fuit alterum, quo contra plumbei numismatis antiquitatem pugnatur, argumentum, infirmare atque frangere: sic nullo negotio tertium quoque refellitur, quo illi solent uti, qui, licet haud negent, superstites esse ex antiquo aevo plumbeos numos, eos tamen in commercio locum habuisse pernegant. Desumunt illud a Monetae figura, quam in nonnullis senescentis imperii Romani numis habet (f). In his eam subinde repraesentant mulieres tres, quarum unaquaeque dextra manu bilancem, sinistra cornu Amaltheae tenet,

(d) Vid. ION. REISKIUS loc. citat. pag. 9.

(e) Confer. ION. CHRISTOPH. WAGENSEILIVM *de re monetali veterum Romanorum*, Cap. V. pag. 22. ubi testimonia, ex priscis auctoribus collecta, quae memoratum harum vocum usum confirmant,

videbis.

(f) Vid. non incelebris Theologi Iulii, HENR. ION. BYTEMESTERI, *delineatio rei numismatice antiquae et recentioris*, Cap. III. pag. 45. quo in libello quorundam de numis antiquis placita recensentur.

tenet, quasque illi trium metallorum praestantiorum, quae sola in officinis monetariis sint elaborata, credunt symbolum. At enim vero, ea ratione, si fas est subducere calculos: ego facili opera evicero, partem numorum argenteorum aereorumque maximam, quae nunc ditiorum ornat gazophylacia, nequaquam a Romanis pecuniae loco fuisse adhibitam. Norunt, qui, quicquid aeris, iussu Quiritum, signatum est, curioso et attento oculo perlustrarunt, Domitianum primum esse, in cuius numis unius mulieris figuram, dextra stateram, duabus instructam lancibus, sinistra vero copiae, ut vocant, cornu praefferentem, addita epigraphe, MONETA AVG. contemplamur. Saltem in numismatum, auctoritate Romanorum, inde a Pompeio M. ad Heraclii usque tempora, cuforum, recensione, quam incepit ADOLF. OCCO, locupletavit FRANCISC. MEDIOBARBUS atque perfecit ferme PHIL. ARGELATVS, nullum, memorata imagine, aut epigraphe conspicuum, ante Domitiani consulatum decimum (g), occurrit. Praeterea, iisdem viris numus, tribus Monetae figuris exornatus, qui Commodi, aut, si vera retulit DAVID. HOFFMANNVS (h), Traiani aetatem antevertat, nullus est visus. Denique, supersunt Severi Imperatoris numismata, quorum nonnulla Monetam unam, alia vero tres Monetas praeferunt (i). Contra omnium autem annalium monumenta, atque etiam contra ea niterer, quae unanimi antiquariorum consensu sancita et ipsa veritate sunt fundata: si, horum numismatum auxilio, conarer demonstrare, Domitiano imperante non nisi aureos in usu fuisse, aut Traianum denique, vel Commodum numos, ex tribus potioribus metallis factos, introduxisse, vel Severum nunc soli auro, nunc vero auro, argento aeri-que pretium statuuisse. Nihil igitur proficiunt, qui tres illas, bilancibus et

(g) Pag. 133. Prodiit autem opus Biragianum, cura PHIL. ARGELATI expurgatum mendis compluribus, additionibus contra innumeris auctum, Mediolani, ex aedibus societatis Palatinae, 1730. fol.

(h) In dissert. de *Dea Moneta*, habita Helmaestad. 1717. §. 12. sub finem.

(i) Vide citatum modo opus Biragianum, pag. 269.

et copiae cornibus instructas, figuras testantur, quum, plumbeam pecuniam Romanis fuisse incognitam, firmare satagunt. Quanta autem infirmitate laborare vidimus argumenta, hactenus recensita, tanto plus ponderis habent, quibus contrarium probare solent peritiores. Quod si enim testes duo, iique oculati, omni exceptione maiores merito censentur: expedita iam erit atque aperta caussa nostra. Adsunt enim, ex remotissima antiquitate, PLAVTVS et MARTIALIS, qui, se plumbeam monetam, Romae valentem, vidisse manibusque contrectasse, disertis verbis, referunt. Horum enim poetarum alter sic canit (k):

Cui homini hodie peculi nummus non est plumbeus.

Et iterum (l):

*Tace sis faber, qui cudere soles plumbeos
Nummos.*

Nec non alibi (m):

Cui, si capitis res sit, nummum nunquam credam plumbeum.

MARTIALIS vero (n):

*Vt convivia sumptuosiora,
Toto quae semel apparas in anno,
Nigrae sordibus explices monetae;
Et septem veteres tui sodales
Constemus tibi plumbea selibra.*

Et alio loco (o):

*Togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto?*

Verum, nec horum testium auctoritas satisfacit illis, qui, Romanos plumbeis numis viliores emisse merces, pernegant. Nam, vtrumque poetam plumbei numismatis nomine designare quosvis parvi pretii numos, caussantur; atque, ut huic obiectioni aliquam veritatis conciliaffe videan-

D

tyr

(k) In *Casina*, Act. II. Scen. 3. v. 40.

(l) In *Moscellaria*, Act. III. Scen. 2. v. 11.

(m) In *Trinumo*, Act. III. Scen. 2. v. 120.

(n) Lib. I. epigr. 100. v. 11. sqq.

(o) Lib. X. epigr. 74. v. 3. sq.

tur speciem, ad viros provocant, eruditione eximia nobilitatos, qui in eum sensum loca allata sunt interpretati. *Frustra*, inquit IOH. REISKIUS (p), ad PLAUTVM, MARTIALEM et VLPIANVM, *ICtum*, *provecas*, qui numos stanneos plumbeosque, in poëmatibus et legibus Romanis, commemorant. Siquidem vix credes, quantam totus criticorum senatus in Parnasso ad loca tua citata indignationem conceperit, dum sollerter numi plumbei per obolos aeratos a SCALIGERO, GRVTERO, CASAVBONO et TAVBMANNO explicabantur; ab ICtis autem, et HOTOMANNO maxime, per quosvis parvi, aut vilioris pretii numos, et quadrantes sportularios reddebantur. Maxima, fateor, hic citantur nomina, virique producentur, cum quibus dissentire est religio; at tunc demum, quum, quae decernunt, aliqua saltem veri praedita sunt similitudine, qua autem, hac in caussa, prorsus destituuntur. HOTOMANNVM enim a vero legis Corneliae numariae sensu longissime aberrasse, supra iam est evictum. Et, quemadmodum critici, quos REISKIUS testatur, propterea PLAVTI et MARTIALIS numos plumbeos de aeratis exposuerunt obolis, quoniam, HOTOMANNO adstipulati, crediderunt, plumbeam monetam legibus fuisse interdictam: sic nullus dubito, quin mutassent mentem, si iurisperiti huius agnovissent errorem. Quum vero illi, qui argumentis, a virorum percelebrium auctoritate ductis, militant, non immerito iisdem armis repellantur: licebit nobis quoque nominare viros et legum, et litterarum, et totius antiquitatis valde gnaros, qui nobiscum conspirant. Ex horum numero est gravissimus iuris Romani interpres, IAN. VINCENT. GRAVINA (q). Diserte enim affirmat, toties memorata lege Cornelia iudicium in illos dari, qui pretiosiori metallo deterius infuderint; qui monetam attonderint, raserint; qui fraudibus hisce praestiterint opem, aut monetam extra locum, operi huic, iussu publico, destinatum, signaverint. Ne verbulo autem monet, eadem lege numos plumbeos interdicti. Nec minus CLAVD.

CHI-

(p) Loc. citat. pag. 9.

(q) *Originum iuris civilis* lib. III. operum,

extra GOTHOFR. MARCOVII editorum, pag. 451.

CHIFLETIVS (r), LAVR. PIGNORIVS (s), IOH. CHRISTOPH. WAGENSEILIVS (t), EVCHAR. GOTT. RINCKIVS (u) et Celeb. HERM. VLR. A LINGEN (x), tam PLAVTI, quam MARTIALIS, testimoniis, plumbi apud Romanos in commercio usum satis superque probari, existimant. Quod quidem attinet ad Comici verba, quae secundo loco recitavimus, arbitrat^{ur} CHIFLETIVS, illa ad controversiam, quam pertractamus, dirimendam nihil prorsus facere; utilia vero illis esse, qui, falsarios, Plautina aetate, plumbum admiscuisse argento, vellent demonstrare. Ineptum quoque hunc locum ad usum numismatis plumbei firmandum iudicat sagacissimus prisca aeris indagator, LVD. SAVOTVS (y), quippe qui opinatur, eum potius facere manifestum, circa tempestatem, qua acta est fabula Mostellaria, plumbea numismata in falsorum numerum fuisse relata. At vero, ad manus sunt, quibus nodus, quem duumviri illi, praeter omnem necessitatem, nectunt, facili solvamus opera. Perspicacissimus sit mortalium, qui ex illo PLAVTI versiculo, in quo altum de argento est silentium, exsculperit, artis argentum, admixto plumbo, adulterandi Romanos fuisse gnaros. Constat quidem inter antiquarios, Livium Drusum (z) octavam aeris partem, M. Antonium (a) autem ferrum miscuisse argento: plumbo vero denarios fuisse adulteratos, nusquam legitur relatum. SAVOTVM autem in eam, quam profitetur, sententiam discessisse, est sane, quod miremur. Paullo ante (b) enim affirmaverat, posse variis testimoniis, praecipue MARTIALIS et PLAVTI, demonstrari, Romanos plumbea moneta res viliores esse mercatores. Aliter quoque, credimus, explicasset

D 2

phra-

-
(r) <i>De antiquo numismate</i> , Cap. XIII. pag. 75.	(y) <i>Discours sur les medailles antiques</i> , Part. II. chap. III. pag. 56.
(s) <i>De servis veterum</i> , pag. 248. sq. edit. Amst.	(z) Vid. PLINIVS <i>hisor. natur.</i> lib. XXXIII. cap. 3. Conf. IAC. GOTHOFREDVS <i>ad Cod. Theodos.</i> lib. VIII. tit. 22. <i>de falsa moneta</i> .
(t) <i>De re monetali veterum Romanorum</i> , Cap. VI. pag. 28.	(a) Idem libr. citat. cap. 9.
(u) <i>De veteris numismatis potentia et qualitate</i> , Cap. V. pag. 34.	(b) Part. II. chap. I. pag. 44.
(x) <i>De origine et inventoribus pecuniae et numismatum</i> , Cap. VI. pag. 79.	

phrasin, *cudere numos plumbeos*, si didicisset, aut fuisset memor, illud solemne servasse Comicos, ut numos, minutos quidem vilissimosque, sed tamen communi usu receptos, nominarent, quum rem quandam contemnere ac in odium vellent adducere. Sic, quamquam Athenienses, minus florentibus rebus ipsorum (c), monetam aeream, publico decreto, approbassent: tamen cum istiusmodi numis homines nauci atque improbos comparavit ARISTOPHANES (d). Et, quoniam iidem numi haud eleganter erant signati: hinc laudatus comicorum princeps *πνηγεὺ κόμματος*, *mali commatis*, eos esse dixit (e), qui moribus perditī erant atque abiecti. Eundem loquendi modum usurpat ipse PLAUTVS (f):

Nam, nunc novae quae prodeunt, comoediae,

Multo sunt nequiores, quam numi novi.

Quapropter credere malim, servum, eam ob causam parasito silentium imponentem, quod hic cudere soleat numos plumbeos, exprobare voluisse Phranisco vilissimum vivendi genus; quam subscribere SAVOTO, censenti, falsi crimen eidem homini obiici. Quam in sententiam tanto lubentius descendo, quo magis eam firmare video verborum, hac in scena, nexum, quoque contemtius tractabantur apud veteres, qui dictis factisque ridiculis victum quaerebant. Restat nunc, ut MARTIALEM quoque a viris doctissimis vindicemus, quos eius testimonio intercessisse novimus. Nam, *selibram plumbeam* poetam appellare sex sestertios numos aereos, *plumbeos* autem *numos* aeream monetam, cui plurimum plumbi admixtum, atque falli, qui eos accipiunt numos, ex plumbo confatos, CLAUD. SALSASIVS (g) pronunciat. Verum, ne ipse per errorem sit lapsus, quod verear, habeo: immo, virum, alias *κερταώτατον*, hac in re peccasse, plane scio. Priori in loco, *nigram monetam*, et *plumbeam selibram*, phrasēs esse, unam eandemque rem significari.

(c) Vide IOH. FREDER. GRONOVIVM de *sestertiis*, lib. II. cap. 8. pag. III. sqq.

(d) In *Ranīs*, v. 742.

(e) In *Pluto*, l. v. 863. et 958.

(f) In *Casinae* prologo, v. 9. sq.

(g) In *Commentariis ad FLAV. VOPISCI vitam Taciti, Imperatoris*, Cap. VIII. pag. 608.

gnificantes, non poterunt non iudicare, qui, dum epigramma illud perlegunt, animum adhibebunt mentemque. Quod si ita est, ut nemo unus poterit dubitare: utique de plumbea moneta, nequaquam vero aerea, MARTIALIS loquitur. Nequit enim nigredo tribui aeri veterum, quippe quod, colore suo, vel flavum, vel furtum, vel album fuit. Plumbum contra, illud imprimis, quod hodie simpliciter ita vocatur, Graeci vero μόλιβδον appellabant, atque ex quo plerique numi plumbei superstites, et noster etiam, sunt fabrefacti, quoniam internigrans est et tractantium manus nigrore inficit, *nigrum* dixit PLINIVS (h). Eandem ob causam VIRGILIUS quoque plumbo livorem attribuit, dum canit (i):

Pars maxima glandes

Liventis plumbi spargit.

Neque etiam audiendus est SALMASIUS, quum *numos plumbeos* de aerea interpretatur moneta, cui, plumbi admistione, sua ademta est sinceritas. Nam LUDOV. SAVOTUS (k), pro egregia, qua pollebat, rerum metallicarum cognitione, experimentis chymicis, ostendit, in numis omnino omnibus, aetate MARTIALIS, quem sub Domitiano, Nerva et Traiano floruisse constat, atque etiam ante hoc aevum, cufis, ne micam quidem plumbi deprehendi. Illam enim aeris corrumpendi methodum, exeunte demum saeculo secundo, usurpare coepisse monetarios. Ut autem, quae hactenus disputavimus, reddunt manifestum, PLAUTVM et MARTIALEM testes in hac causa esse, quorum auctoritatem sequamur: sic duumviris hisce, ex vetusta memoria accersitis, ex recentiori aevo, quo studium numismaticum, summa diligentia, coluerunt eruditi, adiungere possemus ingentem eorum catervam, qui, postquam argumenta, quibus plumbi veteris impugnari solet probitas, ex omni parte pertentarunt, perspecta eorum infirmitate, agnitaque causae nostrae bonitate, coniunctis sententiis, decreverunt, utique Quirites plumbeis

(h) *Hist. natur.* lib. XXXIII. cap. 5. et lib. (i) *Aen.* VII. v. 686.

XXXIII. cap. 16.

(k) Loc. modo citat. pag. 45.

numis esse usos, eorumque aliquos ad nostrum pervenisse aevum. Verum, artificibus, in arte ipsorum, licet fides, nec immerito, adhibeatur, eorumque decreta plurimum habeant ponderis: tamen, brevitatis studio, integrum eorum catalogum hic contexere, supersedeo. Ad numos tantum, ex plumbo fabrefactos, et eos quidem provocabo, in quibus indubitandae authenticae indicia cum viri, numismatices peritissimi, deprehenderunt, tum nos etiam animadvertimus; quique, hac in lite, vim habere debent ad probandum maximam. Ex horum censu iudicamus esse aliquos de quatuordecim illis, qui, superiori saeculo, partim Romae, partim ex agris, aeternam hanc urbem cingentibus, effossi, in Museum pervenerunt LAUR. PIGNORII (1). In his enim ille *totius antiquitatis indagator acerrimus atque in veterum numismatibus interpretandis oculatissimus*, quemadmodum IAC. PHIL. TOMASINO (m) vocatur, adeo expressa observavit venerandae vetustatis vestigia, ut, quum antea plumbeam Romanorum monetam nolisset agnoscere, hisce cimeliis conspectis, illico in contrariam adduceretur opinionem. Equidem, PIGNORIO, universam suam plumbeam suppellectilem veteris monetae reliquias esse, censebam, ut assentiar, non facile a me impetrare potero; idque propterea quidem, quoniam in illa sunt quidam, quorum imagines mihi suspicionem movent, eos rebus longe aliis infervisse. Eorum nonnulli, nostra sententia, Saturnalium tantum tempore in usu fuerunt: existimamus etiam, eorum aliquos tesserarum loco illis fuisse datos, qui ludos publicos cupiebant spectare. Quotquot vero eorum numinum capitibus, vel symbolis, sunt conspicui, aut sacro illo imperii Romani signo, aquila, insignes, eos in commercio usum habuisse, ut credam firmiter, similitudine adducor, quam horum imagines cum illis habent, quas in imperatoriis, praecipue vero in consularibus, contemplamur. Hos enim in commercio olim fuisse, quemadmodum nemo negabit, nisi

(1) Aeri incisi exhibentur in libello de *servis* ad pag. 248.

(m) In *dissertat. de vita, bibliotheca et Museo*

Laur. Pignorii, subiecta huius *Mensis Ista*, editionis Amstelodamensis pag. 66.

nisi qui ignorat, SEBAST. ERICIVM (n), statuentem, antiquorum numos, hodie superstites, a veteri distinguendos esse moneta, peritiores antiquarios dudum explosisse (o): ita etiam plumbeos, de quibus hic est sermo, eundem Quiritibus praestitisse usum, quis poterit in dubium vocare? Quod vero ad illum attinet, qui in adversa Iovis, vel, si mavis, imperatoris cuiusdam caput, barbaturum atque laurea redimitum, ostendit, in averfa autem Herculem, clava armatum atque cum Antaeo luctantem, sistit, additis litteris S. C. quarum posteriorem chalcographus lunae corniculantis imagine adumbravit, eum quominus inter monetam Romanam referamus, insigni eius prohibemur magnitudine. Tanti nempe est moduli, ut merito annumeretur missilibus, sive, ut Itali loqui amant, *Medaglioni*, quae vulgaris monetae vices subisse, uno ore, ac praecise, negant antiquarii. Ceterum, quicquid etiam litteris S. C. id est, *Senatus Consulto*, veteres significare voluerint; sive illis confirmata sit metalli probitas, sive indigitata potestas senatus ex vilioribus metallis numos signandi: illud tamen certum esse debet, numos, hac nota insignes, ac proinde etiam nostrum, publica auctoritate esse cufos. Hactenus recensitis Pignorianis succedant nunc duo a CAROL. PATINO (p) aliisque editi, quorum alter, quem inter consulares plerique reponunt, hinc Herculem, pusionem nudum, stantem atque serpentem elidentem, praefert, inde vero, et quidem in media area, *Caii PEDANII* nomen exhibet legendum (q). Agnoscit numuli huius antiquitatem ingeniosus iuxta ac aequus aeris vetusti iudex, SIGEB. HAVERCAMPVS (r), quo, an quisquam, hac nostra aetate, maiori-

(n) *Discorso sopra le medaglie de gli antichi*, Part. I.

(o) Vid. *La science des medailles* par LOUIS ROBERT, pag. 29. sqq. et imprimis *dissertations du R. P. ETIENNE CHAMILLART, sur plusieurs medailles et pierres gravees de son cabinet, et autres monuments d'antiquité*, lettr. I. et 2. ubi hac de re in n-

tramque disputatur partem.

(p) In *Introductione ad historiam numismatum*, Cap. VI. p. m. 37.

(q) Ectypum videre cupienti satisfacient CAROL. PATINVS in *numis familiarum*, pag. 200. et SIGEB. HAVERCAMPVS loco mox citando.

(r) In *Thesauro Morelliano*, pag. 315. a.

ioribus accessionibus locupletaverit nobilissimum studium numismaticum, nescio. Ea vero ratione approbat hunc plumbeum, ut, eum nihil ad familiarum numos facere, sed potius in eorum numerum, quibus servi inter se usi, referendum esse, existimet. In hanc sententiam procul dubio adduci se passus est vir celeberrimus a CAROL. CAES. BAVDELOTIO (s). Hic enim primus est, qui, nixus lege Saturnalia, LUCIANO (t) memorata: *Ἦν τις ἐν ἀγγυλίᾳ περτεύον, αἰστος ἐς τὴν ὑστεραίαν ἵστατο.* Si quis pro pecunia consueta luserit, in posterum usque diem ieiunato; statuit, plumbeos diebus tantum, Saturno sacris, quibus Romanos plurimum servis indulgisse novimus (u), in usu fuisse. Quominus vero huic Saturnaliae monetae accenseamus eum, de quo hic nobis est sermo, prohibemur et Herculis infantis imagine, et non incelebris familiae Pedianae nomine. Eos solos in Saturnalibus locum habuisse, adfirmat BAVDELOTIUS, quorum figurae vel ridiculae sunt, vel ad historiam faciunt nihil, vel in pecunia veteri alias non conspiciuntur. Quapropter, ut ego quidem credo, nec ipse Gallus ille pereruditus adfirmasset, hunc numulum servorum tantum manibus fuisse tritum. Quid enim ridiculi inest imagini Alcidis, aut Romani civis nomini? Quis etiam negabit, utriusque partis typo res veterum gestas illustrari posse, immo etiam locupletari? Et, quis est eorum, qui, vel fugitivo oculo, perlustrarunt consulares, quem lateat, variarum gentium, v. g. Antiae, Aureliae, Pobliviae, Pomponiae etc. denarios Herculis laboribus, factis atque attributis esse insignitos? Alter a PATINO productus, et quem laudatus HAVERCAMPVS (x) aeri curavit incidi, in parte antica ostendit caput Neronis laureatum, addita epigraphe: NERO CAESAR. In postica vero comparet Mars nudus, stans, galea tectus et dextra oleae ramusculum, sinistra hastam tenens, circa quem legitur: PAVLLIN. Ostendunt et huius nummuli indubitandam

an-

(s) Vid. *Parallèle des voyages*, Tom. II. pag. 628.

quintatum Romanarum, titulo Saturnalia.

(t) In *Cronosolone*, Tom. II. Opp. pag. 618.

(x) Loc. citat. pag. 413. a.

(u) Conf. TAM. PITISCVN in *lexico anti-*

authenticam historiae Romanae auctores. Illum enim Paullinum haud diversum esse iudicamus a Pompeio Paullino, quem, sub initium imperii Neroniani, Germanico exercitui praefuisse, atque inchoatum a Druso aggerem, coercendo Rheno, absolvisse; deinceps vero vectigalibus publicis fuisse praepositum, TACITVS (y) memoriae prodidit. Huius nempe viri, quem Senecae, Philosophi, socerum fuisse, coniicit IVS T. LIPSIVS (z), munus cum militare, tum civile, indicare videtur Martis typus, belli pacisque symbolis, in numulo, insignis. Sed erunt, ut suspicor, quinimum hunc, cum P. PETR. SEGVINO (a), referre malent ad C. Suetonium Paullinum, quem, bello, in Africa, feliciter gesto (b), devictaque Bunduica, Britannica femina (c), orta stirpe regia, primum proconsulem Britanniae (d), ac tandem consulem, una cum L. Pontio Telesino, factum (e), propter rei militaris peritiam animique moderationem, aetate Neronis, maximopere floruisse, in annalium monumentis legimus relatum (f). Hi acu rem si tetigerint, Martis figura indicio erit, opera huius Paullini provincias, Africam et Britanniam, fuisse pacatas, eundemque fortissimum aequae fuisse, ac pacis studiosum. Neque ego ita conicientibus multum refragabor; dummodo id mihi concesserint, quod partim omnes, qui numum ipsum examinarunt, adfirmant, partim ex iis, quae hactenus disputavimus, non obscure colligitur; eum nempe a priscis hominibus, in ipsa fortassis Britannia, plumbi stannique fertilissima, fuisse cusum, rebusque, quae ad vitam sustentandam requiruntur, emendis inservisse. Quicquid vero harum rerum

E

• fue-

- (y) *Annal.* lib. XIII. cap. 53. et lib. XV. cap. 18.
 (z) In *Notis ad Taciti Annal.* lib. XV. cap. 60.
 (a) In *Epist. de numo Britannico*, quae exstat ad calcem *Selectorum numismatum antiquorum*, pag. 200.
 (b) Vid. PLINIVS *Hist. natur.* lib. V. cap. I. circa finem, et DIO CASSIVS *Hist. Rom.* lib. LX. pag. 670. D. edit. Leunclav.
 (c) IOH. XIPHIIVS pag. 700. sqq. et TA-

- CITVS *Annal.* lib. XIII. cap. 29. sqq.
 (d) TACITVS in *uita Agricolae* cap. XV. Adde *The Roman antiquities of Britain*, by IOHN HORSLEY, pag. 27 sq.
 (e) Vide TACITVM *Annal.* lib. XVI. cap. 14. XIPHIIVM pag. 716. et IAN. GRVTERI *corpus inscriptionum*, p. MCII. num. 4.
 (f) TACITVS *hist. Rom.* lib. II. cap. 31. et *de vita Iul. Agricolae* cap. 5.

fuerit: speramus tamen, **Celeb. HAVERCAMPVM** nobis nunc esse largitum, plumbeum hunc, qui ipsi visus est nihil facere ad historiam, non prorsus fore inutilem in historia, olim ex numis contexenda. Eandem, quam in hactenus recensitis observavimus, ingenuitatem aperte praefert etiam numus Neronis alius, qui quondam **SEBAST. FAESCHII**, iurisperiti Basileensis, cimeliarchio, teste **EVCH. GOTTL. RINCKIO** (g), multum addidit decoris. Ab una parte ostendit Neronis, imperatoris, caput: in altera vero Claudiae, Augustae, filiae huius principis, ex Poppaea susceptae, sed intra quartum mensem denatae (h), imago est expressa. Tanto autem maiori iure plumbeum hunc suspicimus, quoniam unicus est, qui nobis sobolem Neronis sistit contemplandam. Nec temere sollicitandam arbitramur eius authenticam, quam indubiam iudicarunt, qui eum usurparunt oculis, et, quid distent aera lupinis, multo usu, didicerunt. Quod vero ad eius attinet auctorem, quis sibi persuaserit, sacras illas principum imagines alia, quam publica auctoritate, esse expressas, ut earum memoria etiam in plumbo exstaret, idque homines monetae adhiberent loco? Denique provocamus ad praecipuum numophylacii Molaniani ornamentum, Antinoi numum, cuius iam supra facta est mentio, quemque non stanneum esse, ut **IOH. HENR. EGGELINGIVS** perhibet, sed ex plumbo, et eo quidem, quod veteres album vocabant, conflatum, adfirmant, qui hocce cimelium attentius sunt contemplati. Inter omnes constare, arbitror, quanto nisu hocce numisma oppugnaverit **IOH. REISKIVS**, ut, si ullo fieri posset modo, illud adulterinum esse, nec pretii ullius, probaret. At, quo successu, non ignoramus; eo nempe, ut, se errasse, ingenue fateretur; postquam ipsi ostensus fidei haud sublesta aereus, eadem forma signatus, quem, ex Morea allatum, beatus Luccensium praesul suum fecerat (i). Habet hic numus nihil, quod ipsum reddere potest suspectum,

(g) Lib. saepius citat. Cap. V. pag. 34. sq.

cap. 23.

(h) Vide **SÆTONIVM** in *Nerone*, Cap. XXXV. et **TACITVM** *Annal.* lib. XV.

(i) Vid. *Celeb. viror. epistolae de re numismat.* rica ad **ZACH. GOEZIVM**, pag. 3.

ctum, praeter legendum, uti vocant, seu adversae partis inscriptionem, quam ita edidit EGGELINGIVS: OKTIAIOΣ MAPKEΛΛOC OPETC TOT ANTINOOC. Quum enim monetarius Sigma modo hac forma Σ. modo autem figura lunae falcatae σ pinxerit; praeterea, OPETC scripserit, pro O IEPETC; ac denique, pro TOT ANTINOOT, usurpaverit TOT ANTINOOC: adeo vitiosa haec scriptura visa est REISKIO, ut, numum spuris annumerandum esse, decerneret. Quid? quod eadem etiam nunc prohibetur IOH. FRID. BORCHMANNVS, senator Cellensis, vir in re numismatica litterate peritus, qui nobis prope diem accuratam numophylacii Molaniani recensitionem exhibebit, quominus, hunc plumbeum inter numos haud dubie sinceros recensere, audeat. Hanc vero inconstantem erroneamque scribendi rationem haud tanti esse arbitramur, cur propter eam fides huius numi vacillet. Superfuit ex illo ipso, quo cusus est, saeculo, monumenta, in quibus sibilans alphabeti Graeci littera nunc ut C Latinorum formatur, nunc vero veteri delineatur modo Σ. quorum tamen vetustatem propterea in dubium haud vocant viri, in orbe antiquo versatissimi. Sic in Ancyrana inscriptione, quam, post IAN. GRUTERVM (k), longe emendatorem edidit orbis eruditi maxime venerabilis Nestor, BERN. DE MONTFAUCON (l), qui studiis nostris, quod grati agnoscimus, non vero satis praedicabimus unquam, favet, eademque, quibuscunque modis hactenus potuit, promovit, legitur: ΠΡΕΒΕΤΣΑΝΤΑ; et iterum: ΑΓΩΝΟΘΕΤΗCΑΝΤΑ ΔΙΣ; et tertio: ΓΕΒΑΣΤΟΦΑΝΤΗΝ. Argumentum, quod inde sumimus, pro asserenda numismatis Molaniani sinceritate, tanto maioris censei debet ponderis, quo disertius auctor huius lapidis indicat, eum, non diu multo post numum hunc signatum, Antoninorum, et fortassis M. Aurelii, aetate fuisse dedicatum. Verum, praevideo, fore quosdam, qui propterea negabunt, marmor hocce causam defendere posse Antinoi plumbei, quoniam ingenti exemplo-

E 2

rum

(k) In *Corporis inscriptionum*, pag. CCCCX. (l) *Palaeographias Graecas* lib. II. cap. 6. pag. num. 3. et pag. CCCCXV. num. 1.

rum copia queat demonstrari, lapidarios veterum hodiernis lithotomis imperitia haud cedere, immo summa imis miscuisse. Hi vero contem-
plentur velim numum argenteum, notae optimae, atque a GISEBERT.
CVPERO (m) ex tenebris protractum, in quo, circa eiusdem catamiti
caput, legitur: ANTINOOS ΔΙΥΟC; sic, ut non solum Sigma modo
forma repraesentetur semicirculari, modo autem, more antiquissimo,
scribatur Σ, sed etiam v Latinorum retineatur loco ΟΥ. Quae mo-
numentorum convenientia quodammodo docet, saeculo post Christum
natum secundo, utramque spirituosam litteram pingendi rationem
promiscue fuisse usurpatam. Quod vero attinet ad ΟΡΕΥC, quod pro
ΟΙΕΡΕΥC est positum, metuo, ne, pro littera P, quam EGGELENGIVS
edidit, ipse numus legendum exhibeat I, sic, ut scriptum ibi sit ΟΙΕΥC.
Ad quam coniecturam capiendam ducor numismate argenteo, in eiusdem
Antinoi honorem cuso, qui gazam Schwartzburgicam quondam ornavit
atque publici factus est iuris ab IMMAN. WEBERO (n). In hoc enim, qui,
sive imagines respicias, sive inscriptionem contempleris, sive litterarum
confideres ductus, nostro est simillimus, vox ΟΙΕΡΕΥΣ, scripturae
compendio eodem, ΟΙΕΥC exprimitur. Hoc igitur numo, quem,
iudice eodem viro doctissimo, ~~videlicet~~ nemo facile accusaverit, egregie
confirmatur plumbei Molaniani sinceritas. Neque hunc sollicitandum pu-
taverim propter insolitam nominis ΤΟΥ ΑΝΤΙΝΟΟΣ formam, quam
similiter observamus in modo laudato argenteo. Quot enim monetario-
rum errores sagacissimus ERASM. FROELICHIVS (o) apprehendit in
illis etiam numis, qui ne minimum quidem vetustatis dubium peritis mo-
vere possunt? Plura nunc proferremus exempla plumbeorum numisma-
tum, quorum contestata est antiquitas, quosque, in commercio usum
ha-

(m) Vide viri huius, de omni re antiquaria
longemeritissimi, *Numismata antiqua ex-
plicata*, quae subiecta sunt *Consecrationi
Homeri*, pag. 243 sq.

(n) In *Antiquitatibus Antinoi*, pag. 34.

(o) In *differtat. de numis, monetariorum ve-
terum culpa, vitiosis*, quae ultimum occu-
pat locum inter eius *Tentamina in re nu-
maria vetere*, Viennae Austriae, 1737. 4,
edita.

habuisse, putamus: in hasce oras nostras si iam essent perlatae antiquitates plumbeae, quas virum annis meritisque conspicuum et in universo orbe antiquo longe peritissimum, FRANCISC. FICORONIVM (p), hoc ipso anno, edidisse, novellae litterariae (q) nuper nuntiarunt. Sed, quae inde depromi fortassis poterunt, ad sententiam nostram amplius comprobendam facientia, quaeque pugnant contra opinionem viri huius doctissimi, arbitrantis, universos numos plumbeos, in ludis publicis, tesserarum loco fuisse adhibitos: ea, ubi nacti fuerimus hunc thesaurum, alia explicabimus occasione. In praesenti sufficiant, quae generatim disputavimus de plumbi veteris sinceritate et usu. Restat nunc, ut paucis etiam nostri numismatis demonstramus ingenuitatem. Manifestam hanc facere existimamus trigam aereorum, nostro simillimorum, quam capite superiori recensuimus. Et, quum, hanc ipsam trigam in commercio olim fuisse, in dubium nequeat vocari: non videor mihi a veritate aberrare, si, plumbum quoque, iisdem imaginibus insignitum, monetae usum praestitisse, habeam persuasum. Praeterea, pro nostri numismatis antiquitate militat, et fortissime quidem, locus, ubi est repertum; qui profecto ita est comparatus, ut de impostura hic facta nemo cogitare queat. Quis enim numum fabrefecerit atque in Mumiarum reposuerit cryptis? De Arabibus fortassis quidam? Crederem, libenter nasum suspenderet Europaeis natio, lucri cupidissima; si sciret, quantum pretium nostrates constituere solent plumbeis, simul vero artem numos ad verorum speciem fingendi a IOH. CAVINO, aut alio falsario didicisset. At, inquires, fraudis auctorem potius esse unum ex popularibus nostris, numismatices veteris peritum, qui, ut fucum faceret aliis, Mumiae eum adiecerit. Verum, qui sperare ille poterat, fore, ut numum olim recipiat: quum Arabes cryptas

E 3

illas

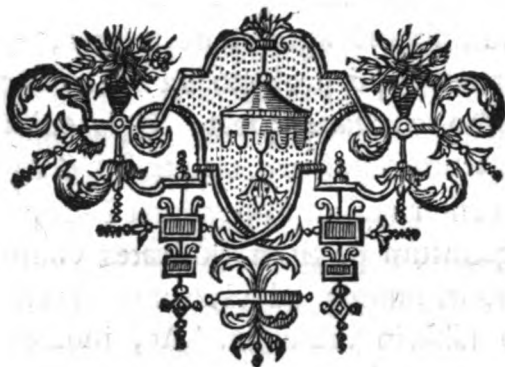
(p) Integer operis egregii titulus est: *I Piombi antichi, opera di FRANCESCO DE FICORONI, dedicata alla Santità di nostro Signore Papa Benedetto XIII.* In Roma,

1741. 4.

(q) Vide *Nova litteraria Regensburgenfis* huius anni, pag. 128. seq.

illas summa custodiant sollicitudine? Et, quare oblitus est, eum ab Arabibus redimere? Nonne debebat metuere, ne Arabes, conspecto metallo vilissimo, numum abiicerent, aut, qui eum ex nostratibus nancisceretur, contemneret atque ad tenebras dampnaret aeternas, sicque eius opera omnis periret? Denique videmus in numismate nostro summae antiquitatis signa, adeo manifesta et sincera, ut, simulac sub aspectum venerit viris, aeris vetusti gnaris, non possit non pro veterum hominum opere agnosci. Adest in eo ora extima rugosa, nec aequalis, ita tamen, ut eius rotunditas sit servata, quam, quum nulla recentiorum ars queat imitari, merito antiquarii indicium numismatis genuini reputant clarissimum (r).

(r) Vid. EYCHAR. GOTTL. RINCKIUS loc. citat. cap. XVI. pag. 113. sq.

CAPVT

CAPVT IIII.

Numismatum pretia augentur usu, quem, praeter ordinarium, extra commercium habuerunt. Numus, Augusti et M. Agrippae capitibus insignis atque in Nemausensi colonia cusus, pro tessera inter amicos absentes olim usurpatus. Plumbeus noster Mumiae, cui fuit adiectus, usum praestitit peculiarem. Sepelire cum mortuis numulum solebant, exceptis Hermionensibus, Graeci universi, Romani, Galli, Aegyptii et Christiani cum primaevi, tum etiam recentiores. Vocabatur sepulcrale illud numisma aes, πορθηϊον, τὰ πορθηία, ναῦλος, naulus. Subinde dicebatur δανάον, cuius vocabuli origines non in Persia, sed apud Macedones, quaerendae. Apud Suidam audit ναυκιδόνα; cuius vocabuli, eruditorum iudicio, male sani, emendatio tentatur. Galli veteres talem numum dari dicebant ISPORON, aut ISTILLV; quae voces obscuriores explicantur. Iac. Martini de illorum significatione sententia improbat. In Graecia istiusmodi numisma obolum valebat. Nisaeensium numus illustratus. Romani suorum cadaveribus trientem iungebant. Aristophanes et Apuleius explicati. Nat. Comes et Ant. Bannierius castigati. Illud numisma in os cadaveris indebatur, simulac anima abiisset, post combustionem in urnulam sepulcralem iniiciendum. Alias mortuo, qui humandus, in manum dabatur dextram. Affigebatur subinde monumenti sepulcralis parieti, aut in ipso deponebatur capulo. Veteres ferme omnes perhibent, numum mortuo fuisse dandum, ut Charontis remunerariis posset laborem. Aliter sensisse videtur ritus istius auctor. Alii in Aegypto rei huius quaerunt originem, quam vero antiquorum doctrinae de anima, post mortem, variis utensilibus et argento opus habente, debet. Vestimenta, arma, et alia cum mortuis cremata, vel sepulta. Canes, equi, mancipia et concubinae ad bustum iugulabantur. Pecunia quoque bene multa tumulis condita. Hinc fabula de naulo, Charonti solvendo, nata.

nata. Plumbeus noster funeri medicato adiectus, ut Stygio portitori cederet, simulque chronologicus esset ebaracter Imperatoris, sub quo Aegyptius ille obiit.

Illustrem inter antiqui orbis reliquias locum merito occupant numismata, quae, praeter ordinarium, quem in commercio habuerunt, usum, extraordinarium quoque priscis hominibus praestiterunt; licet alias trita sint parvique pendantur. Ita numus, magnitudinis mediae et aereus, in Galliae Narbonensis colonia Nemausensi signatus, qui hinc Augusti et M. Agrippae capita averſa laureataque, cum inscriptione: IMP. DIVI F. inde vero crocodilum, catena palmae arbori alligatum, addita epigraphe: COL. NEM. ſiſtit, quum frequenter admodum occurrat, non magno eſt parabilis. Maximi contra idem numus, in antiquiorum ſcholis, aeſtimatur, quum ea ratione olim fractus reperitur, ut dimidia dextra Augusti, ſiniſtra autem Agrippae vultum illaeſum exhibeat. Tale enim eius exemplar ritus illuſtrat hoſpitum diſcedentium, inter quos pro arrhabone, ſive amicitiae teſſera fuit uſurpatum; ſicuti oſtendit IOH. IAC. CHIFLETIVS (s). Plura huius generis exempla in medium nunc producerem, niſi decreviſſem, hanc ipſam materiam de uſu numiſmatis veteris extraordinario, Deo vitam, vires et otium largiente, ſingulari libello, perpolire; atque haberem perſuaſum, unicum, quod attuli, ſufficere ad evincendum, plumbeum noſtrum propterea etiam dignum eſſe, cui pretium conſtituatur haud parvum, quoniam cadaveri Aegyptiaco, ad cuius latus alterum depositum invenerunt Arabes, uſum praestitit plane peculiarem. Qui ut eo pateſcat magis, ſimulque numiſmatis noſtri dignitas amplius commonſtretur, priſcorum hominum conſuetudinem cineribus vel cadaveribus hominum numum adiciendi plu-

(s) In *Anaſtaſi Childerici I. Francorum regis*, cap. III. pag. 64. ſq. Conf. IAC. PHILIP.

TOMASINVM de *teſſeris hoſpitalitatis*, Cap. XXVIII. pag. 202. edit. Amſtel.

edifferere, operae omnino erit pretium, immo officii nostri pars minime postrema. Secuti autem sunt hunc morem antiqui orbis populi complures. Vt ab illis faciamus initium, qui omnium litterarum praeclari fuerunt custodes, Graecis nempe, hos suorum cadaveribus numulum adiecisse, cum constare debet etiam inter illos, qui nobilissimae huius gentis ritus vel primoribus labris degustarunt, tum ex infra dicendis fiet manifestum. Non universa tamen Graecia consuetudo illa increbuerat. Alienos enim ab ea fuisse Hermionae, oppidi in Argolide, et quidem ad sinum Argolicum, siti, habitatores, testimonio sunt hi CALLIMACHI (t) versiculi, quos, in Etymologico magno depravate editos (u), prout eos ISAAC. CASAVBONVS (x) emendavit, adscribimus:

Τὸυνεκα καὶ νέκυες πορθητῶν οὗτι φέρονται
Μόνη ἐνὶ πτολίῳ, ὅγε τέθνητον ὀϊσεμεν ἄλλους,
Καὶ στομάτεσσι νεῶς Ἀχερουσίας ἐπιβαθρον,
Δανάης.

*Quamobrem et mortui naulum non ferunt
In ea sola urbium: quod institutum est alios ferre
In ore, pro nave Acherontica conscendenda
Mercedem*

STRABO, rationem redditurus, cur Hermionenses hoc tributo fuerint liberati, scribit (y) Παρ' Ἑρμιονεῦσι τεθρύλληται, τὴν εἰς αἶδου κατά-
βασιν σύντομον εἶναι· διόπερ οὐκ ἀντιθέασιν ἐνταῦθα τοῖς νεκροῖς ναῦλον. Dicitur apud Hermionenses brevis ad inferos esse descensus: quapropter ibi naulum mortuis non imponitur. Quem locum, paullo obscuriorem, plane paullo antelaudatus, ISAAC. CASAVBONVS (z) sic illustrat: Hermionae fuit Ditis ostium, sive terrae hiatus altissimus: vulgo ψυχοπομπεῖον dicebant: putabant enim, animas fato functorum per illud foramen recta ad

F

in-

-
- (t) *Fragment. CX. pag. 361. edit. Theod. Graevii.* (y) *Geographic. lib. VIII. pag. 573. edit. Almeloveen.*
(u) *Vocabulo, Δανάης.* (z) *In Lectionibus Theocriticis, Cap. III. p. m. 250.*
(x) *In Notis ad STRABONIS locum, mox citandum.*

inferos pervenire: ideo, nauli gratia, obolum non inferebant ori suorum mortuorum. SVIDAS (a) contra perhibet, Cererem illud privilegium irrogasse huius oppidi incolis, quod illorum indicio de filiae raptu, et quonam illa pervenerit, certior fuerit facta. Ἐν Ἀργιαλῶ, inquit, καταβάσιόν ἐστιν ἄδου, ἐς ὃ ἀπελθοῦσα ἡ Δημήτηρ ἔμαθε παρὰ τῶν περιοίκων περὶ τῆς Κόρης, καὶ ἐδώκεν αὐτοῖς ἄφεσιν τοῦ πορθητοῦ. *Aegiali est descensus ad inferos: ad quem quum Ceres pervenisset, ex accolis (Hermionensibus) cognovit, ubi Proserpina esset. Quare naulum ipsis remisit.* Vt ut haec fuerint; quemadmodum Hermionenſes Graecorum soli huius consuetudinis lege non fuerunt adstricti: sic eorum populares eundem morem, cum aliis institutis compluribus, ad Romanos transmiserunt. Nam in urbe, Latio ceterisque regionibus, in quas Quirites deduxerunt colonos, neminem facile pro funere fuisse elatum, quin secum abstulerit numulum, post cadaveris ipsius combustionem, una cum cineribus, urnulae sepulcrali iniicendum, tanta testimoniorum et exemplorum copia ostenderunt IOH. IAC. CHIFLETIVS (b) et MELCH. GOLDASTVS (c), ut laborem fusciperemus prorsus supervacaneum, si idem amplius vellemus comprobare. Nec minus inter antiquioris Galliae incolas usu fuit receptum, vita fatisque functis numulos dare, ad Charontem perferendos. Sic, anno superioris saeculi duodecimo, quum in veteri Comitum Andegavensium palatio demoliendo occupati essent operarii, inventa sunt cadavera duo, uno eodemque sepulcro inclusa, quorum alterum Germanici, alterum vero Magnentii, tyranni, numisma dextra manu tenebat. IAC. quidem MARTINVS (d), illud non modo Galliae eruditae, sed universae etiam litterariae reip. lumen, hos Celtarum esse sceletos, negat, non alio autem nixus fundamento, quam quod, perperam, uti ex infra dicendis apparebit, existimat, maiores suos consuetudinem, de qua agimus, haud observasse. Eidem viro doctissimo

(a) Voce, πορθητοῦ.

(b) In *Descriptione Vesontionis*, Part. I. Cap. 26.

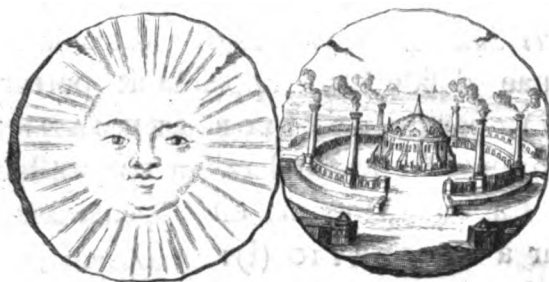
(c) In *Notatis ad Columbani, Abbatis, carmina*, pag. 93. 94. Conf. HENR. KIPPIN-

GII *antiquitat. Roman.* Lib. III. cap. 6.

§. 3.

(d) *La religion des Gaulois*, liv. V. chap. 7. pag. 275.

fimo Aegyptii quoque veteres videntur hunc morem secuti, quippe qui demortuorum faucibus iniecerint auri frustum, quod hodieque in Mumiiis reperiatur. Est autem, quod metuum, ut hac ratione abunde satis probaverit MARTINVS, quod, ipsa fundatum esse veritate, novimus. Quantum enim memini, semel tantum, in Mumiae nempe, quam Vratislavienſes aſſervant, ore repertum eſt, ex puriſſimo auro, folium, complicatum, crenis conſpicuum, ac tantae tenuitatis, ut pondere decem tantum grana exaequet. Hoc igitur nemo naulum reputaverit: ſicuti nec pro tali obtruſit, qui funus illud medicatum accurate deſcripſit, ANDR. GRYPHIVS (e). Quod vero hinc probari poteſt minime, illud extra omnem dubitationis aleam ponit cum numus noſter plumbeus, quem cadaveri Aegyptiaco adieſtum fuſſe, diximus, tum alius, Heliopolitarum iuſſu, ut videtur, ſignatus, quem, ex Mumia ſimiliter protractum, poſſedit IOH. PETR. BELLORIVS, aeri vero inciſum exhibet IOH. BERNH. FISCHERVS*(f), a quo mutuo ſumtum hic tanto libentius contemplantur lectores, quo eſt elegantior rariorque, quoque magis ad hanc noſtram facit diſputationem.

Radicibus adeo altis in priſcorum hominum animis deſixa erat haec conſuetudo ridicula magis, quam impia, ut ne illi quidem eam de-

F 2

pone-

(e) In libello *de Mumia Vratislavienſi*, pag. 45. ſq.

(f) In *dem Entwurf einer hiſtoriſchen Archiſectur*, Lib. I. tab. 10.

ponerent, qui, relictis sacris superstitionis, ad veram salutaremque transiverant religionem. Sub Christianismi enim primordia solemne illud adhuc esse servatum ab ipsis puriorem doctrinam profitentibus, immo in illorum etiam sepulcris, qui caelestem veritatem suo obsignarunt sanguine, numos esse depositos, et hodieque reperiri, testatur diligentissimus antiquitatum Christianarum scrutator, PAUL. ARINGHVS (g), inter alia ita scribens: *Nuper intra coemeterialem alterius Marci Ianuarii, martyris, tumulum aeneum quoddam Iuliae Augustae, quae Severi quondam Imperatoris coniux fuit, numisma, egregio quidem artis opere exsculptum, latebat. Vestae sacrificium ex altera facie contemplandum exhibet.* Et paucis interiectis pergit: *Fideles enim, in tumultandis sanctorum martyrum exuviis, Imperatoris quoque, sub quo martyrio iidem coronati fuerant, iuxta illos numismata studiose reponere, consueverant.* Quid? quod tantum abfuit, ut consuetudo illa, vetustate, exoleverit, ut potius quam diutissime inter Christianos superfuerint, qui eam, veteri instituto atque exemplo, religiose observarunt; quemadmodum ex illis licet intelligere, quae CHRIST. EHRENF. SEYFFERTVS in litteras retulit (h): *Eruti nuper in coemeterio Palaeo-Dresdensi tres numi, in oribus defunctorum latitantes, quorum unus grossum Bohemicum, alter ternarium Brandenburgicum, et tertius monetam Saxoniam, non adeo vetustam, numum scilicet Saxoniam, referebat.* Mitto iam alia, huc spectantia, exempla, quae desideranti suppeditabit partim laudatus modo SEYFFERTVS (i), partim GOTTLOB. LEHMANNVS (k). A variis autem, quae nummum hunc sepulcralem circumstabant, rebus varias idem, in Graecia Latioque, sortitus est appellationes. Generali aeris nomine designatur a PROPERTIO (l):

Vbi

(g) In *Roma subterranea novissima*, lib. VI. cap. 23. pag. 299. b.

(h) *Tract. de numis, in ore defunctorum re-*
pertis, Cap. I. §. 8. pag. 66.

(i) Loc. citat.

(k) *Im Eilfertigem Bedencken über einigen*
Rendsburgischen Naulis, oder Danicis,
Cap. III. pag. 23. sqq.

(l) Lib. III. eleg. XL v. 7.

Vbi portitor aera recepit,

Obferat herboſos lurida porta rogos.

Sunt, qui hunc verſum recitant, quum firmare ſatagunt, ſemper aereos, nunquam alius metalli, numos cadaveribus veteres adieciffe. Cui vero interpretationi quum obſtet numus noſter, eandemque infirmant exempla alia: propius a veritate aberrabunt, qui *aera*, nobiſcum, de numis quibusvis, ex vilioribus tamen metallis conflatis, exponunt. Alias dicebatur *πορθημιον*, τὰ πορθημια et ναυλος. Primum vocabulum occurrit apud SVIDAM (m), ſecundum vero apud LVCIANVM (n), qui Charontem, ita Menippum alloquentem, introducit: Ἀπόδος, ὦ κατάρχευ τε, τὰ πορθημια. *Solve, ſceleſte, vecturae praemium.* Tertio, uſus eſt ARISTOPHANES (o):

Ἐξβαίν', ἀπόδος τὸν ναῦλον - -

Egredere, et ſolve vecturae mercedem - -

Huic poſtremo nomini Graeco accurate reſpondet Latinorum *naulum*, quod apud IUVENALEM legitur (p):

- - - *Furor eſt poſt omnia perdere naulum.*

Quem locum, varie a variis interpretibus explicatum, EILH. LVBINVS (q), noſtro iudicio, maiori verosimilitudine, de numulo exponit ſepulchrali. Tracta vero ſunt, quae hactenus recenſuimus, nomina ex veterum perſuaſione, illud numiſma portitori infernali, Charonti, pro Stygiae paludis tranſmiſſione, eſſe perſolvendum. Alias δανάκη dicebatur; quemadmodum dubitare ſimunt neminem ſcriptores vetuſti, quos teſtes excitaverunt MATTH. HOſTIVS (r) et IOH. NICOLAUS (s). Quaerenti iam ex veteribus, quaeenam ſit huius denominationis origo, IUL. POLLUX (t) reſpondebit: Τὸν δανάκην εἶναι τινὲς φασὶ νόμισμα Περσικόν.

F 3

Da-

(m) Voce, πορθημιον.

(n) In *Dialogis mortuorum*, Opp. Tom. I. pag. 308.

(o) In *Ranis*, v. 272.

(p) *Satyra VIII.* 97.

(q) Vide *Iuvenalis*, cura HENR. CHRIST. HENNINII Lugd. B. 1695. 4. editus, p. 835.

(r) *Rei numariae veteris* lib. III. cap. XI.

(s) *De luſtu Graecorum*, cap. III. pag. 43. ſq.

(t) *Onomaſtici* lib. VIII. ſegm. 82.

Danacam nonnulli numisma esse aiunt Persicum. Equidem non ignoro, in hodierna Persarum lingua, دانك dici sextam denarii partem (u), atque inde Talmudistas suum נרנג, quo similiter obolum designant (x), accepisse: nihilominus tamen adstipulari malim HERACLIDI, Cumano, secundo rerum Persicarum libro, apud Etymologum (y), quem vulgo magnum dicunt, hocce vocabulum Graecis vindicanti. Immo tanto minus me poenitet huius HERACLIDIS esse sententiae, quo vero est similis, eum Danacam inter Persica numismata recensuisse, si, inde illud accepisse Graecos, novisset. Arbitratur autem, numum sepulcralem appellari δαναάκην, quia datus fuerit τοῖς δαναοῖς, *mortuis*. Scite dudum observavit FRID. SYLBVRGIVS, hanc vocem, librariorum culpa, corruptam, ea ratione esse emendandam, ut in posterum, extruso α, legamus τοῖς δανοῖς. Acute, inquam, arguteque de hoc loco, in pristinam sanitatem restituendo, coniecit SYLBVRGIVS; licet, quo fundamento ipsius nitatur sententia, haud indicaverit. Firmatur autem illa his PLUTARCHI (z) verbis: Ἐκεῖνο φιλολόγον καὶ οὐκ ἀηδὲς, ὅτι ἐρυγδανή, κακοθάνατος ἐστίν, εἰδέναι. δάνον γὰρ Μακεδόνες τὸν θάνατον καλοῦσι. *Eruditum est, neque inelegans, scire, ἐρυγδανή denotare malam mortem afferens. Macedones enim δάνον mortem nominant.* Quem Chaeronensem philosophum et historicum eo minus piguit nos testem heic excitasse, quoniam causam indicat, qua adducti, calculum adiecimus critico, modo laudato, atque praeterea certiores nos reddit de vero vocis δαναάκου loco natali. Idem Charontis vectigal Graeciae incolas appellasse καρκάδοντα, auctorem habemus. SVIDAM (a). Nam, καρκάδοντα, inquit, λέγεται Χάρωντος δάνειον, συναγόμενον ἐκ τοῦ ὀβολοῦ τοῦ συγκληνευομένου τοῖς τελευτῶσι. οὐχ ὡς ἔνιοι πλανώμενοι βοτάνης ὀνομά φασιν εἶναι; καρκάδοντα vocatur Charontis vectigal, collectum ex obolis, qui, una cum mortuis, sepeliebantur. *Non est autem herbae nomen,*

ut

(u) Vid. IACOB. GOLII *lexicon Arabicum*, coll. 871.

(x) Vid. IOH. BUXTORFII *lexicon Talmudicum*, col. 558.

(y) Vocabulo, Δαναίης.

(z) In libello, *Quomodo adolescens pōetas audire debeat*, pag. 22. C. edit. Paris.

(a) Voce, Καρκάδοντα.

ut quidam falso putant. Sollicitos hic locus habuit viros, ceteroquin in Graecia veteri nequaquam hospites, sic, ut professi sint ingenue, se nec quicquam invenisse, quo eius corrigerent menda, nec etiam vocabuli istius ignoti indagare potuisse originem. *Novitas verbi*, inquit IAC. GUTHERIVS (b), *quod vix alibi invenitur, mihi suspicionem iniicit corruptae lectionis, nec occurrit, quod reponam.* Consulendus Apollo, dum scimus, portorium illud Charonti dari, ut ad ulteriorem ripam navicula deduceret commeantes. Nec aliter sentit verus huius lexicographi Aesculapius, LVDOLPH. KVSTERVS. Quamvis enim et ipsi suboluisse, vitiis esse inquinatum hunc versiculum, opemque, si fieri posset, laturus SVIDAE, laboranti, consuluisse tam PHOTII lexicon ineditum, quam duos manu exaratos codices, qui Lutetiae Parisiorum asservantur, atque ibi pro *καρκάδοντα*, quod vulgares editiones exhibent legendum, *καρκάδονα* scriptum invenisset: tamen haud negat, *barum lectionum utra praeferenda sit, baud facile dictu esse, quoniam; de voce illa nihil alibi se legisse, meminerit.* Interim tamen, si, post horum, criticae artis, immo omnis antiquitatis, litterate peritorum, virorum irritos SVIDAE opitulandi conatus, meo quoque ingenio, quod tenue mihi naturam tribuisse, non diffiteor, experiri licet, num quid medelae ac lucis adferre valeat isti voculae: dixerim ego, apud PHOTIVM et in Parisiensem manuscriptis, in consilium a KVSTERO adhibitis, multo emendatius scribi hocce vocabulum, quam in vulgaribus editionibus occurrit. Ducor nempe ad suspicandum, ab ipso SVIDA in litteras esse relatum: *καρκηδέια*, vel *καρκαδέια*; ex quo oscitantes librarii, quos notum est, „ frequenter corrupisse in *α*, atque *υ* loco inseruisse alienissimo (c), fecerunt *καρκάδονα*; unde tandem, addito *τ*, enatum est corruptissimum vocabulum *καρκάδοντα*. Denotat autem *καρκαδέια* *mercedem sepulturae*, sive illud, *quod pro funeratione dabatur*, Charonti nimirum, cuius offi-

(b) *De iure manium*, lib. I. cap. 17. pag. 104. edit. Lipsienf.

(c) Vid. GVIL. CANTERI *syntagma de ra-*

tione emendandi auctores Graecos, Cap. I. & II.

officium erat defunctorum animas tenebris sepelire aeternis. Compositam enim arbitramur hanc dictionem ex καὶ et κηδεῖα, vel καδεῖα, quorum vocabulorum prius *mercenarium* significare, docet HESYCHIVS (d), dum illud Homericum (e), καρὸς αἴση, explicat per μισθοφόρου μίσση, et propterea quidem, quoniam Cares primi mortalium fuerunt, qui se aliis, pro mercede, elocaverunt. Posterius vero κηδεῖα, vel καδεῖα, quod est a κηδύνω, καίδω, verbis, inter alia etiam ἐνταφιάζειν, *sepelire*, significantibus, lexicographi de *funeratione* interpretantur. Verum, quae de medicina, SVIDAE, laboranti, afferenda, hactenus diximus, ea coniectura tantum sumus consecuti: quapropter nec arcte, eadem tenebimus, nec defendemus mordicus. Quid? ne quidem in medium hasce divinationes protulissemus, nisi fuisset arbitratum, dubia etiam subinde esse proponenda, ut exercitiores occasionem nasciscantur ea vel ulterius probandi, vel, iisdem reiectis, meliora docendi. Apud veteris Galliae habitatores numulus ille sepulchralis dari dicebatur ISFORON, vel ISTILLV. Quas voculas, in duabus incunculis observatas, splendidissima non modo congregationis S. Mauri, sed totius etiam eruditi orbis sidera, BERN. DE MONTFAUCON et IAC. MARTINVS, adeo perspicue sunt interpretati, ut obscurae amplius esse queant nemini. De altera ita commentatur senex ille, nunquam, nisi honoris causa, nominandus (g): „Quoique ces lettres soient Latines, il pourroit bien se faire que les mots soient Grecs, ἐκ πέραν, *ad transitum, pour le passage*: ce qui viendroit fort bien au sujet; cela marqueroit le passage de l'ame aux Enfers: car plusieurs nations croyoient ce passage tout de même que les Grecs et les Romains. Il est à remarquer que les Inscriptions Grecques prennent souvent „ pour „, et que les Grecs du moins en certain tems mettoient indifféremment l'un pour l'autre. Nous en avons vu ci-devant des exemples, comme ΜΕΝΙ pour μένει, συνοδότης pour συνοδότης, μικροῦ pour μικροῦ: cela se trouve fréquemment dans les

(d) Leimnate, καρὸς αἴση.
(e) *Iliad.* lib. VIII. v. 378.

(f) *Antiquité expliquée*, Tom. I. Part. 2. pag. 191.

„les quatre premiers siècles de l'Empire, où l'on prononçoit *ai* com-
 „me *ai*: nous ayons vû ci-devant *οδοιπορίας* pour *οδοιπορίας*. La lettre *u*
 „se lisoit pourtant en ces tems, et même dans des tems plus bas, par
 „*u*; comme nous voyons dans le dernier de ces mots si souvent répé-
 „tez, sur-tout dans les anciens verres *PIETE*, *ZESETE*, qui expri-
 „ment ces deux mots Grecs *πιετε*, *ζησσετε*, *beuvez et vivez*; nous en a-
 „vons vû des exemples, et nous en pourrions produire un grand nom-
 „bre d'autres. Il y a donc assez d'apparence que ces deux mots se
 „doivent lire *eis πόρον*, pour le passage, et que cela signifie pour le pas-
 „sage de l'Enfer, dont nous avons parlé au long ci-devant. „ Alte-
 „ram ita explicat IAC. MARTINVS (g): „ Je ne balance donc pas à
 „croire que *ISTILLV* ne soient vraiment deux mots Gaulois, mais
 „dont la signification est celle de ces deux Grecs *eis τέλος*, *ad tribu-*
 „*tum, ad vectigal*, pour le tribut. J'ai dit plusieurs fois que nos Peres
 „parloient l'ancien Grec, avec les changemens que le tems et le com-
 „merce au dehors ne manquent jamais d'introduire. Si je n'avois déjà
 „donné des preuves de cette constante vérité, ces deux Inscriptions seu-
 „les suffiroient pour la mettre dans tout son jour; puisque la premiere
 „est toute pure Grecque; et *Tillu* est visiblement le *τέλος* des Grecs;
 „au lieu duquel les bas Bretons disent *Tellou*, sur lequel nous avons
 „formé le terme de *Taille*, qui a la même signification. „ *Quam dilu-*
cide doctissimus MARTINVS obfcuras hasce dictiones explanavit,
tam dubia videtur eius de usu argenti, a Gallis eis πόρον, aut eis τέλος
dati, sententia. Infusum illud arbitratur in Veneris inferae, vel Li-
bitinae imagunculas, una cum Celtarum cadaveribus, sepulturae tra-
dendas. Haec enim, nec immerito, in ambiguis collocantur; quando-
quidem, ullo idoneo argumento adhuc demonstratum esse, haud memi-
nimus, Celtas in deorum suorum numero Venerem quoque repo-
suisse inferam. Inventus quidem est, in sylvis Perticensibus, lapis, se-
quenti notatus inscriptione:

G

DIIS

(g) Loc. citat. pag. 273.

DIIS INFERIS

VENERI

MARTI ET

MERCURIO

SACRVM.

Verum, ne marmoris huius auctor, praeter Venerem, Martem et Mercurium, consecrare illud quoque voluerit diis inferis, sic, ut, singulis versibus, peculiaria celebrentur numina, propterea vereor, quoniam Martem nemo veterum Orci numinibus adscripsit. Quod ipsum non diffitetur, qui hanc inscriptionem data opera illustravit, CAROL. CAES. BAVDELOTIVS (h); cui tamen, existimanti, eam fortassis ob causam bellorum praesidem ὑποχθονίαις fuisse annumeratum, quod, omnia sanguine caedibusque implendo, Plutonis regnum novis semper colonis auxerit, non facile fuerim assensus. Ponamus autem, veneratos esse Celtas illam Tartaream Venerem; modo maneat, quod certum est, eam haud communem habuisse cum Graecis Gallos veteres. A vero enim longe aberrat laudatus MARTINVS, quum Latinorum Libitinam Graecorumque Venerem ἀμβολογήσαν, a PAVSANIA (i) commemoratam, unum reputat idemque numen. Teste enim PLVTARCHO (k), illud cognomen inde adepta est voluptatum dea, quod hominum retardare credebatur fertilitatem. Largiamur, inquam, illam Venerem tenebrem, cum aliis moribus bene multis, a Quiritibus, quos eam coluisse novimus, in Galliam pervenisse. Neque tamen inde quicquam capiet lucri eruditissimus MARTINVS. Numi enim, Romae, ad Veneris huius aeduarium, ex Servii Tullii lege, deferendi, non in imagunculas, una cum cadaveribus humandas, insumebantur, sed communi civium inserviebant utilitati, eumque in finem erant solvendi, ut, quot membra quotannis amisisset respublica, sciret magistratus. Auctorem harum rerum habemus

(h) Vide *Histoire de l'Academie Royale des inscriptions et belles lettres*, Tom. III. pag. 234.

(i) In *Laconicis*, Cap. XVIII. pag. 253. edit. Kuhnii.

(k) *Symposiac*. lib. III. quaest. 6. pag. 652. D.

MUS DIONYSIVM, Halicarnassensem (l): Βουλόμενος τῶν ἐν αἵσται διατρίβοντων τὸ πλῆθος εἰδέναι τῶν τε γεννωμένων καὶ ἀπογνομένων, καὶ τῶν εἰς ἀνδρας ἐγγεαφομένων, ἔταξεν ὅσον ἔδει νομίσματος καταφέρειν ὑπὲρ ἐκάστου τοὺς προσήκοντας, εἰς μὲν τὸν τῆς Ἐλευθυίας θησαυρὸν, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν Ἥραν Φωσφόρον, ὑπὲρ τῶν γεννωμένων εἰς δὲ τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐν αἵσται καθιδρυμένον, ἣν προσαγορεύουσι Λιβητίνην, ὑπὲρ τῶν ἀπογνομένων. *Cupiens urbanae multitudinis scire numerum, tum nascentium, tum morientium, tum eorum, qui togam sumerent virilem, statuit, quanti pretii numos pro singulis inferre deberent cognati; in aerarium Eileithyiae, quam Romani Iunonem vocant Lucinam, pro nascentibus; in Veneris autem, in luco situm, quam Libitinam dicunt, pro defunctis. Hinc venire in rationem Libitinae, pro mori, dixit SVETONIVS (m); in ephemeridem vero, eiusdem deae, referri, EVSEBIUS (n). Quae quum ita sint; litteratissimus MARTINVS, pro innata ipsi humanitate, haud feret aegre, nos, hac in re, non altercandi studio, neque etiam ambitione, sed solo veritatis amore, ab ipso dissidere. Tanto credimus firmitus, imagunculas illas, voculis εἰς πόρον et εἰς τέλος notatas, indicare, numulos, iuxta illas fortassis depositos, Stygio portitori fuisse exhibendos, quo propius a veritate deflectit, Celtas veteres decantatam tota Graecia doctrinam, de Charonte, animas ad Orcum deportante, atque, pro hac opera, remunerando, a colonis, ex celeberrima et politissima illa Europae antiquae regione in Galliam missis, accepisse. Sufficiat, haec de nominibus dixisse variis, quibus numum sepulcralem prisci designarunt. Explicandum nunc erit, quale quantique pretii numisma suorum cadaveribus iidem adiecerint. Vile illud fuisse oportet; quandoquidem Graeci ferme omnes, animas transvectori suo attulisse perhibent obolum; numi genus, quod duos cruciatus, ut vocant, Rhenanos, cum quarta eius parte, sive numulos nostrates septem valebat. LVCILLIVS de avarissimo Hermocrate canit (o):*

G 2

Κεῖ

(l) *Antiquitat. Romanor.* lib. III. pag. 220. (n) *In Chronico*, ad. annum 203.

edit. Wehelian.

(o) *Anthologiae Graecae* lib. II. cap. 50. epigr.

(m) *In Nerone*, Cap. XXXVIII.

7. pag. 268. edit. Wehelian.

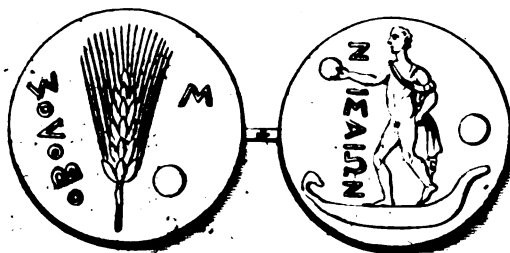
Κεῖτο δὲ γ' οὐδὲν ἔχων ὀβολοῦ πλὴν οἱ δὲ τὰ ἡλίνου

Χρήματα πληροῖμοι ἤρπασαν ἀσπασίως.

Iacet igitur, nihil habens praeter obolum. Ipsius vero

Facultates heredes lubenter diripuerunt.

Et, ipse nauta Stygius, quum ei, portorium efflagitanti, respondisset Menippus, eum haud quicquam esse accepturum, ab eo, qui in summa versetur egestate, quaerit, apud ΛΥΚΙΑΝΟΥ (p) : Ἔστι δὲ τις ὀβολὸν μὴ ἔχων; *An est quispiam, qui ne obolum quidem habeat?* Idem, quod ex his aliisque auctoribus discimus, firmat etiam numus aereus, Nisaeae, quod oppidum Megarensium fuit navale, signatus, atque in lucem protractus ab HVB. GOLTZIO (q). In huius area altera, ut ectypum, quod exhibemus, docet,

praeter litteram M. et vocabulum ΟΒΟΛΟΣ, repraesentatur spica, symbolum Cereris, cui, cognomento Μαλοφόρου, littera M. indicato, teste PAVSANIA (r), iuxta hunc portum, dedicatum erat templum. In altera autem sistitur homo propemodum nudus, cymbae insistens et manu porrigens numum, adscripto nomine: ΝΙΣΑΙΩΝ. Existare in hoc aereo splendida superstitionis, de qua disputamus, vestigia, iam dudum suspicatus est vir, de litteraria non minus, quam civili repu-
bli-

(p) In *Dialogis mortuorum*, loc. citat.

minoris numismat. tab. XIII. num. 10.

(q) In *Graeciae eiusque insularum et Asiae* (r) In *Asticis*, Cap. XXXXIII. pag. 106.

blica meritissimus, GIBB. CVPERVS (s), ita tamen, ut ipse hanc suam sententiam haberet ambiguam. Non erat vero, cur vereretur vir doctissimus, ne hac sua aberraverit coniectura. Acute enim arguteque eam esse captam, abunde probat perfecta huius funerei ritus imago, quam in hoc numulo contemplamur. Primo enim, adest *οὐκιδιον*, ut Charontis naviculam vocat LVCIANVS (t). Deinde, hominem, scapha illa vectum, omnibus ferme integumentis nudatum, videmus; cuiusmodi vectores sibi dari cupit portitor infernalis, apud eundem Samosatensem. Denique, figura illa numum, in vecturae pretium, manu exporrecta offert. Postremo, adscriptum quoque est oboli nomen, quo veteres numum sepulcralem designasse, audivimus. Lubens itaque adstipulor CVPERO; immo parum abest, quin credam, hoc Nisaeum numisma Graecorum cadaveribus nonnunquam fuisse adiectum. Sed quicquid huius rei sit; quemadmodum obolus minima apud Graecos fuit moneta: sic quoque Aegyptios, vile numi genus huic usui destinasse, numisma, quod explicamus, facit manifestum. Plumbeum enim est, ac proinde valoris admodum exigui. Latii habitatores unicum trientem, qui tertiam assis partem valebat, pro navulo attulisse Charonti, auctor est IVVENALIS (u):

Iam sedet in ripa, tetrumque novicius horret

Porthmea, nec sperat coenosi gurgitis alnum

Infelix, nec habet, quem porrigat ore, trientem.

Nec non IOHANNES SARISBERIENSIS (x): *Portitor immitis, Charon, stipe, vel triente solet esse contentus.* Hactenus autem excitatis scriptoribus, de unico tantum numo, cum cadavere quovis sepulto, testimonium perhibentibus, alii contradicere videntur; dum duorum obolorum iniiciunt mentionem. Sic enim ARISTOPHANES (y):

G 3

E

(s) Vid. eius *numismata antiqua explicata*, (x) *Polucr.* lib. V. cap. 10. citante CVPERO, loco modo indicato.

(t) Loc. citat. pag. 277.

(y) In *Ran.*, v. 139.

(u) *Satyræ* III. v. 265. sqq.

Ἐν πλοιαρίῳ τονουτῶι σ' ἀνὴρ γέρον
Ναύτης διάξει, δὴ ὀβολῶ μισθὸν λαβαίν.

In navicula tantillula te senex quidam

Nauta traiciet, acceptis a te, pro vectura, duobus obolis.

Et iterum (z) :

ΧΑΡ. ὦ παῦε, παῦε, παραβαλοῦ τῷ κοπίῳ.

Ἐμβαίν', ἀπόδος τὸν ναῦλον. ΔΙΟΝ. Ἐχε δὴ τῷ ὀβολῷ.

CHAR. *Quiesce nunc, quiesce, et proiice remum:*

Egredere, et solve naulum. BACCH. *En! obolos cape duos.*

Ita quoque, apud ΔΡΥΛΕΙΥΜ (a), Psyche, Orci loca, tenebris obfita, aditura, iubetur, *in ipso ore duas ferre stipes*. At salva res est, nodusque, qui hinc nectitur, nullo solvitur negotio. Post veteres enim Comici laudati interpretes Graecos, eximiae eruditionis viri, ΤΙΒ. ΗΕΜ-
ΣΤΕΡΗΥΙΣ (b) et ΛΥΔΟΛΦ. ΚΥΣΤΕΡΥΣ (c), observarunt, ΑΡΙΣΤΟΦΑ-
ΝΕΜ, dum, duos obolos Charonti datos fuisse, canit, comicam potius in ridendo libertatem, quam ipsius rei veritatem sectari, atque alludere ad iudicium Atheniensium mercedem, quae duorum fuerit obolorum. Neque Madaurensē philosophum fidem veterum, qui unum modo obolum memorant, infringere, sequentia eius docent verba, quibus diserte indicat, stipem alteram a Psyche in transitu Charonti fuisse exsolvendam; alteram vero in reditu. Manifesto hinc comperimus, quantum errorem lectoribus suis offundat ΝΑΤΑΛ. ΚΟΜΕΣ (d), quum scribit: *Neque parva mercede semper contentus fuit, sed aliquando ab Atheniensium imperatoribus, ne illi aequari multitudini cogerentur, auctum est Charonti stipendium, et usque ad triobolum perventum est*. Quod peccatum, licet sit gravissimum, tamen in ΚΟΜΙΤΕ, toties per imprudentiam lapsus, haud potassem, nisi animadvertissem, eum secutum esse virum, ceteroquin eleganti eruditione eminentem, ΑΝΤΟΝ. ΒΑΝΝΙΕΡΙ-
V M

(z) Ibidem, v. 271.

colloquia selecta, pag. 16, 17.

(a) *Metamorphos.* lib. VI. pag. 704. edit. Basil.

(c) In *Notis ad Ranarum* v. 140.

(b) In lucernam olentibus *notis ad LVCIANI*

(d) *Mythologiae* lib. III. cap. 4. pag. 197.

VM (e), et ita quidem, ut errorem, sic satis turpem, cumulo auxerit ingenti, ex triobolo, quem COMES nominaverat, faciendo tres numos aureos. Pergimus nunc ad investigationem locorum variorum, in quibus homines prisca illud sepulchrale numisma reponere sueverunt. Vt plurimum in os cadaveris fuisse iniectum, cum ex IVVENALE et APVLEIO modo audivimus, tum amplius hisce LVCIANI firmatur (f): Ταῦτα οὕτως ἰσχυρῶς περιελήλυθε τοὺς πολλοὺς, ὥστε ἑπειδὴν τις ἀποθάνῃ τῶν οἰκείων, πρῶτα μὲν φέροντες ὀβολὸν, εἰς τὸ στόμα κατέθηκάν αὐτῷ, μισθὸν τῷ πορθητῇ τῆς ναυτιλίας γενησόμενον, οὐ πρότερον ἐξετάσαντες ὁποῖον τὸ νόμισμα νομίζεται, καὶ εἰ διαχωρεῖ παρὰ τοῖς κάτω, καὶ εἰ δύναται παρ' ἐκείνοις Ἀττικὸς, ἢ Μακεδονικὸς, ἢ Ἀργιναῖος ὀβολὸς, οὐδ' ὅτι πολὺ κάλλιον ἦν μὴ ἔχειν τῇ πορθητῇ καταβαλεῖν. κ. τ. λ. Haec adeo valide vulgi animos pervaserunt, ut, simulatque, familiaris quispiam mortuus fuerit, primum obolum illi in os indant, ut sit portitori traiectionis merces, nec illud prius expendant, cuiusmodi numisma legitimum sit, ambuletque apud inferos, et, utrum apud illos valeat Atticus, an Macedonicus, an vero Aeginensis obolus, neque multo esse satius, non posse naulum solvere etc. Quem locum, licet paullo sit verbosior, integrum tamen non piguit adscribere, quoniam ritum hunc funebrem egregie illustrat. Nam, docere nos non solum potest, numisma ori fuisse inditum, simulac quis animam efflasset, et antequam cadaver lavaretur; quandoquidem lotionis, nunquam omittendae, in sequentibus demum meminit LVCIANVS, curam funerum ordine descripturus. Sed constat etiam hinc, perinde fuisse, quale numorum genus adhibere quis voluerit. Apud Romanos, quos suorum cadavera, rogo imposita, combussisse, fugit neminem, peracta uestione, naulum, una cum cineribus ossiumque reliquiis, in urnulam coniectum, in sepulcrum inferebatur; unde, cum urnulis illis, hodiernum effoditur, teste IOH. IAC. CHIFFLETIO^(g). Alias etiam in manum cadaveris humandi dextram idem deponebatur; sicuti exemplorum biga, plane paullo ante indicata

(e) *Explication historique des fables*, Tom. I. pag. 264.

(f) In libello *De lacu*, Tom. II. Opp. pag. 302.

(g) In *Descriptione Vesontionis*, loc. citat.

ta, facit manifestum. Subinde vero illud numisma monumenti sepulcralis parieti, ope glutinis cuiusdam, affigebatur. *Innotuere*, inquit PAUL. ARINGHVS (h), *inter perscrutandum coemeteriales tumulos, antiquæ ipsorum Imperatorum numismata, quæ in exteriori interdum sepulcrorum ambitu, interiecto calcis glutino, affigi consueverant* Nonnunquam in ipso capulo, ad latus cadaveris, collocabatur; quem morem tam Antonini Caracallæ numulus, intra arcam sepulcralem, Viennæ Austriæ, ineunte sæculi superioris anno sexagesimo secundo, repertus, atque a PETR. LAMBECIO (i) descriptus, quam noster confirmat plumbeus, quippe quem, iuxta Mumiam, in sandapila, iacentem, deprehendisse Arabas, supra indicavimus. Quaerenti iam mihi de consuetudinis illius defunctorum cadaveribus numulum adiiciendi veram rationem atque originem vetusti scriptores plerique omnes ostendunt, eam propterea usui fuisse receptam, ut demortui, unde naulum solverent Charonti, haberent. Ita sentiunt auctores Graeci Latinique, quos supra produximus testes. Ita etiam perhibent alii bene multi, quos tamen hoc loco recitare supervacaneum arbitramur, idque tanto magis, quoniam res est pervulgata, atque hi auctores rem ipsam acu minime videntur tangere. Haud quidem diffitemur, illis, qui, aevo paullo recentiori, vanam sectati sunt religionem, persuasum fuisse, Stygium nautam ex numis illis sepulcralibus sibi colligere peculium. In eadem vero sententia vetustiores quoque, et inprimis huius caerimoniae auctorem fuisse, ut credam, a me impetrare nequeo. Mos enim ille iam tunc videtur inductus, quum ethnicorum theologia nondum tota ineptiis scateret, hominesque Charontem, paludem inferni et hanc traiiciendi necessitatem adhuc nescirent. Accedit, quod Aegyptii vetustiores et Christiani, quorum illi cadaverosi et squalidi portitoris officium ignorabant, hi vero ridebant false, idem solemne circa suorum cada-

(h) In *Roma subterranea novissima*, Tom. I. (i) *Commentar. de bibliotheca Vindobonensi* lib. I. pag. 89.

cadavera observarunt; qui proinde documento esse possunt, hanc funebrem caerimoniam ex fonte fluxisse longe alio, quam superstitionum theologorum pars maxima perhibet. Neque etiam propius, nostra sententia, ad veritatem accedunt ANTON. BANNIERIVS (k) PAVLL. LVCAS (l) aliique, qui hunc morem ex Aegypto derivant, adstipulantes DIODORO, Siculo (m), qui, nautam, per Nilum et Acherusiam, sive Moeridis lacum, ad cryptas deportantem, Charontis gessisse nomen, atque, in laboris praemium, accepisse obolum, contendit; immo, omnia Graecorum de inferis commenta apud Aegyptios prognata esse, adfirmat. Lubentissime tamen horum opinioni calculum adiiceremus album: si certum esset atque evictum, Aegyptum scaturiginem fuisse totius superstitionis, atque isthinc ad alias emanasse gentes; nec argumenta in promptu haberemus, ad probandum satis apta atque iam alibi a nobis (n) strictim recensita, olim vero, si per fata licebit, uberius explicanda, quibus vero redditur simillimum, vanae religionis apparatus ferme omnem, dogmataque superstitionis, si non universa, at saltem pleraque, occidentales, et in his fortassis Graecos, invenisse, atque deinceps communicasse cum populis, solem spectantibus orientem. Feliciores contra in caerimoniae huius origine indaganda eos fore, speramus, qui priscorum hominum de animae humanae, post obitum, statu doctrinam in subsidium vocabunt. Hominem non prorsus morte extinguere, sed, quamvis corpus intereat, animam tamen manere superstitem, ita credebant veteres, ut persuasum simul haberent, huic iisdem apud inferos opus esse rebus, quibus corpus alitur vitaeque commode transigitur. Ne itaque defuncti, in Tartarea regione tenebrica, omnibus rebus destituti, oberrarent, vestes pretiosae, ornamenta, arma et huius generis uten-

H

uten-

(k) Loco citato, pag. 262.

(l) *Itinerarii orientalis* lib. V. pag. II. sqq.

(m) *Bibliothecae historicae* lib. I. pag. 86. sq.

edit. Rhodmani.

(n) In *Dissertatione epistolari de Diana* v. 4. pag. 65.

utenfilia alia nunc flammis tradebantur, nunc vero, una cum cadaveribus, sepeliebantur. Quid? quod etiam iugulabantur, in pompa funebri, equi, canes, mancipia et concubinae, ut fato functos comitarentur. Quem morem in oriente, apud Graecos, Romanos, Gallos, Germanos, Scythas, populos septem spectantes triones, immo per universum orbem antiquum, usu fuisse receptum, adfirmant EZECHIEL, vates (o), HOMERVS (p), LVCIANVS (q), PLINIVS (r), IVL. CAESAR (s), HERODOTVS (t), TACITVS (u) et complures alii, quos testati sunt THOM. BARTHOLINVS (x) et IOH. GEORG. KEYSLERVS (y). Eadem de causa, ut nempe animae, pecuniis vacuae, ne venirent ad inferos, sed haberent, unde reliqua, ipsis necessaria, possent comparare, auri argenti-que non parum tumulis inferebant veteres; sicuti ex PLAVTO (z), PHAEDRO (a), STRABONE (b), CVRTIO (c), POMP. MELA (d), SAXONE, Grammatico (e) aliisque, a IOH. IAC. CHIFLETIO (f) excitatis, discimus. Qui mos, sane vefanus, licet a decemviris (g) Imperatorum-que mandatis (h). esset interdictus: tamen adhuc sub principibus Chri-

-
(o) Cap. XXXII, 27. Conf. IOM. DOUGH-
TELL <i>analecta sacra</i> , pag. 471. sqq.	<i>libus et Celticis</i> , pag. 168. sqq.
(p) Loca poëtae, huc spectantia, vide sis apud
EVERH. FRITHIVM, <i>antiquitatum Ho-</i>
<i>mericarum</i> lib. I. cap. 14.	(z) In <i>Pseudolo</i> , Act. I. Scen. 4. v. 19.
(q) <i>De luctu</i> , Tom. II. Opp. pag. 303. sq.	(a) Lib. I. fabul. 27. pag. 59. edit. Burman.
(r) Libr. III. epistol. 2. pag. 250. edit. Cortii.	(b) <i>Geographic.</i> lib. XI. pag. 768.
(s) <i>De bello Gallico</i> , lib. VI. cap. 19.	(c) Lib. X. cap. 3.
(t) In <i>Melpomene</i> , Cap. LXXI.	(d) <i>De situ orbis</i> , lib. III. cap. 2.
(u) <i>De moribus Germanorum</i> , Cap. XXVII.	(e) <i>Hist. Danic.</i> lib. VIII. pag. 147.
(x) <i>Antiquitatum Danicarum de causis con-</i>
<i>sensas a Danis, adhuc gentilibus, mortis</i>
lib. II. cap. 10. pag. 499. sqq.	(f) In <i>Anastasi Childerici</i> I. Cap. III. pag. 50. sq.
Conf. THOM. BARTHOLINVS, loco cita-
to, lib. II. cap. 9. pag. 431. sqq.
(y) In <i>Antiquitatibus selectis, septentriona-</i>	(g) Vid. CVNR. RITTERSHVILL <i>dodecadet-</i>
<i>tor</i> , pag. 33.
	(h) L. III. §. 6. D. <i>ad leg. Iuliam de peculatu</i> .

Christianis viguit, ita, ut necesse fuerit, illum lege nova prohibere (i). Videntur vero alii, iam aevo antiquissimo, vel quod opibus valebant minime, vel quod cogitabant, iniustum esse, cum mortuis, magnam pecuniae vim sepelire, quae viventibus fructum ferre quiret maiorem, unicum tantum eumque vilem numum, pro viatico, dedisse defunctis, ut, hac ratione, officio, quod, cognatis suis se debere, putabant, satisfacerent, simul vero rei suae familiari consulerent. Postquam autem poëtae, quibus

Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas,

suam inferni picturam novis imaginibus coeperunt exornare; iisdemque consentaneum fuit visum, iam excogitatis Avernis numinibus adiungere cadaverosum et bene barbatum nautam, qui mortuorum animas ad ulteriorem transvehat ripam: fabula invaluit de mercedula, portitori illi Stygio solvenda. Quicquid vero harum fuerit rerum: illud tamen minime latere existimo, eum, qui funeri Aegyptii hominis medicato plumbeum nostrum adiecit, id eo fecisse animo, ut Charonti exhiberetur. Hoc enim confirmat doctrina de Charontē renumerando, ea tempestate, qua numus noster est cusus, a Graecis Romanisque ad Aegyptios iam perlata. Probat idem vilis huius numismatis materia; quandoquidem supra est demonstratum, non nisi minutulos et parvi pretii numos, pro naulo, fuisse solvendo. Vsurpatum autem est numisma, imperii Hadrianei anno decimo octavo signatum, ut chronologicus esset character istius imperatoris, sub quo Aegyptius ille vita excesserit. Nam, eum quoque in finem veteres, in arcis sepulcralibus, deposuisse numulos, non sine fundamento, sentiunt viri, in orbe cum antiquo, tum litterario versatissimi. Sic enim scribit PETR. LAMBECEVS (k): *Si quis porro quaerat, quae causa sit, cur unicum hoc parvum*

H 2

nu-

(i) Vid. MELCH. GOLDASTI *catholicum rei monetarias*, pag. 237. (k) Loco, supra citato.

numisma aereum ossibus defuncti, in arca sepulcrali, adiunctum fuerit, duplici potissimum nomine id factum fuisse, respondeo; nempe primo, ut numisma hoc character esset chronologicus imperii Antonini Caracallae, sub quo defunctus obiisset etc. Et plus vice simplici laudatus PAUL. ARINGHVS (1): Fortasse numisma aliquod. intra sepulcri urnam, a Christianis, illatum, temporum indicium praeferebat, sed effossorum incuria, aut certe avaritia, aurum furto sublatum, lutum dumtaxat ac lapidem perscrutantium manibus offerri contigit. Et quidem numismata in martyrum sepulcris apponi consuevere, et, hoc nostro saeculo, in Caii, Papae ac martyris, sepulcro, tria Diocletiani, sub quo martyrio coronatus fuerat, numismata adinventa sunt.

(1) Libro, saepius iam indicato, Tom. I pag. 340. Conf. Tom. II, pag. 199.

CAPVT

CAPVT V.

*Anterior numismatis nostri pars describitur. Tituli Ἀυτοκράτορος, Imperatoris, Caesaris et Σεβαστοῦ, sive Augusti, orbis Romani dominis proprii, strictim explicantur. Hadriani nomen, etiam sine aspiratione, cum olim scriptum, tum hodie recte scribitur. Eundem imperatorem dicunt semper capite fuisse aperto. Duplex Iob. Harduini commentum exploditur. Corona laurea primum triumphantium fuit gestamen, deinde vero principatus insigne. Imperatrices quaedam laureatae. Quare imperatores, in numis, nunc laurea sint cincti, nunc vero eadem careant, expenditur. Comam calami-
stratam mollitiem indicare et lasciviam, veteres crediderunt. Hadrianus et timidus, et libidinosus. Capillos, ita tegentes frontem, ut ad supercilia usque defluant, denotare animum, singulari immanitate praeditum, tradunt physiognomi. Hadrianus natura saevus et crudelitate infamis. Caput plus in occiput, quam sinciput prominens memoriam admirabilem atque ingenii vim singularem prodit. Vtraque animi dote instructus fuit Hadrianus, qui etiam omnes ferme artes est complexus, et earundem quasdam scriptis perpolivit. Oculi sublati significant animum, ad arrogantiam pronum. Hadrianus, superbia intolerabilis, primus imperatorum barbam aluit.*

Explicatis iis, quae de materia usuque numismatis nostri extraordinario erant dicenda, quantumque pretium eidem sit confutuendum, ostendunt, nostri erit officii, latus huius cimelii utrumque ita enarrare, ut, si non omnia, at pleraque saltem momenta prompta fiant propositaque; quantum nempe et rerum veterum obscuritas, et nostra in hisce studiis exercitatio mediocris permittet. In opellae huius frontispicio talem numi hu-

ius exhibuimus imaginem, qualis ipsum plumbum manu tenentibus apparet. Haec vero quum ita sit comparata, ut non omnibus aequae esse possit perspicua: omittere noluimus, quin hoc loco ea ratione illum repraesentaremus, ut ab illis cerneretur, qui nigrorem, numum obsidentem, vellent remove.

In area anteriori, quae primo loco venit consideranda, caput videmus, corona redimitum laurea, et crinibus apte dispositis barbaque promissa conspicuum; oculis ad caelum leniter sublati. Hoc cuiusnam sit, epigraphae dubitare finit neminem. Ea enim, si litteras quasdam, vel, per scribendi compendium, omittas, aut, vetustate usuque multo, detritas, suppleveris, ita erit legenda: ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙ ΚΑΙ ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ, id est, *Imperator Caesar Traianus Adrianus Augustus*. De honorum titulis, quibus mactatur Hadrianus, quique communes ipsi fuerunt cum ceteris imperii Romani rectoribus, hic disputare, nihil est opus; quandoquidem in illis explicandis tanta diligentia atque accuratione versati sunt antiquariorum celeberrimi, ut, post mensem eorum, nobis ne minimum quidem relictum sit spicilegium. Ad ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΟΣ enim quod attinet nomen, Latino *Imperatoris* titulo ex omni parte respondens, quod modo summum belli ducem significabat, modo praenomen erat atque indicium supremæ, per orbem Romanum,

num, potestatis, modo autem, instar cognominis, victoriarum designabat ornamenta, de eius origine, significatione atque usu vario, quod BARNAB. BRISSONII (m), FRANC. BERN. FERRARI (n), IOSEPH. CASTALIONIS (o), WILH. DODWELLI (p) et praecipue EZECH. SPANHEMII (q) effugerit diligentiam, nihil plane invenimus. Et, quemadmodum idem hēros in toga maximus de *Caesaris* nomine, quod in sex prioribus imperatoribus hereditarum et familiae fuit cognomen, a sequentibus vero, quod Romani iam adsueverant appellationis istius maiestati, assumptum, adeo copiose plenēque (r) exposuit, ut GEORG. LAVR. HAVSFRIZIVS (s), data opera de hoc argumento commentatus, nihil dixerit, quod illi sit indictum: ita etiam *Augusti* titulum, a C. Caes. Octaviano tractum, huius successores propterea usurpasse, ut, imperium, velut quadam adoptione, aut iure hereditario, se tenere, ostenderent, eundemque, in Graecis numis, tam Latino *Αυγούστου* quam Graeco *Σεβαστῶν* vocabulo exprimi, perspicue docuit (t), sicque nobis fecit otium. Ne itaque cramben, terque quaterque recoctam, lectoribus apposuisse videamur: missa non minus haec facimus, quam illa, quae de Hadriani, *Traiani* nomen adoptione consecuti, origine, patria, parentibus, muneribus rebusque gestis, ex vetustis annalibus, possemus depromere. Merito hoc etiam superfedere possumus labore: quoniam illa dissertatio nec ad numi nostri explicationem facit quicquam, nec angustis huius opellae limitibus potest contineri; neque etiam cum olim

(m) *De formulis et solemnibus populi Romani verbis*, lib. III. pag. 330. edit. Hildel.

(n) *De veterum acclamationibus et plausu*, lib. VI. cap. 8.

(o) *In Explicatione ad inscriptionem Augusti, quae in basi est Obelisci, statui per Sixtum V. Pontificem Max. ante portam Flaminiam, alicui Populi*, Tom. III. *Thesauri Graeviani*, pag. 1868.

(p) *In Praelectionibus Cambdenianis*, pag. 396. sqq.

(q) *De usu et praestantia numismatum antiquorum*, Tom. I. pag. 443. sqq. et Tom. II. pag. 180. sqq. et 392. sqq.

(r) *Lib. citat.* Tom. II. pag. 354. sqq.

(s) *De Caesare, designato successore imperis antiqui*, Cap. I.

(t) *Loco citato*, pag. 347. sq.

olim, tum recentiori aetate, desiderati sunt viri eruditi, longo ordine a PAVLL. FRID. OPITIO (u) recensiti, qui vitam historiamque huius imperatoris conscripserunt. Nobis sufficiet, ex rerum, quae fata actaque Hadrianea percensentis menti debent obversari, amplissima copia nonnulla delibasse, et ea quidem, quae, uti ad nostri numismatis interpretationem magis sunt utilia, ita partim adhuc fuerunt controversa, partim vero nondum satis declarata; id daturi operam, ut illa ad liquidum, si fieri potest, perducantur, haec vero pro virili parte explicasse videamur. Ad classem priorem referimus diu multumque in criticorum foro agitatam de genuina nominis Hadriani scribendi ratione litem, quam plerique omnes, et in his viri χρηματάτοι, EZECH. SPANHEMIVS (x), CHRISTOPH. CELLARIUS (y), CONR. SAM. SCHVZFLEISCHIVS (z), ISAAC. CASAVBONVS (a) et CHRIST. FRID. RVHIVS (b), numis, Latina inscriptione notatis, nixi, ita dirimunt, ut statuunt, recte cum aspiratione, male vero sine huius signo scribi. At vero, nolim in hanc pronunciare sententiam: quum vero videatur similis, utrumque scribendi modum, aevo antiquo, fuisse usurpatum. Primo enim, ex QVINCTILIANO (c) discimus, aspirationem, in ipso Latio, varium expertam esse fatum, eamque nunc addidisse, nunc autem abieciisse veteres. Deinde, ipse RVHIVS (d) bene multis exemplis, ex antiquo aere petitis, docet, τὸ Η non rarenter modo omissum esse, modo alienissimo loco insertum. Denique, Iudaei etiam vetustiores, Romanos imitati, promiscue אדריאנוס (e) et דוריאנוס (f) scripserunt.

Tan-

(u) *De Hadriani Imp. moribus, eruditisque cum doctoribus Iudaeor. controuersis*, §. 1.

(x) Libri citati Tom. I. pag. 129.

(y) In *Orthographia Latina*, pag. 95.

(z) In *Orthographia Romana*, pag. 34.

(a) In *Nctis ad Ael. Spartiani Hadrianum*, pag. 5. 19.

(b) *Philologiae numismatico-latinae specim.* II. pag. 22.

(c) *Institutionum oratoriarum* lib. I. cap. 5. Conf. ARN. DRACKENBORCH ad *Syllab. Italici* lib. II. v. 125.

(d) Loc. cit. specimine I. pag. 15. sq.

(e) Vid. איכה רבה, f. *commentar. in Threnos*, fol. 307. col. I.

(f) Vid. *Mischnici* in עבודה זרה f. *de cultu peregrino*, Cap. II. §. 3.

Tandem, ipse **CASAVBONVS** fatetur, manu exaratos **codices**, quos inspexerit, ferme omnes habere *Adrianus*. Praeterea, sine aspiratione hoc nomen legendum exhibent marmora quaedam, ab ipsis Italis dicata atque a **IAN. GRVTERO** (g), **THOM. REINESIO** (h) et **MARQ. GVDIO** (i) edita; qui sollertes antiquarii quum de scripturis illis nihil prorsus varient, an isti lapides bona exscripti sint fide, nemo amplius iure dubitare poterit. Postremo, opinioni nostrae, qua utramque hocce nomen scribendi rationem censemus probandam, calculum non denegabunt, quotquot, experientia edocti, norunt, nec hodie raras esse in nominibus, praesertim propriis, efferendis scribendisque diversitates. *Nonne et ipsa vernacula idiomata*, inquit Eminentissimus S. R. E. Cardinalis **ANGEL. MAR. QVIRINVS** (k), maximus ille nostri aevi Maecenas, non purpura solum, aut in eruditos beneficentia, sed summis etiam in elegantiores litteras meritis effulgens, *exhibent nobis sexcenta huiusce generis exempla (dicitur enim Venezia et Vinegia, Firenze et Fiorenza) nec propterea eruditus in mentem venit, uni, seu alteri ex illis lectionibus bellum indicere?* Alterum, de quo controversantur inter se philologi, quodque nostrum erit diiudicare, diversus est modus, quo caput Hadriani, in numismatibus, pictum cernimus. Subinde enim nudum comparet, sine ullo ornamento, solis capillis, iisque undatim crispis, conspicuum. Alias vero, quemadmodum in plumbeo nostro, laurea exornatur, crinibus circumposita, et, in occipitio, religata, vittis in humerum dependentibus. Priorem signandi modum monetarios veteres propterea usurpasse, ut esset indicio, Hadrianum, toto vitae suae tempore, et ne in imbribus quidem, aut frigoribus maximis, caput contexisse, quorundam fert opinio. Equidem, illud solemne suum servasse imperatorem, ut

I

ple-

- (g) In *Corpore inscript.* pag. CLVIII. num. 8.
 (h) *Syntagm. inscript.* Claf. II. num. 79. Claf. III. num. 13. 16. 24 et 31. quarum prima eadem est, quam **GRVTERVS** l. c. attulit.
 (i) Pag. LXXXVIII. num. 8. quae nihil dif-

fert ab ea, quam **REINESIVS** Claf. III. num. 13. exhibet.

- (k) In *Primordiis Coreyrae*, Cap. XXIII. pag. 197.

plerumque capite denudato incesserit, minime infitias iverim, probe gnarus, ita memoriae prodidisse historiae Romanae conditores. Sic enim scribit DIONIS CASSII epitomator, IOH. XIPHILINVS (1):
 "Ουτε τὴν κεφαλὴν οὐκ ἐν θάλπει, οὐκ ἐν ῥίγει ἐκαλύφθη· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς χιόσι
 ταῖς Κελτικαῖς καὶ ἐν τοῖς κάυμασι τοῖς Ἀιγυπτιακοῖς, γυμνὴ αὐτὴ περιήει. *Nulla
 calore nulloque frigore, ut capite operto esset, potuit adduci. Nec enim un-
 quam aut propter nives Celticas, aut calores Aegyptios adopertum caput
 habuit. Et AEL. SPARTIANVS (m): Frigora et tempestates ita patient-
 ter tulit, ut nunquam caput tegetet; quo tandem est factum, sicuti i-
 dem historicus tradit (n), ut, peragratis omnibus partibus, capite nudo, et
 in summis plerumque imbribus atque frigoribus, in morbum inciderit lectua-
 lem. At vero, numos, capite huius imperatoris nudato insignitos, mo-
 ris istius monumenta exstare voluisse veteres, si praecise nego: nihil a ve-
 ritate aberrare mihi videor. Primo enim, id si voluissent indicare: semper
 atque ubique eo habitu pingere eos oportuisset Hadrianum. Praeterea,
 alii etiam Romani principes, et in his Severus atque Iulianus, testibus HE-
 RODIANO (o) et CLAUD. MAMERTINO (p), itinera fecerunt sine ullo ca-
 pitis tegumento; quorum tamen capita similiter nunc nudata, nunc ve-
 ro laureata, aut diademate galeroque tecta, repraesentarunt monetarii.
 Accedit, quod apparatus numarium, qui temporis effugit iniuriam,
 recensentes toto die obvios habent Augustos, Tiberios, Galbas, Othones
 aliosque imperii Romani rectores, neque laurea redimitos, neque alio
 capitis tegmine, aut ornamento conspicuos; licet, principes hosce apertis
 capitibus incessisse, apud historiarum auctores nusquam legamus rela-
 tum. Quo argumento postremo prorsus infirmatur opinio IOH. HAR-
 DVINI, quam ille*

*Nugarum pater ac ineptiarum
 Antistes, pater atque somniorum;*

ut

(1) Lib. LXVIII. pag. 792. A.

(m) In *Hadriano*, Cap. XVII. pag. 163.

(n) Loc. citat. Cap. XXIII. pag. 200, 201.

(o) *Historiar.* lib. III. cap. 6. pag. 139. edit.

Boecler.

(p) In *Gratiarum actione pro consulatu ad Iulianum Imp.* citante IS. CASAVBONO, in *notis ad Spartiani Hadrianum* pag. 163.

ut non immerito audit NIC. WESTERMANN (q), hisce verbis eloquitur (r): *Romanae historiae architecti fabulatores, ex eo, quod in numis Hadriani cernerent, pingi eum plerumque nudo capite ac sine laurea, occasionem cepere fingendi, ipsum, toto vitae suae tempore, nunquam caput texisse.* Haec enim omni destituta verisimilitudine non viderentur: si vel probabilem reddere potuisset rationem HARUVINVS, qua factum, ut annalium veterum, quos fingit, architecti, ad numorum fidem, de Hadriano solo fuerint fabulati, quod de principibus, modo laudatis, similiter comminiscendi opportunam occasionem ipsis praebebat aes vetustum. Pellantur igitur istae ineptiae propemodum aniles; sicuti etiam valde levia sunt et nugatoria, quae statim subiungit: *Re ipsa, nudum Hadriani caput nihil aliud significat, nisi nulli eum bellicae expeditioni, toto imperii tempore, praefuisse, nullam ab eo insignem, aut cruentam victoriam de hostibus fuisse reportatam.* Vana, inquam, et falsa haec quoque sunt, atque ipsis HARUVINI placitis, facili opera, possunt confutari. Ponamus, verissima esse, atque, sine ulla animadversione, admittenda, quae IOH. XIPHILINVS (s) et SEXT. AVRELIVS VICTOR (t) de Hadriano narrant, eum non modo bellum nullum movisse, verum etiam composuisse mota, immo iactasse, *se, a regibus multis, pace, occultis muneribus, impetrata, plus otio adeptum, quam armis ceteros.* Per nos liceat etiam HARUVINO, quae in veteris memoriae monumentis scriptisque Iudaeorum de bello Iudaico, sub Hadriano gesto, relata leguntur (u), praeter omnem rationem, inter ea referre, quae hominum fabulatorum supervacanea industria, ad fraudem posteris faciendam, dicit excogitasse. Neque etiam

I 2

contra

(q) In *Hendecasyllabis in P. Haruvinum, a V. Cl. expugnatum*, qui praefixi sunt *vincendiis veterum scriptorum* MATHVR. VEIS. LA CROZE, Roterod. 1708. *avvri-* *nos* editis.

(r) In *Historia Augusta, ex numis antiquis restituta, Operum selectorum* pag. 762.

(s) Lib. LXVIII. pag. 790. B.

(t) *Epitomes* Cap. XIII.

(u) Vid. IOH. A LENT in *schediafmate de Iudaeorum Pseudo-Messis*, pag. 10. sqq. ubi historiam belli, Hadriano imperante, in Palaestina, a Parcocheba, moti, ad veterum fidem, contexuit.

contra eum istiusmodi excitabimus testes, qui ipsi displicent: sed suo ipsius gladio eum iugulabimus. Dum id agit **HARDVINVS**, ut historiam Augustam, numorum ope, restituat, non rarenter (x) talium quoque iniicit mentionem, in quibus Octav. Augusti caput nudum conspicitur: neque tamen propterea negare conatur, hunc principem, cum insigni laurea triumphali, in Capitolium esse invectum, eoque imperante omnia semper fuisse pacata. Et, qui ausus fuisset, hoc infitias ire: quum sibi contradicturum videret illum, cuius scripta, praeter aliorum nonnulla, ex omni antiquitate, sincera esse, opinatur, **PLINIVM** nempe? Hic enim passim Augusti celebrat victorias (y); immo affert etiam, e trophaeo Alpium, inscriptionem (z), amplissimo gentium, huius imperatoris auspiciis, devictarum, catalogo decoratam. Quod si itaque monetarii voluissent lauream, principum impositam capitibus, esse symbolum victoriarum, ab iisdem reportatarum: oportuisset eos, Augustum nunquam, nisi cum hoc ornamento, in operibus suis repraesentare. Quae quum ita sint: et recte **HARDVINVM** vanitatis postulavimus pariter, ac damnavimus, et merito aliam diversitatis, quam in Hadriani imaginibus pingendis animadvertimus, rationem circumspicimus. Quamdiu res Romanorum publica in aris erat focusque, laurum soli victores solebant gestare, et qui, cum triumphantibus, solemni pompa, urbem ingrediebantur. Deinceps vero, quum Romanorum libertas ad exitium inciperet vergere: laureae, et quidem perpetuo, gestandae potestas, senatus decreto, concedebatur civibus, potentia valentibus. Primus, quem isto honore affecerunt S. P. Q. R. fuit Pompeius M. quem tamen eo semel omnino esse usum, auctorem habeo **DIONEM CASSIVM** (a). Idem etiam (b) perinde, ac **SVETONIVS** (c) memoriae prodidit, Iul. Cae.

(x) Loc. citat. pag. 700. et alibi passim.

(y) Vide imprimis *Histor. natural.* lib. VII. cap. 45. quo loco vita Augusti, veluti in compendio, exhibetur.

(z) Lib. III. cap. 20.

(a) *Histor. Rom.* lib. XXXVII. pag. 39. C.

(b) Lib. XLIII. pag. 234. D.

(c) In *Caesare*, Cap. XLV.

Caesarem ius laureae coronae semper atque libenter usurpasse, hoc praetextu, quod esset recalvaster. Nec minus Octav. Augustum eodem privilegio fuisse donatum, documento est numus, apud LAVR. BEGERVM (d) obvius, qui hinc laudati imperatoris caput laureatum, cum epigraphe: IMP. AVGVST. TR. POT. inde vero lauream coronam, in cuius medio S. C. legitur, ostendit. Idem confirmat OVIDIVS, ita canens (e):

Cingit et augustas arbor opaca comas?

Equidem non sum ignarus, viros doctos, ex antiquis libris, *fores* legere, non *comas*, atque hunc versiculum de lauris, ante huius principis domum, iussu senatus Romani (f), collocatis interpretari. Ad probandam vero lectionem, quam antiquiores huius poëtae editiones exhibent, eo adducor, quod verbum *cingere* aptius dicitur de comis, corona redimitis, quam de arbore, ante aedes plantata. Hanc *adpositam esse*, et *stare ante fores*, ipse Sulmonensis vates dixit (g):

Cur tamen adposita velatur ianua lauro?

Et alibi (h):

*Postibus Augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis.*

In his coronam lauream non tam acti de hostibus triumpho, quam potius dignitatis praecipuae fuisse indicium, ut credamus, multa suadent. Quam enim aliam ob causam hoc ornamento semel tantum est usus Pompeius Magnus, quam ut imperium affectare ne iudicaretur? Eadem ratione motus Iul. Caesar calvitium praetendit, qui occupatae tyrannidis effugeret invidiam. Huius certe aetate, lauro caput redimere, insigne fuisse reputatum regiae potestatis, ex eo manifesto patet, quod coronam, ex arboris illius ramis contextam, quam Caesari obtulit M. An-

(d) *Thesauri Brandenburgici* Tom. III. pag. 89.

(e) *Tristium* lib. III. eleg. I. v. 40.

(f) Vid. DIO CASSIVS, lib. LIII. pag. 507. A.

(g) Loc. citat. v. 41.

(h) *Metamorphos.* lib. I. v. 562.

tonius, CICERO (i) appellavit diadema; qua voce fasciam designari, qua olim reges erant exornati, vel pueris notum est. Hinc etiam fiebat, ut ille, qui lauream, albis fasciis intertextam, statuae Caesaris imposuerat, testibus APPIANO, Alexandrino (k), et SVETONIO (l), in carcerem coniiceretur, quod, illo insigni, rumorem de regno, in Caesarem collato, firmare voluisse, videbatur. Sic quoque HORATIVS (m) inter regum ornamenta laurum recenset:

Regnum et diadema tutum

Deferens uni, propriamque laurum.

Et, quum eadem corona imperatrices etiam nonnullae, in numis, sint conspicuae: obscurum fore arbitramur nemini, honoris dignatisque, nequaquam vero victoriae tunc esse indicium. Priores quidem imperatores hunc honorem cum uxoribus suis communicasse, usquam nec legimus, nec vidimus. At, bassi, ut vocant, imperii principes illum capitis ornatum coniugibus permisisse, novimus. Ita, Helena, Constantini M. mater, in aereo, quem CAROL. PATINVS (n) produxit, cernitur laurea gemmata redimita. Et Flavia Maxima Fausta, eidem imperatori, secundis nuptiis, iuncta, laureata sistitur cum in numo, apud OCTAV. DE STRADA (o), tum in gemma, apud τὸν μακαρίτην, ERH. REVSCHIVM (p), qui vero memoria est lapsus; quum scriberet, TRISTANVM *observare, in Theodoraе numis interdum lauream eius capillos cingere, idque ad viri illius, Gal. Maximiani, victorias referrē*. Nam Fl. Maximianam Theodoram, Constantii Chlōri coniugem, miscuit cum Galeria Valeria, Gal. Val. Maximiani uxore, cuius numum, in quo lauro circumdantur eius tem-

(i) *Philippica* II. cap. 34. et X. cap. 3. Conf. CAROL. PASCHALIVS *de coronis*, lib. VIII. cap. ult.

(k) *De bellis civilibus*, lib. II. pag. 808. edit. Tollii.

(l) *In Caesare*, Cap. LXXVIII.

(m) *Odarum* lib. II. od. 2. v. 21.

(n) *Imperatorum Rom. numismata, ex aere, mediae et minimae formae*, pag. 448. edit. Argent.

(o) *De vitis Imp. et Caesarum Romanor.* pag. 174. edit. Frf. 1615.

(p) *In Capitibus deorum et illustrium hominum, ex gemmis Ebermayerianis*, pag. 124.

tempora, edidit IOH. TRISTANVS (q) auguratus, illud ornaamentum propterea accepisse imperatricem, quod a marito, post Persas devictos, *Matris castrorum* titulo fuerit condecorata. Sed, cum coniecturae huius fundamentum frustra quaesivi, tum etiam de eius veritate, nec immerito, dubito. Reputanti iam mecum, quae hactenus, ad veterum monumentorum fidem, sunt disputata de imperatorum lauro eiusque significatione, illi ad veritatem propius videntur accedere, qui eam principatus existimant insigne. Quemadmodum vero hodierni orbis terrarum dominos haud semper atque ubique coronis, sceptris ceteroque ornâtu regio videmus ornatos, nec in omnibus ipsorum numis hoc habitu expressos: ita etiam Romae imperatores interdum sine laurea prodibant in publicum. Atque in hac consuetudine sita est causa, cur monetarii tam alios principes, quam Hadrianum nunc laurea exornaverint, nunc vero capite repraesentaverint nudo. Pergimus nunc ad illorum momentorum enodationem, quae iam ab aliis numismatographis, at ex parte tantum, atque strictim, enarrata sunt, ac proinde copiosius dilucidiusque a nobis erunt explicanda. Est huius generis quicquid ex Hadriani imagine, in numismate nostro depicta, eam si rite contemplemur, de huius imperatoris ingenio atque moribus licet cognoscere. Quae disputatio ne vana censeatur atque inanis, quod vereamur, habemus nihil: recte si subduximus calculos, quum, veras imperatorum Romanorum imagines, in aere vetusto, conspici, evincemus (r); nec improbabilis est argumentatio, qua nostri aevi philosophorum coryphaeus, CHRIST. WOLFIVS (s), probavit, artem eorum, qui ex faciei lineamentis, corporis habitu et similibus signis singulorum hominum naturam cognoscere satagunt, fundamento haud prorsus omni carere. Curioso iam oculo qui lustrant numi nostri partem

ad-

(q) *Commentaires historiques, contenant l'histoire générale des Empereurs etc.* Tom. III. pag. 435.

pag. 19. sqq.

(r) *Comment. de numo Alexandri M.* Cap. VI.

(s) *In den Gedancken von der Menschen Thun und Lassen*, §. 213. sqq.

adversam, in ea, licet aliquantulum sit detrita, tamen necesse est ob-
servent vestigia capitis bene capillati atque undatim crispi. Horum
posterius non naturae, sed artis fuisse opus, ex AEL. SPARTIANO (t)
intelligimus, dum, Hadrianum *flexo ad pectinem capillo* fuisse, testatur.
Sunt enim, ut recte observat CLAUD. SALMASIUS (u), flexi ad pecti-
nem capilli *ante flexi et calamistro crispati*; quales crinibus, ingenio, nul-
la adhibita arte, flexis, opponuntur. Coma vero, calamistri auxilio, in
gradus fracta, maxima apud priscos homines invidia laboravit, atque
iudubium mollitiei existimatum est indicium; sicuti probant veterum te-
stimonium, plenis veluti calathis, allata ab HADR. IVNIO (x), nec non
MARTIALIS (y), quos adscribimus, versiculi in Carmenionem effemi-
natum :

Tu flexa nitidus coma vagaris :

Hispanis ego contumax capillis.

Nec profecto falsi fuerunt veteres, quum ex nimia crinium cura ani-
mum conicerent et lascivum, et timidum: si omnino omnes, qui anti-
quo aevo urendo torquendoque capillum fecerunt gradibus atque un-
dis veluti crispantem, ita fuerunt animati, quemadmodum affectum
fuisse novimus Hadrianum; qui *lascivus et continentiam simulans* audit
SEXT. AVRELIO VICTORI (z), *adultorum vero amore ac nuptiarum adulte-
riis infamis* AEL. SPARTIANO (a); quem praeterea turpissimo famosi
illius Antinoi ministerio esse usum, ingens clamat testium turba, ab IM-
MAN. WEBERO (b) excitata; qui denique tantopere a fortissimorum
maiorum suorum virtute degeneravit, ut non solum *multas provincias,
a Traiano acquisitas, relinqueret* turpiter, sed etiam, *a plerisque regibus
barbaris pacem redimere*, ipsum haud puderet; sicuti, quem modo lau-
davimus, historicus in litteras retulit (c). Iidem capilli quum omnem
ferme

(t) In *Hadriano*, Cap. XXVI. pag. 211. sq.

(u) In *notis* ad modo citat. SPARTIANI loc.

(x) In *Commentar. de coma*, Cap. VIII.

(y) Lib. X. epigr. 65.

(z) *Epitomes* Cap. XIII.

(a) Cap. XI. pag. 109.

(b) In *Antiquitatibus Antinoi*, Cap. I. §. 5.

(c) Cap. VIII. pag. 75. et Cap. XVII. pag. 163.

ferme frontem tegant, atque ad supercilia usque descendant, ex physiognomonum sententia (d), animum Hadriani singulari saevitia fuisse praeditum, declarant. Neque contradicunt veteris memoriae annales. Vt ut enim clementiam perbelle studebat simulare: natura tamen, qua ipsum crudelem fuisse dicit MARIVS MAXIMVS (e), saepius fiebat manifesta. Silentio iam praetermittimus immanitatis Hadrianae exempla, in Iudaeorum scriptis (f) obvia, nec temere in dubium vocanda; atque id tantum observamus, quod, praeter IOH. XIPHILINVM (g), memoriae etiam prodidit S. AVREL. VICTOR (h), tantam sibi invidiam infamiamque conflasse Hadrianum caedibus, initio principatus et paullo ante obitum, editis, ut patres conscripti precibus Antonini Pii vix flecti potuerint ad Divi honores ipsi decernendos. Quid? quod adeo saevus fuit, ut, teste AEL. SPARTIANO (i), *sub ipso mortis tempore, Servianum, nonaginta annos agentem, ne sibi superviveret, atque, ut putabat, imperaret, mori coegerit*. Porro, Hadriani caput plus in occiput, quam sinciput prominere videmus; quod aliam huius imperatoris indolem prodit. Equidem, opinionum dissensione inter se discordare compertio, qui, ex vultu, oculis, corporis habitu signisque similibus, animi cognoscere satagunt virtutes vitiaque, cuiusnam dotis caput, ita comparatum, sit indicium. Nam IAC. SPONIVS (k) illud signum censet memoriae excellentis: RVDOLPH. GOECLENIVS (l) contra hinc ingenii coniicit praestantiam. Verum, discrepantes has sententias inter se facile

K

con-

(d) Vid. IOH. BAPTIST. PORTA *de humana physiognomia*, lib. II. pag. 73.

(e) Apud SPARTIANVM, Cap. XX. pag. 183.

(f) Vid. איכח רבה, f. *glossae magnae in Threnos*, loco, supra citato.

(g) In DIONIS *Hist. Rom.* lib. LXVIII. *excerptis*, pag. 788. D. et pag. 797. ima.

(h) In *Caesaribus*, Cap. XIII.

(i) Cap. XXV. pag. 210.

(k) Vid. *dissertation de l'utilité des médailles pour l'étude de la physiognomie*, quae exstat inter eius *Recherches curieuses d'antiquité*, pag. 381.

(l) In *Physiognomicis et chiromanticis specialibus*, pag. 39.

invenit, quorum catalogum exhibet IOH. ALB. FABRICIVS (r). Denique contemplanti mihi paullo attentius Hadriani imaginem, in numo nostro signatam, videtur, illa eodem gestu expressa, quo hunc imperatorem depingit IVLIANVS (s), quum advenisse eum dicit in convivium, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀφορῶν πολλοῖς, *sublatis crebro in caelum oculis*. Ex illustribus EZECH. SPANHEMII (t) sententia, his vocibus contumeliosis IVLIANVS propterea exagitavit Hadrianum, quod astrologiae fuerit deditissimus atque in summa familiaritate habuerit doctores, vanae huius artis peritia, illo aevo, florentes. Quamquam vero, ad illud studium diligenter incubuisse Hadrianum, facile largior; quippe quod SPARTIANI (u) nititur testimonio: vero tamen similis mihi videtur, tam IVLIANVM, quam monetarium nostrum sistere hunc imperatorem oculis caelum versus sublatis, quod eum servaverit gestum, imitaturus, uti in multis aliis, sic hac etiam in re, Alexandrum M. (x), quem frequenter sustulisse supercilia, alio loco (y), docuimus. Vterque princeps suis moribus confirmavit, quod physiognomones, uno ore, docent, oculos, ita affectos, animum prodere superbum atque arrogantem. Nam, quod ad Hadrianum nostrum attinet, eum altos traxisse spiritus et fastu fuisse tumidum, referunt, qui eius res gestas litteris consignarunt. Sic ἀνὴρ σεβαστὸς, *vir fastosus*, IVLIANO (z), SEXT. AVREL. VICTORE (a) autem *ad ostentationem sui insolens* appellatur. Tanta erat arrogantia, atque in disciplinis cunctis se adeo versatum putabat, *ut professores omnium artium semper, ut doctior, rideret, contemneret, obtereret*; sicuti

K 2

idem

(r) *Bibliothecae Graecae* lib. VI. cap. 9. Vol. XIII. pag. 34.

(s) In *Caesaribus*, pag. 6. edit. Heusinger.

(t) In *Notis ad versionem IVLIANI Caesarum Gallicam*, pag. 71. edit. noviss.

(u) Cap. XVI. pag. 158. sq.

(x) *Comparisonem inter Alexandrum M.*

atque Hadrianum instituit CLAUD. NICASIVS in *dissert. de numo Pantheo Hadriani Imp.* supra laudata.

(y) *Comment. de numo Alexandri M.* Cap. V pag. 15. sqq.

(z) Loco citato.

(a) *Epitomes* loco citato.

idem SPARTIANVS (b) refert. Et AMMIANVS MARCELLINVS (c) scribit: *Bene vestitos oderat, et eruditos, et opulentos, et nobiles: et fortibus detrahebat, ut solus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarsisse legimus principem Hadrianum.* Quid? quod adeo insolenter se Hadrianus eruditione extulit, ut, se omnibus numeris esse absolutum, nec falli posse, crederet, eosque, qui erroris eum arguebant, capite plecteret. Ita, Apollodorum, architectum, quod, ipsum hac in arte minus peritum esse, ostenderat, imperatorem trucidari iussisse, relatum legimus apud ION. XIPHILINVM (d). Postremo, plena et promissa, circum genas mentumque, barba, in numismate nostro conspicua, notanda venit; quam Hadrianus, teste eodem XIPHILINO (e), primus imperatorum nutrit, eaque in re successores suos, per saecula complura, habuit imitatores: Causam, cur barbam recusaverit ponere, sed eam habere voluerit boni ponderis, hanc indicat SPARTIANVS (f), *ut vulnera, quae in facie naturalia erant, tegetet.* Equidem, quid *vulnerum naturalium* nomine veniat historico, atque, an illud interpretando acu rem tetigerint ISAAC. CASAVBONVS et CLAVD. SALMASIVS; quorum ille ita appellari censet *maculas genitivas et συμφύτους, quae sic faciem debonestarent, ut cicatrices*; hic vero eadem esse autumat, quae Graeci ἑλκη ἔμφυτα dicunt; illis excutiendum relinquo, qui praeter Apollinem, Medicinae praesidem, mansuetiores etiam Musas in deliciis habent. Illud mihi addere adhuc liceat, Hadrianum iam antea crescere sivilisse barbam, quam imperii Romani clavum prehenderet. Hoc inde intelligimus, quod, quum metueret, ut a Traiano successor designaretur, atque de huius erga se voluntate sortes consularet Virgilianas, teste SPARTIANO (g), ipse his poëtae Mantuani indicari existimatus est versiculis (h):.

Quis

(b) Cap. XV. pag. 149.

(c) Lib. XXX. pag. 431. edit. Vales.

(d) Lib. LXVIII. pag. 789, 790.

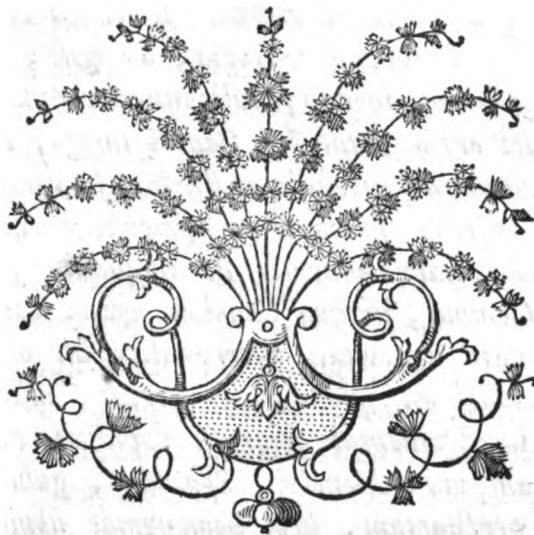
(e) Lib. LXVIII. pag. 777. ima.

(f) Cap. XXVI. pag. 211.

(g) Cap. II. pag. 19.

(h) *Aeneid.* lib. VI. v. 809. sqq.

*Quis procul ille autem ramis insignis olivae
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani; primam qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis et paupere terra,
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit.*

CAPUT VI.

Partes numismatum antiquorum aversae saepius intellectu difficiliore. Hinc numi dicti aenigmata; quo nomine Aegyptiaci imprimis sunt appellandi. Icuncula, in numismatis nostri postica, ad latus dextrum, constituta, cuiusnam sit, inter viros eruditos non convenit. Repraesentat autem Canobum, deum. Quare illud numen hydriae figura Aegyptii adumbraverint, sententia Abenephii, Arabis, sed nugatoris, ac forte ab Athan. Kircheri conficti. Quae Suidas et Rufinus de Canobi victoria, ab igne, Chaldaeorum deo, reportata, perhibent, merito fabulis annumerantur. Thom. Stanleii et Petr. Jurieu error notatus. Canobi imago, ex superstitionum opinione, paratum quod incendia extinguenda remedium. Sub Christianismi primordia labascentem superstitionem suffulcire studebant sacrificuli narratiunculis de numinum suorum potentia et miraculis. Gemma, in qua Canobus ignem conculcat, explicata. Hostium calcare cervicem, veteres dicebant pro plena potiri victoria. Chaldaei an ignem adoraverint, addubatur. Idololatrae antiqui haud videntur flagrasse cupidine religionem suam propagandi. Canopum, Menelai, Spartani, gubernatorem, in Aegypto fati perfunctum, urbi homonymae nomen dedisse, et pro deo esse adoratum, Graeci, sua adducti vanitate, fabulantur. Incertum est, utrum Menelaus, Laconum princeps, Aegyptum unquam adierit, nec ne. Veteres Aegyptii alienigenas homines summopere aversabantur. Nomi Menelaitici, in quo urbs Canobus sita, appellatio a Menelao, Ptolemaei, Lagi filii, fratre tracta. Verosimilior Aristidis relatio de origine numinis Canobici adducitur et vindicatur. Canobus, vi vocis, significat χρυσοῦν ἔδαφος, aureum solum. Aurea vocabant priscae homines, quae, in suo genere, praestantissima. Ager Canobicus fertilissimus,
eius-

*eiusque habitatores voluptatibus deditissimi; unde Canobissimus in proverbium abiit. Sub Canobi, dei, figura ipsa civitas cognominis culta. Prisci homines urbes, imaginibus symbolicis consecratis, divinis profecti sunt honoribus; cuius moris ratio et exempla complura afferuntur. Iob. Harduinus, dubitans, an unquam oppidum, Canobi nomine appellatum, in Aegypto antiqua exstiterit, refellitur. Canobus, per b, non Canopus, per p, scribendum. Canobicum numen, hydriae forma, cui virile impositum caput, repraesentarunt Aegyptii, quoniam eiusdem nominis urbs, sub istius imagine adorata, in ipsa Nili exstructa erat ripa. Situs huius oppidi, ad veterum fidem et ex Bened. de Maillet coniecturis, describitur. Hydria Aegyptii veteres hieroglyphice Nilum designarunt. Aqua Nilotica, quae, sua natura, turbida et tepida est, peculiari-
bus urnis, hodiernum, et limpida redditur, et refrigeratur. Nilum contra ignis vastationem munire patriam suam, docebant Aegyptii vetustiores. Inde natae sunt fabulae de numinis Canobici, in cobibendis incendiis, potentia, et triumpho, de Chaldaeorum igne, acto. Nili ostia ob scopulorum breviumque frequentiam, sine naufragii periculo, nemo, nisi qui peritum viarum nactus est ducem, ingredi potest. Quoniam cives Canobici in disciplina navali erant versatissimi, iisdemque advenae naviculatoribus utebantur: Canobus, deus, gubernatoris accepit cognomen. Alae, quas numen illud subinde in capite gerit, navium Canobicarum indicant agilitatem. Navium vela olim designabantur vocabulo alarum, quae summae velocitatis symbola. Hinc concluditur, numisma nostrum non alius, quam Canobicae civitatis iussu esse signatum. Mos veterum Aegyptiorum in numis suis patria tantum numina repraesentandi compluribus exemplis firmatur.*

Per-

ervenimus nunc ad alteram nostri numismatis faciem. Solet ea, in antiquariorum scholis, *aversa*, aut *postica* appellari, ac non raro istiusmodi arte symbolica esse signata, ut saepius non nisi hariolando queat explicari; unde, apud PRUDENTIUM (i), numi veteres *aenigmatum* nomine merito designantur. Quod si autem in prisco aere, argento auroque exstat quicquam, dignum, cui illa imponatur appellatio: illud profecto est, quod Aegyptiorum veterum cūsum est auctoritate. Quemadmodum enim hic populus tantopere delectabatur hieroglyphica scribendi methodo, ut res suas tantum non omnes arcanis litteris, veluti involucro atque integumento quodam, absconderet: sic quoque eundem morem in signandis numis, si non semper, saepissime tamen, servavit. Contemplamur in illis plerumque serpentum, animalium ferarumque numina, et huius generis alia; quorum significationem qui indicare voluerit, is Oedipus sit, necesse est, nequaquam Davus. Praeterea, urbium nomina, ex quarum officinis monetariis prodierunt, quam rarissime invenimus adscripta. Nihil itaque mirum, si viri etiam litteratissimi antiquitatumque notitia haud leviter tincti, se tantis difficultatibus, quibus aes Aegyptiacum laborat, feliciter superandis esse impares, professi ad hariolationes coacti fuerunt confugere. Quae quum ita sint; atque plumbeus etiam noster Aegyptum patriam suam agnoscat: qualem eius daturi simus explicationem, obscurum esse poterit nemini. Quoniam nec duo numina, quae in templi constituta videmus vestibulo, additis eorum nominibus, quod in Graecis Latinisque numis fieri assolet, quaenam sint, indicatur; nec significare placuit monetario, quorum iussu hunc plumbeum fabrefecerit; neque etiam ullus litterarum ductus, praeter temporis, quo est flatus, siglas, in eo comparat: non omnia, quae

(i) *Perisephanon*, hymn. III. v. 118. Conf. HENR. MEIBOMII *progr. de numorum*

veterum, in illustranda Imp. Rom. historia, usu, pag. 19.

quae in hocce monumentum sumus commentaturi, certa atque extra dubitationis aleam posita fore, quilibet intelligit. Ea igitur, quae probabilitati haud iudicabuntur contraria, coniecturis affecuturi animadvertimus, maximam partem eorum, qui numismatis nostri iniecerunt mentionem, CAROL. nempe PATINVM (k) et CLAUD. NICASIVM (l), icunculam, in latere constitutam dextro, de Canobo, numine Aegyptiaco minime ignobili, exposuisse. Divortium autem ab his duumviris facit PAVLL. PEDRVSVS (m), contendens, Isidis potius esse, alteram vero, quae ad laevam, Canobum repraesentare. Verum, ab illorum stare malim partibus, quam huius subscribere sententiae; quandoquidem varia sunt, quae, eam veritati minus esse similem, ostendunt. Primo enim, imaginacula, quam PEDRVSVS ad Canobum existimat referendam, exornata est insignibus propemodum omnibus, quibus Isidem aliis numinibus dignoscunt eruditi; sicuti non ita multo post copiosius demonstrabimus. Praeterea, quemadmodum Canobus in tabulis vetustis, a BERN. DE MONTFAUCON (n) aliisque antiquariis, magno numero, recensitis, formam habet amphorae, aut alius cuiusdam vasis ampli, superposito capite virili: sic etiam, quae in numo nostro ad dextram comparet, hydria viri potius, quam feminae capite tegitur. Denique, in eiusdem capitis vertice vestigia quaedam animadvertimus ornamentis, non ita dissimilis ei, quo Canobus superbiens sistitur in gemma Maffeiana; quam propterea, et quoniam ad arcana huius numinis sacra aperienda potest conducere, operae erit pretium, ex modo laudato atque prorsus egregio opere Montfauconiano (o) desumptam, hic apponere.

L

Sci-

(k) *Tbesauri Maurocenici*, Cap. XII. pag. 118.

(l) In *Dissert. de numo pantheo Hadriani Imp.* Cap. III. pag. 28.

(m) *I Cesari in metallo grande, da Giulio Cesare fino a L. Elio, raccolti nel Farnese*

Museo &c. Tom. VI. pag. 372. sqq.

(n) Vide *L'Antiquité expliquée*, Tom. II Part. 2. pag. 320. sqq. et *Supplement*, Tom. II. pag. 167. sqq.

(o) Loco citato, Tab. CXXXIII. num. 4.

Sciscitanti iam mihi, quibus adducti rebus veteris Aegypti habitatores hocce numen in hydriae conformaverint speciem, nonnulli reddunt responsum, eius consilii hanc existisse rationem, quod Canobus mari, fluminibus, immo universae humidae naturae, hydriae, situlae aliorumque vasorum figuris hieroglyphice adumbratae, praesidere fuerit creditus. Ita perhibet, apud ATHAN. KIRCHERVM (p), ABENEPHIVS, natione Arabs, religione vero Iudaeus; cui tamen non aequae facile, ac KIRCHERVS fecit, fidem adhibuero. Non possum enim, quin ratum habeam iudicium, quod de huius scriptoris auctoritate tulerunt viri rerum orientalium peritissimi, LUDOV. MARRAGGIUS (q) et MATVRIN. VEYSSIERE LACROZE (r), quorum alter ABENE-

PHI-

(p) *Oedipi Aegyptiaci Syntagmat.* III. cap. 7.
Tom. I. pag. 211.
(q) *Prodromi ad refutationem Alcorani* Part.

III. cap. 9. pag. 29.
(r) Apud PETR. ZORNIVM *bibliothecae antiquariae et exegeticae* Tom. I. pag. 134.

PRIMUM auctorem futilem commentitiumque, KIRCHERO autem, non satis cauto, pro genuino veroque venditum; alter vero, ab ipso KIRCHERO Latine confictum, et, nugatoris cuiusdam auxilio, Arabice conversum, non sine ratione, pronunciavit. Alii contra contendunt, Canobum commemorata imagine ab Aegyptiis esse repraesentatum in memoriam victoriae, quam illud idolum ex Igne, Chaldaeorum deo, quondam retulisse dicitur. In ea sententia fuisse video RVFINVM et SVIDAM, quos, licet paullo sint verbosiores, tamen hac de re differentes audisse iuvabit. Sic autem RVFINVS (s): *Ferunt, aliquando Chaldaeos, Ignem, deum suum, circumferentes, cum omnium provinciarum diis habuisse conflictum, quo scilicet, qui vicisset, hic esse deus ab omnibus crederetur. Reliquarum provinciarum dii, aeris, aut auri argentique, aut ligni, vel lapidis, vel ex quacunque materia constabant, quae per ignem procul dubio corrumperebatur; ex quo fiebat, ut Ignis, locis omnibus, obtineret. Haec quum audisset Canopi sacerdos, callidum quiddam excogitavit. Hydriae fieri solent in Aegypti partibus fictiles, undique crebris et minutis admodum foraminibus patulae, quibus turbida aqua desudans, defecatio ac purior redditur. Harum ille unam, cera foraminibus obturatis, desuper etiam variis coloribus pictam, aqua repletam, statuit in deum. Et excisum veteris simulacri, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput desuper positum, diligenter aptavit. Adsunt posthaec Chaldaei: iur in conflictum: circa hydriam ignis accenditur: cera, qua foramina fuerant obturata, resolvitur: sudante hydria ignis exstinguitur. Sacerdotis fraude Canopus Chaldaeorum victor ostenditur. Vnde ipsum Canopi simulacrum, pedibus perexiguis, attracto collo et quasi sugillato, ventre tumido, in modum hydriae, cum dorso aequaliter tereti, formatur. Et SVIDAS (t): Ποτὲ, ὡς λόγος, Χαλδαῖοι τὸν ἴδιον θεὸν, ὅπερ ἐστὶ τὸ πῦρ, ἀποσεμνύοντες, πανταχοῦ περιέφερον· ὥστε τοῖς θεοῖς πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν συμβεβληκέναι, καὶ τὸν νικῶντα ἐκεῖνον παρὰ πάντων νομίζεσθαι θεόν. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἐπαρχιῶν οἱ θεοὶ ἀπὸ χαλκοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ ξύλου, ποιεῖσθαι ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἐκ πυρὸς.* L 2

(s) *Historiae ecclesiasticae* lib. XI. cap. 26. (t) Vocabulo, Κάινωπος.
pag. 257. edit. Frobenian.

ἡ λίθου, ἡ ἄλλης τοιαύτης ὕλης ἐτύγγαλλον ἰδρυμένοι· ἡ δὲ τοιαύτη ὕλη εὐχερῶς ἀπὸ τοῦ πυρὸς διεφθείρετο ὥστε πανταχοῦ τὸ πῦρ ἀναγκάτως νικᾶν. Τοῦτο αἰκυσσας ὁ τοῦ Κανώπου ἱερεὺς, πανουργόν τι τοιοῦτον ἐνεθυμήθη. Ὑδρίαί ἐν ταῖς μέρεσι τῆς Ἀιγύπτου ἐκώθασιν γίνεσθαι ὁστράκιναι, τρήσεις ἔχουσαι λεπτάς συνεχεῖς, ὥστε διὰ τῶν τρήσεων ἐκείνων τὸ τεθολωμένον ὕδωρ διυλιζόμενον ἀποδίδοσθαι καθαρώτατον· ἐκ τούτων τῶν ὑδριῶν μίαν λαβὼν ὁ τοῦ Κανώπου ἱερεὺς, καὶ τὰς τρήσεις ἐκείνας ἀποφράξας κηρῶ, καὶ διαφόροις ζωγραφήσας χρώματι, πληρώσας ὕδατος ἔστησεν ὡς θεόν· καὶ ἀποτεμὼν παλαιοῦ ἀγάλματος τὴν κεφαλὴν, ὅπερ ἐλέγετο Μενελάου τινὸς κυβερνήτου γεγενῆσθαι, ἐπιμελῶς ἐπιθεῖς, ἤρμωσεν αὐτὴν τῷ ἀγάλματι. Παρεγένοντο μετὰ ταῦτα οἱ Χαλδαῖοι ἀνήφθη τὸ πῦρ, καὶ ὁ κηρὸς, δι' οὗ αἱ τρήσεις ἐτύγγαλλον πεφραγμένοι, διελύετο· τῆς δὲ ὑδρίας ἰδρώσης, καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῶν τρήσεων ἐκβαλλούσης, ἐσβέννυτο τὸ πῦρ· οὕτω τε τῇ πανουργίᾳ τοῦ ἱερέως Κάνωπος τῶν Χαλδαίων νικητὴς ἀνεδείχθη· καὶ ἀπὸ τότε λοιπὸν ὡς θεὸς ἐτιμᾶτο. *Chaldaei olim, ut fertur, deum suum, qui est Ignis, ubique circumferebant, potentiam eius, magnificis verbis, extollentes, ut cum omnium gentium diis in certamen descenderet, et is, qui cum vicisset, ab omnibus deus iudicaretur. Quum igitur ceterarum gentium dii ex aere, vel argento, vel ligno, vel lapide, vel simili materia, quae igne facile consumebatur, facti essent: Ignem ubique vincere, necesse erat. Eo audito, Canopi sacerdos huiusmodi quid callide est commentus. Hydriae fictiles, minutis foraminibus plenae, in Aegypto confici solebant, ut per foramina illa aqua turbida percolata redderetur limpida. Harum hydriarum unam Canopi sacerdos, aqua repletam, ut deum, in medio statuit; postquam foramina eius cera obturasset, variisque coloribus depinxisset, et caput veteris simulacri, quod, Menelai cuiusdam gubernatoris fuisse, dicebatur, amputatum ei accurate adaptasset. Venerunt postea Chaldaei: accensus est ignis eiusque calore cera, qua obturata erant foramina, liquecere coepit. Hydria igitur sudante, et aqua per foramina fluente, ignis exstinctus est. Sic igitur, callido sacerdotis commento, Canopus victor e certamine discessit, et, ex eo tempore, ut deus, est cultus. Non illepidam hanc de Canobi triumpho historiam dum THOM. STANLEIVS (u), RVFINI veluti verbis, recitat, pro Canobo nomi-*

(u) In *Historia Philosophiae*, Part. XIII. Sect.

II. cap. 39. pag. 1158. fqq.

minat Nilum; castigatus propterea a doctissimo suo interprete, IOH. CLERICO (x). In eodem errore, deceptus fortassis a STANLEIO, versatur quoque PETR. IVRIEV (y); immo, quemadmodum fieri assolet, ut, qui semel recto deerrarunt, saepius offendant, ita peccatum novo peccato auxit, affirmando, non hydria, sed statua grandi, intusque cava, eo in negotio, usum esse astutum illum sacerdotem. Neque etiam audiendus est idem vir doctus, quum certamen, in quod Canobus cum Igne convenit nunquam, ad Constantini refert aevum. Quamquam enim RVFINVS atque SVIDAS haud meras tradunt fabulas: indignos tamen iudicamus, quibus in omnibus, atque in eo praesertim, quod rei est caput, fides adiungatur. Non difficulter mihi persuaderi patiar, senili atque decrepita superstitionis aetate, quum illa brevi a vera religione esset opprimenda, Aegyptios Canobum pro aquarum habuisse praeside, credidisseque, huius numinis auxilio flammaram vim posse cohiberi. Expressa enim huius opinionis vestigia servant monumenta, aquaticum hunc deum celebrantia, atque a IOH. CHIFLETIO (z), BERN. DE MONTFAUCON (a) aliisque publici facta iuris, ex quibus unicum hic apponere licebit, quod primum, ex Hippolyti Vitelleschi, equitis Romani, Museo, ATHAN. KIRCHERVS (b), deinceps vero, ex ditissima Borussorum Regis Potentissimi gaza, evulgavit LAVR. BEGERVS (c)

(x) In *Indice philologico ad historiam philosophiae orientalis*, vocabulo, *Canopus*.

(y) *Histoire critique des dogmes et des cultes de l'eglise*, Part. III. chap. 2. pag. 484.

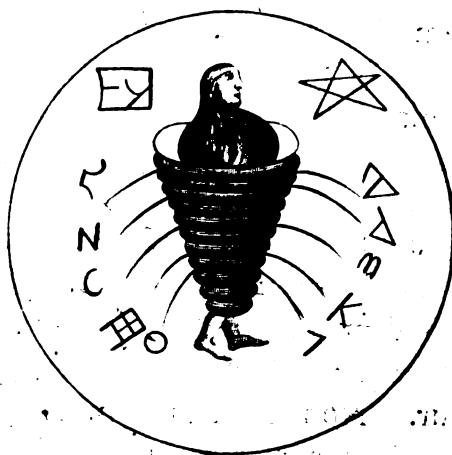
(z) In *Abraxa Proteo, seu multisiformi Gemma Basilidiana portentosa varietate*, quae subiuncta est IOH. MACARII *Abraxae, seu Aristippo*. Tab. XXV.

num. 103.

(a) *Antiquité expliquée*, Tom. II. Part. 2. tab. CLX.

(b) *Oedipii Aegyptiaci Syntagm.* XIII. cap. 8. Tom. III. pag. 449. sq.

(c) In *Thesauro Brandenburgico*, Tom. III. pag. 308.

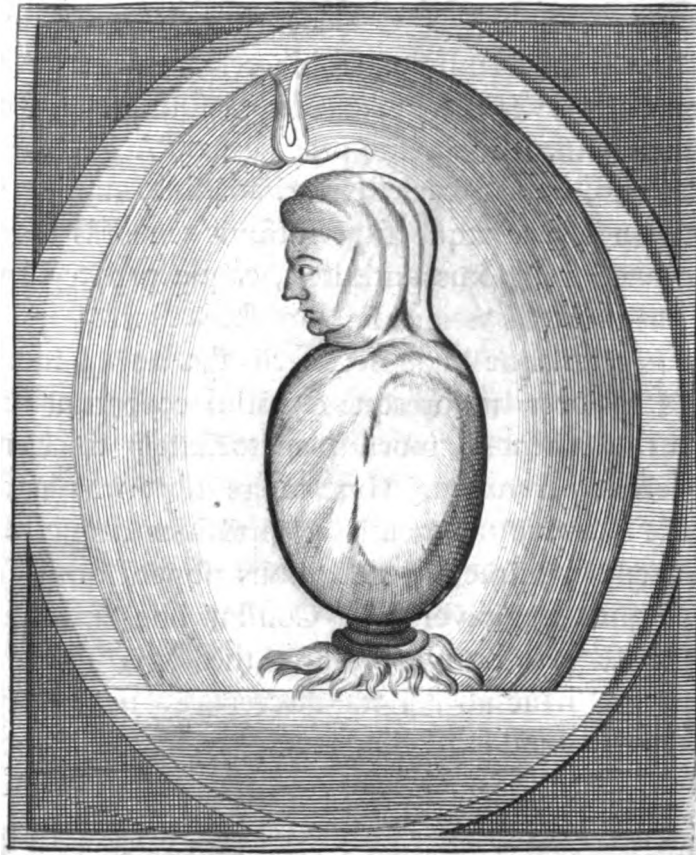
Canobi imaginem hoc cimelium sistere contemplandam, uno ore adfirmant antiquarii, atque illis modo videbitur ambigum, qui in Aegyptiorum theologia parum sunt versati. Esse autem hanc gemmam olim usurpatam, loco phylacterii, contra ignis flammarumque violentiam, optime coniecit laudatus modo KIRCHERVS. Quamvis enim, semper sub iudice litem illam futuram esse, existimo, num characteres, singulis vasculi canalibus adscriptos, quos Coptas arbitratur litteras, recte fit interpretatus: eidem tamen, contendenti, huic gemmae facultatem incendia extinguendi tribuisse veteres, adstipulari nullus dubito, et quidem propterea, quoniam pro hac sententia satis fortiter propugnare video ad-pictum *πεντάγερμον*. Hoc enim non Hygeae tantum, sive Salutis deae, symbolum est, sed fortissimum etiam, ex superstitionum mente, remedium ad incendia inhibenda. Colligimus hoc ex ineptis persuasio-nibus, quas fovent Iudaei hodierni, quorum artem cabbalisticam, uti vo-cant, et eam inprimis, quae practica dicitur, ex orientalium populor-um, maxime autem ex Aegyptiorum vanis dogmatibus natam, auctam ditatamque esse, vero est simillimum. Gens nempe recutita quotiescun-que contra flammarum furorem parat amuletum, quod *מנן דור*, *scu- tum Davidis*, appellat, facile nunquam omittit, illud memoratum ad-dere

dere Salutis insigne; sicuti huius phylacterii figurae, apud GEORG. ELIEZ. EZARDVM (d), IOH. ALB. FABRICIVM (e), WILH. SCHIKARDVM (f), IOH. SAVBERTVM (g), IOH. IAC. SCHVDTI. VM (h), IOH. WVLFERVM (i) et ANDR. CHRISTOPH. ZELLE- RVM (k) obviae, quemvis edocere possunt. Neque illud etiam habue- rim ambiguum; saeculis, optimi nostri maximique servatoris aetatem proxime secutis, Canobi ex Chaldaeorum Igne actum triumphum credulorum hominum sermonibus fuisse celebratum; sic, ut ea haud re- ferant RVFINVS et SVIDAS, quae re vera sunt gesta, sed, quae, circa ipforum tempestatem, de idolo suo praedicabant Aegyptiorum sacrificuli. Eo certe aevo, quo, exorto caelestis veritatis sole, eundem in dies magis magisque exsplendescere atque superstitionis tenebras dispellere, anim- advertabant vanae religionis antistites, eaque propter metuebant, ne exagitatis ipforum idolis nemo amplius sacra faceret, ipsi vero, hac ra- tione, alimentis ceterisque vitae necessariis spoliati, ad incitas redigeren- tur, pontifices maiores minoresque certatim coeperunt omnem move- re lapidem, ut labascentem suorum auctoritatem fulcirent, et, si pos- set fieri, redderent perennem. Hinc longe uberrima nascebatur fabu- larum seges de numinum potentia et virtutibus deque maximis, atque eorum opera editis, miraculis, de quibus superstitionis conditores ne quidem in somniis cogitaverant. Constat hoc mentiendi studium inter omnes, qui, vetustiore gentilium theologia cum recentiori col- lata, observarunt, hanc ab illa ita discrepare, ut maior esse nequeat rerum dissensio; id quod iam olim, exemplis quibusdam, nos demonstra-

se

-
(d) In <i>Notis ad codicis Gemarici עבודה זרה</i> I. de cultu peregrino cap. II. pag. 353.	(h) In <i>Den jüdischen Merckwürdigkeiten</i> , Part. II. lib. VI. cap. 6. pag. 75. sqq.
(e) In <i>Codice pseudepigrapho Vet. Test.</i> Tom. I. pag. 1007.	(i) In <i>Theriactis Iudaicis, ad examen voca- tis</i> , pag. 74.
(f) In <i>Tarich, s. serie regum Persiae</i> , pag. 54.	(k) In <i>dissert. epistolica de schedula incendi- aria sacra Iudaeorum</i> , Stutgardiae 1722. 4. edita.
(g) In <i>Palaestra theologico - philologica</i> , pag. 64.	

se (l), meminimus. Ementitis hisce falsisque de summa idolorum potentia narratiunculis, circa Christianismi initium, celebratis, iure meritoque annumeramus Canobi triumphum, non modo ore scriptisque decantatum, sed adumbratum quoque in gemma sequenti, quam, ab ATHAN. KIRCHERO (m) editam, hic conspiciendam exhibemus.

Comparet in ea Canobus ignem proculcans pedibus, eoque gestu suam, de hoste reportatam, victoriam iactare videtur. Quos enim veteres sta-

(l) De *gemma antiqua, siflente Europae raptum, imagine prorsus singulari, adumbratum*, pag. 23. sqq. et in *dissert. de Dia-*

na Solvizonia, pag. 19. sq.
(m) *Oedipi Aegyptiaci Syntagm.* 14. cap. 8.
Tom. III. pag. 448. sq.

statuarii sculptoresque effinxerunt aliorum cervices, impositis pedibus, deprimentes, eos de hostibus egisse triumphum innuere voluerunt; id quod monumenta antiqua, alia occasione, iam olim, a nobis (n) in medium prolata, evincunt. Hinc scriptores antiqui, *hostium calcure cervices*, posuerunt pro *plena potiri victoria*. OVIDIVS (o):

Ipse pede imposito caput exitiabile pressit.

Et PAPINIVS STATIVS de Maximo, Domitiani Imp. equo (p):

Vacuae pro cespite terrae

Aenea captivi crinem terit ungula Rheni.

Eundem ritum atque derivatam inde loquendi formulam adhiberunt etiam orientales. Sic, IOSVA, quum vellet ostendere, se prorsus devicisse quinque Cananaeorum regulos, iubebat Israëlitas (q): קרכו שימו את רגליכם על צווארי המלכים האלה *Accedite atque regum istorum cervicibus pedes imponite*. Et pii Hebraei, indicaturi, se, quondam, permissu divino, ab Aegyptiis victos fuisse atque in servitutem redactos, ita, apud vatem regium, canunt (r): הרכבת אנוש לראשנו. Ad litteram quidem haec verba sonant: *Fecisti, ut capiti nostro inequicaret homo*: contextus vero et sanioris hermeneuticae regulae docent, eorum hunc esse sensum: „Tua, o! Deus, „contigit providentia, ut homo miser (s) (rex Aegyptiorum) nos, quondam supplantatos, duro servitutis iugo oppresserit.„ Spectat huc quoque sequens BARUCHI locus (t): Κατεδίαζε σε ὁ ἐχθρὸς, καὶ ὄψει αὐτοῦ τὴν ἀπώλειαν ἐν τάχει, καὶ ἐπὶ τραχύλους αὐτῶν ἐπιβήσῃ. *Persequutus te quidem est inimicus tuus, sed tu videbis eius perditionem brevi, et eorum cervicibus super-*

M

gre-

(n) De numo Alexandri M. Cap. VIII. pag. 28. sq.

(o) *Metamorphos.* lib. VIII. v. 425. Conf. CASP. BARTHIVS *ad Papin. Statii Thebaid.* lib. II. v. 713.

(p) Lib. I. filv. i. v. 50.

(q) Cap. X, 24.

(r) *Psalms.* LXVI. 12.

(s) Ita vertimus vocabulum אנוש, partim, quia deductum est ab *imbecillitate*, uti docet Alb. Schultens in *Commentar. in Iobum*, pag. 2. partim, quoniam eo sensu passim adhibetur, vid. PC. VIII, 5. partim etiam, quia illa notio huic loco apprimè convenit.

(t) Cap. III, 25.

gredieris. Quamquam autem libenter credo, RVFINVM et SVIDAM ea, quae de Canobi victoria referunt, haud suo confinxisse ingenio, sed ex sacrificulis aliisque superstitionis fautoribus accepisse: nihilominus tamen, cur hanc narrationem vanam praecise dicam falsamque, persuasissimumque mihi sit, Canobum inter atque Chaldaeorum Ignem, de sanctitate potentiaque, contentionem nunquam esse exortam, causas habere mihi videor et iustas, et magnas. Equidem sum minime ignarus, priscos Chaldaee incolas solem coluisse, lunam, planetas ceteraque caeli sidera. Testes vero cum idoneos, tum locupletes, quibus communia-
tur, eiusdem populi religionem circa ignem esse versatam, requirendo, in hoc usque tempus, oleum perdidi atque operam omnem. Ipse ТНОМ-
STANLEIVS (u), qui studiose de Chaldaeorum commentatus est theologia, probaturus, hanc gentem flammis quoque in numinum fuorum reposuisse numero, quos auctores excitaret, praeter SVIDAM et RVFINVM, invenit omnino nullos. Vti vero horum scriptorum fidem sublestat iudicamus merito: sic nec auctor, hac in re, veritatis amanti placebit ISIDORVS (x), referens, *Nemrothum, gigantem, quem vulgo Ninum et Chaldaeorum principem aiunt, Persas Ignem colere docuisse.* Isti enim triumviri, quum post Christum natum vixerint, ea, quae narrant, non viderunt, sed audiverunt; non sciverunt, sed opinati sunt, ac proinde summo reiciuntur iure. Quod si autem maxime est dubium, immo a veritate plane alienum, Chaldaeos adorasse Ignem: qui fieri potuit, ut pro eius propugnaverint dignitate? At vero, aut nos fallunt omnia, aut quidam nobis, in eam discedentibus opinionem, obiiicient, in Chaldaea non quidem ignem communem, sed solarem esse adoratum, illumque huius fuisse symbolum; atque ita sentire viros doctissimos, IOH. SPENCERVM (y), SAM. SHVCKFORDVM (z) aliosque.

(u) Loco citato.

(x) *Originum* lib. XIII. cap. 3. pag. 1162.

(y) *De legibus Hebraeorum ritualibus*, lib. II. cap. 14. pag. 370. edit. Tubing.

(z) *In der Harmonie der heiligen und profanen Scribenten in den Geschichten der Welt*, Part. I. pag. 215.

que. Verum, ne sic quidem fabellae isti aliqua conciliabitur veri species; quam tunc demum habebit, quum erit probatum, veteres cupidine religionis suae propagandae flagrasse, atque, ut numinum suorum maiestatem aliis ostenderent, varias peragrasse regiones. Hoc autem, quia ceteris superstitionum decretis adversatur, nunquam poterit demonstrari. Qui enim in ea steterunt sententia, numinum potentiam glebae veluti esse adscriptam, eademque, extra solum, quod ipsis consecratum, parum, vel nihil valere, illos consilium de diis suis cum aliorum populorum idolis in certamen committendis, cepisse, ab omni abludit verosimilitudine. Illud vero persuasum fuisse Chaldaeis, ex iis apparet, quae in sacro codice de Syris, eorum vicinis, legimus relata (a). Hi nempe arbitrati, se propterea ab Israëlitis esse fugatos, quod Iehova montium, non vero vallium esset praeses, victoriam sibi pollicebantur certissimam, si in campis patentioribus, aliis diis attributis, et in quibus numen Israëliticum nihil posset efficere, pugnare ipsis contingeret. Quemadmodum igitur, quae SVIDAS et RVFINVS de Canobi ortu memoriae prodiderunt, non sine ratione sacrificulorum accensimus commentis: ita etiam non magis fundata deprehendimus, quae vetusta monumenta bene multa de loco huius numinis natali, in Graecia quaerendo, perhibent; quaeque respicit SVIDAS, quum refert, hydriae, cum Chaldaeorum deo certaturae, caput esse impositum statuae, memoriae eius, qui in Menelai navi fuerit gubernator, dedicatae. Aiunt nempe scriptores Graeci, quos ex Romanis complures sequuntur, Menelaum, Spartanorum regem, post Troiam expugnatam, una cum Helena, uxore, in Aegyptum delatum, naviculatorem suum, Canopum, Hemorrhoidis, serpentis, morsu ictum, amisisse. Atque hunc Canopum, ab hero suo sepulcro fanoque donatum, et oppido nomen dedidisse, et, ut Neptunum, in Aegypto esse cultum, adfirmant. Ita tradunt STRABO (b), CO-

M 2

NON

(a) 1 Reg. XX. 23. sqq.

(b) *Geographic.* lib. XVII. pag. 1152.

NON (c), NICANDER (d), AELIANVS (e), STEPHANVS, Byzantinus (f), SCYLAX (g), EVSTATHIVS (h), TACITVS (i), AMMIANVS MARCELLINVS (k), SERVIVS (l) aliique. Hinc est, quod Canobus, ab Amyclis, Tyndari regia, Ἀμυκλαίσιος, *Amyclaeus*, DIONYSIO (m) et SILIO ITALICO (n); a patria vero, *Spartanus* vocatur PRISCIANO (o). At, dubitavit iam olim illustre saeculi superioris fidus, GERH. IOH. VOSSIVS (p), an tuto satis his auctoribus fides queat adhiberi. Immo suspicatus est, Graeculos, sua impulsos vanitate, quum audiissent, quoddam Aegyptiorum numen nomen gerere non dissimile ei, quo olim Menelai navicularius appellatus, avidissime amplexos esse hanc suos celebrandi occasionem, et venditasse, illum Aegyptiorum deum hominem fuisse Graecia oriundum. Quae quum scite non minus, quam vere conieceroit VOSSIVS: non possum, quin toto ipsi annuam capite. Sunt certe in promptu rationes nequaquam leves, sed exquisitae et ad probandum aptissimae, quibus evincitur, Graecos hac in re gloriose esse mentitos. Nolumus iam contra eos militare argumentis, inde desumendis, quod, non diffitentibus antiquis (q), longe sit difficillimum tueri, quae de bello Iliaco, Troia capta Graecorumque in patriam reditu, in horum annalibus, memoriae prodita leguntur; licet, ubi probaverimus, ea fabulose narratis esse quam simillima, non obscurum fuerit amplius, Menelaum, qui nunquam adierit Aegyptum, nec ibi gubernatorem suum in caelestium concilio collocasse, nec locum oppidumque de eius appellasse nomine. Erimus potius liberales fidemque haud dene-

- (c) In *Narrationibus*, apud PHOTIVM in *Myriobiblo*, pag. 427. edit. Rothomag.
 (d) In *Theriacis*, v. 309. sqq.
 (e) *De animalium natura*, lib. XV. cap. 13.
 (f) *De urbibus*, voce Κάωνος.
 (g) In *Periplo*, pag. 43. edit. Hudson.
 (h) *Commentar. ad Dionysii orbis descriptionem*, v. 13.
 (i) *Annalium* lib. II. cap. 60.

- (k) Lib. XXII. pag. 234.
 (l) *Ad Georgic.* lib. III. v. 287.
 (m) In *Orbis descriptione*, v. 13.
 (n) *De bello Punico*, lib. XI. v. 433.
 (o) *Perieget.* v. 19.
 (p) *De origine et progressu idololatriae*, lib. I. cap. 31.
 (q) Vid. ORIGENES. *contra Celsum*, lib. I. pag. 32.

gabimus DIONI CHRYSOSTOMO (r), animi causa atque, ut eo fortius contra HOMERUM possit declamare, fingenti, se ex Aegypto quodam sacerdote Onuphitenſi audiviſſe, in ſacris Aegyptiorum commentariis antiquisque *στήλαις* narrari, Menelaum, re, ad Troiam, a Graecorum exercitu, infeliciter geſta, in Aegyptum nave appuliſſe atque Peloponneſi oblitum, ibi ſedem fixiſſe ſuam. Verum, ne haec quidem ad narratiunculam de Graeca Canobi origine tuendam quicquam facere poterunt. Cogitemus enim, Menelaum eiſque comites in Aegypto fuiſſe alienigenas, et, quod maximum, Graeca gente oriundos. Cogitemus porro, quod ſacrae ſcripturae (s) firmatur teſtimonio, peregrinos homines adeo averſatos eſſe Aegyptios, ut, cum illis veſci, piaculum exiſtimaverint. Ponderemus praeterea, quod maximae inter Graios auctoritatis hiftoricus, HERODOTVS (t), propria edoctus experientia, tradit, Aegyptiorum neminem Graeci viri os eſſe ſuaviatum; aut cultro, vel veru, vel lebetē eiſ uſum; aut guſtaſſe carnem bovis puri, cultro Graeco diſſecti. Haec profecto ita ſunt comparata, ut Iudaeus ſit Apella, qui credat, Aegyptios Canopum, cuius vivi conſortium cane angueque peius fugerant, tantis, poſt mortem, proſecutos eſſe honoribus, ut eum non ſolum inter deos retulerint, ſed etiam, poſt Oſiridem Iſidemque, numen reputaverint maximum. Praeterea, tibicine admodum tenui ſultum videmus argumentum, quo ſuam de Canobi origine ſententiam probare fatagunt Graeculi. Deſumunt illud a nomine praefecturae, in qua oppidum, ſacris Canobiciſ celebre, erat ſitum. Quum illam Menelaiten appellari audierint, arbitrati, illud nomen ab Atride Menelao eſſe tractum: dubio carere omni iudicant, ſub Canobi imagine haud alium, quam Spartani iſtius gubernatorem, Aegyptios eſſe veneratos. Hac ſaltem ratione firmari putat DION CHRYSOSTOMVS Menelai in Aegypto commorationem (u). *Μενέλαος*,

(r) In *Oratione Troiana*, aut de eo, quod *Illum non ſit captum*, quae ordine eſt XI. pag. 161. B et pag. 128. B

(s) *Genef. XLIII. 31.*

(t) In *Euterpe*, Cap. XXXXI.

(u) Loco citato, pag. 188. B.

inquit, το παρὰ πᾶν οὐχ ἦκεν εἰς Πελοπόννησον, ἀλλ' ἐν Ἀιγύπτῳ κατέμενε. καὶ σημεῖα τέ ἐστιν ἀλλὰ τε τῆς ἀφίξεως, καὶ νομὸς ἀπ' αὐτοῦ καλούμενος· οὐκ ἂν εἰ πεπλανημένος καὶ πρὸς ὀλίγον ἀφίκετο. *Menelaus omnino non rediit in Peloponnesum, sed remansit in Aegypto: cuius rei cum alia sunt indicia, tum praefectura, ab eo denominata, monstrat, quae nunquam, si vel errore, vel ad modicum tempus illuc appulisset, id nominis obtinisset.* Verum, appellatus est iste nomus non ab antiquiore illo, sed a temporis longe recentioris Menelao, fratre nempe Ptolemaei Lagi, quem hunc Cypro praefecisse, refert PLVTARCHVS (x). Testem huius rei sistimus STRABONEM, a IACOB. PALMERIO (y) integritati pristinae restitutum (z): Ταῖ ἐν δεξιᾷ τῆς Κανωβικῆς διώρυγος, ὁ μὲν Μενελαΐτης ἐστὶ νομὸς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου καλουμένου, οὐ μὰ Δία ἀπὸ τοῦ ἥρωος, ὡς ἔνιοι φασὶν, ὧν καὶ Ἀρτεμίδωρος. *Ad dextram Canobicae fossae est praefectura Menelaitica, a fratre primi Ptolemaei appellata; et non, mehercule, ab heroë, ut quidam aiunt; e quibus etiam est Artemidorus.* Denique, quominus sibi vindicent Canobum Graeci, obstat Aegyptiorum, longe aliter de huius numinis origine sentientium, auctoritas; quae tanto maius habet pondus, quo est certius, indigenas accuratius res suas noscere, quam peregrinos. ARISTIDES est, qui Aegyptiorum de suo Canobo doctrinam ad nostram transmisit aetatem; quem idcirco hac de re differentem audire, operae omnino erit pretium. Sic autem ille (a): Καὶ ταῦτ' οὖν ἔχει νῦν οὕτω, καὶ κεῖνα φασὶν ὀρθῶς Ὅμηρος αὐτὸς ἀντιλέγει. πῶς; ὅτι ὅδε καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Μενελάου σὺν Ἑλένῃ πλοῦν εἰς Ἀιγύπτον. ὁ τόνον Κανώβος ὄνομα ἐστὶ Μενελάου κυβερνήτου, ὡς Ἑκαταίος τὲ δὴ φησιν ὁ λογοποιός, καὶ τὸ κοινὸν τῆς φήμης, οὗ τελευτήσαντος περὶ τὸν τόπον τοῦτον λείπεται τὸ ὄνομα ταυτὶ φημί, ὡς Ἕλληνες λέγουσιν. ἐπεὶ ἔγωγε ἤκουσα ἐν αὐτῷ Κανώβῳ τῶν ἱερέων οὐ τοῦ Φαυλοτάτου, ὅτι μυρίοις ἔτεσι πρότερον ἢ Μενέλαον ἐκεῖσα προσχεῖν, τὸ χωρίον οὕτως ὀνομάζετο. καὶ οὐκ ἀντικρὺς μὲν ἔλεγε τὸ ὄνομα ταῦτ' αὐτὸ ὡς ἀπογράφαι γράμμασι Ἕλληνοῖς, ἀλλ'

(x) In Demetrio, pag. 895. C.

(y) In Exercitationibus in optimos fere auctores Graecor, pag. 352.

(z) Geograph. lib. XVII. pag. 1153.

(a) In Oratone Aegyptiaca, qua refutatis.

aliorum opinionibus de causis Nili crescentis, providentiae divinae rem totam tribuit, Opp. Tom. II. pag. 359. sq. edit. Sam. Iebb.

ἀλλ' ἦν μὲν ὥσπερ ἐμφερόμενον καὶ περιτρέχον, Ἀγύπτιον δὲ καὶ δυσγράμματον μᾶλλον. τὸ δ' οὖν ἡμετέρας φωνῇ δηλοῦν ἔφη χρυσοῦν ἔδαφος· εἰωθός τι τοῦτο τοῖς Ἀγυπτίοις ἐπιφημίζειν τοιαῦτα τοῖς παρ' αὐτοῖς χωρίοις, οἷτε Ἐλεφαντίνη, καὶ πάλιν Διὸς πόλις, καὶ Ἡλίου δὴ πόλις· οὕτω καὶ τοῦτ' ἔφη τοῦνομα χρυσοῦ ἔδαφος εἶναι· εἰπεῖν ἀνδρὶ Ἕλληνι. ἀλλ' ἐῷ τοῦτο· καὶ τοὶ Ἀγυπτίους γε ἀκριβέστερον εἰκὸς εἰδέναι τὰ σφέτερά· αὐτῶν εἶπερ Ὅμηρον τὸν ἐν τῇ Σμύρῃ, καὶ Ἐκαταῖον τὸν ἐν Μιλήτῳ, οὐ μόνον κατὰ τοῦθ' ὅτι τις ἂν φήσειεν ἀπλῶς εἰκὸς καὶ κοινόν, ἀλλ' ὅγε καὶ ἴδιον κατὰ τούτων ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι διὰ παλαιότητα χρόνου καὶ τὸ μηδὲν αὐτοῖς τῶν ἐξ οὐρανοῦ πεπονθέναι τὴν χώραν, καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις ἐπιφανῶν μάρτυρες εἰσὶν αὐτοῖς, καὶ ἴστορες ἀξίόχρεω, καὶ πάντα φυλάττουσιν ἐν στήλαις ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀντ' ἄλλων κτημάτων.

Quapropter et haec nunc ita se habent, et illa recte, ni fallor, in contrariam partem Homerus ipse profert. Quomodo? Quoniam et ipse Menelaum in Aegyptium cum Helena tradit alicubi navigasse. Certe Canobus gubernatoris est Menelai nomen, ut Hecataeus et fama communis testantur, qui mortuus loco nomen dedit, ut aiunt Graeci. Nam ego quidem in ipsa urbe de sacerdote quodam non infimo cognovi, multis ante saeculis, quam appelleret eo Menelaus, locum nomen hoc habuisse. Neque tamen hoc idem nomen diserte proferebat, ut Graecis litteris scribi posset, verum, ut quasi alluderet, et Aegyptium esset, ac minus posset commode scribi. Iam illud nostra lingua sonare dicebat, aureum solum. Quemadmodum enim solerent Aegyptii suis locis talia dare nomina, ut Elephantinam, Diospolim, Heliopolim; sic etiam hoc nomen de aureo solo ductum esse. Sed hoc omitto; quamquam, Aegyptiis suas esse res notiores, sit verosimile, quam Homero Smyrnae, vel Hecataeo Mileti, non tam propter id, quod communiter dici posset, quam quia, quod horum est proprium, propter antiquitatem temporis, et regionem, quae semper a caelesti iniuria fuit illaesa, alienarum quoque rerum mirabilium testes ipsi sunt et interpretes fide digni, cunctaque in columnis templorum, quasi opes, conservant. Non immerito hic rhetorum disertissimus, atque in grandi et ubere dicendi caractere praepollens, plus fidei adiunxit sacerdoti Aegyptiaco, quam popularibus suis, illumque et HOMERO, et HECATAEO, et communi famae praetulit. Nam in historia regionis cuiusdam magis audiendi sunt scriptores domestici, quam peregrini; quoniam hos quae

quae audiverunt, illos, quae viderunt atque ex fontibus hauserunt limpidissimis, tradere, est suspicio. Praeterea, sacrificulum illum vera referre et potuisse, et voluisse, ARISTIDI non poterat non esse persuasum. Erat ille non unus ex infima atque indocta multitudine, sed interpret religionis, haud infimi ordinis, qui, ad interiora gentis suae sacra admiffus, omnia dogmata edidicerat, ac proinde ortum quoque Canobi cognoverat. Quod ad sacerdotis huius vera dicendi attinet voluntatem, eam quidem ambiguam putat GERH. IOH. VOSSIVS (b). *Aristidis causam, inquit, illud reddit suspectiorem, quod ista scripserit persuasus ab sacerdote Aegyptio: idque eo tempore, quo religio Christiana cum alibi tum maxime Alexandriae, et reliqua Aegypto, summa caperet incrementa. Natus enim Aristides sub Hadriano Imp. ac sub M. Antonino Caesar claruit: cui et familiaris admodum fuit. Assiduae tum dissertationes erant inter Christianos et gentilium sacrorum antistites. Nostri exprobrantibus, quod Aegyptii eos colerent, qui homines fuissent, ac saepe haud magnae rei; qualis nauclerus ille Canobus, hoc solo nomine in deos relatus, quia gratus fuisset Menelao: illi nihil istorum agnoscere, sed quaevis effugia meditari, ne inferiores Christianis viderentur: ut nihil novi fecerint, si Canobum esse vetus Aegyptiorum numen, longe Menelao, ac bello Troiano antiquius, praedicarint. Non erat, vero cur vir doctissimus suspectam reddere allaboraret sacerdotis istius fidem; quo satis certo auctore nos posse stare comperisset: si ad ea, quae hoc in negotio considerata, intendisset animum. Equidem haud ibo inficias, saeculo post natum Christum secundo, sacrificulos partae existimationis fructus conservare studuisse commentitiis de numinum potentia et sanctitate narratiunculis. Hoc quamquam ambabus, ut aiunt, manibus largior: non video tamen, quid causae fuerit isti Aegyptio, cur eiusmodi artificium adhiberet in colloquio cum ARISTIDE, adeo longe a purissimis Christianorum sacris remoto, ut, quemadmodum ex eius vita (c) apparet,*

(b) Loco, modo citato.

(c) Lege sis SAM. IEBB. *collectanea historica*

ret, totus superstitionis stercore esset immersus. Ponamus vero, haec Christianis, vanitatem religionis Canobicae deridentibus, reposuisse Aegyptios. Quid sperare inde potuissent lucri, si dixissent? Fallimini, qui, nos hominem mortuum adorare, putatis. Neque enim in Canobo Menelai veneramur gubernatorem, serpentis morfu extinctum; sed colimus potius sub illo nomine aureum solum, id est, Canobicam civitatem, in regione fertilissima florentem. Hanc enim sacerdotis istius fuisse mentem, ex infra dicendis apparebit. Nihil profecto hac responsione profecissent ethnici. Nam aequae stulti sunt, qui miseros homines, dudum in cineres redactos, pro numinibus habent, quam, qui urbes, imaginibus repraesentatas symbolicis, religiose colunt. Cum itaque praeter necessitatem vossivs Aegyptium illum suspicione adpersit, tum occurrunt in huius relatione varia, quae, veritati esse consentanea, uti hodieque potest demonstrari, sic quoque ex interiori Aegyptiorum disciplina petita videntur. Ita, recte dixit, Canobi nomen Graece esse reddendum per χρυσούν ἑδάφος, *aureum solum*. Conflatum enim est ex KAHl et NOTB; quemadmodum duumviri, rerum Aegyptiacarum peritissimi, MATVRIN. VEYSSIERE LACROZE et PAVLL. ERN. IABLONSKY (d) iam dudum agnoverunt. Prius vocabulum in Coptorum lingua, veteris Aegyptiacae filia, teste ATHAN. KIRCHERO (e), etiamnum superest atque *solum*, sive *terram* denotat. Posterius autem, apud antiquos Aegyptios, *aureum* significasse, dubium esse debet nemini. ERATOSTHENES (f) enim Thebaei regis nomen Χρῶβος explicat, χρῶνς. Et Ἀνουβίς, sive, ut Aegyptii pronuntiabant NNOTB, vel, quod idem erat, ENNOTB, quem Graeci Mercurium reputabant, apud MANETHONEM (g), Χρυσοφάνης Ἐμῆς, *auro splendens*, vocatur. Nec minus interpretes Copti

N

ad-

ca, *Aristidis aevum et vitam spectantia*, quae praefixa sunt huius Sophistae operibus, Oxonii 1722. 4. editis.

(d) Vide eius *epistolam ad IOH. GEORG. MICHAELIS*, quae exstat in fronte *Observationum sacrarum*, Traiect. ad Rhen.

1738. 8. editarum. (e) *De lingua Aegyptiaca restituta*, pag. 250. et 332.

(f) Vid. PETR. DAN. HÆVETII. *demonstratio evangelica*, pag. 122. edit. Amstel.

(g) *De Apotelesmatibus*, lib. II. v. 383.

adiectivum χρυσός, *aureum*, in sacro codice, semper et ubique vertunt ENNOYB (h). Praeterea, aptiori nomine, quam illo *aurei soli*, designari vix potuit agri Canobici indoles. Solebant veteres illud appellare *aureum*, quod in suo genere iudicabant praestantissimum. Ita *aureum saeculum* dicebatur olim, quo nullum felicius fortunatiusque unquam vidisse mortales, poëtae fingeant. Et versiculi, hominibus, quae sunt facienda, quaeque fugienda, praescribentes, qui sub PYTHAGORAE nomine circumferuntur, multo rectius autem attribuuntur EMPEDOCLI, Agrigentino (i), ob maximam utilitatem summamque elegantiam, χρυσὰ ἔπη, *aurea carmina*, vulgo nuncupantur. *Aureum* igitur *solum* illud, in veterum ore, si denotavit, quod fertilitate agrorum rerumque omnium, ad vitae alimenta et delicias necessariorum, abundantia terris reliquis antecellebat: summo iure illa appellatio indita est Canobicae regioni, quippe quam nobilissimae ubertatis et longe amoenissimam fuisse, ex monumentis antiquis licet cognoscere. Caeli certe temperies, frugum mater felicissima, ibi optima erat; unde Canobus AMMIANO MARCELLINO (k) dicitur *locus auris et salutaris temperamento perflabilis; ita, ut extra mundum nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agens, quum saepe aprico spiritu immurmurantes audierit ventos*. Fertilitatis vero praeconio condecoratur ab OVIDIO (l):

Isi, Paraetonium, genitaliaque arva Canopi

Quae colis.

Genitale illud vocabant Romani, quod generandi praeditum erat facultate. Sic, apud VIRGILIUM (m), *genitalia semina* dici, quibus aliquid procreatur et gignitur, SERVIVS observat. Et *dii genitales*, in Latio, audiebant, quorum opera adiuti infantes in hanc prodire credebantur lucem (n).

Sunt

(h) Vid. PAVLL. ERN. TABLONSKY, loco citato.

(i) Vid. IOH. ALB. FABRICII *bibliotheca Graeca*, Vol. I. pag. 467. sqq.

(k) Lib. XXII. pag. 234.

(l) *Amorum* lib. II. eleg. 13. v. 7.

(m) *Georgicorum* lib. II. v. 324.

(n) Vid. THOM. BARTHOLINI *antiquitatum veteris puerperii synopsis, a filio, CASP. BARTHOLINO, commentario illustrata*, pag. 51.

Sunt igitur *arva genitalia*, agri praeclara eminentes fecunditate. Equidem non sum ignarus, praeter NIC. HEINSIVM, etiam PETR. BVRMAN-
NVM, cui splendidam operum NASONIS editionem acceptam tert
orbis eruditus, pro *genitalia*, quod, fide codicum quorundam nixus, re-
probat, legere, *genialia*, idque per *genio indulgens* interpretari. Verum,
licet hanc probaverimus lectionem: tamen OVIDIVS pro soli Canobici
fertilitate dicet testimonium. Quum enim *geniales* dicantur libidinosi et
intemperantes; Venus autem, quae sine Baccho et Cerere friget, haud a-
libi laetius exsultet, quam in feracioribus campis: per nostibi licebit, utri
lectioni dicere velis: Tu mihi sola places; quamquam, si fas est, quod
sentimus, fateri ingenue, nihil videamus, cur prior legendi modus,
quem libri et veteres, et recentiores probant, sit deferendus. Vberri-
ma hac frugum copia atque collectis inde divitiis Canobi habitatores
ivitabantur ad tempus otio voluptatibusque terendum; eaque pro-
pter, toto orbe antiquo, pessime audiebant. Haud facile diem ullum
sine publicis solemnitatibus et ludorum celebratione sinebant praeter-
labi. Ἀντὶ πάντων, inquit STRABO (o), ἴστίη ὁ τῶν πανηγυριστῶν ἔχλος,
τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῇ διώρυγι· πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νύξ
πληθεύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀναίδην μητὰ τῆς
ἰσχυρῆς ἀκολασίας, καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ante omnia memorabilis est eo-
rum turba, qui ad festivos conventus per fossam Alexandria descendunt.
Nam singulis diebus ac noctibus navicularum plena est ea, virorum ac
mulierum vectantium, qui extrema cum lascivia cantant atque tripudiant.
Hinc Canobus cognomine *bilaris* venit apud COLVMELLAM (p):

Nataque iam veniant bilari Jampsuca Canopo.

Festivus autem appellatur a GRATIO FALISCO (q):

Vix operata suo sacra ad Bubastia lino

Velatur sonipes festivi turba Canopi.

Immo *mollis* nuncupatur a LVCANO (r):

N 2

(o) *Geographic.* lib. XVII. pag. 1152. sq.

(p) *De re rustica*, lib. X. v. 171.

(q) *Cynegetici* v. 42. sq.

(r) *Pharsalic.* lib. VIII. v. 543.

Et Pelusiaci tam mollis turba Canopi

Eundem titulum ipsi quoque adscripsit LATINVS PACATVS (s): *Illos tepens Pharus, et mollis Canopus, leviumque populorum altor, Nilus, emisserat. Quid? turpissima libidine incensos fuisse cives Canobicos, non unum, ex vetustate, producere possumus testem. SILIVS ITALICVS (t):*

Vt strepit assidue Phrygiam ad Nilotica loton

Memphis Amyclaeo passim lasciva Canopo.

PAPINIVS STATIVS (u):

Cur invida Memphis,

Curve Terapnaei lasciviat ora Canopi.

PROPERTIVS (x):

Scilicet incesti meretrix regina Canopi.

Et liberrimus morum censor, IUVENALIS, indicaturus, cives suos esse lubidinosissimos, adeo, ut Canobitæ, licet in voluptatibus volutabundi, tamen damnent illorum prodigiosam impudicitiam, canit (y):

Prodigia et mores urbis damnante Canopo.

Et iterum (z):

Sed luxuria, quantum ipse notavi,

Barbara famoso non cedit turba Canopo.

Hanc ob causam SENECA (a), dum vult ostendere, virum bonum, locum eligere debere, non solum corpori, sed moribus etiam salubrem, scribit: *De secessu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamvis neminem Canopus esse frugi vetet. Ne Baias quidem: diversorium vitiorum esse coeperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic, tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis solvitur. Quum itaque, urbem Canobum qui habuere, frugibus vitæque abundantes deliciis, pudorem nullo non tempore profanerint: mirum non est, Canobismum in proverbium abiisse, de homi-*

nibus

(s) In *Panegyrico, Theodosio dicta*, pag. 271. edit. Livineii.

(t) *Punctorum* lib. XI. v. 432. sq.

(u) Lib. III. filv. 2. v. 112.

(x) Lib. III. eleg. 9. v. 39.

(y) *Satyra* VI. v. 84.

(z) *Satyra* XV. 45.

(a) *Epistola* LI. pag. 468. edit. Lipsii.

nibus dicendum impuris et voluptatis improbiſſimae miniſtris; ſicuti, diu ante DESID. ERASMV (b), annotavit EVSTATHIVS (c). Re- cenſita hactenus argumenta, nos ſi quid iudicamus recte, abunde evin- cunt, nihil prorsus eſſe, cur diffidamus fidei ſacerdotis Aegyptiaci, qui, Canobi originem non in Graecia, ſed intra Aegypti limites, inveſti- gandam eſſe, ARISTIDEM edocuit. Id tantum dolemus, eum non ſa- tis aperte, ſed ſecundum docendi res ſacras methodum, in Aegyptio- rum ſcholis uſitatam, obſcure admodum indicaffe, quidnam ipſius po- pulares ſub Canobi nomine atque ſimulacro fuerint venerati. Ve- rum, facere nos oportebit periculum, num removeſcere valeamus invo- lucrum, atque ita ad id, quod voluit ille ſacrificulus, penetrare. Pon- deratis igitur ipſius verbis, ac theologiae ſuperſtitioſae natura rite conſiderata, intelleximus, nos fortassis a vero haud eſſe deflexuros, ſi crederemus, mentem huius ſacerdotis eo rediſſe, amphoreum numen, in numiſmate noſtro ſignatum, eſſe imaginem urbis Aegyptiacae, Ca- nobi, tantum libidine infamis, quantum celebris inſigni abundantia. Ne- que veremur, ut alii rerum antiquarum periti nobiſcum in hanc ſen- tentiam faciant diſceſſionem, ubi et rationibus, et exemplis, ex vetuſta memoria, in medium afferendis, perſpicue, prout fieri poterit, demon- ſtraverimus, homines priſcos civitates ſuas, imaginibus ſymbolicis ad- umbratas, numinum loco, publice adorandas propoſuiſſe. Immo ſpe- temur haud dubia, fore, ut univerſi, qui veritate delectantur, nobis lubentiſſime ſubſcribant: quum, ſecundo evictum erit, nihil, neque in Canobici numinis figura, neque in iis, quae de eius natura et pro- prietatibus, in theologorum veterum libellis, traduntur, occurrere, quin accurate exprimat urbis homonymae ſitum, naturam ceteraque, quae in illa conſideranda olim veniebant, momenta. Sic enim ſu- perſtitioſorum more comparatum erat, ut, idola, civitates ipſorum re-

N 3

prae-

(b) Vide *Colleſtionem proverbiorum paroemiarum et parabelarum omnium*, Frf. 1670. fol. editam, pag. 466.

(c) In *Commentar. ad Dionyſii orbis deſcripti- onem*, pag. 5.

sentantia, non solum de harum appellarent nominibus, sed iisdem etiam urbium naturam, mores et vitae genus incolarum adsignarent. Quod ad primum attinet, paullo curatius expendenti, quamnam illi habuerint causam, qui, supremi numinis notitia sensum obliterata, ac tandem prorsus ex mortalium animis, deleta, superstitionis fuerunt conditores, cur iusserint populum varias adorare imagines, non potest non videri, rei huius rationem in eo fuisse sitam, ut plebs in officio retineretur, nec, tumultibus excitatis, damnum inferret reipublicae. Ex philosophis antiquis multi perspexerunt, confictam esse de idolis opinionem publicae utilitatis causam; ut imperiti, qui ratione non possent, deorum coërcerentur metu. Improbant quidem hanc sententiam CICERONES, ethnicus (d) et Christianus (e); sed ille, ut, quam profitebatur, religionem spernere ne videretur; hic vero, quoniam metuebat, ut, dogmate illo stabilito, vera conservaretur religio; quae tamen facta tecta manebit, licet sapientes illos assensu omnes accipiant. Quum igitur superstitio communis rei utilitati inservire societatumque humanarum commoda promovere deberet: multitudo indocta fortius impelli haud poterat ad strenue pro republica pugnandum, atque ad eam, quibuscunque posset rebus, augendam, quam, si illi ipsius civitatis, in qua vivebat, imago exhiberetur, auguste sancteque colenda; ut, quam divinis mactaret honoribus, pro ea etiam staret, nec, ut, sua aliorumve culpa, caperet detrimentum, permetteret. Ex huiusmodi principio introducta est maiorum nostrorum consuetudo civitatibus, in deorum numero repositis, templa consecrandi easdemque divinis prosequendi honoribus; quam per universum ferme antiquum terrarum orbem usu fuisse tritam, exempla, in annalium monumentis obvia, extra omnem dubitationis collocant aleam. Vt ab illis globi nostri terraquei, quas incolimus, partibus, occidentalibus nempe, incipiamus, veteres Britannos Brigen, sive Brigantiam, oppidum, quod

(d) *De natura deorum*, lib. I. cap. 42.

(e) *De ira*, Cap. X. §. 47.

quod, ex THOM. GALE (f) sententia, hodie *Broughton* appellatur, in caelestium collocasse concilio, testem habemus marmor, a IOH. HORSLEY (g) publici factum iuris, in quo iuvenis alatus, dextra spiculam, sinistra globum tenens, in capite vero coronam turritam gestans, conspicitur, addita epigraphe:

BRIGANTIE. S. AMANDVS
ARCITECTVS. EX. IMPERIO. IMP. I.

Id est: *Brigantiae sacrum Amandus architectus ex imperio imperatoris Iuliani*, scil. posuit Ex hac insularum felicissima si traicimus in Galliam: videbimus, non incelebrem Aeduorum urbem, Bibracta, olim deae nomine esse nuncupatam, hodieque appellari in clypeo votivo, a CAROL. CAES. BAVDELOTIO (h) in lucem protracto. Eodem titulo Nemausum quoque, Arecomorum metropolin, insigniisse veteres, fidem faciunt marmora, a IAN. GRVTERO (i), THOM. REINESIO (k) et IAC. SPONIO (l) exscripta. Superato Alpium iugo, si ad Italos pergamus: audiemus, superesse numos lapidesque, apud CAROL. PATTINVM (m), IOH. VAILLANTIVM (n) et IAN. GRVTERVM (o) obvios, in quibus Roma dea salutetur. Observabimus ibidem, Surrentum quoque, regni Neapolitani oppidum, quod hodie *Sorrento* dicitur, eodem titulo decorare lapidem vetustum, a IAC. SPONIO (p) editum. Athenis Atticis nullius numinis cultus magis viguit, quam τῆς Ἀθηνᾶς, sive *Minervae*; cuius deae statuum symbolum fuisse Athenarum, atque huius

ur-

(f) In ANTONINI itinere Britanniarum, commentariis illustrato, pag. 136.

(g) In *Britannia Romana: or the Roman antiquities of Britain*, ad pag. 192. num. XXXIII.

(h) *De l'utilité des voyages*, Tom. I. pag. 248.

(i) In *Corpore inscriptionum*, pag. MLXXIII. num. 9.

(k) In *Syntagmate inscriptionum antiquar.*

Clas. I. num. 107. et Clas. III. num. 11.

(l) In *Miscellaneis eruditae antiquitatis*, Sect. III. pag. 111.

(m) In *Numismatibus Imp. ex aere mediae et minimae formae*, pag. 3.

(n) In *Numis, a populis, Graece loquentibus*, percussis, pag. 302.

(o) Loco citato, pag. CV. num. 9.

(p) Loco citato, pag. 114.

bis habitatorum conditionem, ingenium, instituta, studia atque res gestas repraesentasse, ita perspicuum fecit IOH. GOTHOFR. LAKE-MACHERVS (q), ut non coniectura, sed oculis veluti ac manibus nunc teneatur. Sic quoque ludus foret, argumentis, non quae persuaderent, sed ferme cogunt, ostendere, semicapri Panos imagine veteres delignasse Pheneum, haud ignobilem Arcadiae urbem, eiusque incolarum mores et negotia: hanc materiam praefens si caperet locus; nec constitutum haberemus, eam peculiari libello Academico, olim, si deus vellent, edendo, perpolire. Nec minus Asiani hoc solemne servarunt, ut urbes suas divinis prosequerentur honoribus; quemadmodum exempla, plenis veluti calathis, in medium ab ANTON. BVLIFONIO (r) allata, dubitare sinunt neminem. Quod itaque populi orbis veteris plerique circa urbium suarum consecrationem observasse, abunde confirmant, quae hactenus disputavimus: illud in Aegypto quoque usu fuisse receptum, Canobi docemur exemplo. Sive enim numinis huius nomen consideremus simulacrumque, sicut hoc cum in numismate nostro, tum in aliis monumentis pingitur; sive etiam proprietates expendamus, quas ipsi attribuerunt superstitionis antistites: nihil sane animadvertimus, quin commode explicari queat de urbe homonyma. Huius enim nomen gerit amphoreus ille deus: immo eius statua Canobicae civitatis et situm, et mores, et vitae genus accurate exprimit. Quod paullo copiosius dilucidiusque ostendere, quum nostrarum sit partium: ne inanem suscipere videamur operam, iniicienda hic erit mentio IOH. HARDVINI (s), dubitantis, an unquam oppidum, Canobi nomine appellatum, in Aegypto exstiterit. *Canopum, inquit, oppidum Plinius nusquam appellat: adeo, ut, an ab oppido, an ab homine, vel aliunde, datum sit Canopico ostio nomen, nobis adhuc incompertum sit.* At, senten-

(q) In *Antiquitatibus Graecorum sacris*, Part. I. cap. 4. §. 5. pag. 113. sq.

(r) In *Ragionamento intorno d'un antico marmo scoperto nella città di Pozzuoli*,

Neapol. 1694. 12. Conf. *Acta Eruditor.* an. MDCXCIII. pag. 173. sq.

(s) In *Notis ad Plinii histor. nat. lib. V. cap. 10.* pag. 258.

tentiam hanc recitasse, idem est, ac eam refutasse. Quot enim, in urbium veterum catalogo, oblitteranda essent nomina : ea tantum si admittere deberent geographi, quae apud illum historiae naturalis auctorem occurrunt? Quid? quod ipse PLINIVS, eo ipso loco, ad quem adducta verba HARVDINVS adscripsit, disertissime testatur, a celebrioribus intra Nili decursus oppidis, septem celeberrimorum huius fluvii ostiorum appellationes esse adscitas. Iam vero, nomina, quibus urbs illa et deus amphoralis nuncupantur, quum inter se adeo sint similia, ut nulla syllaba, immo ne unica quidem litterula differant : rem quoque unam eandemque illa sonare, vero est longe simillimum. Non possum autem, quin, data hac occasione, in veram istius dictionis inquiram scribendi rationem; quippe quam in criticorum scholis controversam esse, compertum habeo. CHRISTOPH. enim CELLARIO (t), adfirmanti, Graece molli littera, Κάνωβος, Latine vero dura, *Canopus*, esse scribendum, adversantur veterum nonnulli, et in his praecipue STEPHANVS, Byzantinus (u), qui populares suos, quotquot eorum hoc nomen per β scripserunt, erroris arguit, assensorem nactus etymologici magni compilatorem, sequentem opinionis huius rationem commentum (x): Κάνωπος δὲ λέγειν, ὃν Κάνωβος ἐπειδὴ οὐδὲν εἰς ὅς λῆγον ὑπὲρ δύο συλλαβαῖς παραληγόμενον τῷ ω ἔχει τὸ βῆτα ἀρκτικὸν τῆς τελευταίας συλλαβῆς, ἀλλ' ἢ ἕτερον, ἢ τὸ π. Κρότωπος, ἀνθρώπος· οὕτω καὶ Κάνωπος. Multum vero falluntur illi litteratores; siquidem vocum orthographia non tam ratiocinando, aut exemplis probatur, quam potius earundem diiudicari debet origine. Quod quum nemo omnium queat infitias ire; atque, istud vocabulum ex ΚΑΗΙ et ΝΝΟΥΒ esse compositum, supra evicerimus: clarissime iam apparet, scribendi rationem, ab Etymologo damnatam, veram esse genuinamque; sicuti quoque eam comprobare videtur QVINCTILIANVS (y). Scribit enim: *Cicero Canopitarum exercitum dicit, ipsi (Aegyptii) Canobon vocant.* Vt autem

O

tem

(t) *Notitiae orbis antiqui* Part. III. pag. 15.

(y) *Institutionum oratoriarum* lib. I. cap. 5.

(u) *De urbibus*, vocabulo Κάνωπος.

pag. 54.

(x) Voce Κάνωπος.

tem nomen hydrii huius numinis ad Canobicam civitatem pertinet: sic etiam cetera, quae de illo docuerunt sacrificuli, ad hanc commode referuntur. Vrnula enim, cui virile impositum est caput, situm huius urbis declarat atque indicat, eam prope Nili ripam fuisse exstructam. Ut eo facilius aequiusque de huius coniecturae valore queant existimare antiquarii: oportebit nos, cum Canobi situm paullo accuratius describere, tum etiam veterum firmare testimoniis, Aegyptios aqualis urnae figura Nilum designasse. Quod ad prius attinet, Canobus, nomi Menelaetici metropolis, uti PTOLEMAEO (z) dicitur, testibus, MARCIANO, Heracleota (a) et AGATHEMERO (b), Africam ab Asia olim determinavit. Hinc est procul dubio, quod AESCHYLVS (c) cecinit:

Ἔστιν πόλις Κάναβος ἐσχάτη χθονός.

Urbs est Canobus ultima terrae,

Aegyptiacae nimirum, Libyam versus. Ab Alexandria, ut memoriae prodiderunt STRABO (d) et, qui hunc geographorum praestantissimum sequitur, STEPHANVS, terrestri itinere, distabat centum viginti stadiis. Cum his duumviris consentiunt ferme AMMIANVS MARCELLINVS (e) et PHILARGYRIVS (f), quum, hocce oppidum a paullo recentioris Aegypti urbe principe duodecimo lapide disiunctum fuisse, scribunt. Quam intercapedinem quia non adeo longam iudicabat ATHENAEVS (g): non dubitavit, Canobum vicinum dicere Alexandriae. Stabat autem Canobus in Nili litore, et eo quidem loco, ubi, per ostium occidentale exitum, fluvius ille aquas suas cum marinis undis olim miscebat; quapropter etiam ostium illud *Canobicum* nominare solent geographi veteres. AESCHYLVS (h) certe hanc urbem collocat

Νείλου πρὸς αὐτῷ στόματι.

Ad ipsum Nili ostium.

Eun-

(z) *Geographiae* Lib. III. cap. 5.

(a) In *Periplo*, pag. 7. edit. Hudsoni.

(b) *Compendiariae geographiae expositio-*
num lib. I. cap. 3.

(c) In *Prometheo victo*, v. 845.

(d) Lib. XVII. pag. 1152.

(e) Loco citato.

(f) Ad *Virgilii Georgica*, lib. III. v. 287.

(g) *Deipnosoph.* lib. VII. pag. 326. A.

(h) Loco citato, v. 846.

Eundem positum colligere etiam licet ex ratione itineris, quod Aegyptum lustraturus instituit Germanicus. Hunc enim Nilo subvectum, quum referat TACITVS (i), primum pervenisse Canobum, inde vero Heraclium: propter priorem quoque urbem Nilum fluxisse, apparet. Atque hinc explicanda erunt sequentia, a quibusdam, inprimis vero a CHRISTOPH. CELLARIO (k), sollerti alias orbis antiqui enarratore, in partem contrariam rapta STRABONIS (l) verba: Μετὰ τὸν Κάνωβον ἐστὶ τὸ Ἡρακλείον τὸ Ἡρακλέους ἔχον ἱερόν· εἴτα τὸ Κάνωβικὸν στόμα, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Δέλτα. Haec ita exponuntur, quasi significare voluisset geographorum princeps, Alexandria profectos atque occasu in ortum progressos primum obvium habuisse oppidum Canobum, in littore maris conditum, inde Heraclium pervenisse, ac tandem postremum Nili attigisse ostium. At vero, si TACITVS vera, uti arbitramur, de Canobi situ memoriae prodidit: STRABONIS mentem huc redire necesse est; „Canobum, a meridie vicinam habentem Heraclienstem urbem, similiter in Nili ripa „occidentali exstructam, eodem flumine allui, eoque, in mare ibi se exonerante, traiecto, initium capere Delta.„ Quamvis autem liquet, Canobum olim in fuisse eo loco, ubi Ἀγαθὸς δαίμων, *bonus Genius*, quo nomine Nili alveus, a solis occasu extremus, appellatur PTOLEMAEO (m), mare influebat: hoc tamen tempore, postquam Nilus, terra, quam secum vehit, aggesta, mare in continentem vertit inferioremque auxit Aegyptum, huius urbis rudera a mari, miliaribus ferme tribus, sunt remota. In vestigavit ea BENED. DE MAILLET, quem de illis differentem audiisse iuvabit. Sic autem scribit (n): „J'ai parcouru les environs de Rosette avec la „derniere exactitude, pour reconnoitre si je n'y trouverois pas quelques „vestiges de bâtimens anciens; mais je me suis donné pour cela beau- „coup de peine inutilement. Les montagnes qu'on rencontre au tour

O 2

de

(i) *Annalium* lib. II. cap. 60.

(k) Loco citato.

(l) Loco citato, pag. 1153.

(m) *Geographiae* lib. III. cap. 5.

(n) *Description de l'Egypte*, pag. 100. sq.

„de cette ville, ne sont composées que de fables mouvants ; s'il y a
 „jamais eu quelques édifices dans le voisinage, ou le tems les a abso-
 „lument détruits, ou bien ils sont aujourd'hui ensevelis sous les sa-
 „bles. Cependant à quelque distance au dessus de Rosette en remon-
 „tant le Nil, on apperçoit une montagne, sur laquelle se voit enco-
 „re une ancienne tour, et diverses ruines. Les cimetières de la vil-
 „le sont de ce côté là. Cette tour sert à découvrir les bâtimens, qui
 „abordent à la côte. Lorsqu'on est sur la hauteur, à la pointe de la-
 „quelle la tour est située du côté de Rosette, on apperçoit que cette
 „élévation, qui forme un demi cercle parfait, renferme un enfonce-
 „ment, qu'on ne peut guère regarder comme l'effet du hazard. Pour
 „moi je trouve assez naturel de penser, que c'est un ouvrage que l'art
 „a ménagé avec un grand travail, pour servir d'azile aux vaisseaux,
 „qui étoient introduits dans ce demi cercle. Peut-être étoit-ce le port de
 „l'ancien Canope, et l'endroit où mouilloient du tems des Romains
 „les bâtimens, qui entroient dans le Nil. Je croirois encore assez vo-
 „lontiers que cet ouvrage, qui forme une demi lune, répondoit alors
 „par celle de ses extrémités, qui regarde la mer, à la barre du fleuve
 „aujourd'hui éloignée de cet endroit de plus de trois milles. La vil-
 „le pouvoit être bâtie en amphithéâtre au tour de cet enfoncement,
 „et sur la montagne qu'on voit en deçà du Nil qui passe encore au-
 „jourd'hui proche de ce demi cercle, sans cependant le cotoyer abso-
 „lument. A l'égard du fond, il s'est rempli insensiblement faute d'en-
 „tretien, et il n'est resté que le seul lit du fleuve. Cette demi lune,
 „qui d'une de ses pointes à l'autre a environ sept à huit cens pas
 „d'étendue, couvroit précisément les vaisseaux du vent le plus dange-
 „reux, qui souffle sur cette côte, et ils devoient être dans cet enfon-
 „cement comme dans un bassin tranquile. L'opinion des habitans de
 „Rosette semble fortifier le sentiment de ceux, qui croient, qu'autre-
 „fois il y avoit eu une ville bâtie dans cet endroit. En effet ils di-
 „sent, que de la tour, dont j'ai parlé, on trouve des conduits souter-
 „rains, qui menent jusqu' à Alexandrie. Peut-être qu'en creusant
 dans

„dans divers endroits de ce petit golphe, on pourroit trouver encore „quelques restes, quelques vestiges d'anciens edifices, et s'assurer ainsi „de la verité de cette opinion., Quam de hodierno Canobi positu coniecturam licet eius auctor dubitanter proposuerit: facile tamen a me impetro, ut, eam haud prorsus infeliciter esse captam, existimem; idque propterea, quia eam egregie confirmari video a tragico, paullo ante laudato, AESCHYLO, dum oppidum illud exstructum fuisse canit (o) πρὸς προσχώματι. Hocce enim vocabulum, quod apud populos, Graece loquentes, denotavit *aggerem*, *humo aggesta*, *eductum*, non inepte exponitur de semicirculari illo vallo, quod MAILLETVS vidit, atque non solum naves a ventorum furore tutas praestitit, sed etiam, ut ego quidem opinor, aquis Niloticis et continendis, et, per memoratum canalem, Alexandriam deducendis interviit. *Chomata* enim Aegyptios dixisse, *aggeres*, *per quos incrementa Nili dispensantur, et coercentur, et diminutiones aeque coercuntur*, auctorem habeo VLPIANVM (p). Atque indicatum hunc Canobi firum significat hydria, virili contexta capite, quippe quam Nili fuisse symbolum, eamque sacerdotes Aegyptios, in occulto suo scribendi genere, pinxisse, quum fluvium illum voluissent designare, docet HORAPOLLO (q): Νείλου ἀνάβασιν σημαίνοντες, ὃν καλοῦσιν Ἀγρυπτιστὶ Νοῦν, ἐρμηνευθὲν δὲ σημαίνει νέον, ποτὲ μὲν λέοντα γράφουσι, ποτὲ δὲ τρεῖς ὑδρίας μεγάλας. *Nili inundationem significantes, quem Aegyptio nomine Nun, quod, si interpreteris, novum sonat, appellant, modo leonem pingunt, modo tres magnas hydrias.* Nec non SERVIVS (r): *Isis per fistri motum, quod gerit in dextra, Nili accessus recessusque significat: per situlam, quam sinistra manu retinet, ostendit affluentiam omnium lacunarum, id est, fossarum, in quas Nilus stagnans recipiebatur.* Immo ob ingentia beneficia, quae Nilo accepta referebant Aegyptii, urnas, fluvii istius symbola,

O 3

divi-

(o) Loco citato.

(p) *Leg. 10. n. de extraordinariis criminibus.*

(q) In *Hieroglyphicis*, lib. I. cap. 21. pag. 36 edit. de Pauw.

(r) Ad *Aeneid.* lib. VIII. v. 696. Conf. GISEB.

CVPERI *Harpocrates*, pag. 46. sq. ubi duae Isidis, qualis a SERVIO describitur, statuae occurrunt.

divinis prosequerentur honoribus. APVLEIVS (s): Gerebat alius felici suo gremio summi sui numinis venerandam effigiem, non pecoris, non avis, non ferae, ac ne hominis quidem ipsius consimilem: sed sollerti repertu, etiam ipsa novitate, reverendam altioris utcunque et magno silentio tegendae religionis argumentum ineffabile, sed ad istum plane modum, fulgente auro, figuratum. Urnula faberrime cavata, fundo quam rotundo miris extrinsecus simulacris Aegyptiorum effigiata. Eius orificium non altiusculum levatum, in canalem porrectum, longo rivulo prominebat. Ex alia parte vero multum recedens, spatiosa dilatione, adhaerebat ansa: quam contorto nodulo supersedebat aspis, squameae cervicis striato tumore sublimis. Addo VITRVVIVM (t): Qui sacerdotia gerunt, moribus Aegyptiorum, ostendunt, omnes res e liquoris potestate consistere. Itaque quum hydriam tegunt, quae ad templum aedemque casta religione refertur, tunc in terra procumbentes, manibus ad caelum sublatis, inventionibus gratias agunt divinae benignitatis. Quod ad VIRGILII attinet interpretem, quem modo sumus testati, eius quidem fidem auctoritatemque in suspicionem transferre conatus est in rebus antiquis litterate peritus CAROL. CAESAR. BAVDELOTIVS (u); non alia vero de causa, quam quod animo nequiret comprehendere, quid commercii fuerit omnium lacunarum affluentiae, siue plenis Nili alveis cum hydria; et, quibus rebus adducti Aegyptii huius figura fluvium designaverint. Aliter procul dubio censuisset, nec sollicitasset SERVIVM: si HORAPOLLINIS testimonium, plane paullo ante allatum, ab ipso fuisset observatum. Et, sibi in memoriam si revocasset veterum consuetudinem fluvios depingendi habitu virorum, aut mulierum, plerumque decumbentium atque urnulis, aquas vomentibus, innixorum; cuius exempla in numis longe sunt frequentissima (x): facile vidisset, habuisse Ae-

(s) *Metamorphos.* lib. XI. p. m. 693.

(t) In *Praefatione* lib. VIII. pag. 151. edit. Elzevirian.

(u) *Vieilles des voyages*, Tom. I. pag. 216.

(x) Vid. IOH. VAILLANTII *numismata Imp. Roman. a populis, Graece loquentibus, percussa*, pag. 342. sqq.

Aegyptios, cur hydriae figura Nilum adumbrarent. Tanto autem lubentius hoc Nili symbolum usurpasse, idemque auguste sancteque venerati videntur fluminis istius accolae, quo maiorem fructum percipiebant ex certo quodam vasorum fictilium genere, quod hodieque mirabiles utilitates afferre Aegyptiis, narrant, qui maiorum et nostra memoria orientales terras peragrarunt, NIC. MELCHIS. THEVENOTIVS (y) et PAVLL. LVCAS (z). In superioris nempe Aegypti oppido, quod *Minie* appellatur, ex argilla coquuntur urnae, albi coloris et capacissimae, quae inde, per omnes ferme terras, quarum habitatores Nili undis sitim restinguunt, venduntur. Ea hisce hydriis inest virtus, ut Niloticam aquam, quae turbida et lutulenta ex ipso fluvio hauritur, lucidam efficiant atque purissimam. Praestant hunc usum tunc inprimis, quum, postquam repletae sunt, duabus tribusque amygdalis dulcibus intrisecus tamdiu fricantur, donec amygdalae sint contritae. Praeterea, quum eadem hydriae, aqua impletae, in loco quodam, ventis pervio, suspenduntur, brevi tempore Niloticam aquam, admodum tepidam, reddunt frigidissimam; ut Aegyptii et glacie, et nive, ad potum refrigerandum, commode careant. Qui igitur cogitant, illarum regionum habitatoribus, quas radii solis acuti adurunt, aquam limpidam pariter ac frigidam non posse non esse gratissimam; qui praeterea doctoribus PLVTARCHO (a) BENED. DE MAILLET (b) aliisque didicerunt, in Aegypto pluvias nullas, aut saltem longe rarissimas esse, puteos autem fontesque aquam habere detestandam, ac proinde solam Niloticam potui esse idoneam; qui denique ex GALENO (c) acceperunt, hydrias, modo descriptas, haud nuperrime, sed ante saecula complura, a veteribus Aegyptiis, hominibus natura laboriosis atque ingenio valentibus, esse adinventas: eos non prorsus aspernatos esse, confidimus,

no.

(y) *Itinerarii per Europam, Asiam et Africam* Part. I. lib. II. cap. 72. pag. 341. 1q.
 (z) *Itinerarii orientalis* lib. III. pag. 264. et lib. V. pag. III.

(a) In libello *de audiendis poetis*, pag. 15. B. et *de facie in orbe lunae*, pag. 939. C.
 (b) Loco citato, pag. 16.
 (c) *De simplic. medic. facultat.* lib. I. cap. 4.

nostram, quam cepimus, coniecturam, Aegyptios, commemorato insigni hydriarum illarum usu impulsos, Nilum, quem non solum *ληίων πατέρα, frugum parentem*, ut a THEMISTIO (d) appellatur, sed etiam *χορηγὸν τῶν ὅσα φέρειν εἶδεν ἐκεῖνος, omnium rerum praebitorem, quas is afferre solet*, quo elogio condecoratur a IVLIANO (e), reputabant et amphorae figura pinxisse, et sub eadem castissime coluisse. Quemadmodum igitur hactenus disputata veri reddunt simile, urnam, virili exornatam capite, declarare, Canobitas ad Nili habitasse ripam: sic positus quoque huius urbis ansam praeuisse videtur fabulae de numine Canobico, praesentissimo contra flammaram furorem remedio. Nilum nempe contra ignis vastationem munire patriam suam, non ita inepte docuerant theologi Aegyptiorum antiquiores. IVLIANVS (f): *Λέγουσιν Ἀγύπτιοι τὸν Νεῖλον παρ' αὐτοῖς εἶναι τᾶλλα σωτήρα, καὶ ἐνεργέτην τῆς χώρας, καὶ ἀπέριγεν αὐτοῖς τὴν ὑπὸ τοῦ πυρὸς φθορὰν, ὅποτεν ἥλιος διὰ μακρῶν τινων περιόδων ἀστροῖς γενναίοις συνελθὼν, καὶ συγγενόμενος ἐμπλήσῃ τὸν αἶρα πυρὸς, καὶ ἐπιφλέγοι τὰ σύμπαντα· ὃν γὰρ ἰσχύει φασὶν ἀφανίσαι, οὐδὲ ἐξαναλῶσαι τοῦ Νείλου τὰς πηγὰς. Aegyptii de Nilo suo memorant: cum aliis in rebus regioni suae salutarem ac beneficum esse, tum nimii caloris atque ignis vastationem tabemque prohibere; quoties nimirum sol per longos anfractus ac circuitus sidera quaedam vehementia percurrrens, ac congregiēns, ingenti calore aërem complet, et incendio universa corrumpit. Neque enim potest, inquit, absumere Nili fontes atque exstinguere. Quod autem vetustiores religionis Aegyptiacae antistites de Nili undis universis vere praedicaverant, eas solis temperare calorem, nec ab huius sideris radiis posse consumi, atque hac ratione prohibere, quominus Aegyptus vasta evaderet solitudo: illud recentiores ad solum Canobicum ostium posse referri existimabant; quoniam hic alveus maximam aquae Niloticae partem in mare devehebat, eaque propter ὁ μέγας ποταμὸς, *fluvius magnus**

(d) In *Oratione hortatoria ad philosophiam*, pag. 305. D. edit. Harduin.

(e) *Epistola* I. Opp. pag. 372. A. edit. Spanhem.

(f) In *Encom. imperatric. Eusebiae*, pag. 119. A.

gnus, teste PTOLEMAEO (g), dicebatur. Magis deinceps aucta superstitione, Canobus omni igni dominus est praefectus; sic, ut, ad incendia inhibenda isto idolo nihil esse efficacius, persuasum esset credulis. Quid? quod huic doctrinae originem suam debet commentum, plane paullo ante explosum, de Canobo Ignis, Chaldaeorum numinis, victore. Haud ignorant, qui orbem terrarum suis lustrarunt oculis, urbium, in ipsis oceani littoribus sitarum, aut saltem haud procul inde remotarum, habitatores plerosque omnes navalis disciplinae esse peritissimos. Non difficulter igitur a me impetro, ut credam, cives etiam Canobicos sibi egregiam rerum maritimarum notitiam, longo usu, acquisivisse; licet, quod ingenue fateor, me quicquam hac de re apud veteres legisse, haud meminerim. Constat etiam inter omnes, qui, recentiori memoria, nave in Aegyptum iter confecerunt, Nili ostia neminem sine maximo naufragii periculo posse ingredi, nisi cui praesto sit nauta, scopulorum atque brevium, qui fluvium illum tenent obsessum, gnarus, qui exitum, qua via sit evitandum, ostendat. Eandem, iam antiquo aevo, istorum locorum fuisse naturam, largiantur necesse est geographiae antiquae studiosi. Hos enim fugit minime, Aegyptum, praesertim inferiorem, Nili, ut HERODOTVS (h) et STRABO (i) loquuntur, esse donum, atque hocce flumen, quia multum caeni arenaeque secum vehit, sua ipsius ostia iam tunc fabulo obstruxisse. Quapropter, nec priscos homines, sine perito navis magistro, potuisse adire Aegyptum, a veritate non multum abludit. Qui autem notitiam habere poterant maiorem locorum, in Nilo periculosorum, quam Canobo orundi, qui, ad celeberrimum huius fluvii ostium habitantes, quotidie in eo navigabant? Quos itaque meliores itineris duces eligere poterant advenae, quam maritimae huius civitatis membra? Aut igitur me fallunt omnia, aut summam hanc Canobitarum rei navalis peritiam respexerunt veteres, qui, teste PLUTARCHO (k), Canobicum numen κυβερνήτην, gubernatorem, cognomi-

P

(g) *Geographiae* lib. III. cap. 5.

(h) In *Euterpe*, Cap. V.

(i) *Geographic.* lib. I. pag. 53.

(k) De *Iside et Osiride*, pag. 359. E.

minarunt: quod quum ad aures perveniret Graecorum, hique essent memores, Menelaum, Spartanorum principem, habuisse navicularium, nomine Canobum, eo lubentius in sua perstiterunt sententia, eoque firmius crediderunt, illum popularem suum et nomen urbi Aegyptiacae, et numini Canobico originem dedisse. Adduximus supra gemmam (l), in qua deum Canobum, inter gryphi, pede dextro rotam tangentis, alas positum, in capitis vertice ornamentum, alis non dissimile, gerere, conspiciamus. Arcanas picturae huius significationes omnes si investigare permitterent tenebrae, quibus dogmata resque suas, data opera, obduxerunt Aegyptii vetusti: plura fortassis, ad sententiam nostram confirmandam apprime facientia, in medium possemus producere. Nunc vero id tantum coniectura assequimur, alas, quarum vestigia etiam in numismate nostro comparent, symbolum esse agilitatis navium Canobicarum. Nitur haec divinatio nostra veterum consuetudine navium vela alarum designandi vocabulo, quam servasse videmus HESIODVM (m):

Ἐνκόσμως στολίσας νηὸς πτερὰ ποντοπόροιο.
Rectè contrahens navis pontigradae alas.

Nec non PINDARVM (n):

Ἀγάνορος ἵππου θάσσαν
καὶ ναὸς ὑποπτέρου, πάντα
ἀγγελίαν πέμψω τάυταν.

*Feroci equo citius
et nave alata, quoquo versum
nuntium emittam hunc.*

Et, ex Latinis, praeter multos alios, VIRGILIVM (o):

Tentamusque viam et velorum pandimus alas.

Alas vero quibus rebus attribuebant prisca homines, eas mobilitate celerrimas esse volebant significare. Sic, scriptores sacri spiritibus caelestibus

(l) Pag. 82.

(m) *Opera et dies*, v. 628.

(n) *Olympionic*, ed. VIII, v. 35.

(o) *Aeneid.* lib. III, v. 520.

lestibus (p), aurorae (q), equitatu (r), telis (s) aliisque rebus, velocitate conspicuis, pennas adsignant. Ad quae aliaeque divinarum tabularum loca seite observat MAIMONIDES (t): רע כי כל מתנועע תנועה על מהירות התנועה מסהרת מדר יתואר בעופפות להירות על מהירות התנועה *Scito, ea omnia, quae motu veloci moventur, propter motus celeritatem, dicuntur volare.* Similiter profani etiam homines Saturno, praefidi temporis, quod, ut SENECAE utar verbis (u), *in cursu semper est; fluit et praecipitatur; ante definit esse, quam venit,* alas affinxerunt cum in aliis monumentis, tum in numo, ab Heracleotis, in honorem Elagabali, cuso et a CAROL. PATINO (x) edito. Et, quis nescit, fulmen toties in aere tam Graeco, quam Romano, alatum conspici, atque etiam CLAUDIANVM (y) canere?

Ni Iupiter aethere summo

Pacificas rubri torfisset fulminis alas.

Rumorem quoque alis praeditum sistit OVIDIVS (z):

Rumor (ut est velox) agitat pervolat alis.

Plura, quae huc spectant, exempla notare, supersedeo: quoniam ea desiderantibus satisfacient GISB. CUPERVS (a) et WILH. ERN. EWALDVS (b). Quae quum ita sint; atque disputata hactenus, si minus extra omnem dubitationis aleam ponant, tamen veritati reddant simillimum, Canonicum numen pro symbolo fuisse habitum homonymae civitatis: haud prorsus coniectura aberrabimus, si, plumbeum nostrum, numinis istius imagine decoratum, eiusdem urbis cives signandum curasse, adfirmamus. Tanto magis probabile hoc, uti speramus, iudicabunt numismatici studiosi, quo certius inter eos omnes constat, veteres Aegyptios haud facile rerum aliarum, quam numinum patriorum

P 2

rum

(p) *Daniel.* VIII. 21. *Apocal.* VIII, 13.

(q) *Psal.* CXXXVIII. 9.

(r) *Habac.* I, 8.

(s) *Psal.* XCI, 5.

(t) In סורח נכוכים, f. *doctore perplexorum*, Part. I. cap. 49. fol. 31. col. a. edit. Venet. 1551.

(u) *De brevitate vitae*, Cap. X. pag. 221.

(x) *Numismat. Imp. Rom. ex aere mediae et minimae formae*, pag. 333.

(y) *De raptu Proserpinae*, lib. II. v. 228.

(z) *Fastorum* lib. VI. v. 527.

(a) In *Consecratione Homeri*, pag. 169. sqq.

(b) *Emblematum sacrorum* Part. III. pag. 463.

rum imagines in numis suis expressisse. Ita, Cynopolitae Anubidem, cum capite canino, Mendesii hircum, Aegyptiace *Mendes* appellatum (c) sancteque ab ipsis cultum (d), et Panopolitae Pana, in aere argentoque suo contemplandos exhibuerunt. Silentio iam praetereo alia exempla, larga manu allata cum ab aliis numismatographis, tum praecipue a IOH. VAILLANTIO (e); qui etiam numum (f), Hadriano imperante, cufum et in altera parte amphorale illud numen ostendentem, affert, quem Canobitarum esse opus, addita epigraphe: ΚΑΝΩΒΙΤΩΝ, dubitare finit neminem.

(c) Vid. HERODOTVS in *Euterpe*, Cap. XXXXVI.

v. 12.

(d) Vid. STRABO *geographicorum* lib. XVII.

(e) In *Aegypto numismatica*, subiecta *Historiae Ptolemaeorum*.

pag. 1167. et IVVENALIS *satyra* XV. (f) Loco citato, pag. 205.

CAPVT

CAPUT VII.

De altera lateris averse icuncula, cuiusnam illa sit, magnopere dissentiunt antiquarii. Patini explicatio improbata. Perperam quoque, imunculam esse Eumenubidis, Canobi, Menelai gubernatoris, uxoris, censuit Nicasius. Nibilo verosimilior de eius significatione Pedrusii opinio. Repraesentari illa potius Isidem, insignibus, huic deae propriis et in numo nostro obviis, evincitur. Isis, numini Canobico iuncta, indicat, plumbeum nostrum a Canobitis Aegyptiacis, non vero Africanis, esse cūsum. Superstitiosos olim integras quoque regiones, imaginibus symbolicis consecratas, adorasse, exemplis compluribus probatur. Sub Isidis simulacro Aegyptii patriam suam sunt venerati. Deam hanc nihil esse aliud, quam terram, eiusque nomen, apud Aegyptiace loquentes, terram sonasse, prisci auctores testantur. Hinc coronam turritam, aut bovis cornua in capite gestat. Terrae vocabulo veteres saepissime patriam tantum suam denotarunt. Aegyptus אֶרֶץ מִצְרַיִם et מִצְרַיִם, a sacris profanisque scriptoribus, appellatur. Isis non universam, sed Aegyptiacam modo terram adumbravit. Nilus, quoniam, quum extra alveum transfunditur, maximam Aegypti partem inundat, mare appellatur. Inde Isis Pelagia quondam dicta. Gemma thesauri Regis Borussorum Potentissimi nova collustratur luce. Aegyptii, primi fortassis rei nauticae inventores, scientiam hanc excoluerunt; eaque propter inter Isidis insignia navigium comparet. Eandem ob causam haec dea numinibus navigantium tutelaribus videtur adscripta. Vela Aegyptiaca veteres maximi aestimabant. Hinc Isis velificia dicitur invenisse, eidemque alae affinguntur versicolores. Navium vela apud antiquos picta esse solebant. Osiridis et Isidis coniugium prognatusque ex eo Orus significant, Nilum agros Aegyptiacos fecundare. Quoniam Aegyptus frumento feracissima, Isis nunc spicea corona conspicitur redimita, alias vero calathio caput habet tectum. Eadem regio omni ciborum

borum genere et gulae deliciis abundat, eamque ob causam Isis Fructifera cognominata. Biga marmorum antiquorum explicata. Isis Fructiferus. Deos utriusque sexus participes fingeant superstitioni. Aegyptum Italiae aliarumque regionum incolis panem prae-buisse, significatur multimammiae Isidis imaginibus. A summa regio-nis huius ubertate xylini, ex quo vestimenta conficiebantur sacerdo-tum, virorum honoratiorum et delicatulorum, Isidis Linigenae titu-lus est tractus. Aegypti, floribus semper propemodum ornatae, va-rium, pro anni tempestatum diversitate, aspectum vestes Isidis colori-bus multis variegatae, intertextis floribus compluribus, indicant. Ob magnam viperarum in Aegypto copiam Isidis simulacra serpentibus sunt circumdata, aut coronata aspidibus. Hoc ornatu moti videntur, qui Isidem inter Eumenides recensuerunt. Ibis, Aegypto propria avis, agros serpentibus purgat, eamque ob rem frequenter inter Isidis ornamenta conspicitur. Aegyptios corpore fuisse salubri et lon-gaevos, contra Herodotum et Isocratem, negatur. Frequentissimi in Aegypto sunt scroti pedumque tumores, oculorum morbi, exan-themata, pestilentia aliaeque infirmitates; quos, quoniam ex huius regionis indole oriuntur, Isidem iratam immittere perhibebant sa-crificuli. Aegyptus complures profert herbas salutiferas, eiusque pristinis habitatoribus prima medicae artis gloria debetur. Apud eos singulis morbis peculiares medebantur medici; unde horum maximus in Aegypto antiqua numerus. Isis medicinae credita in-ventrix et Salutaris appellata; eidemque vota, in morborum peri-culis, facta ac deinceps persoluta. Praeter civitatem Aegypti Cano-bicam alia eiusdem nominis urbs in Africa floruit, cuius situs de-scribitur. Ibidem exstet quoque oppidum Canopitanum. Consuetudo veterum urbes suas patrias ab aliis oppidis homonymis, in aere suo, et quidem variis modis, distinguendi, exemplis quibusdam con-firmatur.

Con.

contemplaturi nunc imagunculam, e regione Canobi, ad sinistram, stantem, atque inquisituri, quodnam numen Aegyptiacum illa repraesentare voluerit monetarius, animadvertimus, viros eruditos, qui numismatis nostri iniecerunt mentionem, de eius significatione inter se discordare, nec eorum quemquam rem acu tetigisse. Nam CAROL. PATINVS (g), hanc quoque icunculam esse Canobi, discernere non dubitavit. Qui vero abs se impetrare potuerit vir perspicacissimus pariter, ac in hoc studiorum genere longe versatissimus, ut in eam discesserit sententiam, est sane, quod demiremur; quandoquidem nihil potuit habere, quo illi vel minimam veritatis conciliaret speciem. Nolumus iam argumenta urgere, fortissime contra PATINVM militantia, quae ex infra dicendis huc possent pertrahi. Illud tantum paucis monebimus, virum, qui in aeris vetusti contemplatione bene multum vitae suae tempus contrivit, in eam partem haud concessisse: si, quum ita pronuntiaret, in memoriam rediisset, veteres unum idemque numen, in eadem numismatis area, nunquam bis formasse. Adeo firmiter hoc tenemus, ut haud simus detrectaturi quovis certare pignore, in maxima illa, quae superstes est, numerum copia exstare omnino nullos, in antica, aut postica, binos Ioves, duas Iunones, totidem Mercurios, Bacchos, Hercules et cet. prae se ferentes. Cum itaque, PATINVM a veritate deflexisse, merito existimamus, tum nihilo propius ad eam accessit CLAUD. NICASIVS (h), opinatus, numismatis auctorem Canobo comitem adiunxisse eius uxorem, Eumenitem, ab EPIPHANIO nuncupatam. Tribus verbis, quibus suum de alterius imaginis significatione iudicium ostendit, binos admisit errores; quorum alterum vitasset, si ipsum EPIPHANII inspexisset locum; alterum vero, si, cuius niteretur auctoritate, ponderasset. Non enim *Eumenitem*, sed *Eumenuthidem* appellant illam Canobi
con-

(g) In *Thesauro Maurocono*, pag. 118.

pag. 27.

(h) De numo *pantbes Hadriani*, imperatoris,

coniugem probae notae codices; quod ut fiat manifestum, simulque res tota percipiatur, in medium afferenda erunt ipsa ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ verba (i): Κάνωβος, ὁ Μενελάου κυβερνήτης, καὶ ἡ τοῦτου γυνή, Εὐμενουθὶς, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τεθαμμένοι, τιμῶνται πρὸς τῇ ὄχθῃ τῆς θαλάσσης, ἀπὸ δεκαδύο σημείων διεστῶτες. *Canobus, Menelai gubernator, cum sua uxore, Eumenuthide, Alexandriae sepulti, prope littus, duodecimo ab urbe lapide, divino cultu consecrantur.* Quantum pretium, hac in caussa, constitui debeat scriptoris huius testimonio, si cum animo suo considerasset NICASIVS: aut me fallunt omnia; aut ipsi displicuisset auctor, cuius fides sublesta tot signis clarissimis lucet. Primo enim, ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ, narranti, Alexandriae sepulcrum fuisse Canobi, contradicit universa Graecorum turba, superiori capite a nobis excitata, atque uno ore clamat, popularem suum in urbe, ipsi cognomine, accepisse tumultum. Praeterea, tacent Graiorum monumenta ad unum omnia de Eumenuthide, Canobo matrimonio iuncta; quam profecto silentio non pressisset natio gloriae cupidissima; si Graiam quoque in Aegypto adorari, ullo modo adfirmare potuisset. Libenter itaque assentiar conicienti, fictam ab ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ esse illam Eumenuthidem. Et, quamvis largiremur, huius feminae notitiam praesulem illum hausisse ex Graecorum annalibus, hodie deperditis: tamen nec hi, ob causas, supra expositas, ullam mererentur fidem. Denique, quis fidem adiungeret Salaminiorum, in Cypro, sacrorum antistiti, de rebus, ad superstitionem pertinentibus, differenti, qui, iudice viro summe venerabili, IOH. LAVRENT. MOSHEMIO (k), maximis orbis litterati deliciis, *iusto quidem volumine, at, propter suam levitatem et ignorantiam, variis maculis et erroribus inusto, persecutus est Christianorum sectas,* quas tantum episcopum, atque salutiferae religionis nostrae propugnatorem penitus oportebat cognoscere? Profecto, qui in terra patria oberrat turpiter, eum nemo, cui sanum est sinciput, in regionibus peregrin-

(i) In *Ancorato*, Operum Tom. II. pag. 109. (k) *Institutionum historiae Christianae antiquioris*, Saec. III. Part. II. cap. 2. pag. 307. C. edit. Colonienf.

grinis viae eliget ducem. Sicuti igitur NICASII esse sententiae nos poenitet merito : ita etiam , quominus subscribamus PAVLL. PEDRVSIO (l), statuenti, incunculam, de qua hic agimus, esse Canobi, prohibemur partim iis, quae paullo ante contra hanc opinionem monuimus, partim vero signis haud ita obscuris, quae Isidem produnt. Ad hanc enim deam pertinere imaginem, quam in sinistro aversae partis latere constitutam videmus , capitis praecipue ornamenta promtum faciunt propositumque. Primo, cornua, quae in capitis gerit vertice, hanc nostram sententiam tanto magis confirmant, quo est certius, ea soli Isidi fuisse propria. Mihi certe, ingentem illam numinum cohortem, quam superstitiosa Aegyptus cultu religioso est profecuta, diligenter et cum cura percensenti, praeter Isidem, plane nullum occurrit, cornibus armatum. Immo, ne quidem tribuere potuerunt Aegyptiī aliis numinibus istum capitis ornatum : si veritate, quod speramus, erunt fundata, quae haud ita multo post de Iside cornigera huiusque appellationis ratione disputabimus. Porro, Isidem patefaciunt inter cornua posita ac in altum porrectae pennae ; quas esse vulturis , existimant antiquarii tantum non omnes. Erat enim istud avium genus huic deae consecratum, eiusque plumis Aegyptiī non modo vestibulorum fastigia, sed Isidis quoque caput exornabant. Ἀργύπτιοι, inquit AELIANVS (m), κοσμοῦσι τὴν τῆς Ἰσίδος κεφαλὴν γυπὸς πτεροῖς, καὶ τῶν προπυλαίων ἐξόφοις ὑπετόρευσαν γυπῶν πτέρυγας. *Aegyptii vulturis pennis caput Isidis exornant, easdemque fastigiis vestibulorum imponunt.* Ad Isidem quoque spectat cornua inter atque pennas collocatus globulus, quippe quem in antiquis huius deae statuis signisque, haud exiguo numero a BERN. DE MONTFAUCON (n) enumeratis, toties eruditi contemplantur. Et, sicuti, dum intentis oculis alteram hanc intuemur incunculam , reliquias observamus capillitii, ex vertice ad humeros defluentis temporibus-

(l) *I Cesari in metallo grande, da Giulio Cesare fino a L. Elío, raccolti nel Farnese Museo etc.* Tom. VI. pag. 372.

(m) *De animalium natura*, lib. X. cap. 22.

(n) *Vid. l'antiquité expliquée*, Tom. II. tab. CV. et CX.

busque circumfusi: ita hinc novum opinioni nostrae firmamentum accedit. Aegyptii enim, qui ipsi, per vitam omnem, excepto illo tempore (o), quo vel in luctu erant, vel extra terram patriam peregrinabantur (p), capillos praecidendos committebant tonsoribus, nescio qua permoti ratione, Isidem ut plurimum finxerunt promisso capillo, fabulatique sunt, teste PLUTARCHO (q), hanc deam, propter Osiridis obitum, dissecuisset suorum cincinnulorum unum, quem se possidere, ut LUCIANVS (r) refert, Memphitae gloriabantur. Eo habitu Isidem nobis sistit APVLEIVS (s): *Crines uberrimi prolixique et sensim intorti, per divina colla passim dispersi, molliter destuebant.* Idem capitis tegumentum animadvertimus cum in aliis monumentis, tum in collosa Isidis statua, apud memoratum MONTFAVCONIVM (t), qui illud ita describit: *Ingens illa coma, quae bumeros operit, ex palmis et ex Isidis capillis concinnata est, vel forsitan ex plumis, in quatuor ordines concinne digestis. - Infima comae pars ex cincinnis, undique, longa serie, bumeros circumdantibus et calami-stratis, apparatur, spatio perquam minimo ad pectus vacuo relicto.* Neque etiam amphora, ex cuius orificio caput prospectat, impedimur, quominus, hanc Isidis esse imaginem, censeamus. Hanc quidem dum pronuntiamus sententiam, nitimur contra antiquariorum ferme omnium placita, quibus veluti sanxerunt, amphorales numinum Aegyptiacorum figuras, quotquot aetatem tulerunt, nihil aliud, nisi Canobum repraesentare. At vero, cur a communi eruditorum doctrina dissentiamus, causas habere, arbitramur, nos si quid iudicamus recte, non prorsus iniustas. Generarim notari velim Aegyptiorum morem, secundum quem deorum statuas ea fingeant ratione, ut pedibus essent coarctatis.

(o) Vid. HERODOTVS in *Euterpe*, Cap. XXXVI.

(p) Vid. HADR. IVNII *Commentarius de coma*, Cap. III. p. m. 346.

(q) *De Iside et Osiride*, pag. 356. D.

(r) *Ad indoctum et multos libros emensem*, Tom. II. Opp. pag. 386.

(s) *Metamorphos.* lib. XI. p. m. 636.

(t) *Supplement au livre de l'antiquité expliquée*, Tom. II. pag. 132.

Τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν, inquit elegantissimus HELIODORVS (u), Ἀγύπτῳ τὸ πόδε ζευγνύντες καὶ ὥσπερ ἐνδύντες ἰστέουσιν. *Statuas deorum Aegyptii ponunt, coniungentes illis pedes et veluti unientes.* Quibus ex verbis illud liquido apparet, consentaneum fuisse Aegyptiacis institutis, non solum Canobum, sed alia quoque numina, pedibus ita coniunctis pingere, ut eorum capita ollis viderentur imposita. Et, si populi huius idola, quae passim beatorum ornant cimeliarchia, vel fugitivo oculo, perlustramus: hydrias observabimus complures, quarum orificia capitibus contacta sunt caninis. Est huius generis, quam ex VIVANTII gaza produxit toties iam laudatus, nunquam vero satis laudandus MONTFAVCONVS (x), qui orbis eruditi Nestor, vulgarem secutus opinionem, eam quidem inter Canobi simulacra recensuit, sed sine explicatione dimisit, hoc ipso, nisi fallimur, ostensurus, se de illa omnino nihil habere, quod liqueat. Quemadmodum autem haud dubito, quin rem tetigero acu, si, illud monumentum Anubidem repraesentare, dicam: ita quoque arbitror, amphorales deos accurate prius esse examinandos, quam de illorum significatione respondeatur, veritatisque amantem oportere, ex ornamentis, quibus sunt conspicui, singulos spectare. Quae quum ita se habeant: tanto lubentius alteram urnularum, in numismate nostro signatarum, de Iside explicavimus, quo plura numinis huius insignia in ea deprehendimus, quoque aptius, ex Aegyptiorum disciplina Isidis caput hydriae adiungi potuit. Situlam enim hieroglyphice Nilum designare, iam supra fecimus planum: eundem vero fluvium, sub Osiridis imagine adoratum, in matrimonio habuisse Isidem, sororem suam, ea evincent, quae infra, ad veterum fidem, commentabimur. Nihil igitur absurdi nihilque absoni finxerunt Aegyptii, quum marito ita iungerent tori sociam, ut ambo unum efficerent corpus. Quid? quod supersunt, ex antiquissimo aevo, monumenta, in quibus urnulae figura Isidem adumbrari, agnoverunt viri in antiquitatibus exercitatissimi, BERN. MONTFAV-

Q 2

CO-

(u) *Aethiopistorum* lib. III. cap. 8. pag. 153. (x) Loco, modo citato, tabula post quinquagesimam inserta.

CONIVS (y), LAVRENT. BEGERVS (z) et IOH. OLIVA (a). Hactenus quidem in istiusmodi argumenti explicatione sumus versati, quod, licet tantis implicatum viderimus difficultatibus, ut viri etiam vetustatis optime periti in eo interpretando titubaverint, aliquo tamen modo potuimus expedire. Nunc vero indagaturi, quam habuerint causam Canobi incolae, numismatis nostri auctores, quare patrio suo numini comitem dederint Isidis simulacrum, in principio statim intelligimus, rem hanc obscuram admodum esse crassisque occultatam tenebris. Ob hieroglyphicam enim docendi scribendique methodum, ab Aegyptiis antiquis nunquam non adhibitam, res eorum in universum ab intelligentia sensuque recentiorum sunt remotae. Inprimis autem sacrae artis apud hunc populum antistites de numinum suorum natura doctrinam sollicitè contexerunt. Nemo igitur vitio nobis vertere poterit, si publice et ingenue fateamur, nobis hac in causa haerere aequam. Interim tamen, quum fortuna adiuvare non rareret soleat audaces: periculum facere lubet, num densissimam caliginem, quam huic quaestioni videmus obductam, dispellere valeamus; iustis sapientibusque arbitris diiudicandum relicturi, male, an bene coniecerimus. Postquam igitur multum temporis in attentissima cogitatione superstitionis, quae priscos novimus fuisse obligatos, posuimus; inprimis autem Aegyptiorum de religione dogmata, quotquot eorum nobis innotuerunt, ex omni parte et accurate quidem pertentavimus: in eam discessimus sententiam, nos a veritate fortassis haud esse aberraturos, si statueremus, Canobicos cives numini suo tutelari ac urbis suae symbolo propterea adiunxisse Isidem, ut esset indicio, numisma hocce plumbeum Canobitarum Aegyptiacorum, non vero Africanorum, auctoritate et iussu esse cūsum. Quae nostra coniectura ut probabilitate haud omni destituta ne existimetur, demonstrare nos oportebit, primo, priscos homines, a veri numinis cultu alienos, non solum civitates, quod capi-

(y) Loco citato, pag. 53.

(a) *Exercitationum in marmor Isiacum, Romae effossum*, cap. VIII. pag. 69.

(z) *Theauri Brandenburgici* Tom. III. pag. 302. sqq.

pite proxime antecedente evicimus, sed gentes etiam regionesque integras, imaginibus repraesentasse symbolicis atque auguste esse veneratos; secundo, cunctas ferme de Iside fabulas commodè explicari posse de Aegypto huiusque incolarum natura, moribus atque institutis, ac proinde istius deae statuam nihil aliud, quam Aegyptum adumbrare; tertio, in Africa olim exstitisse urbes, Canobo, Aegypti oppido, cognomines; et quarto denique, solitos fuisse veteres, in numis suis, urbium, in quibus hi signati, situm nonnunquam indicare, easdemque ab aliis homonymis civitatibus, nunc expressis verbis, nunc vero additis signis, distinguere. Quod primum mihi agendum video, ut ostendam, integras nationes olim in deorum concilio fuisse repositas, illud in dubium vocare nequaquam poterunt, qui, sicuti in orbe antiquo haud versantur hospites, ita complura huius moris exempla in monumentis lapideis chartaceisque observarunt. Hi enim, Histriae, quondam Illyrici, deinceps vero Italiae regionis, templum fuisse constitutum, testem habebunt lapidem, ab IREN. DELLA CROCE (b) exscriptum:

HISTRIAE FANVM

ABC. VIBIO VARO PATRE INCHOATVM

Q. CAESIUS MACRINVS PERFECIT ET DEDICAVIT.

Et; Athenis ad Iovis simulacra, in Piraei porticu, nec non in quingentorum curia erecta, *ξόανον τοῦ δήμου*, *populi Attici signum*, fuisse apposita, illos docuit PAVSANIAS (c), apud quem, Lacedaemone etiam *δήμου τοῦ Σπαρτιατῶν ἀνδριάντα*, *μεγέθει μέγαν*, *Spartanorum populi statuam, ingenti magnitudine*, esse visam, memoriae prodiditum invenerunt (d). Vtrumque PAVSANIAE locum, ne quid dissimulem, fateor, me acceptum referre τῷ νῦν ἐν αἷγλοις IOH. GOTHOFR. LAKEMACHERO (e), praeceptori quondam meo, post fata etiam summopere venerando, quem vero optarem,

Q 3

illius

(b) In *Historia antica e moderna, sacra e profana della città di Trieste*, lib. III. cap. 5. pag. 225.

(c) In *Atticis* Cap. I. pag. 4. et Cap. III.

pag. 10.

(d) In *Laconicis*, Cap. XI. pag. 234.

(e) *Antiquitatum gentis Graecae sacrarum* Part. I. cap. 4. pag. III. in notis.

illius, de qua nobis hic sermo est, superstitionis amplius confirmandae causa, non provocasset ad *Nationem*, deam, a CICERONE commemoratam. Arbitratus enim, sub huius imagine quendam orbis antiqui populum superstitionis adorasse, gravem admisit errorem. Vt enim taceam, quod ION. D'AVISIVS (f) observat, in probae notae codicibus pro *Natio*, non temere scribi *Nascio*: ipse CICERO disertis verbis indicat, puerperarum illud fuisse numen. *Natio quoque*, inquit (g), *dea putanda est: cui, quum fana circumimus in agro Ardeati, rem divinam facere solemus: quae, quia partus matronarum tueatur, a nascentibus Natio nominata est.* Verum, accedamus ad secundam huius dissertationis partem, qua demonstraturos nos esse sumus polliciti, Isidem symbolum fuisse totius Aegypti, idque manifesto inde patere, quoniam in huius deae simulacro omnibusque de ea dogmatibus nihil ferme deprehendatur, quin aptissime exponi queat de memoratae regionis natura atque incolarum moribus. Gloriatos quidem novimus vanae religionis antistites, se sacra Isiaca tenebris occultasse adeo crassis, ut, significaturi, illis discutiendis neminem mortalium esse parem, in huius deae delubro, quod Sai habebat, lapidem dedicaverint, teste PLUTARCHO (h), sequenti notatam inscriptione: Ἐγὼ εἰμι πᾶν τὸ γεγόνος, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πώ θνητὸς ἀπεκάλυψε. *Ego sum omne, quod existit, est, et erit: meumque peplum nemo adhuc mortalium detexit.* Abest vero tantum, ut deterreamur hac iactantia a studio in mysteria Isiaca penetrandi, ut potius etiam exigua illa, quam adepti sumus, rerum Aegyptiacarum notitia spem nobis faciat, fore, ut, licet non sine multo sudore, feliciter tamen, quod praefiscini dixerimus, larva Isidi detracta, contemplandam exhibeamus nativam Aegypti faciem. Prae ceteris erit observandum, veteres theologos inter Isidem atque tellurem, nullum prorsus statuuisse discrimen, sed hanc sub illius nomine atque imagine esse veneratos. Habemus huius dogmatis testes bene multos;

MACRO-

(f) In *Notis ad Ciceronis* locum, mox citandum.

(g) *De natura deorum*, lib. III. cap. 18.

(h) *De Iside & Osiride*, pag. 354. C.

MACROBIUM (i) nempe : *Nec in occulto est, neque aliud esse Osirim, quam solem, nec Isim aliud esse, quam terram.* Nec non IUL. FIRMICUM (k): *Defensores eorum volunt addere physicam rationem: frugum semina Osirim dicentes esse, Isim terram, Typhonem calorem.* Et, qui primo loco erat producendus, PLUTARCHUM (l), diserte scribentem, τῶν ὀνομαζομένων, τῇ μὲν Ἰσίδι τὸ τῆς γῆς, τῷ δὲ Ὀσίριδι τὸ τοῦ ἔρωτος, τῷ δὲ Τυφῶνι τὸ τοῦ ταπεινότητος, *Isidis nomine terram, Osiridis amorem, Typhonis tartarum* designasse veteres. Immo, veteri Aegyptiorum lingua, deae huius appellatio *terram* denotavit; sicuti SERVIVS (m) et ex eo ISIDORVS (n) tradiderunt. Atque hinc petenda est ratio, cur Isidem subinde turritam videamus in monumentis antiquis. Quemadmodum enim apud Graecos Cybele, quae pro terra, turritas sustinente urbes, habebatur, turritam in capite gestabat coronam: sic quoque Isidi, suo terrae genio, idem ornamentum attribuerunt Aegyptii (o). Eadem opinione adduci quoque se passi sunt superstitioni, ut Isidis capiti cornua affingerent; quo habitu repraesentata fuit non solum in Aegypto, sed, teste PHILOSTRATO (p), etiam apud Assyrios aliosque populos passim. Quoniam enim *Aegyptii*, MACROBII (q) utor verbis, *hieroglyphicis litteris terram quum significare vellent, ponebant bovis figuram*: non potuerant non huius animalis cornibus armare deam telluris. Falli igitur arbitramur, qui, cum IOH. OLIVA (r) aliisque, credunt, Isidem et Lunam deas esse haud diversas, atque contendunt, propterea illam pinxisse veteres cornutam, ut lunae corniculantis exhiberet speciem. Similiter erroris postulandi erunt Graeci, a GERH. IOH. VOSSIO (s) laudati, qui,

(i) *Saturnaliorum* lib. I. cap. 21. pag. 275. edit. Gryphian.

(k) *De errore profanae religionis*, pag. 4. edit. Lugd. Bat. 1652.

(l) Loco citato, pag. 374. C.

(m) *Ad Aeneid.* lib. VIII. v. 696.

(n) *Originum* lib. VIII. cap. 11.

(o) Vid. BERN. DE MONTFAUCON *sup-*

plement au livre de l'antiquité expliquée, Tom. II. pag. 132.

(p) *De vita Apollonis Tyanensis*, lib. I. cap. 19. pag. 23. edit. Olearii.

(q) Loco citato, Cap. XVIII. pag. 269.

(r) Loco citato, Cap. VIII. pag. 68.

(s) *De origine et progressu idololatriæ*, lib. II. cap. 56. pag. 309.

qui, quod audierant, Isidem terram denotare, memores, Cererem quoque, ex sacrificulorum suorum placitis, esse terram frugiferam, satis confidenter adfirmarunt, has deas unum esse idemque numen, variis tantum nominibus, a diversis populis, appellatum. Sicuti enim opera non ita difficili demonstraremus, Cererem, in Graecorum Romanorumque theologia, non tellurem universam, sed solos Siciliae agros fertiles significasse; eam disputationem si caperet loci temporisque, qua premimur, angustia: sic etiam varia in promptu sunt, quae, ut Isidem eius tantum terrae, quam Nilus fecundat, Aegypti nempe, existimemus symbolum, suadent, immo cogunt. Isidem, sermone Aegyptiaco, denotasse *terram*, ex MACROBIO plane paullo ante audivimus. Quum vero prisca homines *terram* nominarent: saepe numero, non intelligebant universum, quem incolimus, terrarum orbem; sed, vel vanitate adducti, vel propter exiguam geographiae notitiam, eo vocabulo designare volebant globi nostri terrestres partem exiguam, eam inprimis, quae ipsos genuerat atque aluerat. Sic, in ipsis sacris paginis, $\Upsilon \text{Ρ} \Lambda$, $\Upsilon \text{Ρ} \Lambda \text{Τ}$, quam frequentissime de sola Palaestina adhibetur. Eadem ratione Graeci $\gamma \eta \varsigma$, $\gamma \alpha \iota \alpha \varsigma$, $\gamma \alpha \iota \nu \varsigma$ vocabulis saepissime indicarunt patriam suam, immo nonnunquam huius regiones admodum exiguas; sicuti testimoniis, magno numero recensitis, planum fecit ὁ πάνυ ἰοη. GOTHOFRE. LA KEMACHERVS (t), cuius compilare scrinia licet merito superfedeamus, non possumus tamen, quin unicum, a viro litteratissimo observatum, THEOCRITI apponamus versiculum, et propterea quidem, quoniam in eo ipsa Aegyptus simpliciter $\gamma \eta$ vocatur (u):

Ταῦθ' ὁ πάρερος τῆνος ἐπ' ἔσχατα γῆς ἔλαβ' ἐνθών.

Haec demens ille, (maritus meus) extrema terrae veniens occupavit. Nam *ἔσχατα γῆς* bucolico sunt agri, in occidentali Aegypti limite positi atque ad huius regionis metropolim, Alexandriam, pertinentes. Scriptores quoque sacri suo $\Upsilon \text{Ρ} \Lambda \text{Τ}$ strictiorem illum significatum non-

nun-

(t) *Observationum philologicarum* Part. II. (u) *Idylli* XV. v. 8. pag. 68. lqq. et Part. VIII. pag. 229. lq.

nunquam subiecerunt, ut de sola exponi debeat Aegypto. Sic, quum novus ille hac in regione exortus princeps, qui Iosephi non noverat merita, subditis civibus suis persuasurus, ut Israëlitas opprimerent, apud MOSEN (x), dicit: *וְנִלְחָם בְּנוֹ וְעַלָּה מִן הָאָרֶץ*; liquet, hunc esse sensum: *Ne armis aliquando exitum ex Aegypto sibi aperirent Hebraei*. Eundem loquendi morem lingua Aegyptiorum vernacula fuisse usurpatum, propense, speramus, credent, quotquot sciunt, disertis verbis affirmare PLVTARCHVM, Isidem non nisi eam significare terram, quam aqua Nilotica reddit fertilem. Ita enim ille scribit (y): *Ὡς Νεῖλον Ὀσίριδος ἀπορροήν, οὕτως Ἰσίδος σῶμα γῆν ἔχουσι καὶ νομίζουσιν, ἐν πᾶσιν, ἀλλ' ἥς ὁ Νεῖλος ἐπιβαίνει σπερμαίνων καὶ μιγνύμενος*. *Sicut Nilum Osiridis defluxum, ita corpus Isidis terram putant, non quidem universam, sed quam Nilus invadens ac coiens fertam reddit*. Idem liquidissime confirmat EUSEBIUS (z): *Ἡ ἐν τοῖς μύθοις μισγομένη τῷ Ὀσίριδι Ἰσίς, ἡ Ἀγυπτία ἐστὶ γῆ*. *Isis illa, cuius cum Osiride congressionem fabulae celebrant, terra est Aegyptia*. Quemadmodum autem manifesto nunc comperimus et manu veluti tenemus, Isidis appellatione terram suam patriam indicasse Aegyptios veteres: sic, universa ferme de hoc numine dogmata omniaque, quibus ipsius simulacrum esse solet condecoratum, ornamenta nihil esse aliud, quam descriptionem Aegypti eiusque incolarum, deprehendemus; si in singula paullo acrius intenderimus animum. Praeterit neminem, et ne eos quidem, qui aliquam tantum sibi compararunt geographiae notitiam, Nilum ea esse praeditum indole, ut, inde a solstitio aestivo ad aequinoctium usque autumnale, sensim quidem pedetentimque, sed denique in tantum augeatur, ut aquam capere nequeat alveus ipsius capacissimus. Tunc enim fluvius ille, super ripas effusus, *ὅν μόνον τὸ Δέλτα*, verba sunt HERODOTI (a), *ἀλλὰ καὶ τοῦ Λιβυκοῦ τε λεγομένου χωρίου εἶναι, καὶ τοῦ Ἀραβίου ἐνιαχῆ. καὶ ἐπὶ δύο ἡμερῶν ἑκατέρωθι ὁδόν, καὶ πλεῦν ἔτι τοῦτου, καὶ ἔλασσον*,

R

11078

(x) Exod. I. 10.

(y) Loco citato, pag. 366. A.

(z) *Praeparationis evangelicae* lib. III. cap.

II. pag. 116. B. edit. Paris.

(a) In *Euterpe*, Cap. XVIII.

non modo Delta inundat, verum etiam plagam, quae dicitur Libyca esse, aliquoties et Arabicam; idque utroque versus duorum dierum itinere, et amplius eo, vel minus. Quibuscum consentit castissimus amorum scriptor, HELIODORVS (b), qui, ὀργᾶται, inquit, ὁ Νεῖλος, καὶ ποταμὸς εἶναι οὐκ ἀνέχεται, ἀλλὰ κατεξανίσταται τῆς ὀχθῆς, καὶ θαλασσωσας τὴν Ἀγυπτον, τῇ παρὸδῳ γεωργεῖ τὰς ἀρούρας. Superbit Nilus, nec se fluvium esse patitur, sed effunditur extra ripas, et, eluvione, tanquam mari quodam, Aegyptum operiens, adventu suo fecundat agros. Nec, ulla re, ab hisce veterum scriptorum relationibus differunt, quae recentioris aetatis peregrinatores, NIC. MELCHIS. THEVENOTVS (c), PAVLL. LVCAS (d) et BENED. DE MAILLET (e), de Aegypti constitutione, quum eam Nilus aqua inundavit, in litteras retulerunt. Hanc ob causam fluvius ille admodum frequenter ab auctoribus cum sacris, tum profanis, maris, et merito quidem, appellatione designatur. De Leviathane, qui, sive ita nominari putes Crocodilum, si ve eum esse credas Hippopotamum, fluminis memorati erit incola, apud IOBVM (f) praedicatur: ירתיו כסיר מצולה ים ימים כמרקח Fervescit sicut ollam profundum: mare ponit ut coctionem unguentariam. Idem amphibium ESAIAE, vati, venit nomine (g) רתנין אשר בים, serpentis, qui est in mari. SENECA (h): Initio diducitur Nilus, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris stagnat. Et paucis interiectis: Sic quoque, quum se ripis continet Nilus, per septena ostia in mare emittitur: quodcunque elegeris ex his, mare est. Adde DIODORVM, Siculum (i), qui et affirmat, τοὺς Ἀγυπτίους κατὰ τὴν ἰδίαν διάλεκτον ὠκεανὸν λέγειν τὸν Νεῖλον, lingua

- (b) *Aethiopicorum* lib. II. cap. 6. pag. 113.
 (c) *Itinerarii per Europam, Asiam et Africam* Part. I. lib. II. cap. 72. pag. 341.
 (d) *Itinerarii orientalis* lib. III. pag. 236.
 (e) *Description de l'Egypte*, pag. 70.
 (f) Cap. XXXXI, 23. ad quem locum vide sis, quae observat, in *commentariis* suis, longe eruditissimus ALB. SCHVLTENS.

- (g) Cap. XXVII, 1. Conf. CAMPEG. VI. TRINGA *comment. in Esaiam*, Tom. I. pag. 558. a. edit. Basil. qui plura s. codicis loca, huc spectantia, scire cupienti indicabit.
 (h) *Quaestionum naturalium* lib. III. cap. 2. pag. 748.
 (i) *Bibliothecae historicae* lib. I. pag. 86.

lingua vernacula Nilum Aegyptiis vocari oceanum, et contendit, eodem nomine hunc fluvium indicari in hoc HOMERI versiculo (k):

Πὰρ δ' ἴσαν Ὠκεανοῦ τε θεῶς καὶ Λευκάδα πέτρην.

Praeteribant autem Oceani fluxus et Albam petram.

Quoniam itaque in Aegyptum, quum eam Nilus undis suis operuit, aptissime quadrant, quae OVIDIVS de diluvio Deucalioneo cecinit (l):

Iamque mare et tellus nullum discrimen habebant.

Omnia pontus erant; deerant quoque littora ponto.

Occupat hic collem: cymba sedet alter adunca,

Et ducit remos illic, ubi nuper ararat:

hac similitudine, quam cum pelago patriae suae tunc esse observabant Aegyptii, adducti sunt, ut Isidem cognominarent *Pelagiam*. Adscriptum videmus ipsi hunc titulum in ara marmorea, quam IAN. GRVTERVS (m), sed vitiis nonnullis inquinatam, edidit:

DIIS MANIBVS. SACR
SER SVLPICIO AVGR LR
ALCIMO AEDITV OR
ABR FSEMR PELAGIAMR
VIXR ANR XXXVII AEDITV
AVIT. ANR XR FECITR VXOR
VENERIAR APHRODISIAR
VIRR BENE. MERENTR MVL
INFELICISSVMA. ET. SIBI. ET. SVIS
L. L. P. EORVM

Sub eodem cognomento Corinthii etiam huic deae delubrum consecra-
runt, quod in Acrocorinthum ascendentes habuisse obvium, apud PAV-
SANIAM (n) legimus. Ad eandem Nili exundationem respexisse quoque,

R 2

non

(k) *Odysf.* XXXIII. II.

(l) *Metamorphos.* lib. I. v. 291. sqq.

(m) Pag. CCCXII. num. 5.

(n) In *Corinthiacis*, Cap. IHI. pag. 12L

non sine quadam verisimilitudine, existimamus, qui primi Isidis simulacrum ad amphorae conformarunt speciem; qua nempe hieroglyphice ostendere voluerunt, Nilum, quem situlae adumbratum esse figura, audivimus, Isidem, sive terram Aegyptiam, singulis annis, ita contegere, ut nihil nisi oppida, regionis veluti capita, sint conspicienda. *Illafacies pulcherrima est*, inquit SENECA (o), *quum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi, opertaeque sunt valles: oppida insularum modo exstant. Nullum in mediterraneis, nisi per navigia, commercium est.* Eodem prope modum habitu, quo illustrissimum illud veteris philosophiae decus, Nilum, Aegypti campos, aqua opplentem obruentemque, verbis descripsit, stylo quoque eum pingere voluisse autumo artificem vetustum, in Iaspide sequenti.

Equidem in alia omnia abire novi LAVRENT. BEGERVM, gemmae huius, opulentissimum Potentissimi Borussiae Regis cimeliarchium ornantis, editorem (p); quippe qui, in ea, non flumen quoddam, sed cunctorum fluviorum parentem, Oceanum, exhiberi, iudicat; ita vero, ut hanc suam sententiam argumentis confirmet, nec conquisitis, nec ad probandum adeo aptis, immo adversus ipsum haud leviter pugnantis. Sunt contra et multa, et, nisi nos fallunt omnia, certissima indicia, quae, toreumatis huius auctori consilium fuisse fluvii aliquis

(o) Lopp, modo citato.

(p) *Thesauri Brandenburgici* Tom. I. pag.

74. sq. Adde eiusdem BEGERI observationes ad Flori lib. II. priores, pag. 122

cuius depingendi effigiem, reddunt manifestum. Ex horum genere est urna, copiose aquam vomens, cui figura, barbata et decumbens, sinistra innititur; quandoquidem haec perpetuum ferme fluviorum, in antiquis monumentis, est gestamen. Quamvis enim veteres non uno semper habitu, sed modo senis, modo mulieris, immo etiam formosi pueri forma descripserunt fluvios; eosdemque nunc cornutos, nunc vero corona redimitos arundinea repraesentarunt (q): rarissime tamen illis urnulas addere omiserunt; sic, ut in numismatibus, fluminum praeterentibus imagines, quorum non paucos collegit IOH. VAILLANTIVS (r), vix unum reperiamus alterumve, in quo illud ornamentum desideratur. Oceanus contra nusquam urna comparet instructus, sed sinistra sua incumbere solet monstro marino; quemadmodum videmus in eius simulacro, Romae, ad Campiliani arcum, reperto, quod ipse laudat BEGERVS. Provocat quidem vir doctissimus ad PAVSANIAM, testantem (s), Nemesis Rhamnusiae statvam dextra phialam tenuisse, in qua Aethiopes caelati, ad significandum Oceanum, quem gens ista accolat; atque ita liquere arbitratur, inter Oceani quoque insignia antiquos urnam recensuisse. Verum, hinc nostra potius quam Begeriana cimelii huius explicatio firmamentum accipit. Nam, diligentem illum Graeciae vetustae geographum haudquaquam intelligere Oceanum, quem ORPHEVS (t) vocat,

Πατέρ' ἀφθιτον αἰὲν ὄντα,
Ἀθανάτων τε θεῶν γένεσιν τεθνητῶν τ' ἀνθρώπων,
Ὃς περικυμάει γαίης περιτέμνονα κύκλον.

*Patrem incorruptum, semper existentem,
Immortaliumque deorum genus, mortaliumque hominum,
Qui circumfluit terrae circa extremitates circulum;*

R 3

sed

(q) Vid. EZECHIEL. SPANHEMII ad Andr. Morellium epist. II. de numis quibusdam rarioribus thesauri quondam Schwartzburgici, hodie Fridericiani, §. 12.

(r) Vide eius *Numismata Impp. a populis, Graece loquentibus, percussa*, pag. 342. sq.

(s) In *Atticis*, Cap. XXXIII. pag. 81.

(t) In *Hymnis*, pag. 178. edit. Eschenbach.

sed Oceanum, Aethiopiae fluvium, ipse expressis indicat verbis. Ac sane, quae, apud scriptores antiquos, de illo Aethiopum flumine legimus relata, ita sunt comparata, ut commode queant explicari de Nilo, qui, perinde, ac Oceanus, apud HOMERUM (u), a recentioribus Habessinibus, Amharice, *Abawi*, id est *omnium fluminum parens* dictus existimatusque (x), uti cursus longinquitate et aquarum summa abundantia reliquis orbis fluviis propemodum cunctis antecellit, sic utique est dignus, qui cum magno conferatur mari. Cum itaque urna pro nostra opinione fortiter propugnat, tum eidem novum adiungit robur bacillum, quod figura decumbens dextra praefert; loco cuius temonem tenere solet Oceanus. Eo enim adumbrare voluisse videtur artifex arundinem, qua et Nilum, et cetera flumina toties, in aere antiquo, exornata contemplamur. Nec quicquam iuvat eruditissimum caelaturae huius enarratorem aquarum planities, totam gemmae adimplens aream. *Danubius*, ait, *et Rhenus, aliique quicunque fluminum, exiguo plerumque alveo, magnitudinis suae modulum indicant.* Aut fallor, aut haec in litteras non retulisset vir in omni scientiarum genere versatissimus: si memor fuisset Nili, quem, singulis annis, certa tempestate, universam contegere Aegyptum eandemque Oceano reddere similem, non potuit ignorare. Similiter navibus quoque, iam in altum provectis, haud impedimur, quominus Nilum potius, quam Oceanum, hac in gemma arbitremur caelatum. Nullum enim, nisi per navigia, esse commercium in Aegypto, quum memoratus fluvius, super ripas effusus, hanc regionem inundavit, peregrinatores antiqui pariter ac recentiores uno ore referunt, et res ipsa loquitur. Eandem Aegypti, exundationis tempore, constitutionem dum mecum reputo, in eam adducor opinionem, huius provinciae incolas primos fortassis rei nauticae existisse inventores. Profecto enim, quemadmodum nationem illam, sollertem atque laboriosam, necessitate coactam, geometriam invenisse, universa

affir-

(u) *Iliad.* lib. XXI. v. 195.

picam, lib. I. cap. 8.

(x) Vide IOBI LUDOLFI *historiam Aethio-*

affirmat antiquitas (y) ; ut scilicet possessionum terminos, undis Niloticis confusos, restaurare posset : sic etiam, quia Aegyptii navigiis ad tantam aquarum copiam superandam diu carere nequiverunt, eos artem quoque excogitasse navigandi, eandemque, successu temporis, excoluisse, licebit suspicari ; quamquam haud meminerimus, nos, in orbis antiqui monumentis, quicquam hac de re legisse memoriae proditum. Quod si autem hac coniectura affecuti sumus veritatem : non erit, cur amplius circumspiciamus causam, quare vanae religionis sectatores Isidi pro symbolo dederint navigium. Apparet enim, eo fuisse insignitam, ut et gloria inventionis, debita Aegyptiis, et populi eiusdem in re navali exercitatio celebraretur. Compararet illud Isidis navigium, quod, solemniori et hodieque apud Coptitas usitato vocabulo (z), sicuti, praeter HERODOTVM (a), DIODORVS etiam, Siculus (b), observat, Aegyptiace dicebatur *Baris*, in Domitiani Imp. denario, variis et huic deae propriis ornamentis conspicuo, atque ab VLRIC. OBRECHTO, peculiari dissertatione (c) epistolari, illustrato. Et, in pompa Isiaca, a sacerdote portatum perhibet APVLEIVS (d), *aureum cymbium, in medio sui patore flammulam suscitans largiorem*. In Romanorum quoque *fastis*, sicuti LACTANTIUS (e) memorat, *certus dies habebatur, quo Isidis celebrabatur navigium*. Quid ? quod priscae Germaniae habitatorum quidam, Suevi nempe, Isidis *signum, in modum liburnae figuratum*, adorarunt ; nisi TACITVS (f), quem sequimur auctorem, et, qui, nostra opinione, dum maiorum nostrorum describere videri vult instituta, populares suos urbisque vitia, sed tecte, reprehendit, sub Suevorum nomine, Ro-

(y) Loca scriptorum indicat THEOD. IANS. AB ALMELOVEEN, in *onomastico rerum inventarum*, pag. 30.

(z) Vide ATHANAS. KIRCHERI *linguam Aegyptiacam restitutam*, pag. 133.

(a) In *Euterpe*, Cap. XCVI.

(b) *Bibliothecae historicae* lib. I. pag. 87.

(c) Exstat inter eius *Academica, in unum volumen collecta*, pag. 459. sqq.

(d) *Metamorphos.* lib. XI. pag. 681.

(e) *Divinarum institutionum* lib. I. Cap. II. §. 21.

(f) *De moribus Germanorum*, Cap. VIII.

Romanos , ob peregrina Isidis sacra , toties ex urbe eiecta , semper vero recepta , perstringit. Praeterea , ut illi , qui navium regendarum peritiam longo usu sibi acquisiverunt , facilius naufragii evitant periculum , quam artis huius ignari , aut tirones : sic , non sine fundamento , suspicamur , a vetustae superstitionis conditoribus propterea Isidem esse annumeratam diis , quos navigantibus auxilium credebant ferre , ut indicaretur , Aegyptios , illius idoli imagine adumbratos , navium esse magistros et experientissimos , et plane excellentes. Cooptat Isidem in deorum marinorum ordinem Iupiter , apud LVCIANVM (g) : *Τους ἀνέμους ἐπιπεμπέτω , καὶ σωζέτω τοὺς πλέοντας. Ventos immittat , et navigantes servet.* Atque , ob hanc commissam ipsi navium tutelam , templa ipsius votivis pictisque tabellis , quas fieri et suspendi curaverant , qui maris praesenti periculo fuerant liberati , erant refertissima. Alludit ad hanc consuetudinem IUVENALIS (h) , dum canit :

Et quam votiva testantur fana tabella

Plurima : pictores quis nescit ab Iside pasci ?

Faciunt ad navigationis velocitatem plurimum , immo nonnunquam na-
ves earumque vectores conservant vela firma , nec facile ventis pervia ;
quae adeo Aegyptii , diuturna edocti experientia , tanta arte contexere
didicerant , ut facta ab illis vela ceterarum orbis antiqui gentium velis
palmam dubiam redderent , quid ? eriperent. Docuit me hoc HER-
MIPPVS , qui , dum , apud ATHENAEVM (i) , enumerat , quae in
singulis regionibus rara et propria olim fuerunt , venire dicit

- - - Ἐκ δ' Αἰγύπτου τὰ κρεμαστά.

- - - *Ex Aegypto pendentia vela.*

Hinc procul dubio est , quod veteres velificiorum honorem ad Isidem
detulerunt. *Velificia* , inquit HYGIVS (k) , *primum invenit Isis.*
Nam , dum quaerit Harpocratem , filium suum , rate velificavit. Et CASSI-

ODO-

(g) In *Dialogis deorum* , Tom. I. Opp. pag. 188. (i) *Deipnosophist.* lib. I. pag. 27. F.

(k) *Fabula* CCLXXVII. pag. 336. sq. edit. Muncker.

(h) *Satyra* XII. v. 27. sq.

ODORVS (l): *Hoc velum Isis rati prima suspendit, quum per maria Harpoceran, filium suum, audaci femina pietate perquireret.* Eandem quoque ob causam velum pandentem hanc deam finxisse credimus monetarios, in numis sequentibus, quorum alterum IOH. TRISTANO (m), alterum vero CAROL CAESAR. BAYDELOTIO (n) referimus acceptum:

Affervant, Parisiis, inter cimelia sua, Augustiniani discalceati totius religionis Aegyptiacae imaginem, in operculo Mumiae, coloribus adeo egregiis depictam, ut, quamvis a bene multis retro saeculis facta fuerit, tamen nihil omnino de integritate splendoreque suo amiserit. Hac in tabula, praeter cetera Aegyptiorum numina, etiam conspicitur Isis, sub cuius brachiis extensis, verba recitamus magni MONTFAUCONII (o),
S
qui

(l) *Variar.* lib. V. cap. 17.

(m) *Commentaires historiques, contenant l'histoire generale des Empereurs &c.* Tom. I. pag. 342.

(n) *Histoire de Ptolemée Auletes.* Disserta-

tion sur une pierre gravée antique du Cabinet de Madame, pag. XXXVIII.

(o) *Supplement au livre de l'antiquité expliquée*, Tom. II. pag. 137. sq.

quī primus eximium hocce monumentum cum orbe communicavit erudito, *alae sunt grandes, quae ex utraque parte ad extremam tabulam pertinent. Statim autem conspiciuntur quatuor ordines plumarum illarum tenuium molliorumque, quae in extremis avium alis observantur. Primae caeruleae sunt, secundae rubrae, tertiae caeruleae, quartae nigricantes. Deinde sequuntur tres magni pennarum ordines. Primi ordinis pennae nigricantes sunt, in flavo fundo; secundi rubrae, in fundo caeruleo; tertii caeruleae, in fundo albo.* Haec quidem omnia vir, in extrema etiam senectute ingenio abundans, et, quo novimus neminem, qui rerum antiquarum sit callidior, mysteria reputat inexplicabilia. Quid vero? si arbitremur, non solis Aegyptiorum sacerdotibus licuisse res illas arcanas intelligere et explicare, sed hodiernis quoque eruditis aditum ad sacra haec operta haud esse praeclusum? Certe, qui dixerit, Isidi magnas et variis coloribus distinctas alas propterea adaptasse superstitiosos, ut significarent Aegyptiorum, huius deae simulacro adumbratorum, in velis faciendis dexteritatem, in navigando velocitatem atque in depingendis velis sollertiam, ei haudquaquam refragabimur; quandoquidem perspicimus, hanc coniecturam omnino nihil continere, quod institutis opinionibusque veterum adversetur. Capite enim superiori, compluribus testimoniis fecimus planum, vela alarum schemate priscos designasse. Ostendimus ibidem, membra, quibus volucres in aëre veluti remigant, summae celeritatis olim fuisse symbola. Vela etiam antiquos, perinde, ac hodie fit, variis modis tinxisse, illis tantum dubium videbitur, qui in prisco orbe versantur hospites. Flammei enim coloris memorat LVCIANVS (p). Alcibiadem et Cleopatram purpureis velis esse profectos, referunt ATHENAEVS (q) et PLINIVS (r), quorum hic versicolorium insuper facit mentionem. Nam de Alexandri M. ducibus scribit (s): *Quum in certamine quodam variassent insignia navium: stupuerunt littora, flatu versicoloria implente.* Tales quoque habuit Caligula

(p) In *Navigio, seu velle*, Opp. Tom. II. pag. 494.

(q) *Deipnosophist.* lib. XII. pag. 535. D.

(r) *Historiae naturalis* lib. XVIII. cap. 1.

(s) *Ibidem.*

ligula, quippe qui, ut refert SVETONIVS (t), *fabricavit et deceres Liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis*. Verum, esto penes peritiores iudicium, num ita coniiciendo res haec perdifficilis, et quam eruditi existimarunt abstrusam, haud infeliciter possit explanari. Restat, ut alia etiam de Iside dogmata recenseamus, eaque cum Aegypti comparemus proprietatibus. Ea est Nili natura, ut, quum, iusto tempore et ad iustam sedecim cubitorum altitudinem auctus, exundavit, pingui limo, quem magna secum advehit copia, arenosos Aegypti agros saturet efficiatque fecundissimos. Hoc, in Aegyptios quod confert, beneficium Nilus, sub Osiridis nomine, ut iam supra est observatum, adoratus, quem non fugit, is, simulac audierit, quae, apud DIODORVM, Siculum (u), PLYTARCHVM (x) aliosque, de Osiride et Iside, totius generationis causis, de eorundem coniugio atque prognato inde Oro, superstitiosi fabulantur, statim necesse est intelligat, hunc sub illo cortice nucleum latere, Aegyptum, Niloticis aquis debito modo inundaram ac, veluti a marito suo, impraegnatam, omnis generis fructus cunctaque ad vitam alendam commodeque transigendam necessaria proferre. Ac merito hoc matrimonium ob fecunditatem, per orbem antiquum, fama et litteris est concelebratum; quandoquidem Aegyptus, rite a Nilo irrigata, ubertate agrorum et fructuum tam abundantia, quam varietate nulli facile cedit regioni. Tunc enim laetissime succrescere segetes spicasque singulas centum, immo longe plura fundere grana, testantur cum veteres, tum quotquot, recentiori aevq, in illa regione sunt peregrinati. Sic, quum MOSES scribit (y): וַתֵּשֶׁב הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שָׁנִים חֹשֶׁב לְשָׁנִים; patet, verborum esse sensum: „Septem ubertatis annis, Aegyptiorum „agri, a Nilo debito modo humectati, pro singulis granis manipulos

S 2

red-

(t) In *Caligula*, Cap. XXXVII. Conf. 10H. SCHEFFERVVS *de militia navali veterum*, lib. II. cap. 6.

(u) Lib. I, pag. 13.

(x) *De Iside et Osiride*, pag. 356. A.

(y) *Genes.* XXXXI, 47. Conf. 10H. CLERICVS *in commentariis* ad hunc locum et HENR SCHARBAV *observationes sacrae*, pag. 268. sqq.

„reddiderunt., Consentit cum historico sacro PLINIVS (z) : *Cum centesimo quidem et Leontini Siciliae campi fundunt, aliique, et tota Baetica, et imprimis Aegyptus.* Ex recentioribus ad testimonium dicendum excitasse sufficiat saepius iam laudatum BENED. DE MAILLET (a), referentem, hodieque Aegyptum, licet a Tureis, desidia bonum otium terentibus, soli agri, qui Nilo proximi adiacent, colantur, frumenti tamen copiam ingentem quotannis proferre. Magna hac fertilitate adducti videntur prisca istius regionis incolae, ut Isidi eadem insignia, quibus in Graecia Ceres, THEOCRITO (b) *πολύσπαχος, multis spicis abundans*, CALLIMACHO (c) autem *πολυμέδιμος, multos largiens modios*, dicta, exornata erat, attribuerent, spicas nempe atque modium, perpetua illa apud antiquos fertilitatis symbola. Spicarum enim biga huius numinis indicium est in ipsius ara, Romae, ante annos non ita multos, effossa, et pro tali habetur a felici non minus, quam pererudito huius marmoris interprete, IOH. OLIVA (d). Et TERTULLIANVS (e), se in LEONIS, Aegyptii, scriptis legisse, testatur, *primam Isidem repertas spicas capite circumtulisse.* Catathum vero, sive modium in capite gestantem gradientemque ostendit numus, in Diadumeniani honorem, Bybliorum iussu, caesus atque a IOH. VAILLANTIO (f) evulgatus. Nec minus, in marmore anaglyptico, quod Romae hortis nobilium de Palumbariis, ad veterem portam Esquilinam, ornamento et depictum est a RAPHAEL FABRETTO (g), Isis, dextra Persae folium Serapidi suo, in serpentem desinenti, porrigens, sinistra vero copiae tenens cornu, memorata mensura caput habet connectum. Quod, in hoc monumento, Isidis simulacrum altero brachio sustentat, Amaltheae cornu, locupletis abundantiae apud veteres indicium, illud nostra opinione, nihil significat aliud, quam Aegyptum non modo incolis

(z) Lib. XVIII. cap. 10.

(a) *Description de l'Egypte*, pag. 2.^e sq.

(b) *Idyllio X.* v. 42.

(c) *Hymno in Cererem*, v. 1.

(d) Loco citato, Cap. VI. pag. 43.

(e) *De corona militari*, Cap. VII. citante

CAROL. PASCHALIO *de coronis*, lib. VII. cap. 15. pag. 504. edit. Lugd. Bat.

(f) In *Numis Imp. a populis, Graece loquentibus, percussis*, pag. 124.

(g) *Inscriptionum antiquarum* Cap. 6. pag. 471. 2.

colis exhibuisse frumentum, sine quo spiritus vix ducitur, sed ea quoque, quae palato non ingrata sunt et a gulosis hominibus vitae annumerari solent deliciis. Harum enim rerum nihil prorsus deerat Aegyptiis: nec quicquam in ea regione desiderasset M. Gabius Apicius, ille, ut a PLINIO (h) vocatur, *nepotum omnium altissimus gurgis*. Agri enim Aegyptiaci οὐ μόνον, verbis utimur DIODORI, Siculi (i), τροφὰς παρέχονται ποικίλας καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις ἐτοίμας καὶ δαψιλεῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰς τὸ ζῆν ἀναγκαίων οὐκ ὀλίγα φέρουσι βοηθήματα. *Non solum cibos varios, et omnibus indigentibus paratos ac largos, praebent, verum alia quoque vitae necessaria adiumenta non parce subministrant.* PLINIVS (k): *Sequuntur herbae sponte nascentes, quibus pleraeque gentium utuntur in cibis, maximeque Aegyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia.* Obsonia etiam, quibus tot veterum patria sua abligurierunt bona, et Nilus pisculentissimus, et Moeridis lacus, et reliquae paludes, teste HERODOTO (l), copia adeo ingenti praebuerunt, et partim hodiernum praebent, ut nemo denegare fidem queat Israëlitis, affirmantibus (m), se gratis in Aegypto pisces comedisse. Instructissimam similiter fuisse Aegyptum armentis pecudibusque, is solus ignorabit, qui nescit, Iudaeos, in Arabiae desertis, carniū Aegyptiacarum flagrasse desiderio. Haud immerito igitur Isidem, regionis huius symbolum, prisci appellarunt *Fructiferam*. Cohonestatur hoc cognomine in veteri lapide, qui Romae ad D. Mariam, in Ara Coeli, cernitur, et, quantum novimus, primum a IAC. PHIL. TOMASINO (n), deinceps etiam a RAPHAEL. FABRETTO (o) est divulgatus:

S 3

ISIDI

(h) *Historiae naturalis* lib. X. cap. 48.

(i) Lib. I. pag. 30.

(k) Lib. XXI. cap. 15.

(l) In *Euterpe*, Cap. XCH. et C.

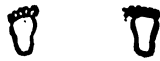
(m) *Numeror.* XI, 5.

(n) *De donariis ac tabellis votivis*, Cap. VII. pag. 75. edit. Patav.

(o) *Loco, modo citato.*

ISIDI
FRVCTIFERAE

.....

.....

POSVIT

Frugiferam eandem deam appellat sequens inscriptio, quam ab elegantissimo eruditae antiquitatis reliquiarum spectatore, MARQUARD. GVDIO (p), sumus mutuati.

Indicasset vellem GVDIVS, ubinam terrarum hocce descripserit monumentum, ut, an diversum sit ab eo, quod TOMASINVS et FABRETTVS ediderunt, iudicare possemus. Quod si vero, uti suspicari licebit, unum est idemque: tam laudati duumviri, quam IAN.

GRV-

GRVTERVS (q), apud quem alterum, pedum tamen vestigiis deficientibus, occurrit, huius schedae auxilio emendari poterunt, immo etiam suppleri. Quaesiverunt eruditi, cur Isidi pedum plantas in votum posuerit huius marmoris auctor? Respondet TOMASINVS, eum propterea hocce donarium consecrasse, ut Isidi, peregrinationis praesidi, quod eum, confecto longo itinere, ad patrios Lares reduxerit incolumem, egisse videretur gratias. Aliter vero sentit FABRETTVS, et suspensas hic arbitratur plantas, quoniam pedum curationem huic numini acceptam retulerint veteres. Neuter vero, nostra opinione, satis acute coniecit, ut assensum iudicari possit meruisse. Quid enim rei est cum pedum vestigiis Isidi, quae, quamvis inter numina vialia subinde recenseretur, eos tamen solos tueri credebatur, qui iter navibus, non vero, qui pedibus faciebant? Quid etiam rei est Isidi Fructiferae cum pedum curatione? Occurrit quidem ea in medicorum deorum catalogo: verum, quum illo nomine coleretur, non Fructifera nuncupabatur, sed *Servatrix*, aut *Salutaris*. Mihi si liceat hariolari: dixerim, eo consilio plantas hic esse fixas, ut significarent, monumenti huius auctorem adeo propitiam habuisse hanc frugum praesidem, ut expressa summae eius benevolentiae vestigia, in messe uberrima, animadverterit. Quae non prorsus male coniecta si censentur a peritioribus: pertinebunt huc voces, quibus supremi numinis beneficentiam in fecundandis agris celebrant pii Israëlitaë, in hunc modum, apud vatem regium, canentes (r): מעגליך ירעמן רשן *Orbitae tuae stillant pinguedinem*. Nam, et hic rerum omnium praepotentis Dei currus huiusque rotarum decurrentium vestigia pinguedinem, id est, omnis generis fruges stillare finguntur, ad significandum, agros Palaestinenſes, divino beneficio, laborem impensamque colorum fetu remunerari adeo magno, ut cuilibet sit numinis praesentis opitulantisque indicium. Collaudat quoque Isidem, ut sedulam frugum creatricem, lapis alius, sub initium ferme saeculi superioris, Voor-

(q) Pag. LXXXIII. num. 10.

(r) *Pſalm* LXV, 12. Conf. 10H. CLERICVS

in commentariis, ad hunc locum.

Voorburgi, in Batavis, effossus, cuius inscriptionem, at mancā, primum GEORG. HORNIVS (s) et, ex eo, THOMAS. REINESIVS (t) ediderunt, deinceps vero integram orbi erudito exhibuit GISB. CYPERRVS (u), quam eo minus piget adscribere, quo insolentiori modo Iidem, masculino genere, *Frugiferum* nuncupat :

I. O. M. SARAPI
ISIDL FRVGIFERO
CAELESTI. FORTVNAE
BONO. EVENTO.

Non facile illorum sententiam mea approbaverim assensione, qui, τὸ FRVGIFERO lapidarium loco movisse et ad Sarapin pertinere, arbitrantur. Nam, singulis lineis peculiaria numina celebrari, video ; nec adeo infrequenter Iovem Sarapidis insigniri cognomento, marmora evincunt Vienneſia, a IAN. GRVTERO (x) memorata ; sicuti etiam τὸ CAELESTI commode refertur ad Fortunam, quippe de qua cecinit IUVENALIS (y) :

Nos te,

Nos facimus, Fortuna, Deam, caeloque locamus.

Accedit, quod, ex superstitionum placitis, et Iupiter (z), et Bacchus (a), et Minerva (b), et Fortuna (c), immo dii omnino omnes (d) sexus

- (s) *Historiae philosophicae* lib. II. cap. 5. pag. 83. (c) LACTANTIUS *divinarum institutionum* lib. III. cap. 29. §. 2.
- (t) Claf. I. num. 137. (d) Vide SERVIVM *ad Aeneid.* lib. II. v. 632. et lib. VII. v. 498. et confer, si lubet, LAVR. BEGERI *Theſaur. Brandenburg.* Tom. III. pag. 223. PIER. IVRIEV *dans l'histoire critique des dogmes et des cultes de l'eglise*, pag. 597. sq. DAV. MILLII *differtationes*, pag. 292. et GISB. CYPERRI *numismata antiqua explicata*, pag. 227.
- (u) In *Harpocrate*, pag. 10.
- (x) Pag. XXII. num. 7. et 8.
- (y) *Satyra* X, versu ultimo.
- (z) Vid. ORPHEVS, apud APVLEIVM *de mundo*, pag. 262.
- (a) ARISTIDES *orationes in Bacchum*, Opp. Tom. I. pag. 29.
- (b) ORPHEVS, *in hymnis*, pag. 128.

sexus utriusque esse credebantur participes. Atque hanc sequuntur opinionem laudati marmoris auctor, Isidem masculino appellavit nomine, idque tanto lubentius, quoniam fortassis novit, Aegyptios, uti testatur AMMONIVS (e), tam virilem, quam muliebrem naturam lunae, a qua haud distinguunt Isidem mythologi, tribuisse. Summo autem iure Aegypto, sub Isidis imagine cultae, propter uberrimam frugum aliorumque alimentorum copiam, Frugiferae titulum veteres adscripserunt. Non modo enim tantum frumenti proferebant eius agri, quantum ad incolas innumerabiles, quos amplius triginta urbium pagorumque milia vix capiebant (f), alendos sufficebat: sed reliquum etiam erat eorum cultoribus, quo aliarum gentium sublevarent inopiam. Profecto, nisi horrea Aegyptiaca Italis panem praebuissent: cives Romanos famēs urfisset saepius, immo absumsisset. Postquam enim, Marc. Antonio ad incitas redacto devictaque Cleopatra Augustus vectigalem fecerat Aegyptum, tanta inde quotannis annona in Italiam urbemque mittebatur, ut haec regio ferme sola alere videretur Quirites; sicuti testibus nec paucis, nec fide indignis evicerunt IVST. LIPSIUS (g), VINCENT. CONTARENVS (h) et, nuper admodum, PETR. BURMANNUS (i). Immo, et tunc quoque, quum messis mediocris fuisset, aut nulla, suppetebat Aegyptiis triticum hordeumque, quibus prohiberent, ne inedia vicini macerarentur populi; quod abunde illa probant, quae, in sacro codice (k), relata legimus de finitimis gentibus, aetate Iacobi, annonam comparandi causa in Aegyptum profectis eamque ibi invenientibus; licet ipsi Aegyptii iam per aliquot annos agrorum experti essent sterilitatem. Non ignorant, qui paullo penitiorem venerandae vetustatis sibi acquisiverunt notitiam, priscos homines solitos fuisse, deabus, quas nutricari fabulabantur, ubera, lacte turgentia, nunc bina, nunc magno numero affinge-

-
- (e) In librum Aristotelis de interpretatione, citante CUPERO, in *Harpocrate*, pag. 17. (h) De frumentaria Romanorum largitione, capite ultimo.
(f) Vid. IOH. MARSHAMVS, in *canone chronico*, pag. 420. sq. (i) De vectigalibus populi Romani, Cap. III. pag. 28. edit. novissim.
(g) *Electorum* lib. I. cap. 8. (k) *Genes.* XXXXI. vers. ultim.

gere. Norunt hi, Cereri, tanquam matri, cibos suppeditanti liberis, mammas, vitali rore distentas, esse attributas, eamque propterea *mammosae* titulum esse adeptam, quod Sicilia, cuius symbolica erat imago, et cultoribus suis, et vicinis Italis, et aliis nationibus, manu haud parca, praebebat victum. Toto quoque die obvia habent antiquarii Dianae Ephesiae simulacra, eam ob causam uberibus instructa compluribus, quoniam illud numen *omnium bestiarum*, ut scribit S. HIERONYMVS (l), *et viventium nutritrix* credebatur, vel, quod nobis magis arridet, quia Asiam, inprimis minorem, adeo ingenti ciborum copia tantisque vitae deliciis affluentem, ut innumeris mortalibus opipare alendis par esset, mystice significabat. Eandem ob causam Isidem quoque, vel, quae sub eius schemate latet, Aegyptum, tot incolarum, immo tot gentium nutriticem, multimammiam pinxerunt antiqui; quo habitu comparet in lapide vetusto sequenti, a MICH. ANGEL. DE LA CHAVSSE (m) publici facto iuris.

Vi-

- (l) In *prooemio epist. Pauli ad Ephesios* mentar. in *Callimachum*, pag. 226.
 Conf. EZECH. SPANHEMII com- (m) *Le grand cabinet Romain*, pag. 19.

Videmus hic mulierem, duobus mammarum instructam ordinibus, circumdatamque quatuor elementorum figuris, sic, ut ursus terram, salamandra ignem, aquila aërem, piscis vero aquam denotet. Nemo vero quisquam habere potest, cur vereatur, ne viri docti, qui hanc figuram de Iside explicarunt, titubaverint. Vti enim haec dea ab APVLEIO (n) *elementorum omnium domina* salutatur: ita, hac in sculptura, quatuor rerum principia, tanquam ministri et corporis satellites, eandem stipant. Et, quas artifex scalpro repraesentavit mammæ, eas verbis describit MACROBIUS (o): *Isis cuncta religione* (quid, si scriberemus *regione*?) *celebratur, quæ est vel terra, vel natura rerum subiaccens soli. Hinc est, quod continuatis uberibus corpus deæ omne densetur: quia vel terræ, vel rerum naturæ altu nutritur universitas.* Non solum cibos, quibus partim fames depellitur, partim gula potest titillari, sed ea quoque Aegyptus colonis suis praebebat, quibus nuditatem poterant tegere, solis arcere radios frigorisque vim acriorem, quæ nocturno praesertim tempore orientalibus videtur intolerabilis, depellere. Laete enim hac in regione succrescebat linum; unde priscis hominibus erant vestimenta. Cave autem, te rapi patiaris in errorem a IOH. BRAVNIO (p); quippe qui, quum linum Aegyptiacum dicere debuisset xylinum, vel gossypium, illud ex herbae notissimæ factum fuisse cortice, perperam et contra antiquorum affirmavit fidem. Erroris arguitur a IVL. POLLUCE (q): Παρ' Ἀγυπτίαις ἀπὸ ξύλου τὶ ἔριον γίγνεται, ἐξ οὗ τὴν ἰσοθῆτα λινοῦ ἂν τις μάλλον φαίη προσοικῆναι, πλὴν τοῦ πάχους. ἔτι γὰρ παχύτερος τῷ δένδρῳ καρπὸς ἐπιφύεται, καρύω μάλιστα προσοικῶς, τριπλῶ τὴν διάφυσιν. ἥς διαστάσεως, ἐπειδὴν αὐσανθῇ τὸ ὥσπερ κάρυον, ἐνδοθεν ἐξαιρεῖται, τὸ ὥσπερ ἔριον. ἀφ' οὗ κρέκη γίγνεται. τὸν δὲ στήμονα, ὑφιστάσιν αὐτῷ λινοῦν. *Apud Aegyptios, ex arbore lana quaedam fit, ex qua vestem confectam lino maxime similem esse quispiam dixerit, sola densitate excepta: Densior enim arbori fructus ena-*

T 2

sci-

(n) *Metamorphos.* lib. XI. pag. 643.

(o) *Saturnaliū* lib. I. cap. 20. sub finem.

(p) *De vestitu sacerdotum Hebraeorum*, lib. I. cap. 7. pag. 106. et alibi passim.

(q) In *Quaestico*, lib. VII. segm. 75. sq.

Conf. IOH. OLDERMANNI *dissert. de vestibus byssinis Pent. M. in explicationis festæ*, §. III. sqq.

scitur, nuci similis, triplici munitus cortice: qua dirempta, postquam instar nucis floruerit, interius hoc, quod lanam refert, eximitur, unde subtegmen conficitur: stamen autem illi subtendunt lineum. Nec non a PLINIO (r): *Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum ac Pelusiaceum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Aegypti, in Arabiam vergens, gignit fruticem, quem aliqui gossypion vocant, plures xylon, et ideo lina inde facta xylinea. Parvus est, similemque barbatae nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla sunt eis candore mollitiave praeferenda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimae etc.* Vestimenta, quae ex xylino illo conficiebantur, tanto in pretio honoreque apud vetustos erant, ut viri summi sacrique, se illis exornare, pulcrum ducerent. Gestabant illa non solum religionis apud Aegyptios praesules; sicuti modo ex PLINIO accepimus et amplius docet HERODOTVS (s): sed donabantur quoque iisdem, publica auctoritate, qui de communi re bene meruisse iudicabantur; id quod ex Iosephi apparet historia (t). Nec minus pontifex Hebraeorum maximus, die expiationis, ut Mischnici doctores tradunt (u), בשחר היה לרבש פלוסין mane induebatur Pelusiaceis vestibus. Immo etiam Herculis Gaditani sacerdotes, iisdem fuerunt amicti, teste SILIO ITALICO (x):

Velantur corpora lino,

Et Pelusiaco praefulget stamine vertex.

Libenter quoque hocce xylino usi videntur luxuriosi; quandoquidem meretrix, apud SALOMONEM (y), indicatura lecti sui mollitiem, dicit: שפון מלון מצרים *Spondam meam instruxi lino Aegyptiaco.* Quemadmodum autem, ceteras Aegyptiacae terrae proprietates Isidi esse adscriptas, hactenus est ostensum: sic quoque facile nunc perspicimus, ean-

(r) *Historiae naturalis* lib. XVIII. cap. I.

(s) In *Eutrope*, Cap. LXXXI.

(t) *Genes.* XXXXI, 42.

(u) In ו'ספ, f. *codico de sacrificiis cateris*.

que ministris dei expiationis, cap. III. §. 7.

(x) *Punicorum* lib. III. v. 24. sq.

(y) *Proverb.* VII, 16.

eandem deam *Linigenae* titulo insignisse supersticiosos ad designandam lini Aegyptiaci et copiam, et, per orbem antiquum, celebritatem. Appellatur hoc cognomine passim apud OVIDIUM (z):

*Nec tu, linigenam fieri quid possit ad Isin,
Quaefieris.*

Iterum (a):

Neu fuge linigenae Memphitica templa iuvencae.

Et alibi (b):

*Vidi ego linigenae numen violasse fatentem
Isidis, Isiacos ante sedere focos.*

Habent quidem operum vatis Sulmonensis editiones, quas nobis licuit inspicere, plerique omnes pro *linigena*, quod expressimus, *linigera*. Probarunt quoque posteriorem lectionem critici complures, arbitrati, id nominis inditum propterea esse Isidi, quod sacerdotes ipsius lineis induti fuerint vestimentis. Quum vero *linigenae* epitheton apte quadret in Isidem, sive Aegyptum, lino feracissimam; ac praeterea vero longe sit similis, hanc deam a sua potius indole, quam a sacrificulorum vestibus esse cognominatam: IOS. SCALIGERO (c) et IOH. BRITANNICO (d), quibus τὸ *linigena* placet, subscribere, nulli dubitavimus. Praeter ea autem, quae corpori, cibis necessariis, immo etiam cupediis, nutriendo, eidemque tegendo inserviunt, opimum Aegypti solum abundanter quoque protulit, quae incolarum naribus esse debebant grata, quibusque iidem oculos mira varietate poterant pascere. Nilus enim, quo haud facile alius fluvijs herbae gignendae floribusque alendis reperitur aptior, quicquid alluit, vestit veluti floribus, non paucis diebus occidentibus, sed propemodum perennibus; qui tanto magis nitent, quo benigniore circumfunduntur aëre, quoque maiori ab hortulanis coluntur diligentia. ATHENAEVS (e), pompam Ptolemaei Philadelphi

T 3

Alex-

(z) *Amorum* lib. II. eleg. 2. v. 25.

(a) *De arte amandi*, lib. I. v. 77.

(b) *Epistolarum ex Ponto* lib. I. epist. I. v. 51. sq.

(c) In *Notis ad OVIDII Amorum* locum citatum.

(d) *Ad IUVENALIS satyrae* VI. v. 533.

(e) *Deipnosoph.* lib. V. pag. 196. D.

Alexandrinam, CALLIXENI enarrans verbis, inter alia scribit : Ἡ Ἀ-
 γυπτὸς καὶ διὰ τὴν τεῦ περιέχοντος αἰέρος ευκρασίαν, καὶ διὰ τοὺς κηπέυοντας, τὰ
 σπανίως καὶ ὥραν ἐνεστηκῦϊαν ἐν ἑτέροις φυόμενα τόποις ἀφθονοὶ γεννᾷ καὶ διὰ παν-
 τός· καὶ οὔτε ῥόδον, οὔτε λευκοῖον, οὔτ' ἄλλο ῥαδίως ἀνθος ἐκλυπεῖν οὐδὲν οὐδέποτε· εἰ-
 ῶθε. διὸ δὴ καὶ κατὰ μέσον χειμῶνα τῆς ὑποδοχῆς τότε γεννηθείσης, παρὰδοξος ἡ
 φαντασία τότε τοῖς ξένοις κατέστη· τὰ γὰρ εἰς μίαν εὐρεθῆναι στεφάνωσιν οὐκ ἂν
 δυνηθέντα ἐν ἄλλῃ πόλει ῥαδίως, ταῦτα καὶ τῷ πλήθει τῶν κατακειμένων ἐχορηγεῖ-
 το εἰς τοὺς στεφάνους ἀφθόνως· καὶ εἰς τὸ τῆς σκηνῆς ἑδάφος κατεπέπαστο χύδην,
 θείου τινὸς ὡς ἀληθῶς ἀποτελοῦντα λειμῶνος πρόσοψιν. *Aegyptus, ob circum-*
fusi aëris temperiem, et olitorum industriam, quae parcius, etiam tem-
pore suo, alibi proveniunt, copiosissima gignit, et perenni fecunditate, ut
nunquam rosae, violae, aliusve quivis flos facile non suppetat. Quamob-
rem media hieme, quum apparatus id convivium esset, inopinata et insolens
tanquam visorum species quaedam apparuit. Nam, quae ad unius coro-
nae contextum in alia civitate vix reperta fuissent, ea largissime ad con-
vivarum singulorum coronas abundabant, et suppeditabantur, atque adeo
cumulate effusa tabernaculi solum obtegebant, ut prati cuiusdam di-
visi prorsus imaginem ostentarent. Quamvis autem Aegyptus, pro diver-
sis anni tempestatibus, diversas veluti vestes induit; atque modo sege-
tibus nudata, candida apparet, modo a Nilo inundata, nigra videtur,
modo, quum herbae succrescunt, virida est, tum vero, postquam se-
getes ad maturitatem pervenerunt, flavum habet aspectum: nun-
quam tamen ingratum oculis praebet spectaculum, sic, ut propterea
hodieque ab Arabibus collaudetur. Nam, IBRAHIM BEN VASSAF
SCHAN, auctor libri de praestantia et dignitate Aegypti, apud BART.
DE HERBELOT (f), affirmat, hanc regionem tribus mensibus can-
dore cum margaritis certare, tribus sequentibus aequae nigram esse
ac Moschum, dehinc totidem mensibus viridem instar Smaragdi ap-
parere, ac tandem Ambaro videri flaviozem. Idem quoque ex Arabi-
bus se audisse refert BENED. DE MAILLET (g), quem vero sua ex
 HER-

(f) *Bibliothèque orientale*, pag. 580. a.

(g) *Description de l' Egypte*, pag. 70.

HERBELOTO haussisse, non sine ratione suspicamur. Eosdem propemodum colores animadvertere licet in vestimentis Isidis, floribus exornatis, quae APVLEII stylo non piget describere (h): *Multicolor bysso tenui per-texta, nunc albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roseo rubore flammida: et, quae longe longeque etiam meum confutabat obtutum, palla nigerrima splendescens atro nitore - - - quaquam tamen insignis illius pallae perfluebat ambitus, individuo nexu corona, totis floribus totisque constructa pomis, adhaerebat.* Verum enim vero, cum non rarer sub herbis speciosissimis floribusque et visui, et olfactui iucundis, virulentae latent viperae, colonorum insidiantes saluti: tum quoque laetissimos Aegyptiorum agros viretaque varii generis angues infestant. AMMIANVS MARCELLINVS (i): *Serpentes Aegyptus alit innumeras, ultra omnem perniciem saevientes: basiliscos, et amphibienas, et scytalas, et acontias, et dipsadas, et viperas aliasque complures, quas omnes magnitudine et decore aspis facile supereminens nunquam sponte sua fluentia egreditur Nili.* Idem testatur commemoratus modo MAILLETVS (k), qui etiam inter alia observat, non infrequentes ibi esse serpentes, hoc habentes singulare, quod cauda incedere et in utroque cervicis latere cutem, ad alae instar, palmari ferme latitudine, soleant inflare; unde fabulam de volucribus anguibus esse natam, scite coniicit. Non immerito igitur haec regio apud KSAIAM (l) vocatur terra, ex qua venit ארץ נחש, *vipera et prester volans.* Videmus et huius calamitatis Aegyptiacae manifesta indicia in sacris Isiacis. Illam enim significat in Isidis statuta, quae Romae exstat et apud BERN. DE MONTFAUCON aeri incisa occurrit (m), serpens, deae tibias, uno ambitu, stringens, deinde vero multis gyris ad pectus usque ascendens. Eandem quoque ob causam της Ἰσίδος τὰ ἀγάλματα, sunt verba AELIANI (n), *Θέρμουδι, ἀσπίδι, ὥς τινι διαδήματι βασιλείῳ, Isidis simu-*

(h) *Metamorphes*, libro citato, pag. 636. sq.

(i) Lib. XXII. pag. 231. sq.

(k) Loco citato, pag. 36.

(l) Cap. XXX, v. 6,

(m) *Supplement au livre de l'antiquité expliquée*, Tom. II. tab. XXXXIII.

(n) *De natura animalium*, lib. X. cap. 31.

ſimulacra Thermuti, aſpidi, tanquam regio quodam diademate, coronata, hodieque antiquariis occurrunt. Hinc VALER. FLACCUS (d) canit de Io, ex qua factam eſſe Iſidem, ſibi perſuaſerant Graecorum Latinorumque theologi :

Haec procul Iſo

*Spectat ab arce Phari, iam diuis addita, iamque
Aſpide cincta comas.*

Quum itaque, ad capitis quod ſpectat ornatum, Iſis haud diſſimilis eſſet Eumenidibus, pro capillis, ut poëtae fingunt, ſerpentes contortos habentibus: crediderim, hinc fluxiſſe, quae CASP. BARTHIVS (p) in BENEDICTI, Abbatis Floriacenſis, gloſſario legit: *Furiae*, ἐρινύες, ἰοίς, Φάρια. Quominus vero haec natrix viperarumque agmina nimium interant damni incolis, hoſque vel vita priverit, vel ad patriam relinquentem adigant, prohibet avis Aegypto propria, nomine Ibis, quippe quam maximam ſerpentium vim interficere et conſumere, ne vivae morſu, mortuae autem tetro odore noceant, et recentiores historiae naturalis auctores teſtantur, et ſuo iam aevo obſervarunt CICERO (q), PHILE (r) et IVVENALIS (s). Mirum igitur, niſi et hanc volucrem Iſidis imaginibus adiunxiſſent ſuperſtitioſi. Solet illa nunc tota numinis iſtius capiti imminere, nunc vero ſolo ſuo procero roſtro eidem eſſe ornamento; quemadmodum in Iſiacis monumentis, a ſaepius memorato MONTFAVCONIO (t) in medium allatis, videmus. Denique, non uno valetudinis genere Aegyptiorum tentabantur corpora; cuius mali cauſſam ego haud alibi quaefiverim, quam in ſumma victus abundantia aëriſque temperie nimis calida, fecundiſſimis illis variarum infirmitatum matribus. HERODOTVS (u) quidem et, qui ipſi adſtipulatur, ISOCRATES (x) contendunt, Aegypti habitatores omnium mor-

(d) *Argonautic.* lib. III. v. 416. ſqq.

(p) *Adverſariorum* lib. XXXVII. cap. 17.

(q) *De natura deorum*, lib. I. cap. 36.

(r) *De animalium proprietate*, Cap. XVI, v. II. ſqq.

(s) *Satyra* XV, v. 3.

(t) *Antiquité expliquée*, Tom. II. pag. 276.

(u) In *Euterpe*, Cap. LXXVII.

(x) In *Bufiridis laudatione*, pag. 225. E. edit. Henr. Stephani.

mortalium, ob temperiem caeli constantem, sanissimos degere et ferme ultimos vitae humanae attingere terminos. Meritissimo autem illud de summa regionis huius salubritate adsertum in dubium vocat IOH. HENR. SCHVLZIVS (y), vir tanti ingenii tantaque eruditionis, ut nemo quicquam tam magnifice dixerit, quin illud eius longe superent merita. Illum enim historiae, uti vocant, parentem, dum summam Aegypti concelebrat salubritatem, haud tradere veritati consentanea; hunc vero oratorem non, quid ipsum decuerit dicere, sed, quae in rem suam facere iudicaverit, considerasse, ac, fortassis ab HERODOTO deceptum, Aegyptiorum collaudasse longaevitatem, ut firmiter credamus, multa sunt, quae suadent, immo cogunt. Certe, qui nostra patrumque nostrorum memoria orientis perlustrarunt partes, et in his praecipue NIC. MELCHIS. THEVENOTIVS (z), diserte narrant, Aegyptios non uno valetudinis generi esse obnoxios. Aiunt, eos et scroti pedumque tumore saepius vexari; et exanthematibus, per totum corpus dispersis, cruciari, et oculis laborare, et pestilentia, anno quovis septimo redeunte, conflictari. Ne quis vero hosce morbos ex illorum esse genere reputet, qui, priscis hominibus incogniti fuerunt et, nostra demum aetate, instar novorum siderum, sunt exorti: testamur ipsos scriptores sacros, cum recentioris aevi peregrinatoribus plane concordantes. MOSES enim, nomine summi rectoris numinis, populo Israëlitico, si dictis divinis obediens esset futurus, pollicetur (a): וְחָסִיר יָחוּהּ מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְכָל מְרִי מִצָּרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יִשְׁמַח בְּךָ
Avertet Iehova a te omnem infirmitatem, neque ullos tibi immittet Aegypti molestos morbos, quos novisti. Quae verba, quum faciant planum gravissimis morbis Aegyptios veteres esse vexatos, HERODOTI et ISOCRATIS fidem prorsus infringunt. Quid? quod in catalogo Aegyptiacarum infirmitatum, quas deus, in Iudaeos rebelles se immisurum esse, eodem

V

inter-

(y) In *Historia Medicinae*, Period. I. sect. I. (z) *Itinerarii orientalis* lib. II. cap. 80.
 cap. 3. §. 26. (a) *Deuterom.* VII. 15.

interprete (b), minitatur, pleraeque omnes occurrunt, quas hodiernōs Aegyptios cruciare, ex THEVENOTIO discimus. עפלים enim, quod vocabulum est ab עפל, *tumuit*, nostro iudicio, rectius de pedibus scrotoque intumescantibus, quam de mariscis, uti vulgo fit, exponitur; sicuti etiam arbitramur, מורין et מורין haud esse alios morbos, quam qui cutem Aegyptiorum ulceribus opplent, oculos vero lippos efficiunt, aut eorum hebetant aciem. Quod autem ad גרב et מורס attinet, quas infirmitates idem divinus scriptor contumacibus popularibus suis denunciat, nihil videmus, quod prohibeat, quominus credamus, priori dictione designari Elephantiasin, posteriori autem Lichenem; quorum vitiorum genetricem Aegyptum aperte nuncupat PLINIVS (c). Quemadmodum vero recensiti hactenus morbi Aegypto veluti peculiare sunt et ab ipsius regionis producuntur indole: ita, eos immitti ab Iside irata, perhibebant superstitionis antistites. De tumoribus, vel, si mavis, de ulceribus tetrīs, quae, propter summam eorum in Aegypto frequentiam, ARISTAEVS (d) *Aegyptiaca* vocat, intelligendus est PERSIVS (e):

*Hinc grandes Galli, et cum sistro lufca sacerdos,
Incussere deos instantes corpora, si non
Praedictum ter mane caput gustaveris alli.*

De coecitate canit LUCILLIVS (f):

*Ἦντιν' ἔχῃς ἐχθρὸν, Διονύσιε, μὴ καταράσῃ
Τὴν Ἰσὶν τούτων μὴδὲ τὸν Ἀμφικράτην.
Μὴδ' ἔτις τυφλοὺς ποιεῖ θεὸν. - -*

*Si quem habes inimicum, Dionysi, ne preceris
Isidem ipsi, neque Amphicratem,
Neque aliud excoecans numen. - -*

Nec

(b) Cap. XXVIII. 27, 28.

(c) *Historiae natural.* lib. XXVI. cap. 2.

(d) *De causis et signis acutorum morborum,*

lib. I. cap. 9. pag. 8. A. edit. Boerhave.

(e) *Satyra* V. v. 186. sqq.

(f) *Anthologiae* lib. II. cap. 22. pag. 208.

Nec non **ovioivs** (g):

*Alter, ob huic similem privatus lumine culpam,
Clamabat media se meruisse via.*

IVVENALIS (h) vero de compluribus morbis:

*Decernat, quodcunque volet, de corpore nostro
Iſis, et irato feriat mea lumina ſiſtro,
Dummodo vel coecus teneam, quos abnego, nummos.
Et phthiſis, et vomicae putres, et dimidium crus
Sunt tanti?*

Ita comparatum eſt, divino beneficio, cum natura, ut, quo plures regionem quandam populantur morbi, eo efficacioribus aptioribusque ad morbos depellendos remediis eandem proſpiciat. Loquitur hanc benigniſſimi numinis gratiam cum univerſa naturalis hiſtoria, tum inprimis Aegyptus; cuius coloni bene multas quidem experiuntur valetudines; ſed ita, ut medicamina nec diu iſiſ ſint quaerenda nec aliunde petenda. Inter herbas enim aliasque fruges, quas eius gignunt agri, innumera- biles occurrunt ſalubres, quae recte utentibus certiſſimas afferunt conſolationes; id quod **HOMERO** iam eſt obſervatum (i):

*Ἀγυπτῇ τῇ πλεῖστα φέρει ζῶοντος ἀρουρα
Φάρμακα, πολλὰ μὲν ἰσθλαὶ μεμυγμένα, πολλὰ δὲ λυγρὰ.
Aegyptia, quae plura producit fertilis terra*

Medicamina, multa quidem bona mixta, multa tamen et mala.

Neque in rem ſuam haec naturae dona convertere omiſerunt Aegyptii: quin potius, quum, tot doloribus angi ſuos, animadverterent, omnem moverunt lapidem, ut, cognita morborum natura exploratiſque herbarum viribus, ſalutiferas aegris relevandis medelas ad manus haberent. Univerſa antiquitas huius nationis tam laboris patientiam, quam ingenii magnitudinem ſummis effert laudibus, eoque efficit, ut libens lubensque aſſentiar **HERM. CONRINGIO**, aeterno Academiae Iuliae

V 2

de-

(g) *Epistolarum ex Ponto* loco citato, v. 53.

(h) *Satyra XIII.* v. 92. ſqq.

(i) *Odysſ.* lib. III. v. 229. ſq. Conf. **PLV**

TARCHVS *de audiendis poetis*, pag. 15. B.

decori, contendenti (k), Aegyptiis primam medicae artis gloriam deberi, atque inde eam primum ad Graecos, deinceps vero ad alios migrasse populos. Et, quidni toto capite annuerem viro summo? Nulla certe orbis antiqui natio poterit indicari, quae ad hanc disciplinam strenue colendam maiore impulsâ fuerit necessitate, quaeque intensiori studio ad illam incubuerit amplificandam. Vti enim hodieque, apud scriptores priscos (l), supersunt tabulae, quibus sapientissimi legum Aegyptiacarum latores sanxerunt, ne quis plura opificia pluresve exerceret artes, quo singulae ad eo altiore deducerentur perfectionis gradum: ita etiam, teste HERODOTO (m), iidem medicinam ea distribuerunt ratione, ut quidam oculis, alii capitis, alii aliorum membrorum infirmitatibus deberent mederi. Quae quum ita sint: nemo facile fidem denegare poterit antiquis, affirmantibus, omnem prope modum Aegyptum medicinae studiosis doctoribusque fuisse referatam, immo universos Aegyptios medica floruisse peritia; sicuti non solum PLUTARCHVS (n) refert, sed suo iam aevo cecinit HOMERVS (o):

Ἰητροὺς δὲ ἕκαστος ἐπιστάμενος περὶ πάντων

Ἀνθρώπων ἢ γὰρ Παμμόνος εἰσι γενέθλης.

Medicus vero unusquisque peritus supra omnes

Homines; sane enim Paeonis sunt generis.

Facile quidem salutaris humaniorumque artium peritissimus IOH. HENR. SCHVLZIVS (p) mihi persuaferit, huius gentis peritiam medicam limitibus fuisse circumscriptam admodum arctis, nec ulterius extensam, quam quod ad morborum curationes simplicissima pariter, ac vulgaria remedia ostenderit adhibenda: ex iis tamen, quae hactenus de disciplina salutifera, apud Aegyptios et orta, et exulta, sumus com-

men-

-
- (k) *Introductionis in artem medicam* cap. III. citante GEORG. PASCHIO, *de inventis nov-antiquis*, Cap. VI. pag. 509. (m) In *Euterpe*, cap. LXXXIII.
(l) Vid. DIODORVS, *Siculus, bibliothecae historicae* lib. I. pag. 68. (n) In *Gryllo*, pag. 991. E.
(o) Loco citato, v. 231. 14. (p) Loco citato, Cap. III. §. 17.

mentati, abunde patere arbitramur, quare Isidem medicinae parentem dixerint veteres, eidemque honestum inter numina opifera locum adsignaverint. Scilicet, ut, popularibus suis quantum debeant mortales, aenigmatice ostenderent sacrificuli, docuerunt, huic numini suo patrio, teste EVSEBIO (q), *Φαρμάκων πολλῶν, καὶ ἰατρικῆς ἐπιστήμης, remedium multorum, immo ipsius artis medicae* deberi inventionem. Et, propter Aegyptiorum in medicina exercitationem, consecuta est Isis cognomen *Salutaris*, quod diis medicis praecipue dedisse veteres, fugit neminem. Gerit illum titulum in lapide, apud IAN. GRVTERVM (r):

SECVLO. FELICI
PHISIAS. SACERDOS. ISIDIS. SALVTARIS
CONSECRATIO
PONTIFICIS. VOTIS. ANNVANT. DII. ROMANAE
REIP. ARCANAQVE. VRBIS. PRAESIDIA. ANNVANT
QVORVM. NVTV. ROMANO. IMPERIO. REGNA. CESSERE.

Nec non in alio, apud RAPHAEL. FABRETTVM (s)

I. S. I. P. D. M
ISIDI. SALVTARI
PRO. SAL. Q. VERGILII
MODESTI. CASSIA. MAT.
V. S. D.

Hinc in morborum periculis Isidi vota nuncupabantur; uti videmus in sequenti marmore Reinesiano (t):

ISIDI. ET. SERAP
SACRVM
EX. VOTO
PRO. FILIOLI. SALVTE
SVSCEPTO
SAVRANA. FECIT.

V 3

Et

(q) *Praeparationis evangelicae* lib. II. cap. 1. (s) Pag. 470. b.
pag. 48. C. (t) Claf. I. num. 132.
(r) Pag. LXXXIII. num. 15.

Et in alio, apud CAROL. CAES. MALVASIAM (u) obvio :

ISIDI SERAPI LIBER
LIBERE VOTO
SVSCEPTO PRO SALVTE
SCAPVLAE FILII SVI
P. QVINTILIVS PARIS
S. L. M.

Addimus tertium, quod exscripsit IAC. PHIL. THOMASINVS (x) :

ISI SACR
L. MAIVS
PHILEAS. VI. VIR
AQVIL. OB
SALVT. GRATTIANI
FILII ET. GRATTIAE

Alias qui, huius numinis ope se factos esse sanos, credebant, illi, vota sua sancte reddituri, in eius delubris pictas suspendere solebant tabellas; quemadmodum ex his TIBVLLI (y) intelligimus :

*Nunc dea, nunc succurre mihi ; nam posse mederi
Picta docet templis multa tabella tuis.*

Nam, quae hic dicitur *Nunc dea*, eam non esse diversam ab Iside, contextus docet, et, post viros doctos alios, observavit auctoritateque PROPERTII (z) et LVCANI (a) confirmavit laudatus modo TOMASINVS (b). Plura superstitionum de numine Isiacae dogmata enumerare pos-

(u) In *Marmoribus Felsinets*, pag. 10.

(x) In *Manus aeneas, Cocropii votum referentis, dilucidatione*, pag. 37.

(y) Lib. I. eleg. 3, v. 27. sq.

(z) Lib. II. eleg. 21. v. 20.

(a) *Pharsalicorum*, lib. VIII. v. 158.

(b) *De donariis ac tabellis votivis*, Cap. VII. pag. 74.

possemus atque ostendere, illis, tanquam cortice quodam, nil nisi Aegyptiorum mores, instituta aliaque memorabilia abscondi. Verum, quia, quae in medium attulimus, satis superque sententiam nostram confirmant; veremurque, ne, materiam hanc ulterius si persequamur, in nimiam haec disputatio excrescat molem: progredimur nunc ad tertium, quod nos evicturos recepimus, argumentum, nempe, praeter Canobum, Aegypti oppidum, alias eiusdem nominis urbes in Africa quondam existisse. Planum hoc facit STEPHANVS, Byzantinus, (c) dum καὶ Λιβύης τόπον Καίνωβον, *Libyae quoque locum Canobum*, memorat. Adscribit hocce oppidum, quod fortassis Canobitarum Aegyptiacorum colonia exstruxit, PLINIVS (d) Africae, latius sumtae, illudque fuisse refert ex quindecim in mediterraneo sitis civium Romanorum oppidis. PTOL-MAEVS (e) vero, apud quem Καίνωπίσσαι, nescio an satis emendate, vocatur, illud collocat inter Tabracam, civitatem, et Bagra-dam, fluvium. Flo-ruit in iisdem ferme Africae partibus, aliud quoque oppidum, *Canopitanum* dictum, quod inter triginta liberas urbes recenset idem PLI-NIVS (f), atque, post exortam salutarem doctrinam, episcopo se-dem prae-buit (g). Ab harum igitur urbium incolis ut se distingue-rent Canobitae Aegyptiaci, utque, conspecto plumbeo numismate nostro, statim intelligeretur, ipsos, non vero alios Canobitas, eius esse auctores, iidem, Aegypti imaginem symbolicam, numini suo patrio comitem dederunt. Eum nempe morem monetarios veteres novimus servasse, ut civitatum, quarum auctoritate numos cudebant, situm indicarent, easdemque ab urbibus homonymis, si tales nossent reperiri, sollicite discer-

(c) Vocabulo, *Καίνωβον*.

(d) *Historias natural.* lib. V. cap. 4. pag. 248.

(e) *Geographiae* lib. III. cap. 3.

(f) Loco, modo citato.

(g) Vid. IOH. ALB. FABRICII *index geogra-phicus episcopatum orbis Christiani*, sub-

iunctus eiusdem *Notitiae propagatorum per orbem totum Christianorum sacro-rum*. Adde *Collat. Carthag.* num. 133. ubi, testante IOH. HARTVINO, in notis ad *Plinii loc. cit.* mentio iniicitur *Felicitis, episcopi Canopitanorum*.

discernerent, idque variis modis; quod inter eos etiam constare debet, qui aliquid tantum studii in aeris vetusti contemplatione consumserunt. Nunc enim fluviorum, urbes praeterfluentium, icones et nomina exprefferunt; uti videmus in Commodi numo, apud ANDR. MORELLIVM (h), signato Laodiceae, quae cum aliis eiusdem nominis urbibus, in Syria, Lycaonia et Media, teste STEPHANO, Byzantino (i), celebribus, ne confunderetur, adpinxit monetarius duos fluvios recumbentes, Lycum et Caprum, qui significarent, opus hoc esse Laodicensium, in Phrygia, super memoratis fluminibus olim habitantium. Nonnunquam vero nomina, aut simulacra numinum, quae singulae civitates prae ceteris venerabantur, eandem ob causam, in aere antiquo conspiciamus expressa. Sic, frequentes sunt in beatiorum cimeliarchis atque etiam numero haud adeo parvo recensentur a IOH. HARDVINO (k) numi, quos Hierapolis, sive, ut olim fuit dicta, Bambyces, haud procul ab Euphrate sitae, habitatores signari iusserunt, et in quibus ΘΕΑ CΥΡΙΑC, *Deae Syriae*, religiosissime ibi cultae, legitur nomen, ne quis eos Hierapolitanis, Maeandri accolis, attribuat. Hi vero Phryges, eundem in finem, argentum suum imagine exornarunt (l) Apollinis Citharoedi, quem, testibus DAMASCIO (m) et veteri marmore, a IAC. SPONIO (n) Hierapoli invento, et edito, divinis prosequébantur honoribus. Aliquando autem ipsae expressis verbis indicantur regiones, ad quas civitates, in quarum officinis monetariis numismata sunt elaborata, pertinuerunt. Sic, in numo Antonini Pii, Heliopoli, nobilissimo Caeles Syriae oppido, fabrefacto, ne quis,

(h) In *Specimine universae rei numariae antiquae*, tab. XII. pag. 137.

(i) Voce *Λαοδικεα*.

(k) In *Numis antiquis populorum et urbium*, *Operum selectorum* pag. 72.

(l) Vid. IOH. TAILLANT *numismata*

Impp. a populis, Graece loquentibus, percussa, pag. 8.

(m) Apud PHOTIVM in *Myriobiblo*, pag. 1054.

(n) *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant*, Tom. I. pag. 420.

quis, eum Aegypti Heliopolim habere patriam, sibi persuadeat, scribitur: ΗΛΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΛΙΒΑΝΩ. CAROL. quidem PATINVS (o), qui hunc aereum publici fecit iuris, legit ΙΕΡΑΠΟΛΕΙΤΩΝ: sed tamdiu ION. HARDVINO (p), consenti, male sanam hanc esse scriptiōnem, legendumque ΗΛΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, adstipulabimur, donec fuerit demonstratum, in Libano quoque stetisse quondam Hierapolim; qua vero de urbe, in hoc usque tempus, nihil apud geographos invenimus relatum. Et, quum Seleucus, Nicator, in variis Asiae tam minoris, quam maioris partibus, novem condidisset urbes, ab ipso Seleucias denominatas (q): illi, qui Seleuciam, in novem illis propemodum illustrissimam atque in maris Syri exstructam littoribus, inhabitaverunt, ut patriam suam a reliquis Seleuciis distinguerent, eam a regione Pieria, cui erat ornamento, in aere suo, cognominarunt *Seleuciam Pieriam*, vel *in Pieria*, nempe sitam. Testes huius rei habemus, praeter numos complures, passim in numismatographorum libellis obvios, binos, quos hic exhibemus conspiciendos.

Debemus haec cimelia liberalitati CAROL. GRANELLII, S. I. AMALIAE, AVGVSTAE, quum viveret, a sacris obsequiis, ex cuius thesauro longe instructissimo, proxeneta amicissimo nobis ERASM. FROELICHIO, S. I. X
ea

(o) In *Numism. Imp. ex aere mediae et minime formae*, pag. 228.
(p) Loco citato.

(q) Vid. APPIANVS, Alexandrinus, *de bellis Syriacis*, pag. 201.

ea accepimus; dignaque vel propterea iudicavimus, quibus hic concederetur locus, quoniam horum numorum alter, quantum meminimus, lucem nondum aspexit, alterius vero auxilio eius ectypum, quod, apud CAROL. PATINVM (r), mancum exstat atque vitiosum, poterit et emendari, et suppleri. Quae quum ita sint: nihil statuere censendi sumus, a praeorum hominum moribus alienum, quum credimus, propterea Canobitas numini suo patrio adiunxisse. Isidem, Aegypti symbolum, ut Canobitarum Africanorum numi cum ipsorum ne confunderentur aere.

(r) Loco citato, pag. 180.

CAPVT

CAPUT VIII.

Templum, in nostro signatum numo, illud repraesentat, in quo Canobitae urbis suae adorarunt symbolum. Canobus, deus, cur a Graecis Neptunus appellatus? Eustatbius refutatur, indicanturque variae vocis. τῆνος significationes. In hoc fano Canobus oracula edebat aegrotique, medicinae causa, solebant incubare. Canobico numini titulus Serapidis adscriptus. Patrios potius deos, quam peregrinos consulebant veteres. Serapidis oraculum Alexandrinum. Hodieque nonnulla Canobi superesse responsa, adversus Athan. Kircherum, negatur. Templum Canobicum ut discendi patuit officina. Docuit in eo Antoninus, Philosophus Platonius. Iam antiquissimis temporibus ibidem adolescentes erudiisse videntur sacrificali. Scholas, apud orientales, a locis sacris non seiunctas, aut saltem in eorum extractas fuisse vicinia, exemplo evincitur Iudaeorum, a quibus morem illum vetustiores Christiani acceperunt. Eandem consuetudinem servarunt Aegyptii antiquissimi. Canobica Academia admodum celebris fuit. Kircherus iterum notatus. Hadrianus Imp. in villa Tiburtina quare Canobum aedificaverit? Canobi templum structurae elegantia conspicuum. Cuncta Aegyptiorum delubra erant magnifica. Canobi aedem cur monetarius duarum tantum columnarum finxerit? Tempia, in suprema frontispicii parte, Aegyptii exornabant globo alato; cuius symboli explicatio Kircheriana ingeniosa quidem, sed veritati minus similis. Theodosio M. imperante Canobi templum direptum est soloque aequatum.

*stiusmodi argumentorum enodationes nos hactenus habuerunt sollicitos, quae, quod eorum cognitio compluribus maximisque obstructa erat difficultatibus, non aperte et plane, sed coniiciendo tantum valuimus interpretari. Neque vero emeruisse iam e vadis et scopulos omnes praeter-
vecta videtur nostra disputatio. Quae enim, praeter binas imagin-
culas*

culas, capitibus proxime praecedentibus explicatas, in area numismatis nostri averſa, ſignavit monetarius, delubrum nempe et temporis, quo numus eſt percuſſus, nota, quamvis intellectu paullo ſint faciliora, haud tamen ea poterunt explanari ratione, ut ſatis omnibus fiat, nec cuiquam dubitandi relinquatur occaſio. Quod ad templum attinet, nos ſi recte icuncularum illam, quae in dextro comparet latere, numini Canobico vindicavimus; nec pondere ſuo carent argumenta, quibus firmare ſumus annixi, plumbeum noſtrum Canobi eſſe cuſum: illud ipſum repraeſentabit fanum, in quo Canobitae civitatis ſuae ſymbolum praefidemque divinis proſequuti ſunt honoribus. Canobo, idolo, in urbe, ipſi cognomine, templum fuiſſe dedicatum, et res ipſa loquitur, et STEPHANI, Byzantini (s), confirmatur auctoritate. Attribuit quidem non indiligens ille geographus fanum hocce non Canobitarum numini patrio, ſed Neptuno Canobo. Nihilominus tamen haud dubitavimus, huic auctori, hac in cauſa, denuntiare teſtimonium; denuntiabuntque eidem omnes, qui intelligunt, quam proclive fuerit Graeculo, fortassis theologiae Aegyptiacae non adeo gnaro, Canobicum numen, quod, aquaticum eſſe et ſupremum ignis dominum, audierat (t), cum Neptuno confundere, quem populares ſuos credere noverat maris rectorem, fluviorum et fontium patrem. Meminit etiam templi Canobici eiudemque claritatem celebrat DIONYSIVS (u):

Καὶ τέμενος περίπυρτον Ἀμυκλαίου Κανώβου.

Et fanum percelebre Amyclaei Canobi.

Ad quem locum quum annotaret EUSTATHIVS, Periegetam circumlocutione uſum, τέμενος Κανώβου appellare ipſam Canobicam civitatem: dubio procul in animo habuit proprium vocabuli τέμενος ſignificatum, quo *locum, deo alicui dedicatum*, Graecis denotavit antiquiſſimis. Sic enim DIDYMVS, vel quiquis alius in Homerum ſcholia, quae minora vul-

(x) De urbibus, vocabulo Κάνου.

(t) Vide ſupra Cap. VI.

(u) In Orbis deſcriptione, v. 13.

vulgo vocantur, conscripsit, *τέμενος* dictum testatur (x), *ἱερὸν χαρὶς, ἀφωρισμένον θεῷ κατὰ τιμὴν, ἢ ἥρωϊ, regionem sacram, deo, aut Heroi alicui, in honorem, separatam.* Verum, non possumus, quin cum doctissimo sacrorum Thessalonicensium supremo antistite faciamus divortium, habeamusque persuasum, DIONYSIVM, templum celeberrimum, per synecdochen, pro universa Canobica civitate posuisse. Non quaevis enim loca, aut agros, cultui consecratos religioso, Graeciae habitatores priscos proprie dixisse *τέμενη*, sed eos duntaxat, qui arboribus erant confiti, verbo, lucos, non paucis veterum auctorum testimoniis perspicuum fecit in palæstra philologica exercitatissimus scholae Fridericianae, quae Magdeburgi floret, moderator, ION. PHIL. CASSELIUS (y); cuius tamen diligentiae effugisse miramur HESIODI versiculos, hac in controversia utilissimos. Quem enim in agro Pagalæo, ad septentrionem Pelasgici sinus, incoluit lucum Apollo, eum modo *τέμενος* (z), modo autem (a) *ἄλσος* appellat vates ille Ascræus. Hac igitur notione Periegetam *τέμενος* adhibuisse de civitate Canobica, ei demum erit persuasum, qui induxerit animum, urbem luci appellatione posse designari, quoniam, uti hic arboribus, sic illa aedificiis sit confita. Et, si maxime largiremur, saepius memoratam vocem quamcunque numinibus dedicatam regionem olim sonasse: omnino nihil lucri tamen inde percepturus esset EUSTATHIUS, quem haud potuit latere, in istiusmodi locis sacris nec ferere, nec metere, multo minus aedes exstruere urbesque condere ulli fuisse permissum. Summo igitur iure subscribimus antiquis Periegetae interpretibus, ab ipso Thessalonicensium praefule laudatis, qui *τέμενος* Κανώβου, de aede a Canobiris numini suo patrio dicata, exposuerunt. Neque etiam obstat usus vocabuli *τέμενος*, quippe quo recentioris

X 3

aetatis

(x) Ad *Iliad.* lib. II. v. 696. Conf. eiusdem DIDYMI notata ad *Iliad.* lib. VIII. v. 48. et ION. GOTHOFR. LAKEMACHERI *antiquitates Graecorum sacrae*, Part. I. cap. 5. §. 1. pag. 135.

(y) In *Exercitatione de locis, in usum sacrum destinatis, Graecis, τὰ ναμὲνα δέκταις*, edita Magdeburgi, 1731. 4.

(z) Vid. *Scutum Herculis*, v. 53.

(a) Loco citato, v. 70

aetatis scriptores designarunt non modo agrum eum in finem a ceterum separatum, ut inaedificaretur ei templum, quo sensu apud PAVSANIAM (b) legitur, sed delubra quoque iam exstructa. Testem huius rei, praeter HESYCHIVM, SVIDAM et Etymologum (c), habemus DIONEM CHRYSOSTOMVM (d), scribentem: Κατσαίνδραν πανευπρεπῇ κόρην, ἱερείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐν τῷ τεμένει φθαρῆναι, τῆς Ἀθηνᾶς ἐχομένην τοῦ ἀγάλματος. *Cassandram, valde decoram virginem, sacerdotem Apollinis, in templo esse vitiatam, amplexam Minervae simulacrum.* Sic quoque AELIANVS (e) facellum, quod Athenienses tribus Lei filiabus consecraverant nuncupabantque Λεωκόριον (f), appellat τέμενος. Habuit autem DIONYSIVS causas iustas et complures, cur illud Canobici numinis fanum diceret περίπυστον, *maxime inclitum.* Primo enim Canobus ibi responsa ipsum consulentibus dabat; eratque hoc oraculum maximae et dignitatis, et auctoritatis, virtutesque eius longe lateque celebrabantur. Conservavit nobis oraculi huius memoriam STRABO; quo auctore etiam novimus, consultum fuisse Canobum per insomnia, atque in eius delubro aegrotos medicinae incubasse causa. Merentur geographi verba, quae integra huc transcribamus (g): Κάνωβος ἐστὶ πόλις ἔχουσα τὸ τοῦ Σεράπιδος ἱερὸν πολλῇ ἀγιστεῖα τιμώμενον, καὶ θεραπειᾶς ἐκφέρειν, ὥστε καὶ τοὺς ἐλλογιματάτους ἀνδρας πιστεύειν, καὶ ἐγκοιμᾶσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἢ ἐτέρων. Συγγράφουσι δὲ τινες καὶ τὰς θεραπειάς, ἄλλοι δὲ ἀρετὰς τῶν ἐνταῦθα λογίων. *Canobus, urbs, templum Serapidis habet, religiose cultum, ex quo morborum proferuntur curationes, ut etiam nobilissimi viri ei credant, et pro se, vel pro aliis insomnia ibi capient. Sunt, qui curationes conscribant; quidam vero virtutes ibi editorum oraculorum.* Iniicit quoque huius oraculi mentionem PLVTARCHVS (h), idque, ex HERRACLIDIS, Pontici, opinione, Plutonis fuisse, narrat. Provocat praeterea

(b) *Eliaorum* libro posteriori, Cap. VI. pag. 467

(c) Vide hos lexicographos, vocabulo τεμενη.

(d) In *Oratione de eo, quod Ilium non sit caput*, pag. 193. A.

(e) *Historiae variae* lib. XII. cap. 28.

(f) Vide IOH. MEVRSII *Ceramicum geminum*, Cap. XVII. pag. 64. 199.

(g) *Geographic.* lib. XVII. pag. 1152.

(h) *De Iside et Osiride*, pag. 361. E.

terea *χενονησιου* Canobici celebritatem probaturus **ATHAN. KIRCHERVS** (i) ad **PAVSANIAM**, qui referat, ad illud undique confluisse res futuras scire cupientes Aegyptios. Verum, ne unicum quidem verbum de Canobi oraculo in illius Graeciae descriptione quum legatur: fas erit coniecere, memoriae lapsu, **PAVSANIAM** pro **STRABONE** nominasse virum non ineruditum maximeque diligentem; cui vero, quum hocce oraculum, quod ille Geographorum primipilus Serapidi tribuit, Canobico vindicat numini, toto annuendum esse capite, arbitramur; licet argumenta, quibus hanc opinionem allaborat confirmare, parum habere ponderis, ambabus, uti aiunt, concedamus manibus. Quod enim inprimis, ac ferme solum, urget, Serapidem et Canobum numina reputasse superstitiosos haudquaquam diversa, illud, silente universa antiquitate, ut teste ullo idoneo queat probari, valdopere veremur. Magnam contra suae sententiae veri conciliaffet similitudinem **KIRCHERVS**, si observasset, dictionem *Serapis* veteres nonnunquam loco cognominis usurpasse. Testes huius consuetudinis excitare potuisset eos, qui in marmoribus, apud **IAN. GRUTERVM** (k) obvios, loci adscripserunt Serapidis titulum. Est huius generis, quem exhibemus:

I. O. M. SARAPIDI
PRO. SALVTE. IMP. L. SEPT. SEVERI
PII. PERTINAC. AVG. ARABICI
ADIABEN. PARTHICI. MAXIMI. ET
IMP. M. AVRELI. ANTONINI. AVG.
L. QVIRINALIS. MAXIMVS
TRIB. MILIT. LEG. X. GEM
P. F. V. S. L. M.

His enim lapidibus admodum probabiliter potuisset confici, **STRABONEM**, omisso nomine Canobici numinis proprio, eius tantum exprimere

(i) Loco, mox citando.

(k) Pag. XXII. num. 7. 8. 9. et 10.

mere cognomen, idque fortassis propterea, quod hoc illo magis inter Graece loquentes populos erat cognitum. Tacemus iam de pondere, quod huic adiectum fuisset coniecturae, si observasset KIRCHERVS, illud solemne ubique propemodum terrarum servasse homines antiquos, ut patrios potius deos, quam peregrinos, qualis in Aegypto erat Serapis, a Ptolemaeo, Lagi, Sinope accersitus (1), de rebus dubiis futurisque consulerent. Illud tantum addimus, huic opinioni plurimum adiunctum fuisse verosimilitudinis, si KIRCHERVS testatus fuisset TACITVM (m), qui, Serapidem consulentibus Alexandriae respondisse, memorat. Quum enim, sacrificulos oracula non nisi lucri causa instituisse, apud nostri aevi sapientes sit in confesso: tanto magis a veritate abhorret, Alexandrinos, ad quos primum Serapis, ex Ponto, pervenerat, concessisse Canobitis, idem interrogare numen, quo viciniores ipsis erant et quo maius detrimentum inde poterant facere. Superfunt hodieque nonnulla dei Canobici responsa, si eidem sodalitiis, quod ab optimo servatore nomen adscivit, collegae adiungimus fidem. Tria enim sequentia ore huius dei esse prolata contendit (n). Primum, quo Canobum de se ipso loqui arbitratur, sic sonat:

Ἥλιος, Ὀρεός, Ὅσις, Ἀναξ, Διόνυσος, Ἀπόλλων,
Ὀρεῶν καὶ καίρων ταμίης, αἰνέμων δὲ καὶ ὕμνων,
Ἡὺς καὶ νυκτὸς πολυαστέρες ἡνία νομῶν,
Ζαφλεγέων ἀστρον βασιλεὺς ἢ δ' αἰθάλαστον πῦρ,
Ἐδωρ πολύγονον κολποὺς γαίης διαπείρων,
Ἄυτοφυής, αἰδιδάκτος, αἰμήτωρ, αἰστυφέλκτος.
Ὅνομα μὴδὲ λόγῳ χωρούμενον, ἐν πυρὶ νοέων.
Τουτὶ θεός· μερὰ δὲ θεοῦ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς.

Ego

(1) Vid. PLUTARCHVS de solertia animalium, pag. 984. A. et TACITVS historiae lib. III. cap. 83. sqq.

(m) Loco citato, Cap. 81. Conf. ANTON

VAN DALE, de oraculis veterum ethnicorum, disert. II. cap. 7. pag. 574.

(n) In Oedipo Aegyptiaco, Tom. III. syntagm. XIII. cap. 4. pag. 442. sqq.

*Ego Sol, Horus, Osiris, Rex, Bacchus, Apollo,
 Tempestatum et temporum promus, ventorum et imbrium,
 Aurorae et noctis, multum stellatae, habenas regens,
 Valde flammantium astrorum rex, et immortalis ignis.
 Aquae liquor omnigenis feminibus refertus, et sinus terrae penetrans,
 Ex se ipso ortus, a nemine doctus, sine matre, inconcussus,
 Nomen ne verbo quidem capiendum, in igne habitans:
 Hoc deus est; modica autem dei portio angeli nos.*

Secundum, quo edocentur superstitiosi, quibus temporibus caerimoniis-
 nisque adorare debeant numina, hoc est:

*Κληίζειν Ἑρμῆν, ἢδ' Ἡέλιον κατὰ ταῦτα
 Ἡμέρη ἡελίου Μῆνην δ', ὅτε τῆς δὲ παρέω
 Ἡμέρη ἢδὲ Κρόνον, ἢδ' ἐξείης Ἀφροδίτην,
 Κλήσεται ἀφ' ἑγχοῖς, ἃς ἔσσε μάγων ὅχ' ἄριστος
 Τῆς ἐπταφθόγγου βασιλεὺς, ὃν πάντες ἴσασιν.
 Invoca Mercurium et Solem, eodem pacto,
 Die solis: Lunam vero, quum buius adfuerit
 Dies: ac Saturnum et consequenter Venerem,
 Vocationibus non sonoris, quas reperit magorum optimus
 Septies sonantis rex, quem omnes norunt.*

Adscribimus et tertium:

*Φαίδρη μὲν κατὰ δῶμα Θεοῦ καταλάμπεται αὐγή.
 Ἦλθε γάρ, ἥντιβόλησε μέγας Θεός, ἔιδεν ἐμεῖο
 Κάετος ἀμειμάκετον λαμπρόν. Φλογμοτύραννον,
 Βόστρυχον ἐκ κεφαλῆς νεότης, χαροποιῖσι μετώποις
 Ἀμφὶς ἰαυόμενον πλοχμοῖς θ' ἱεροῖσι γενέϊου.
 Clara quidem per domum dei splendet lux.
 Venit enim, occurrit magnus deus, vidit meum
 Robur inexpugnabile, lampadem urentem tyrannos,
 Cincinnum ex capite summo, iucundo vultu
 Undique exbilaratum, cirrisque sacris menti.*

Υ

At

At vero, KIRCHERVM et, quem testatur, IOH. OBSOPAEVM (o), quum perhibent, horum carminum auctorem numen esse Canobicum, haud esse audiendos, sed utrumque errorem admittere sic satis gravem, videbimus: si ipsos veteres scriptores, qui hosce versiculos ab interitu vindicarunt, consulimus. Ad horum enim oraculorum primum quod attinet, illud in templo Apollinis, et quidem Clarii, Colophone, esse editum, disertis verbis referunt EVSEBIUS (p) et LACTANTIUS (q); quorum prior secundum quoque Apollini, nullo tamen addito cognomine, attribuit (r). Quod autem loco recitavimus ultimo, illud quidem laudatus Caesariensis episcopus (s) Serapidi adscribit: quum vero non indicet, quam in civitate ille aram habuerit; maxime ambiguum habeo, Canobum Serapidem hocce oraculum fudisse. Fuit autem Canobi templum non solum propter *μαντεύματα*, in eo prolata, summo honore et nomine, sed splendorem eo quoque est assequutum, quod quasi ludus quidam et discendi officina patebat. Antoninum saltem, philosophum Platicum, qui saeculo post Christum natum circiter quarto claruisse videtur, in Canobi delubro sapientiae disciplinas, magno cum applausu, exposuisse, testis est EVNAPIUS (t): *Ἀντωνῖνος τὸ Κανωβαῖον τοῦ Νείλου καταλαβὼν στόμα, καὶ τοῖς ἐκεῖ τελουμένοις προσθεῖς ὅλον ἑαυτὸν, τήντε ἀπὸ τῆς μητρὸς πρόρρησιν ἐξεβιάζετο· καὶ ἡ νεότης τῶν ὑγιαίνοντων, τὰς ψυχὰς καὶ φιλοσοφίας ἐπιθυμούντων, ἐφοίτων πρὸς αὐτὸν, καὶ τὸ ἱερὸν νεανίσκων ἱερέων μεστὸν ἦν.* *Antoninus sedem apud Canobicum Nili ostium obtinuit, seque totum dedit iis, qui ibi instituebantur, studens modis omnibus matris de se praedictioni respondere. Ad eum iuventus sanior, ac sapientiae studio dedita, frequens commeabat, sano adolescentibus, qui sacris operabantur, pleno.* Neque autem est, quod arbitremur, scholam hanc recentiori demum aetate esse institutam. Eam enim floruisse iam antiquissimis

(o) In *Oraculis vetustis*, ad calcem *Sybillinorum*, pag. 7, 55 et 69.

(p) De *praeparatione evangelica*, lib. III. cap. 15. pag. 125. C.

(q) *Divinarum institutionum* lib. I. cap. 7.

sub initium.

(r) Loco citato, lib. V. cap. 14. pag. 202. B.

(s) Loco citato, pag. 201. B.

(t) De *vitis philosophorum et sophistarum*, pag. 68. sq. edit. Plantin.

simis temporibus, vero est longe simillimum. Ita enim more veterum, eorum inprimis, qui solem spectabant orientem, fuit comparatum, ut loca, erudiendae iuventuti destinata, non seiuncta essent a templis, aut saltem in horum exstruerentur vicinia. Hierosolymis, in *הר הבית*, sive spatio templi extimo, quod vulgo quidem, haud vero inepte, atrium vocatur gentilium, peculiare stetit novimus aedificium, disputationibus de rebus, ad religionem pertinentibus, consecratum, in quo Christum, *καθήμενον ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων, καὶ ἀκούοντα αὐτῶν, καὶ ἐπερωτῶντα αὐτούς*, *sedentem in medio magistrorum, et audientem eos, et eos interrogantem*, invenisse ipsius parentes, LVCAS (u) prodidit memoriae. Contigisse hoc quidem dicit historicus sacer *ἐν τῷ ἱερῷ*; quam vero vocem, non templum, in quo mortalium nemini, excepto rege, Davidica stirpe oriundo, sedere licuit, sed synagogam, templo contiguam, denotare, dudum observarunt philologi (x); et scite quidem, dummodo ne sumserint *synagogae* vocabulum sensu strictiori, quo locum sonat, precibus fundendis, legi Mosaicae legendae ceterisque Iudaicae religionis caerimoniis observandis dicatum. In huiusmodi enim aede controversias disceptare, piaculum Iudaei semper arbitrati sunt maximum. Recte omnino calculos subduxerunt, si *synagogae* dictionem latissimo acceperunt significatu, quo non modo sacrorum conventuum denotat domum, sed comprehendit quoque *בית מדרש*, sive *gymnasium*, (y) quod uti frequentabatur a iuventute, disciplinarum cupida, sic plerumque synagogae esse solebat adiunctum (z). Talis fuit schola, in qua Paulum, Athenis, cum Iudaeis virisque religiosi disputationem esse ingressum, sacri annales (a) memorant. Nec minus hodie nullam synagogam paullo celebriorem inveniemus, quin auditorio instructa sit scholastico. Iu-

Y 2

daeos

(u) Cap. II, 46.

(x) Vide IOH. CHRISTOPH. WOLFFII *curas philologicas et criticas in IIII. evangelia et actus apostolicos*, pag. 593.

(y) Conf. CAMP. VITRINGA *de synagoga*

veteris, lib. I. part. I. cap. 5. pag. 134. sq.

(z) Vide GEORG. VRSINI *antiquitates Hebraicas scholastico-academicas*, Cap. III. pag. 51.

(a) *Actor*. XVII. 17.

daeos hac in re imitatos esse vetustiores Christianos, quippe quos similiter iuxta aedes sacras, et in coenobiis ferme cunctis, scholas habuisse, exemplis docent HERM. CONRINGIVS (b) et summae eruditionis humanitatisque laudibus instructissimus IAC. BURCKHARDVS (c), illis facile persuadebimus, qui, ex synagogis Iudaicis antiquiorum Christianorum ritus si non omnes, at certe maximam partem esse derivatos, cognoverunt. Quod vero ad Aegyptios attinet, eos eandem servasse consuetudinem, eorumque templa docentium discentiumque strepuisse vocibus, deprehendemus: si, in hac gente, qui docendi munere fuerint functi, consideraverimus. Nemo ignorat, doctrinae universae curam iuventutisque institutionem, apud hunc populum, commissas fuisse sacerdotibus, hominibus munditiei adeo studiosis, ut, teste HERODOTO (d), quater quotidie aqua se purificaverint et tertio quoque die totum raserint corpus, ne sordium quicquam ipsis adhaereret sicque ad sacra obeunda redderentur inepti. Hac autem superstitione qui fuerunt imbuti, eos admodum est probabile non alibi, quam in locis, ab omni impuritate remotis, nempe in templis, docuisse, idque tanto lubentius, quoniam docendi munus ad sacra pertinebat officia, et libri cum theologici, tum aliarum disciplinarum in delubris (e) erant repositi. Ne quis vero caussari possit, nos rem facti, quae exemplis et testimoniis debeat confirmari, ratiocinando tantum probasse: commode meminimus, Alexandriae, in Museo, peculiarem fuisse aedem, in qua sacerdotes philologiam, quo nomine veteres non modo disciplinas humaniores historicasque, sed philosophicas etiam comprehendisse constat (f), docuerunt; ficuti

(b) In *Antiquitatibus academicis*, pag. 62. sq. et alibi passim.

(c) In *Dissert. de variis Germaniae scholarum a Caroli M. temporibus usque ad saec. XVI. mutationibus*, pag. 6.

(d) In *Euterpe*, Cap. XXXVII.

(e) Vide SILVEST. LVERSENII *dissert. de bibliothecis veterum*, §. 4. subiecta eiusdem

libro singulari *de templo et bibliotheca Apollinis Palatini*, et adde HENR. FIP-PINGII *arcana bibliothecae Thomanae Lipsiensis sacra resecta*, pag. 302. *Accessionis alterius collectioni Maderianae de bibliothecis adiunctae a IOH. ANDR. SCHMIDIO.*

(f) IOH. A WOWER *de polymathia*, Cap. XV.

sicuti dudum evicit CLAUD. NICASIVS (g). Quae quum ita sint: non sine omni fundamento summam antiquitatem tribuimus scholae Canobicae, quam insuper totius Aegypti celeberrimam fuisse, recte quidem, sed sine ullo idoneo teste, affirmat ATHAN. KIRCHERVS (h). Nam, apud CLEMENTEM, Alexandrinum, quem memoriae prodidisse ait, Canobicam Academiam *fontem fuisse et originem omnis theologiae Aegyptiacae; doctas ibi esse litteras sacras, quas ιερογλυφικὰς vocant; sacerdotes initiatos; mysteria sacra nullo loco accuratius tradita, ac proinde ab omni hominum genere, maxime a Graecis, frequentatam*; adeo altum his de rebus scimus esse silentium, loco praesertim, a KIRCHERO indicato, ut ne unico quidem verbulo Canobitarum faciat mentionem, nec, praeter luculentam philosophiae Aegyptiacae descriptionem (i), quicquam de re huius gentis scholastica referat. Quam autem huius Gymnasii celebritatem vere quidem coniecit, haud vero probavit KIRCHERVS: eam non obscure licet colligere ex quodam Hadriani Imp. facto, cuius conservatam memoriam AEL. SPARTIANO (k) referimus acceptam. Nam, quum ille imperator, villam Tiburtinam mire exornaturus, in ea locorum celeberrimorum nomina inscripsit; atque aedificium aliud Lyceum, aliud Academiam, aliud Poecilen, aliud Tempen, aliud denique Canobum vocavit: hoc ipso indicare voluisse videtur, posteriorem civitatem diligenti disciplinarum cultura aequae magnam sibi acquisivisse nobilitatem, ac reliqua loca, partim, propter summorum philosophorum, qui in illis docuerunt, eruditionem, toto orbe antiquo nomine erant summo, partim vero Musis poëtisque gratissima. Denique suspexerunt etiam veteres templi Canobici structurae magnificentiam; qua vero reliqua Aegyptiorum delubra ipsum aequabant. Quamvis enim hic populus, deos suos fingeret figura admodum ridiculos, immo de-

Y 3

mes

(g) *De numo pantheo Hadriani Imp.* Cap. III. pag. 23.

(h) *Oedipi Aegyptiaci* Tom. I. Syntagm. III. cap. 7. pag. 208.

(i) Vide *Stromatum* lib. VI. pag. 757. edit. Ioh. Potteri.

(k) In *Vita huius imperatoris*, Cap. XXVI. pag. 215. sq.

mes : non omittebat tamen haec sua monstra in templis collocare, splendore et elegantia maxime conspicuis. Ἀιγυπτίους, inquit paullo ante laudatus CLEMENS, Alexandrinus (1), ναοὶ καὶ προπύλαια παρ' αὐτοῖς καὶ προτεμενίσματα ἐξήσκηται, ἄλση τε, καὶ ὀργάνες· κίονί τε παμπόλλοις ἑστειφάνωνται αἱ αὐλαί· τοῖχοι δὲ ἀποστίλβουσι ξενικοῖς λίθοις, καὶ γραφῆς ἐντέχνου αἷς ἐνδεῖ οὐδὲ ἐν χρυσῷ δὲ καὶ ἀργύρῳ καὶ ἡλέκτρῳ παραστίλβουσιν οἱ ναοί· καὶ τοῖς ἀπὸ Ἰνδίας καὶ Αἰθιοπίας πεποικιλμένοις μαρμαίρουσι λιθιδίοις· τὰ δὲ αὐτὰ χρυσοπύστοις ἐπισκιάζεται πέπλοις κ. τ. λ. *Apud Aegyptios templa eorumque porticus, vestibula ac luci magnifice instructi, eorumque atria multis columnis cincta sunt : parietes autem lapidibus peregrinis et artificiose depictis resplendent, ita ut nihil desit : aedes autem auro, argento et electro col-
lucent, et ex India ac Aethiopia variis fulgent lapillis : adyta vero in-
textis auro obumbrantur peplis etc.* Quod ad columnas attinet, quibus, pro more Aegyptiorum, templum Canobicum magno instructum fuit numero, earum quidem duae tantum in numismate nostro comparent: quilibet vero intelligit, monetarium, areae angustia coactum, atque ut erigendis numinum simulacris spatium nancisceretur, reliquas omis-
sisse. Non neglexit vero idem in illa huius aedis parte, quam Graeci αἰτὸν, sive αἴτωμα vocabant, exprimere globum alatum; quem aliis quoque Aegyptiorum templis fuisse ornamento, delubrum, apud BERN. DE MONTFAUCON (m) obvium, fidem facit, quippe in cuius suprema frontispicii parte idem globus, cum annexis alis atque prodeuntibus hinc et inde duobus avium, vel, si mavis, serpentum capitibus, conspici-
tur. Hac figura quid significare voluerint religionis Aegyptiacae antisti-
tes, quamvis aenigma Platonis numero obscurius merito existimetur: a suo tamen sensu intelligentiaque non esse disiunctum, reputavit A-
THANAS. KIRCHERVS (n). Scribit enim confidenter : *Symbolum κυκλο-οφι-πτέρυγος*, id est, globus, alis et serpentibus conspicuus, nihil aliud

(1) In *Paedagogo*, lib. III. cap. 2. pag. 252.

(m) *Supplement au livre de l'antiquité ex-
pliquée*, Tom. II. pag. 37.

(n) *Oedipi Aegyptiaci* Tom. III. syntagm. I.
divis. 7. pag. 136. Conf. eiusdem *Obeli-
scum Pamphili*, pag. 598.

aliud notat, nisi primam mentem, et supremam omnium causarum causam, a qua, veluti a vitarum omnium, omnium idearum fonte infinito, omnia in omnia, sempiterno quodam effluxu, derivantur. Hunc idealem eius conceptum non incongrue exhibent per circulum, alas, serpentem: sicuti enim ex centro circuli omnes lineae ad circumferentiam ducuntur, ita ex circulo hoc, cuius centrum ubique, circumferentia nusquam, per verbum suum apte serpenti comparatum, et spiritum pantamorphum, per alas indicatum, idealium rationum radii, in universam mundorum naturam diffusi, singulas substantias, tam sensibiles, quam insensibiles virtutum suarum signaculis notant. Nolumus quidem infitias ire, haec satis ingeniose esse excogitata: est autem, quod vereamur, ut assensione eorum possint approbari, qui non argutias, sed ipsam venantur veritatem. Hi enim sententiam, testibus omnino nullis innixam, tamdiu respuent, neque id iniuste, donec scriptores fuerint citati, quorum tuto sequantur auctoritatem. Immo erunt, qui, in tanta rerum Aegyptiacarum obscuritate, hieroglyphicam huius globi significationem dilucide et ita, ut ullus nemini resideat scrupulus, posse explicari, praecise negabunt; quorum sententiae subscribere, quum et nos haud poeniteat: satius erit tacere, quam coniecturam, hac de re captam, sed ambiguam atque incertam, adeoque facile in dubium vocandam, in medium proferre. Ultimo loco adhuc monemus, tectum delubri Canonibici rotundum in numismate conspici, quoniam, apud Asianos, Palaestineneses Aegyptiosque, aedes privatae tecta plana, templa vero semper fastigiata, aut rotunda habuerunt (o). Ut ut autem Aegyptii Canobum deorum reputaverunt maximum: non diu tamen, post exortum veritatis salutiferae solem, huius quoque superstitionis tenebrae sunt dispulsae. Eius enim templum, antiquitate, religione, doctrina et splendore celebratissimum, a Theodosii Magni militibus direptum soloque aequatum est; eius vero divitiae Christianorum datae sunt sacerdotibus, teste EVNAPIO, quem, licet, ut vanae religionis asse-

(o) Vid. HADR. RELANDI *antiquitates sacras veterum Hebraeorum*, Part. I. cap. VIII. §. 29. et adde DAVID. MILLII

differt. de aedibus Hebraeorum tectis, habitam Ultraieci. 1727.

aflecta, sacrilegium hoc existimaverit, tamen neminem pigebit hac de re differentem auduisse. Καὶ τὰ περὶ τὸν Κάνωβον ἱερά, inquit (p), ταυτὸ τοῦτο ἔπασχον. Θεοδοσίῳ μὲν τότε βασιλεύοντος, Θεοφίλου δὲ πρεσβατοῦντος, τῶν ἐναγῶν ἀνδρώπου τινὸς Ἐυρυμέδοντος,

Ὅς ποθ' ὑπερθύμοισι γιγάντεσι βασιλευσεν.

Ενεργίῳ δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν ἀρχόντος, Ῥωμανοῦ δὲ τοὺς κατ' Ἁγυπτίον στρατιώτας πεπιστευμένους, οἵτινες ἅμα φραζόμενοι κατὰ λίθων καὶ λιθοξῶν θυμὸν ἐπὶ ταῦτα ἀλλόμενοι, πολέμου δὲ μήτε ἀκοὴν ὑφιστάμεναι, τῷ τε Σαραπίῳ κατελυμήναντο, καὶ τοῖς ἀναθήμασιν ἐπολέμησαν, ἀνανταγώνιστον καὶ ἄμαχον νίκην νικήσαντες. τοῖς γοῦν ἀνδραῖσι καὶ ἀναθήμασιν ἐς τοσόνδε γενναίως ἐμαχέσαντο, ὥστε οὐ μόνον εἰκῶν αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ἔκλεπτον καὶ τάξις ἦν αὐτοῖς πολεμικὴ τὸ ὑπελόμενον λαθεῖν τοῦ δὲ Σαραπίου μόνον τὸ ἔδαφος ἐυχ ὑφείλοντο, διὰ βάρος τῶν λίθων οὐ γὰρ ἦσαν ἐυμετακίνητοι συγχθαιτες δὲ ἅπαντα καὶ ταράζαντες, οἱ πολεμικώτατοι καὶ γενναῖοι, καὶ τὰς χεῖρας ἀναιμάκτους μὲν, οὐκ ἀφιλοχρημάτους δὲ προτείναντες, τοὺς τε θεοὺς ἔφασαν νενικημέναι καὶ τὴν ἱεροσυλίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐς ἔπαινον σφῶν αὐτῶν κατελογίζοντο· εἴτα ἐπεισῆγον τοῖς ἱεροῖς τόποις τοὺς καλουμένους Μοναχούς. *Simile quid Canobicis templis accidit, imperante tunc Theodosio, praetorii praefecto Theophilo, piaculari homine, et Eurymedonte quopiam, qui*

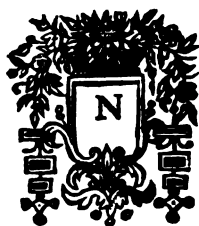
Late rex tumidos inter saevosque gigantes primatum tenuit; Venerio tum urbis praefecto, et Romano Aegypti legiones cum imperio obtinente; qui omnes iras adversus saxa et lapicidas aggerantes, ea oppugnabant, et qui bellum nunquam auditione acceperant, Sarapidis aedem funditus sunt demoliti, templique donariis manus hostiliter iniecerunt, absque hoste et citra proelium victoriam adepti. Eo pacto cum simulacris ac donariis commissa strenue pugna, non devicere modo illa, verum etiam depeculati fuere, militarisque inter ipsos lex erat et tessera, uti, quod quisque furto subduxerit, lateret occultum. Mansit tamen area aedis, quam asportare nequiverunt, ob saxorum moles, quae difficulter loco commoveri poterant. At egregii illi viri et bellicosi, confusis perturbatisque rebus omnibus, debellasse se deos, incruentis quidem, sed ab avaritiae crimine non impuris manibus, gloriabantur, sacrilegium et impietatis crimen laudi sibi assumentes. Idem postea in loca sacra invexerunt sic dictos Monachos.

CAPVT

(p) Loco citato. pag. 73. sq.

CAPVT VIII.

*De littera L, in numis Aegyptiacis exhibita, singulare opus promissit Nic. Toi-
nardus. Fortun. Liceti perabsurda huius elementi interpretatio ex-
ploditur. L non litteram esse, sed notam, a Grammaticis διπλῆς, sive
circumductionis nomine designatam, contendit Is. Casaubonus; qui ve-
ro refellitur. Ios. Scaligeri sententia, littera L lustrum significari, re-
iecta. Antiquarii plerique arbitrantur, eam desumptam esse ex λυκάβας.
Littera L loco Λ apud Graecos antiquiores usurpata.. Vocabuli
λυκάβας, annum sonantis, origo est admodum obscura. Horum quo-
que opinio in ambiguis ponenda. In sententia Henr. Norisii, exi-
stimantis, L notam esse compendiarium, qua Astronomi Aegyptia-
ci annum indicaverint, varia desiderantur. Cusus est plumbeus no-
ster anno Hadriani non vitae, sed imperii decimo octavo. Ratio-
nes, cur Aegyptii plures, in Hadriani, quam aliorum imperatorum,
honorem numos cudendos curaverint, expromuntur.*

ihil nunc superest in numismate nostro, quod explica-
tione indigeat, praeter litteras LIH, quas Canobi tem-
plo hinc et inde videmus adscriptas. Eas numi signati in-
dicare tempus, antiquarii quidem tantum non omnes fa-
tentur; ita autem, ut de vera earum significatione inter
se diffideant atque discordent. Quod ad horum elementorum primum,
L nempe, attinet, quod nusquam alibi, quam in Aegyptiorum, quo-
rundam Palaestinsium et Syrorum numis occurrit, sublatae fortassis
nunc essent controversiae, quas de illo, ad hunc usque diem, in philo-
logorum agitari novimus foro: si NIC. TOINARDVS promissis stetit-
set, et singulare hac de littera, in numis exhibita, opus, quod ipsum pa-
rasse testis est CLAUD. NICASIVS (q), cum orbe communicasset
lit-

(q) De numo Pantheo Hadriani Imp. Cap.

V. pag. 72. sq.

litterario. In variis autem eruditorum de huius litterae significatione opinionibus omnino nulla est stolidior absurdiorque illa, quam vir alioqui et doctrinae liberalioris, et philosophiae bene peritus, FORTVN. LICETVS (r), adoptavit. Quum enim in numismatis cuiusdam Aegyptiaci, Hadriani memoriae dicati, parte averſa, praeter magnum criſtatumque ſerpentem, multis plicatum gyris, quorum unus caduceum, alius vero ſpicam comprehendebat, reperisset litteras LIΔ: audacter affirmabat, horum trium characterum genuinam ſignificationem tribus hiſce contineri vocibus: *Lucernas invenit Delta*, nimirum Aegyptus inferior, a Graecis Latinisque, ob figuram triquetram, Delta nuncupata; quippe quae feſtum accenſionis lucernarum invenerit, nec carere potuerit diu lampadibus ad praelucendum noctu navigantibus portumque quaerentibus. Quemadmodum vero huic ſomnio ſuo aliquam veri conciliaſſet ſpeciem LICETVS; ſi potuiſſet oſtendere, quarum rerum inventiones Aegyptii celebrare voluerint numis, in quibus L IA. L. IB. L. IF etc. legitur: ſic ipſius argumenta, quibus receptam harum litterarum interpretationem, ſecundum quam percuſſi numismatis designant tempus, impugnare facili, immo nullo prorsus negotio labefactantur. Nam, quod ait, *nullam prorsus eſſe rationem, quae doceat, apud Graecos, undecimam Latinorum litteram, L, annum ſignificare: nec ab eis unquam Latinam illam litteram L uſurpari*; id, ſcio, reprobaſſet ipſe, ſi oculo attentiori voluiſſet perluiſtrare orbis antiqui monumenta. Ex hiſ enim diſcere potuiſſet, utique Graecos L pro Δ quondam ſcripſiſſe, eodemque characterē annum ſignificaſſe. Sic quoque rationem, a numerali poteſtate τῶν ΙΔ deſumptam, quae elementa non ſemper Graecis indicare numerum decimum quartum reputat, ipſe infringit, dum addit, recentiori paullo aetate, commemoratum valorem eas litteras habuiſſe ſubiectum; quo ipſo, quod veritas poſtulabat (s), eſt faſſus. Nihilo verosimilior eſt explicatio

I S.

(r) *De lucernis antiquorum reconditis*, lib. (s) Conf. GVLIEL. BEVEREGII *arithmeti-*
VI. cap. 99. pag. 1119. ſqq. *cam chronologicam*, lib. I. cap. 7.

IS. CASAVBONI (t), existimantis, L non esse litteram, sed notam, a Grammaticis nomine *δπλαῖς*, sive *circumductionis* vocatam; cuius usus, quoties non satis erat spatii in linea, ut omnes versus litteras comprehenderet, et reliquae supra, aut infra, praemissa hac nota, debebant reiici. Approbasse haec suo assensu CAROL. DV FRESNE, affirmant quidem laudatus NICASIVS (u) et HENR. NORISIVS (x): sed falluntur. Tantum enim abfuit, ut subscripserit CASAVBONO vir eruditissimus, ut potius eius opinionem expendendam reliquerit antiquariis (y); idque propterea fortassis, quod eam levi tibicine fultam iudicabat. Ac certe haec nota nunquam habuit figuram L, sed modo forma fuit trigoni obliqui, citra basin, <, uti apud HEPHAESTIONEM (z) pingitur, modo autem sic L scribebatur, uti videmus in marmore An-cyrano, apud BERN. DE MONTFAVCON (a) obvio. Praeterea, quum *δπλαῖς* notam semper in fine, nunquam vero in vocum principio usurpaverint scribae antiqui: omnes numi, in quibus, praeter litteram L characteresque numerales, nihil legitur, ex quorum numero noster est plumbeus, adversus CASAVBONVM fortissime militant; quandoquidem ibi L, quippe in lineae initio scriptum, circumductio nequit reputari. Duabus hactenus recensitis de significatione τοῦ L sententiis, ob insignem, qua eminet, futilitatem, iungi meretur tertia, a IOS. SCALIGERO (b) publice proposita, qua non solum, reclamante universa antiquitate, affirmat, *in numis Graecis aliquando L, aliquando Λ esse sculptum*, sed contendit etiam, *in veteribus monumentis lustrum designari singulari L*, assensores nactus IAN. GRUTERVM (c) et IOH. MARSHAMVM (d). Hanc vero in-

Z 2

ter-

-
(t) In <i>Notis ad SVETONII Augustum</i>, Cap. LXXXVII. (u) Loco citato. (x) Loco, mox indicando. (y) Vid. <i>Appendix glossarii ad scriptores mediae et infimae Graecitatis</i>, pag. 122. (z) In <i>Enchiridio de metris et poemate</i>, pag. 74. sq. edit. de Pauw.	(a) <i>Palaeographiae Graecae</i> lib. II. cap. 6. pag. 167. (b) <i>De emendatione temporum</i>, lib. V. pag. 384. et in <i>Animadversionibus in chronologica Eusebii</i>, pag. 224. (c) In <i>Corpore inscriptionum</i>, p. CCCXXVII. (d) In <i>Canone chronico</i>, pag. 61.

terpretationem, dudum a DIONYS. PETAVIO (e) et EZECH. SPANHEMIO (f) improbatam, accurate redarguit HENRIC. NORISIVS (g), qui, probaturus, SCALIGERI opinionem iocularem eius hac in re ostendere, incitiam, ita est ratiocinatus : *E cimeliis Mediceis numum Augusti profero, apud Sidonem sculptum, cum notis L ZIP. ac praeterea binos Traiani numos, a Sidoniis pariter percussos, in quorum uno sunt notae L EKC. in alio vero L ZKC. Porro Augustus obiit A. V. Romae 767, Traianus vero A. V. 870. Enimvero, si in laudato Augusti numo littera L lustrum indicat, fuisset illud apud Sidonios lustrum ZIP, CXVII; in numis autem Traiani signarentur lustra CCXXV. et CCXXVII, ac proinde ab imperio Augusti ad annos principatus Traiani centum ac decem plane lustra Sidone peracta fuissent, quae dant annos 550; quum tamen ab obitu Augusti ad mortem Traiani tres tantum supra centum anni numerentur. Quum itaque sententiam et LICETI, et CASAVBONI, et SCALIGERI non potuerint non respuere numismatographi peritiores: plerique omnes, et in his nominatim IAC. SPONIVS (h), IOH. HARDEVINVS (i) et LVD. IOBERTVS (k), opinati sunt, litteram L, a monetariis ad annum signandum adhibitam, desumptam esse ex vocabulo λυκάβας, quo Graece loquentes populi olim designaverint annum. Atque, hanc suam ut probarent coniecturam, observarunt, τὸ λάμβδα Graecos antiquissimos non ea pinxisse figura, quae nostra adhuc aetate usurpatur Λ, sed illa, quam ex Graecia acceperunt Romani, L. Communierunt hoc partim auctoritate antiquissimi tribuum Atticarum fragmenti, a IAC. SPONIO (l) in lucem vindicati, in quo nullibi Λ, sed constanter, Latino more, L scribitur; ΛΤΚΙΝΟΣ, ΛΤΣΙΜΑΧΙΔΕΣ, ΒΛΕΠΤΡΟΣ, ΚΑΛ-*

(e) *De doctrina temporum*, lib. XI. cap. 20.

(f) *De praestantia et usu numismatum*, pag. 873. edit. 1671. 4.

(g) *De annis et epochis Syromacedonum*, Diss. III. cap. 1. pag. 366. edit. Lips.

(h) *Recherches curieuses d'antiquité*, pag. 223.

(i) *In Antirrhético de numis antiquis coloniarum et municipiorum*, pag. 55.

(k) *La science des médailles antiques et modernes*, pag. 95.

(l) *In Miscellaneis eruditae antiquitatis*, sect. X. pag. 315.

KALLIPOΣ etc. partim vero duabus columnis, ab Herode Attico dedicatis, atque a IAN. GRVTERO (m) descriptis, in quibus, archaismi affectatione, pro Λ bis legitur L. Vocabulo autem λυκαίβας priscos Graeciae incolas eam subiecisse potestatem, ut *annum* significaverit, confirmarunt testimonio HOMERI (n):

Τοῦ δ' αὐτοῦ λυκαίβαντος ἐλεύσεται ἐνθαῖδ' Ὀδυσσεύς.

Hoc ipso anno veniet huc Ulysses.

Et verbis, quae sub initium marmoris, in insula Chio reperti, leguntur (o):

ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΙΣ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕ ΒΙΟΤ ΛΥΚΑΒΑΝΤΑ ΠΕΡΩΝΤΑ.

Quum septimus et decimus vitae annus labitur.

Nec non Hierophili pueri epitaphio, Romae effosso et a RAPHAEL FABRETTO (p) edito, in quo de memorato puero dicitur:

ΕΠΤΑ ΜΟΝΟΥΣ ΛΥΚΑΒΑΝΤΑΣ ΔΤΩ ΚΑΙ ΜΗΝΑΣ ΕΖΗΣΑ.

Septem solos annos duosque menses vixi.

De origine huius dictionis, ut eam quoque paucis attingamus, non convenit inter ipsos scriptores veteres. Alii enim dictum contendunt τὸν λυκαίβαντα, ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, *sole*, cuius cursu anni constituuntur. Facit cum his MACROBIUS (q), qui, *annum quoque*, inquit, *vetustissimi Graecorum* λυκαίβαντα *appellabant*, τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, *sole*, βαίνόμενον καὶ μετρούμενον. Λύκον *autem solem vocari, etiam Lycopolitana Thebaidos civitas testimonio est: quae pari religione Apollinem, itemque lupum, hoc est, λύκον, colit, in utroque solem venerans: quod hoc animal rapit et consumit omnia, in modum solis, ac plurimum oculorum acie cernens, tenebras noctis evincit.* Quidam vero, et in his HESYCHIUS (r), DIDYMUS (s) et vetus APOLLONII, Rhodii, scholiastes (t), hanc vocem derivandam

Z 3

esse

(m) Pag. XXVII, 1.

(n) *Odys.* lib. XIII. v. 161. Conf. lib. XVIII. v. 306.

(o) Apud IAN. GRVTERVM, pag. MXXXVI. 9.

(p) *Inscription. antiq.* pag. 425.

(q) *Saturnaliorum* lib. I. cap. 17. pag. 257.

(r) Vocabulo, Λυκαίβας.

(s) Ad HOMERI locum, modo citatum.

(t) Ad *Argonauticorum* lib. II. v. 123.

esse contendunt *παρὰ τὸ λυγαίως βάλειν τὸν ἐνιαυτὸν, ὁ ἐστὶ σκοτείνῳς, quod anni tempus tacite et latenter praetereat*, eaque propter a quibusdam etiam *λυγαίως* scribi. Inprimis ridicula est derivatio, cuius EUSTATHIUS (u) meminit, secundum quam annus appellatus est *λυγαίως ἀπὸ τοῦ λύκε*, id est, *lupo*; quod, quemadmodum lupi, ut perhibent (x), quum flumen traiciunt rapidum, quisque caudam proxime praecedentis arripit mordicusque tenet: ita etiam anni dies, serie haud interrupta cohaerentes, labuntur. Cum autem semper fortassis sub iudice lis erit, quatenam harum etymologiarum ad veritatem sit propensior; tum illi, qui ex *λυγαίως* petitam esse censent signatam in aere Aegyptiaco litteram L, non animadvertunt, adesse multa, quibus ipsorum sententia si minus refellatur, certe dubia reddatur atque improbabilis. Recte enim iam monuit HENR. NORISIUS (y): *Si λυγαίωτα designare voluissent monetarii littera L, cur non initiali littera Λ usi fuissent, sed potius L, littera ab omnibus Graecis iam diu antiquata, cuius vix unum et alterum tantum exemplum, in tot inscriptionibus Graecis, hactenus vidimus?* Accedit, quod *λυγαίως* dictio est minus usitata atque, quod ARTEMIDORI (z) novimus testimonio, poetica, ac proinde a stili tenuitate, quam in numis sollicite servarunt veteres, aliena. Quae quum ita sint: hanc quoque improbamus sententiam, toto capite annuturi modo commemorato docto purpurato, arbitranti, *L compendiariae potius notae, apud Aegyptios usitatae, quam cuiuspiam litterae rationem habere*: nisi et haec coniectura rebus variis in dubitationem adduceretur. Ad eam capiendam occasionem obtulit NORISIO quidam bibliothecae Mediceae ad D. Laurentii codex manu exaratus, in quo, inter complures scientiae Astronomicae notas, legitur: *ΛΛ. ἔτη*, id est, *anni*. Verum, quamvis hinc fiat manifestum, vetustos siderum studiosos duplici L pro annorum usos esse signo: nondum

(u) *Commentar. in Homerum*, Tom. III. pag. 538.

(x) Vide AELIANVM *de natura animalium*, lib. III. cap. 6.

(y) Loco citato, pag. 365.

(z) *De somniorum interpretatione*, lib. II. cap. 12. pag. 58. b. edit. Aldinae.

dum tamen probatum est, simplici L eosdem annum designasse. Et, hoc quoque si largiremur : afferenda tamen esset ratio, cur astronomicam notam adhibuerint monetarii, quos signa usurpasse, a plerorumque hominum intelligentia remota, aequae est ambiguum, ac dubium videtur NORISIO, eosdem *λάμβδα* forma sculpsisse, iamdiu apud Graecos obsoleta. Denique, illud quoque a veritate merito iudicamus alienum, quod NORISIVS affirmat, nempe *apud Aegyptios praecipue annum nota L fuisse designatum*. Id quidem eo confirmari existimat, quod plures compendiariae notae, quae in laudato codice exponuntur, Latinarum formam non praeferunt. Sed, ita si licet argumentari : ego facile opera probavero, siglas, quae TIRONIS et SENECAE esse dicuntur, ex Aegypto in Latium pervenisse ; quandoquidem et in illis bene multae inveniuntur, quae maximam cum Romanorum litteris habent dissimilitudinem. Ut autem elementi L, in aere Aegyptiaco expressi, natales in hoc usque tempus tenebris crassis occultatae iacent ; nec eas feliciter indagare nobis permittit paupertina nostra rei antiquariae supellex : eo tamen nihil aliud, quam annum significari, unanimi virorum, in antiquo orbe versatissimorum, nititur consensu. Promptum igitur est atque propositum, plumbeum nostrum signatum esse anno IH. id est, *decimo octavo*, non aetatis, sed imperii Hadriani. Quoniam enim Hadrianus, a Traiano, paullo ante obitum, adoptatus, quum annos viginti ac menses undecim (a) imperasset, vixit annos sexaginta duos, menses quinque, dies septendecim (b) ; ac proinde rei Romanae arbitrium obtinuit anno aetatis quadragesimo secundo : ita perspicuum est, ut oculis iudicare queant omnes, eum, annos natum octodecim, nondum ullam imperandi spem fuisse adeptum, multo minus, uti in numismate nostro legimus, *Ἀυτοκράτωρ Καίσαρ Τραιάνος Ἀδριανὸς Σεβαστός* ; *Imperator Caesar Traianus Adrianus Augustus*, potuisse salutari. Mis-
sum

(a) Vide ANTON. PAGI *dissertationem hypaticam, seu de consulibus Caesaris*, Part. I. cap. 4.

(b) Vid. eiusdem PAGI *critica historico-chronologica in annales Baronii*, ad A. C. 138. num. III.

sum nunc facere possemus plumbeum nostrum, in cuius interpretatione sic satis fuimus multi: nisi, nostrarum partium esse, arbitraremur, expromere etiam causas, quibus Canobitae impulsī cum plumbeum nostrum, tum alios numos complures, passim in cimeliarchiis obvios, in Hadriani memoriam iusserunt signari. Harum principem sitam fuisse crediderim in eximia illa caritate, qua hunc imperatorem dilexisse universos propemodum Aegyptios, documento est ingens Hadriani honoribus dicatorum numismatum cumulus, qui tantus esseprehenditur, ut imperatorum Romanorum neminem tot numis celebraverint, quot Hadriani nomen ab interitu annisi sunt vindicare. Nam, Alexandrinos, Apollonopolitas, Arsinoëtas, Busritas, Cabasitas, Coptitas, Cynopolitas, Diospolitas, Heracleopolitas, Hermopolitas, Hypselitas, Leontopolitas, Lycopolitas, Memphitas, Mendesios, Menelaïtas, Metelitas, Oxyrynchitas, Panopolitas, Pelusiotas, Pinamytas, Prosopitas, Saitas, Sebennyas, Sethroitas, Tanaitas, Thinitas, Tentyritas ceterasque civitates Aegyptiacas ferme cunctas, numos Hadriani cudisse honori, IOH. HARDVINVS (c) iam observavit, nec quisquam eorum, qui gazas paullo instructiores oculo diligenti perlustrarunt, ignorat. Cognovit autem Hadrianus habitatores Aegypti gloriae suae studiosissimos cupidissimosque propter frequentes in hac regione commorationes; quippe quam sua praesentia cohonestasse imperii annis tertio, sexto, duodecimo, decimo tertio, decimo quinto et decimo sexto, dilucide commonstravit ANTON. PAGI (d). Inprimis autem Aegyptios sibi devinxit Hadrianus collatis in eos beneficiis ornamentisque. Nam τὰς πόλεις, verba recitamus IOH. ΧΙΡΗΛΙΝΙ (e), τὰς τε συμμαχίδας καὶ τὰς ὑπηκόους μεγαλοπρεπέστατα ὠφέλησε. πολλὰς μὲν γὰρ εἶδεν αὐτῶν, ὅσας οὐδεὶς ἄλλος αὐτοκράτωρ, πάσαις δὲ ὡς ἐπεῖν ἐπεκόνησε, ταῖς μὲν ὕδαρ, ταῖς δὲ λυμένας, σιτόν τε καὶ ἔργα, καὶ χρήματα, καὶ τιμὰς

(c) In *Historia Augusta*, ex numis antiquis Graecis Latinisque restituta, *Opusculum selectorum*, pag. 759.

(d) Vid. loc. citat. ad A. C. 119, 122, 128, 129, 131 et 132.

(e) Lib. LXVIII. pag. 790. B.

τιμαῖς ἀλλοδαῖς ἀλλὰς δίδους. *Socias atque imperio Romano subditas urbes, ex quibus multo plures, quam ullus unquam imperator vidit, magnifice iuvit, easque aquis, portubus, frumento, operibus publicis, pecunia, honoribus ceterisque rebus auxit atque ornavit.* Et AEL. SPARTIANVS (f) scribit: *In omnibus pene urbibus et aliquid aedificavit, et ludos edidit.* Celebrat quoque hanc liberalitatem numus, a FRANC. MĒDIOBARBO (g) descriptus, qui Hadriano largitur RESTITVTORIS AEGYPTI titulum, non nisi illis principibus olim adscriptum, qui orbis Romani provincias modis iuverant omnibus. Prae ceteris autem Aegyptiis Hadrianum favisse Canobitis, vel inde apparet, quod ipforum numinis patrii templum, sicuti paullo ante observavimus, in villa sua Tiburtina aedificavit; cuius benevolentiae reliquorumque beneficiorum memoriam ad posteros transmissuri Canobitae numos cum alios, in cimeliarchiis passim, et quidem magno numero, obvios, tum eum quoque, quem nos sumus interpretati, in honorem evergetae sui signari curarunt.

(f) Cap. XVIII. pag. 175.

(g) *Imp. Roman. numism.* pag. 176.

Aa

CAPVT

CAPVT X.

Gemmae nostrae genus, forma et magnitudo indicantur. Insculptam illa habet amphoralem Ifidis imaginem. Non eum in finem intra Mumiam est insuta, ut banc tutaretur. Varia, quae in medicatis Aegyptiorum funeribus, circa ventriculum, inveniuntur, utensilia artes designant, quas quisque eorum in vita est professus. Probabile igitur, cada-ver, in quo gemma nostra reperta, sculptoris esse. Sculptura ab Ae-gyptiis, iam antiquissimis temporibus, inventa, ac deinceps summa dexteritate exculta. Multi olim in Aegypto hoc opificio victum invenerunt. Non litteris obsignandis, sed annulo magico, sive medi-co, gemmam nostram destinasse videtur artifex. Annulos veteres ge-stabant magicos, alios ad ignem cobibendum, alios ad tempestates a-vertendas, quosdam ad averruncandos morbos. Ultimi generis an-nulo nostram gemmam fuisse inferendam, probabile est.

aud ante finem licebit constituere huic nostrae commenta-tioni, quam descripserimus, descriptamque fuerimus in-terpretati gemmani, in eiusdem Aegyptii medicato funere repertam, ad cuius latus alterum numisma plumbeum, superioribus explicatum capitibus, fuisse depositum, sub initium huius opusculi, significavimus. Est autem Sarda, quae, licet inter gemmas vilissimas numeretur, tamen, quod facile scalprum admittit, fre-quenter admodum ad sigilla aliasque imagines caelandas usurpata est ab artificibus antiquis; praecipue in Aegypto, circa quam peculiare hu-ius lapidis genus reperiri, auctor est PLINIVS (h). Quod ad eius attinet formam, ovata ea est, non plana, ut sigilla esse solent et debent, sed convexa, atque incisa; eadem magnitudine, qua illam, periti chalcographi manu adumbratam, hic apponimus.

Con-

(h) *Historiae naturalis* lib. XXXVII. cap. 7.

Contemplandum in ea exhibuit sculptor amphorale numen, quod Isidis esse, quum ornamenta capitis, cornua nempe bovilla, vulturis pennae atque his comprehensus globus, promptum faciant propositumque: hoc habuimus rationis, cur gemmam hanc cognominaremus Isiacam. Supervacaneum autem foret, ad huius toreumatis interpretationem, amplius disputare de Isidis idolo, quippe cuius insignia, attributa, immo etiam symbolicam significationem, ad veterum scriptorum fidem, supra ea ratione enarravimus, ut nihil omnino hac in gemma, artificis scalpri, sit expressum, quin inde possit illustrari. Duo contra supersunt momenta, in hocce considerata lapide, quae, quod non nihil obscuritatis habent et in controversiam possunt vocari, nostrum erit ponderare, et, quantum per vires licebit nostras, explicare. Alterum est, cur incisa haec gemma in Mumiam fuerit coniecta, ibique, et quidem circa ventriculum, reposita? Alterum vero, cui usui eandem consecraverit artifex? Nullus plane dubito, quosdam inter antiquarios fore, qui ad priorem quaestionem respondeant, haud alium in finem funeri medicato insutam esse gemmam illam Isiacam, quam, ut mala depelleret, et, ne qua iniuria fieret cadaveri, prohiberet. Parum quoque aberat, quin nec me poenituisset horum subscribere sententiae; quod intelligebam, veritate esse fundata, quae ATHANAS. KIRCHERVS (i) scribit, *idola non tantum extrinsecus sepulcris Aegyptiorum ap-*

Aa 2

poni

(i) *Oedipi Aegyptiaci* Tom. III. syntagm.

XIII. cap. 5. pag. 418.

poni ad tutelam solita fuisse, sed et intrinsecus, una cum fasciis, insuta. Sed assensum cohibui statim, ut redii in memoriam, ad hunc usum Aegyptios incunculas usurpasse figulinas ut plurimum, nonnunquam aureas, aut ex alia factas materia; et, in hoc usque tempus, observasse neminem, eosdem gemmas quoque caelatas, phylacteriorum loco, cadaveribus adiecisse. Accedebat deinceps, quod ventricalus, circa quem Sardam nostram depositam fuisse indicavimus, me adducebat ad illam opinionem plane reprobendam. Animadverterunt nempe, qui complura Aegyptiorum cadavera studiose examinerunt, in memorata corporis parte diversa reperiri utensilia. Ita, in quadam Mumia vaseo condimento, quo corpora curarunt Aegyptii, plenum; in alia vero, quae feminini esse generis deprehendebatur, chordas, bene conservatas, invenit saepissime supra laudatus **BENED. DE MAILLET** (k); qui, uti non male coniicit, hisce rebus vitae designari genera, quae quisque mortuorum sit professus, ita, prius cadaver esse pollinctoris, arbitratur, posterius vero citharistriae, vel mulieris, nervorum amantis cantus. Quod si igitur olim, uti optamus speramusque, compluribus exemplis erit confirmata haec coniectura: apparebit, indicio esse Sardam nostram, corpus, in quo per tot delituit saecula, hominis esse, qui victum quaesiverit sculptura; arte, quae iam vetustissimis temporibus in Aegypto et floruit, et summo studio est exulta, et bene multos huius regionis aluit incolas. Apud Aegyptios certe, diu ante bellum Troianum, annulos fuisse usurpatos, ac proinde sculptores vixisse, sigillum, cuius traditione, testibus **MOSE** (l) et **FLAV. IOSEPHO** (m), Pharao Iosephum regni sui primum administrum inauguravit, facit manifestum. Idem probant, quae **ARISTOPHANIS** interpretes vetusti (n) de Batto, Cyrenarum primo conditore, donato a civibus suis annulo, in quo mulier, regi Silphium offerens, sculpra, memoriae prodiderunt. Cyrenenses enim, qui Aegyptiorum attingebant terminos, iisdemque foedere iuncti, imo aliquando

(k) *Description de l'Egypte*, pag. 278.

(l) *Genes.* XXXXI, 42.

(m) *Antiquitatum Iudaicarum* lib. II. cap. 5.

(n) *Ad Plut.* v. 926.

do subiecti fuerunt, ab hīsce vicinis suis accepisse sculpturam, vero est longe simillimum. Quanto autem artificio in gemmis, aliisque materiis opera efficere noverint Aegyptiī, Veritatis ostendit imago, quam, in Sapphiro caelatam atque ex collo pendentem, in pectore gestasse maximum apud eos iustitiae praesulem, auctores habemus DIO-
DORVM, Siculum (o), atque AELIANVM (p); quorum posterior novo argumento summam populi huius in scalpendo dexteritatem confirmat, quum, alio loco (q), de Cyrenensibus scribit: Ὁμολογεῖ καὶ Ἐυπολὶς ἐν τῷ Μαρικᾷ, ὅστις αὐτῶν εὐτελέστατος, σφραγιῶδες εἶχε δέκα μνῶν παρὴν δὲ θάου μάζεσθαι καὶ τοὺς διαγλύφοντας τοὺς δακτυλίου. *Testatur etiam Eupolis in Marica, quisquis eorum parcissimus, decem tamen minarum sigilla habuisse: oportebat autem mirari etiam eos, qui sculpebant annulos.* Denique, quam ingens hominum multitudo honesto hoc opificio, apud Aegyptios, sibi vitae comparaverit alimenta, intelligere licet ex innumeris toreumatis, quae in Aegypto, et inprimis Alexandriae, cum patrum nostrorum memoria esse inventa, tum hodieque reperiri, testes oculati, LAVR. D'AR-
VIEUX (r) et BENED. DE MAILLET (s), reterunt. Secundo loco quaerentibus, an ille sculptor Aegyptiacus eum in finem inciderit gemmam nostram, ut litteris obsignandis emtori inserviret? non aliter, quam negative respondendum esse, arbitramur. Discessimus in hanc sententiam haud propterea, quoniam PLINIVS perhibet (t), non signasse Orientem, aut Aegyptum, litteris solis contentam. Illum enim naturalis historiae scriptorem, alias non indiligentem, hac de re nequaquam vera tradere, cum dudum animadvertit IOH. KIRCHMANNVS (u), tum extra omnem dubitationis aleam ponit tabula (x), qua legum Aegyptiacarum latores sigillorum transculptoribus manuum truncationis consti-

A a 3

tue-

(o) *Bibliothecae historicae* lib. I. pag. 68.

(p) *Historiae variae* lib. XIII. cap. 34.

(q) Loco citato, lib. XII. cap. 30.

(r) *Memoires, contenant ses voyages a Constantinople etc.* Tom. I. pag. 202.

(s) Loco citato, pag. 38. *

(t) *Historiae naturalis* lib. XXXIII. cap. I.

(u) *De annulis veterum*, Cap. II. pag. 7. edit. Lugd. Bat.

(x) Vid. IOH. NICOLAI *tract. de syndrio Aegyptiorum illorumque legibus insignioribus*, pag. 157. et 167. 199.

runt poenam; quandoquidem hanc perferre legem superfedere potuissent; si nullus annulorum signatoriorum olim, hac in regione, fuisset usus. Verum, ut ita sentiremus, Sardaë nostrae effecit forma, non plana, sed convexa, quippe quam ad litterarum aliorumque instrumentorum obfignationem haud ita putamus aptam. Ex nostra opinione, gemma haec ab artifice est exsculpta, ut futuro possessori suo usum praestaret magicum; cuius generis annulos apud veteres, inprimis Aegyptios, fuisse usitatissimos, auctores testantur bene multi. Talis fuit, HELIODORO (y) memoratus, Charicleae annulus, lapidem, qui Pantarde appellatur, in pala inclusum habens, hieroglyphicisque litteris, fortassis Canobici numinis figura, pictus, cui flammarum vim cohibendi virtutem inesse, fuit creditum. Pertinent huc quoque Smaragdi, cum impressa scarabaei imagine, passim in cimeliarchiis occurrentes, quos tempestates avertere, persuasum fuit superstitiosis; quemadmodum veterum testimoniis comprobavit ION. CHIFLETIUS (z). Ad morbos quoque averruncandos veteres annulos in digitis gestasse, medici antiqui testantur, immo ipsi ad infirmitates depellendas eos existimarunt utiles. Sic, ALEXANDER, Trallianus (a), ex calculo laborantes iubet, in tessera, ex aere Nicanoro, aut Cyprio facta, insculpere leonem, lunam corniculantem et stellam, huiusque circulo circumscribere bestiae nomen; eosque sanitati restitutum iri, pollicetur, si hanc tesseram, aureo annulo inclusam, in minore digito medico, iuxta minimum, gestarent. Idem (b) dolores colicos levare affirmat annulo, in quo Hercules stans atque leonem suffocans expressus. Atque inter huius generis annulos, quos, si placet, medicos appellabis, referendam esse putamus Sardam nostram, eum in finem ab artifice elaboratam, ut futuro eius emtori contra varios, Aegyptiorum corpora affligentes, morbos auxiliaretur. Duci nos passi sumus ad hanc coniectu-

(y) *Aethiopicorum* lib. VIII. cap. 22. pag. 403. (a) Lib. VIII. cap. 4. pag. 539. edit. Basil.
 (z) in *Abraxa Proteo, seu multiformi gemmae Basilidianae portentosa varietate*, 1556. 8.
 p. 131. sq. (b) Lib. X. pag. 592.

ram capiendam illa superstitiosorum opinione, qua, Isidi valetudinem mortalium curae esse cordique, tradebant. Copiose quidem de illo Isidis officio medico supra (c) sumus commentati: non piget vero idem amplius firmare insigni DIODORI, Siculi (d), testimonio, non indigno, quod in conclusione huius opellae nostrae recitemus. Πᾶσαν σχεδὸν τὴν οἰκουμένην Φασὶ μαρτυρεῖν ἑαυτοῖς εἰς τὰς ταύτης τιμὰς, φιλοτιμουμένην διὰ τὴν ἐν ταῖς θρασυπέλαις ἐπιφάνειαν· κατὰ γὰρ τοὺς ὕπνους ἐφισταμένην διδόναι τοῖς καίμουσι βοηθήματα πρὸς τὰς νόσους, καὶ τοὺς ὑπακούσαντας αὐτῇ, παραδόξως ὑγιαίνειν καὶ πολλοὺς μὲν ὑπὸ τῶν ἰατρῶν διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ νοσήματος ἀπελπισθέντας, ὑπὸ ταύτης σώζεσθαι, συχνούς δὲ παντελῶς πηρωθέντας τὰς ὁράσεις ἢ τινα τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος, ὅταν πρὸς ταύτην τὴν θεὸν καταφύγῃσιν, εἰς τὴν προὔπαιρξασαν ἀποκαθίστασθαι τάξιν. *Aiunt Aegyptii, totius prope orbis testimonio se niti; qui effusis deam honoribus, ob praesens in medicando numen, remunerentur. In somnis enim adficientem aegrotis remedia contra morbum subiicere, eique morigerantes nec opinato convalescere. Multos etiam, a medicis propter morbi difficultatem desperatos, ab hac salutem accipere, plurimosque oculis prorsus captos, qui alia corporis parte mutilatos, si ad deae huius opem confugerint, in pristini vigoris integritatem restitui.*

(c) Vide Cap. VII.

(d) Locō citato, pag. 22.

FINIS.

PLINIVS.

Res ardua, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus vero naturam, et naturae suae omnia. Itaque etiam non affecutis, voluisse, abunde pulcrum atque magnificum est.

